

HERINNERINGEN
VAN EEN
SCHOOLMEESTER

W. G. VAN DE HULST

HERINNERINGEN
VAN EEN
SCHOOLMEESTER

W. G. VAN DE HULST

HERINNERINGEN
VAN EEN
SCHOOLMEESTER

*Deez' kleine liedjes zijn de schalen,
Waarin ik u mijn leven dis.
Ik nodig u komt avondmalen,
Gij al die weet, wat leven is.*

POL DE MONT.

UITGAVE VAN J. H. KOK N.V. TE KAMPEN

Aan de nagedachtenis van mijn Moeder.

Twee herinneringen.

Daar stond een kleine jongen voor de zwijgende banken van een lege klas.

Neen, — ouder dan drie jaar kàn hij niet geweest zijn. Hij kreeg een kleur; zijn kleine hart voelde een vreemde bangheid komen.

Die banken!... Keken ze hem aan? Wilden ze hem grijpen, vasthouden?

Zijn vader — steenhouwersbaas, hoge zijden pet op — stond in de gang met den meneer van de school te praten. Achter dien vader is de kleine jongen weer weggedoken, heeft hem stil aan zijn jas getrokken.

Wat zaken het waren, die daar verhandeld werden in de schoolgang, weet hij niet. Hij weet alleen, dat zijn vader zei: „Ja, joggie, we gaan!” En dat buiten de zon scheen, en dat hij zijn vader meetrok...

„Nou, en ik heb den meester ook maar meteen gevraagd, of hij een plaatsje voor je had... Over een paar jaartjes, hoor! Heb je al in de bank gezeten?”

„Nee, ... en ik wil niet naar school; ik wil nóóit naar school.”

Toen gingen ze, rechts, een hoek om. De school met de dreigende deur, de donkere gang, die zwijgende banken, was niet meer te zien.

En de stralende vrolijkheid van het klein-jongetjesleven lachte alle dreiging weg.

Daar stond een oud geworden man voor de zwijgende banken van een lege klas.

Hij glimlacht weemoedig.

Nu was het einde van zijn lange schoolmeestersleven gekomen. De davering van het officiële afscheid als gerenomeerd schoolhoofd was al over hem heengegaan.

En nu, in de komende schemer van de dag, maakte hij, met-zichzelf alleen, de laatste pelgrimage door de stille school. Elke klas; elke plek; de schoolzolder; de kolenkelder; de eigen kamer; — jaren gekend . . .

En in zijn oude klas, in een der achterste banken is hij een wijle gaan zitten. Daar heeft hij de handen gevouwen, de ogen gesloten; — is hij met God alleen geweest.

Levensbalans.

Verpletterend saldo. Tienduizend talenten. En nimmer meer te vereffenen.

Voor die zwijgende banken van de lege klas stond hij 't laatst.

Vreemd ! . . . Herkende hij in dat gelaat nu nòg de geheimzinnigheid, die eens in zijn jongetjesleven zijn kleine hart zo had ontrust?

Hij glimlachte . . . Voorbij!

Buiten, in zijn tuin, was de goede, de troostende avondschemer van de vergane dag.

Twee herinneringen.

Daartussen lag het leven.

De bedsteê.

Eens slaapt die kleine jongen in een bedsteê. Als hij wakker wordt in de nacht, ligt hij achter een hoge berg: dat is zijn grootmoeder. Boven de berg staat een vierkant van een vaag licht, dat tussen de half dichtgeschoven bedsteê-gordijntjes doorschemert.

Achter die berg duikt hij in diep-behaaglijke veiligheid lekker weer weg; dommelt weer in.

Als die kleine jongen groot en wijs zal geworden zijn, en in de immer dreigende, de bittere onveiligheid van het harde leven tòch diep de troostende waarheid ervaart: *Hij versteekt mij in zijn hut ten dage des kwaads, Hij verbergt mij in het*

verborgene Zijner tent,¹ — Vreemd dan die verre, immer levend wordende, dwaze kinder-herinnering: de veilige berg, die zijn grootmoeder was in de donkere bedsteê . . .

Als de morgen kwam, kwam ook de verrassing.

„Grootmoeder kan toveren,” zei ze. En haar oude, guitige ogen moeten wel gestraald hebben, als haar jongetje, op de beddeplank boven de kussens, het lekkers vond, dat zij er, toen hij sliep, had neergetoverd: een suikerbal, een appeltje, een brokje — toen nog in 't burgergezin zeldzame — chocolade.

Toveren! Heeft de grootgeworden jongen-van-toen niet in later leven, ook door de bitterste teleurstelling en ontgoocheling heen, in nieuwe morgens gezocht naar de vertroostende verrassing?

Dwaas? Is die kleine jongen van zolang geleden dan nooit helemáál verstorven? Waarom ervoer hij in later leven de heilige belofte: *Het is alzo, dat Hij het zijn beminde als in de slaap geeft*², altijd weer in associatie met de goede ogen van zijn grootmoeder, die toveren kon?

Profaan? . . . 't Kan niet zijn.

Als de morgen kwam, kwam ook het mooie, wilde spel in de bedsteê: het rijden in de prachtige koets met de bijna dichtgeschoven gordijntjes — de beddekwest de teugel; het zich als een mol weggraven diep onder de dekens en het worstelen, om aan 't stijf-ingestopte voeteneind weer aan 't licht te komen; het klimmen op de beddeplank boven de kussens en 't zich heerlijk weer laten neerrollen in bed.

Verre geneugten! Als die kleine jongen-van-toen later verteller wordt, zal de bedsteê van zijn grootmoeder voor hem blijven de plek vol heimnisvolle schoonheid uit verloren kinderland.

Ah! en hij zal er, wie luisteren wil, naar toe voeren. En ze zullen, als hij, de diepe en rijke kindervreugde mee genieten.

Oude bedsteê! Vertrouwde koets vol kinderromantiek, —

¹ Psalm 27 : 5.

² Psalm 127 : 2.

je bent zo zeldzaam geworden in 't moderne leven. Dat is wel goed. Je hebt vele oude geslachten gediend. Rust met hen in vrede.

Maar de kleine jongens- en de kleine meisjes-van-nu, die je niet meer kennen, en die geen haar beter en geen haar slechter zijn dan het jongetje achter zijn grootmoeders rug, — ze zullen nu het stille gedachtenspel van de nacht of de wilde vreugde van de vroege morgen spelen op *hun* wijze. 't Moet wel.

Zal het armer zijn?

De sloot.

't Zijn, naar z'n kijk op 't geval, wel allemaal heel grote, sterke jongens geweest, die hem meetroonden; — jongens uit de buurt; een van hen was Henk van Aller, Henk van den bakker; dat weet hij zeker. En hij, kleine kerel van vier, vijf jaar, is meegegaan. Hóé dat nu eigenlijk mogelijk was en waaróm het gebeurde, is hem altijd duister gebleven.

't Schrikkelijk avontuur-zelf is hij nooit vergeten.

Ze waren langs de brede kerkhofsloot getrokken, hadden naar stekelbaarsjes geloerd, met stokken in het water geslagen, gerumoerd en gebraniëd. Toen had een gezegd: „Zullen we d'er over springen, ja?”

„Ja, vooruit; . . . wie durft?”

Een felle schrik had zijn klein-jongetjeshart doen bonzen. Springen? En *hij* dan? . . . O, die angst om alléén te blijven!

Fel en klaar is de herinnering daaraan meegegaan zijn leven door. Het plekje, waar ze 't fatale plan opperden, weet hij nóg. En even duidelijk kent hij nóg zijn wanhopige moed, om dan óók maar mee te springen.

't Kleine kuddedier, dat voor 't eerst voelt, dat het volgen moet; door 't grootste gevaar, de felste moeite heen volgen moet, omdat de angst van het alleen-blijven, de onontkoombare, drijft.

Domme, kleine jongen, hij zou niet eens het midden van de sloot hebben gehaald.

Gelukkig, ze hebben geen van àllen gesprongen.

Honderden malen passeerde hij in later leven de beruchte plek. Wat een branies moeten 't geweest zijn; 't plan was volkomen onuitvoerbaar: de sloot was zeker drie meter breed.

De herinnering aan 't mal geval bleef. Was het niet een prototype van menig ernstig levensgeval?

Heeft het grote leven hem later, tussen kameraden, of collega's, of broeders in de geest, niet voor vele brede sloten gebracht? Heeft hij zijn kuddedier-schap immer herkend? Immer overwonnen? Is hij er immer evengoed afgekomen als voor de oude kerkhofsloot?

Bewaarschool.

Kuddedier ! . . .

Hij is bewaarschoolkind geweest. Hij heeft geleerd, keurig in de rij te lopen; en gehoorzaam op het aangewezen plekje in de bank te blijven; nauwlettend ook te doen, wat anderen deden. Er is iets wrangs in die herinnering.

Zijn ene juffrouw droeg een schoen met een heel dikke zool en wiegelde zo als ze liep; — raar voor zo'n juffrouw!

Zijn andere juffrouw had sproeten; — dié was de baas. Wonder duidelijk nog staat hun beeld in zijn herinnering. Ze slapen de slaap der doden al lang; — 't zou hem niet vreemd aandoen, als hij hen toch weer tegenkwam in 't plantsoen: de ene, wiegelend op haar schoenklos, aan de arm van de andere.

Eens komt een morgen van diepe bezorgdheid: hij heeft een nieuwe pet op — zònder pet naar de bewaarschool te gaan, zou hoogst onfatsoenlijk geweest zijn in die dagen; je had even goed zonder broek kunnen komen — en om onnaspeurlijke redenen heeft de juffrouw-met-de-sproeten, toen hij die mooie pet op 't oude plekje neerhangen wou, haar weggepakt en haar ergens vèr weg in de gang gebracht.

En nu zit die kleine jongen in stille, stijgende angst te piekeren, wáár zijn mooie, nieuwe pet nu zijn zal; of hij die nu ooit wel zal kunnen weervinden; — o, en zijn moeder thuis . . . !

Kleine, dwaas-onbeduidende zorg van een kind; toch bewaard een leven lang.

Na jaren, als de kleine bewaarschooljongen bovenmeester is, met grijze haren al, gebeurt het op een schoolreisje per trein, dat een van zijn onbesuisde jongens 't hoofd uit het portierraampje steekt, zijn pet op . . . Wèg vliegt de pet, en 't was — een nieuwe.

Dolle pret onder 't dolle stel.

Jan de Hartogh — hoe bewaar je zo'n naam? — houdt zich goed, probeert mee te lachen, onverschillig te doen; maar diep in zijn ogen is de felle schrik, 't plotselinge, snijdende verdriet. Vernield is de glorie van zijn mooie dag; — o, en zijn moeder thuis . . . !

De nieuwe pet, in 't grote, armelijke gezin gisteravond nog voor de gelegenheid gekocht, — reddeloos weg! Fataal.

De bovenmeester, die eens bewaarschooljongetje was, herkènt die felle ontreddeering in dat jongenshart. Hier *moet* geholpen.

Diep-insnijdende herinneringen uit kinderleven: een nieuwe broek, door moeder moeizaam gecreëerd uit een oude van vader, haar trots en haar vreugde, reddeloos gescheurd; een te water geraakte zak boodschappen; een verloren kwartje; een mooie pet, verdwenen in de geheimzinnigheid van een bewaarschoolgang, — ze kunnen, hoe onbeduidend in zich zelf, in een mensenleven, in een schoolmeestersleven zéker, van zo grote waarde zijn.

Een kind begrijpen, 't is zo moeilijk; — 't is zo gemakkelijk.

Hij was dikke vrienden in die dagen met het meisje van den buurman uit de kruidenierswinkel.

Samen speelden ze, thuis en op straat; samen ruzieden ze; samen trokken ze naar de bewaarschool, diep de stad in. Buurmans dienstbode — *zijn* ouders hebben zich zo'n weelde nooit kunnen permitteren — bracht hen samen weg, haalde hen samen weer af.

En zo, in zijn jonge leven, heeft hij eenmaal de angst der verlatenheid leren kennen. Zijn vriendin was ziek, absent althans; zijn moeder zelf had hem naar school gebracht; buurmans dienstmeisje zou hem wel halen. Ze vergat hem. Een

gebeurlijkheid, die in 't mensenleven voor de hand ligt; maar 't bewaarschooljongetje wist dat nog niet.

Hij moest, toen de school leeg liep, in zijn bank blijven zitten, — vergeten.

De stilte groeide onheilspellend. En de juffrouwen zetten hun hoed op, trokken hun mantels aan. En toen de juffrouw met de schoenklos naar hem toe kwam, en hij meende, dat ze de verlossing bracht, heeft ze hem meegenomen een tuinpoortje door naar een ander lokaal. Daar, bij een vreemde vrouw, moest hij in een vreemde bank zitten gaan en wéér wachten.

Veel later, heeft hij geweten, dat de bewaarschool er ook nog een kosteloze klas, een afdeling voor de „arme“ kindertjes op na hield, — het tuinpoortje door; — en dat hij, onder de hoede van een oude werkvrouw, die zeker wel vaker op vergeten scholieren paste, dáár die middag zijn bitter lot heeft moeten dragen.

Die blinde school, die grijnzende eenzaamheid, die groeiende angst! Om nooit te vergeten . . . Wegschuifelende voetstappen in de gang, gerammel van een emmer, een dichtslaande deur in de verte . . . Stilte!

Hij heeft zijn ene been uit de bank geschoven, toen ook zijn andere. Hij is naar de deur geslopen, heeft door een kiertje de vreemde gang vol bange geheimenissen ingeloerd. O, die verbijsterende verlatenheid! Bevend van angst is hij weer naar het plekje in de bank teruggevloden.

De redding is gekomen, — natuurlijk.

Of dat nu het toch eindelijk verschenen dienstmeisje is geweest, of zijn moeder, of mogelijk nog een ander, — hij weet het niet meer. Dat éne, dat verlaten-zijn, dat brandde zich voor altijd in zijn hart.

Na jaren, in de laagste klassen van zijn school, heeft hij meerdere malen iets van die eigen, oude angst in bange ogen van schoolblijvertjes herkend, en — zijn eigen, oude leed gezegend. Wie zal kunnen troosten, die het leed zèlf niet kent?

Zijn vriendin en hij moeten klaarblijkelijk ook wel zònder geleide ter schole zijn getogen; althans er leeft nog een verre herinnering in hem van een bang avontuur in 't Lenteplantsoen.

Kinderen brachten bloemen mee voor de juffrouwen. Zij beiden wilden die glorie ook beleven. En op een zonnige morgen hebben ze in 't plantsoen, onder een weelderig bloeiende, rode meidoorn, waarvan de bloemtuilen veel te hoog praalden voor hun begerige handen, stenen gezocht en met stenen in de boom gegooid. De oogst was mager: wat gehavend blad en één, klein bloemtuiltje. Toch een schat, waarbij ze samen in verrukking neerhurkten; — de juffrouw met de schoenklos was favoriet.

Toen, noodlottig ogenblik, drong door de struiken terzij de plantsoenwachter met zijn glimmende knopen en zijn lange, grijze baard, de beruchte „Zevensik”...

Ze zijn in wilde ontsteltenis weggehoid; de juffrouw-favoriet heeft de moeizaam verworven bloemenhulde nooit ontvangen.

Maar toen de schrik bezonken was, konden ze wel, met pikante voldoening, constateren, dat de „Zevensik” *kwaad* had gedaan: hij had hen *op een drafje* een eindweegs nage-lopen en dienders *mogen* nooit hard lopen. Dat goldt, onloochenbaar, als een heilige wet onder het kinderdome van die dagen.

Ze hebben samen dikwijls onder het raam van den bakker gezeten, dat in de kruidenierstuin uitkeek, en waar 't zo lekker ruiken kon; ze zijn om beurten op elkaars rug er tegen op geklommen en hebben gebedeld om de weggesneden warme korstjes van de busbroden, die zo verschrikkelijk naar de smeerolie smaakten en tóch zo lekker waren.

Ze hebben samen schooltje gespeeld en ruzie gemaakt, wie de juffrouw, natuurlijk de juffrouw met de schoenklos, mocht zijn.

Ze hebben in het donkere pakhuis achter de winkel samen gedroogde appeltjes gesnoept uit een ton vol, die een gaatje had; — zóveel, dat het jongetje in de nacht, die kwam, toen al de appeltjes daarbinnen aan 't dijen waren, in angst om uiteen te springen, om zijn moeder riep, wier vergiffenis hem wel troosten, maar niet helpen kon.

Kindermemoires... kleine, bekoorlijke, heimnisvolle wolkenflarden aan een verre, schone hemel.

Het dokterskoetsje.

Zijn grootvader — niet van de bedsteê — is chirurgijn-verloskundige, rijdt in een koetsje¹ zijn patienten langs.

Een deftig heer is hij, met twee lange, grijze bakkebaarden, een dikke buik, een wit vest, met een gouden ketting er op... De kleine jongen maakt kleurprenten thuis, soldaten met jassen en broeken van allerlei kleur, rood, geel, paars, bont als een mozaïek, — prachtig! Hij is er trots op, mag ze zijn grootvader brengen. Die zegt, dat 't niet goed is gedaan: soldaten hebben eendere jassen en broeken aan. 't Stelt den kleinen jongen te leur... Teleurstellingen kunnen zich diep vasthaken, ook in een kinderziel.

Hij is een belangwekkend personage in 't grote doktershuis: enige kleinzoon. Hij rijdt paardje op de rug van Els, de keukenmeid, als ze op haar knieën 't kleed veegt. Ze wil hem altijd kussen, wat hij maar uiterst matig waardeert. Hij mag op de zolder, als er gemangeld wordt, boven op de trekmandel zitten. Dat gaat wel lekker; maar 't verveelt hem gauw. Hij mag meerijden in het koetsje van grootvader, zat wel veel liever op de bok naast Brouwer, den koetsier; maar dat is verboden. Grootvader is streng.

Als 't koetsje stilstaat en grootvader een huis binnenstapt, moet hij wachten. Soms lang. Dan klimt Brouwer van de bok, steekt zijn vriendelijk gezicht door het portierraampje en vertelt, dat hij ook kindertjes thuis heeft, allemaal meisjes. Een erg interessant vertelsel vindt de kleine jongen dat niet. En 't koetsje is zo klein, heeft maar één bank-met-kussens: je kunt er niet eens op kopje-duikelen. Maar soms gaat de deur van het huis open, komt er een juffrouw naar buiten, brengt hem wat lekkers. Eens — 't moet op de hóék van een straat zijn geweest — heeft hij een groot stuk tulband met rozijnen en krenten en succade gekregen: een sensatie! Hij zal nooit vergeten, hoe lekker dat was. Tulband zal hem zijn leven lang aan een dokterskoetsje doen denken.

Op de bok heeft hij toch éénmaal gezeten; — tussen verschrikkelijk veel mensen, en een optocht; en de koning reed

¹ Een z.g.n. coupé-tje.

er midden in op een paard; — heel groot, heel prachtig, met een hoge, zwarte muts op met een pluim en allemaal gouden strepen op zijn borst . . .¹

Grootvader is gestorven, toen de kleine jongen vijf jaar was. Het grote huis werd verlaten.

De kleinzoon is er nog ééns in zijn leven teruggekomen, — wel *vijftig* jaar later. Toen was er „kijkdag” van een inventarisverkoop. Toen is hij het huis doorgewandeld van de tuinkamer, waar hij in oude tijd speelde op de diepe vensterbanken, tot op de zolder, waar hij eens meereed op de trekmand.

Wondere sensatie: elke plek kende hij nog: de buiging van de gang, het kleine slaapkamertje boven, dat in een zijpoort uitkeek. Alleen — de *proporties* waren ongelooflijk verkleind. Was dat kamertje de oude, zaalgroote huiskamer van eens? 't Moest wel . . . Hij heeft, — om zichzelf houding-van-kooplustige te geven, aan vreemde gordijnen gevoeld, glaswerk bekeken; — zijn weemoedige herinnering doolde door verloren paradijs.

De vlieger.

Nòg een memorie uit klein-jongetjesleven.

Hij had een vlieger gekregen en was bij zijn grootmoeder te gast; de grootmoeder van de bedsteê.

't Prachtig creatuur — wel wat groot voor zijn jaren en nog moeilijk door hem te hanteren — dook bij de eerste vlucht. De staander van 't geraamte brak . . . Wild verdriet. Midden op straat — de straten waren veilig in die verre jaren — zat hij, gedoken over zijn geknakte rijkdom, te schreien.

Een oude schoenmaker, van voor zijn open raam, troostte: „Breng 'em maar hier, hoor; ik zal 'em wel weer máke” . . . Stralende vreugde. „Morrege, hoor; kom 'em mòrrege maar hale.” Teleurstelling om 't uitstel stroefde wel; maar 't vertrouwen bleef, onwankelbaar.

¹ Waarschijnlijk de uniform van de z.g.n. „gele ridders”, de rijdende artillerie.

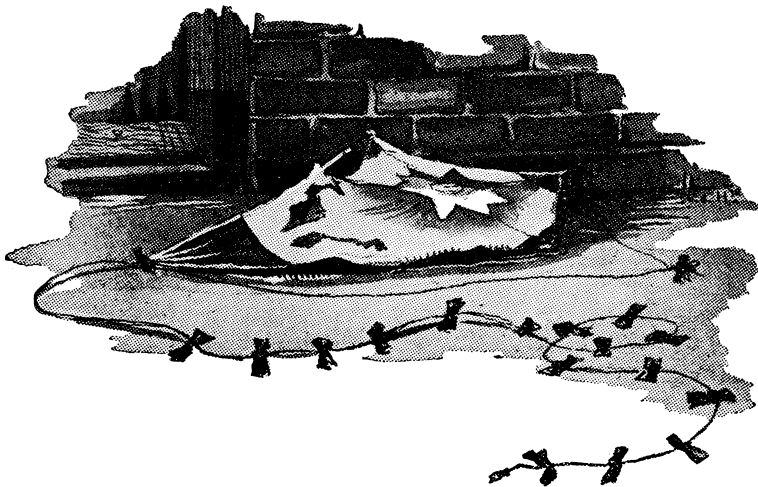
Arme, kleine jongen! Die nacht in de bedsteê heeft hij in stille verrukking aan de morgen gedacht, die hem zijn prachtige vlieger, omgetoverd, wéergeven zou; maar toen de morgen kwam en 't jongetje vroeg al, tè vroeg, voor het nog dichte raam van den schoenmaker stond te verlangen, gemelijkte de man, door de ruit heen: „'k Heb g'n tijd gehad, hoor. Kom morrege maar 'es terug.”

Hij heeft zijn vlieger niet weergezien. Maar de roekeloos gegeven en even roekeloos gebroken belofte van den ouden schoenmaker, in wien zijn klein-jongetjeshart zo volkómen vertrouwd had, heeft hij nooit meer vergeten.

Onbetrouwbaar; — het woord kende hij nog niet; maar de intensiteit ervan heeft zijn kleine hart bitter doorproefd.

Het huis bestaat nòg. Een enkele maal in de verre buurt passeert hij het; — nu als oud geworden en door het leven onderwezen man. Er woont geen schoenmaker meer; maar de gebroken belofte spookt nòg altijd bij het raam.

Zo groeide het kleine leven.

De schone kans.

Land van kinderherinnering, — wonderschone woesteniĳ.
Nevels drijven overal, vreemd en vaag; bleke sluiers.

Kille nevels zijn het soms van tòch vergeten kinderleed
en kindertzorg en kinderverdriet; warm en goud doorgloeide
nevels zijn het soms van tòch vergeten kindervreugden.
Sluiers grijs, goud.

Bloeiende wildernis, vreemde verlatenheid; huivering en
zon; dwaaltuin vol bange en schone geheimen.

Waarom is zoveel van 't kleine, rijke leven verloren ge-
gaan. En waardoor?

Waarom bloeien, branden altijd weer die *enkele* onsterfe-
lijke herinneringen op in zonnige klaarheid? En waardoor
juist die?

Die kleine jongen is schooljongen geworden; — een stijf-
gestreken, liggende witte boord om zijn hals met een rijks-
daalder-grote ivoren knoop er op, een gestrikte roodzijden
das er onder... Die knoop kon hij, tot zijn ergernis, nooit
alleen los krijgen. Is de herinnering dáárdóór bewaard?

Zijn eerste schooljaar... grijze nevel!

Maar uit die nevel rijst vriendelijk de oude meester, die
hem aan zijn oor trekt, als hij 't plaatje uit zijn leerboek niet
herkent: oo...r, oor...; en die toveren kon met de letter-
kast¹: woorden maken van wit houten letters op de zwarte
richels. Hè, zèlf zo'n kast te hebben, thuis!

Hij zit in de donkere helft van 't grote lokaal met de twee
klassen, 't verst van het raam, midden in een rij van wel
tien kinders, in de tweede bank van voren... Voorts is het
land van zijn herinnering uit die dagen volkomen verlaten.

Hij schijnt al spoedig naar de lichtere klas, bij het raam,
verhuisd te zijn. Waaróm is hem duister. Maar lichter ook
wordt zijn memorie.

Vele meesters had die klas.

Latere waarschijnlijkheidsberekening stelde wel vast, dat
die „meesters” *kwekelingen* zijn geweest. Ze behoren geheel

¹ De historisch beroemde „Letterkast van Prinsen”.

in het schoolbeeld van toen. In zijn kleine-jongensvisie echter op 't geval waren zij even voldragen grootwaardigheidsbekleders als de oude, vriendelijke man van de donkere klas. Juffrouwen had de school¹ geen enkele in die tijd.

En op een middag — hoe is 't grillig fortuin hem plotseling zo gunstig geweest? — valt hem de eer te beurt voor een van die meesters — een „zwarte” — een glas water te mogen halen: een geweldig gewichtige opdracht.

Dat ging de lange schoolgang door, een binnenplaatsje over, een paadje de tuin van den bovenmeester langs; — tegen een muur, onder bomen, stond een kleine, ijzeren pomp, die vreselijk piepte als je zwengelde.

Zelf stilletjes drinken, niet uit het glas van den meester, maar uit je handen, was de eerste genieting; en zo helemaal voor je zelf alleen: de anderen konden dorst lijden. Iéder, wien de opdracht te beurt viel, dronk stilletjes, en pochte er op: een publiek geheim.

Maar — er was schoner geheim.

Voetje voor voetje, in uiterste voorzichtigheid, de ernstige ogen in spanning gericht op 't zwalpend wateroppervlak, droeg hij het volle glas zorgzaam ter schole weer.

Zo moeten de oude priesters de heilige offerwijn hebben gedragen; — en als de kleine jongen later Farao's opperschenker de druiven voor zijn koning persen zag, zag hij hem ook altijd weer de beker bevend ten paleize dragen, met dezelfde eerbied, waarmee *hij* eens, het tuinpad langs, het volle glas water naar zijn meester droeg.

Maar — op dat tuinpad, langs de bovenmeesterstuin, daar leefde het andere geheim, daar lokte de verleiding. Achter het hek stonden perebomen, lagen soms peren op de grond gevallen. En was 't geen glorie geweest voor wie water halen mocht, zo'n stil weggekaapte peer mee te voeren en onder zijn klassekornuiten op te scheppen over zijn durf? ... En had *hij*, hunner een, niet vaak gehunkerd, zo'n dapper avontuur ook te volbrengen, ook eens iets van zó grote waarde te bemachtigen: een bovenmeesterspeer?

Die middag kreeg hij de kans.

¹ De bekende „School van Van Lummel”.

't Glas even neerzetten op 't tuinpad; vliegensvlug je hand heenwringen tussen de hektralies; een bange greep, — hij hād een peer. Wèg, z'n zak in . . . !

Het bovenmeestershuis achter de bomen had schuine gordijnen. Zou misschien iemand 't gezien hebben daar? 't Water in 't bevende glas zwalpte bedenkelijk; in de schoolgang pletste een plas op de stenen.

En toen hij weer veilig in zijn bank was beland, brandde de peer in zijn zak; niét om de begane zonde; enkel om de bange onrust, of zijn daad ook ontdekt kon zijn. Een peer van den bovenmeester; — van den bovenmeester, die zo verschrikkelijk streng was, en zo groot en zo dik, en voor wien zijn kleine hart zo'n geweldig ontzag koesterde.

Hij durfde zijn buit niet eens tonen: een glorieloze intocht na zo dapper ondernemen.

Arme zondaar! Toen kwam de bovenmeester binnen . . .

Om hèm? Om de peer? . . . Angstig weggedoken achter zijn voorman, een kleur als vuur, heeft hij de vreselijke arrestatie verwacht: „Haal die peer eens uit je zak!” In wilde ijver hebben zijn bevende vingers al maar sommen op zijn lei geschreven.

De dreiging week plotseling: de bovenmeester verdween; maar van een tonen van de buit was geen sprake meer.

Buiten, na schooltijd, heeft hij 't nog even gepoogd: een klein, keihard peertje, oneetbaar, versteend en verpieresteekt.

„Och jô, je hebt onder 't verkéerde boompje gezocht,” zeiden de jongens.

Het peertje is weggesmeten in de gracht. Roemloos einde van 't schoon avontuur.

„De grijze”.

Die „zwarte” was wel een aardige meester; maar een van de vele anderen, een kleine „grijze”, — de man kan hoogstens een piepjong onderwijzertje, met meer kans óók een kwekeling zijn geweest, tòch is de kleine jongen van toen de indruk van iets vaal grijs aan dien meester nooit kwijtgeraakt — die kleine „grijze” is hem een schrikbeeld gebleven.

Hij hield zijn hoofd altijd een beetje schuin achterover, en keek met zijn kleine oogjes zo gevaarlijk langs zijn neus naar de kinders, net of hij je er zo dadelijk uitpikken zou, om bij hem te komen; en dan . . . Hij had altijd een rietje in zijn hand.

Alle kinderen waren bang voor hem. En heel gehoorzaam. De kleine jongen ook. Maar ze hadden toch een versje op hem gemaakt, en kenden het allemaal; 't was als een stille vol-doening voor hen:

Meester Scheffel¹, de halve Jood,
Slaat z'n kind'ren hallef dood.
Hij legt ze op zijn tafeltje;
Hij slaat ze op d'r wafeltje.

't Was het enig verweer van de kleine hulpelozen tegen de overmacht, die ze vreesden en haatten, maar die ze dulden moesten.

Of de kleine grijze dit opstandig lied zèlf heeft gekend? Gebeterd heeft hij zich in zijn leven niet. Misschien heeft hij 't ook niet gekund.

Later, als de kleine jongen groot is geworden, collega van den grijze, herkent hij immer weer de cynische trek, het ego-centrische in het karakter van den man, zijn zelfgenoegzaamheid en bittere volharding. Strengheid zóú hem de meerdere doen blijven, 't koste, wat het wil.

En toch heeft hij — eindelijk — verloren.

In zijn ouderdom — hij is, hoewel bezitter van vele akten, toch altijd onderwijzer gebleven aan dezelfde school — als ruwere elementen indringen en hun kracht meten met hem, als de toon van het klasseleven zich wijzigt, worden de conflicten feller, scherper. Hij kàn ze niet meer de baas, en moet vervroegd pensioen aanvragen.

't Tragisch schoolmeesters-einde van den kleinen grijze.

Hij is reeds lang ter eeuwige rust gegaan. Het dwaze strijdlied van zijn kleine eerste-klassers uit verre jaren leeft nòg.

¹ De meester heette anders; maar waartoe zijn nagedachtenis schade te doen? Een Jood was hij niet.

Wasgoed.

Mocht de school niet altijd een huis der vreugden voor den kleinen jongen zijn, z'n eigen-thuis was dat wel.

De herinnering aan vele verdrietelijkheden, die zijn jonge leven toch zeker mee vormden, is verneveld, vergeten; — die aan de vreugden niet.

Zijn moeders wasgoed had altijd een vreemde bekoring voor hem. In klein-kindertjesjaren al. Als de was van de mangelvrouw thuis kwam — huismangels waren nog zeldzaam in 't klein-burgergezin van die tijd — en opgemaakt werd, volgde hij, zijn knieën op de stoel, geïnteresseerd de reconstructie van lappenrol tot linnenkastrots. Al 't witte goed verveelde hem gauw, maar 't bonte, de rode zakdoeken, de blauwe handdoeken, het paarse jak, al dat kleurige in één rol bijeengegaard beloonde wel zijn geduld. En de stapels werden — dwaas kind — huizen en torens en kerken. Een kurk er boven op werd de schoorsteen, een lucifersdoosje er tegen aan het geitenhok.

Als hij schoolkind is geworden en al op zolder slaapt in een ledikant met schuine gordijnen over een ijzeren beugel, is de was-week een nieuwe genieting. Dan hangt het goed aan de lijnen te drogen: de brede lakens en andere grote stukken prijken 't dichtst bij het raam. Ze hangen laag neer, tot bijna op de vloer, vormen lanen, straten, geheimzinnige gangen, kil en naar. En ze zijn toch zo mooi, vooral in de schemer.

Hij dwaalt van de een in de ander, kruipt er doorheen op handen en voeten, ontmoet er de wonderlijkste wezens: ijsberen en ridders, verdwaalde kindertjes en dieven, en is zó, dikwijls heerlijk bang, zijn veilige bed ingedoken. 's Nachts, bij maanlicht, als hij wakker wordt, kan dat drogende wasgoed om de griezelige schaduwen, die het geeft gezien van tussen de schuine bedgordijnen, toch wel beklemmend zijn.

't Zaterdagse bad bracht nieuw spel, juist door het wasgoed weer. Met de vuile kleren „hooiberg" te spelen, op een stoel te staan en met een stok als hooivork het door de kamer verspreide goed op te pikken en het zorgzaam neer te vlijen op de zitting bij zijn voeten, als een boer het hooi in zijn

berg, was een fijne, uitzonderlijke pret. Jammer, dat zijn moeder dat spel nooit waarden kon en er meedoogloos een eind aan maakte.

Ook goed! Na het bad — in de frisse kleren, de schone hansop, op blote voeten als 't niet te koud was — mocht hij altijd een poos opblijven nog en op zijn moeder wachten, die boodschappen ging doen en zeker suikerpepermuntjes meebracht.

Maar nog fijner genot school dat uurtje in het stille spel met zijn sommen.

De lei was ook in de kuip geweest, glom van helderheid. Een paar dunne griffels hadden op de slijpsteen — een brok van een oude muurtegel had zo'n prachtig ruwe achterkant — priemscherpe punten gekregen. Hè, en dan zo lekker met je benen onder je op de stoel, dicht onder de staande petroleum-lamp, sommen maken met prachtig dunne cijfers in heel lange, rechte rijen . . . Ze werden altijd goed.

'n Futilliteit? Ja, maar als die jongen later schoolmeestert en zijn kinders bij het sommen maken toch vooral plezier in 't werk, langzaam tempo, en uiterste netheid aanbeveelt om succes te hebben, glorieert in hem de schone herinnering van verre Zaterdagavonden. En hij vertelt. Hij vertelt van de lei, de griffels, zijn schone, blote voeten op de stoel, zijn hansop, — zijn succes van toen.

En in de kindergen is de fijne tinteling van blij begrijpen. Andersoortig waarschijnlijk, maar ze kènnen de weelde van 't frisse lichaampje en het schone goed, vóór de Zondag komt, mogelijk wel allen. Ze hèrkennen de vreugden van hun meester als de hunne. Een sensatie op zichzelf.

En 't helpt: 't succes stijgt; — voor een wijle.

Ze hebben toch een vreemde kracht in eigen ziel ontdekt.

Dat dwaze vertelsel, — hoeveel malen zal hij 't verteld hebben in zijn leven? En in welk verhaal gaat voor 't school-kind schoner geheim open dan in dat uit het eigen jongens-leven van den meester?

Wie zou in dat oude, dwaze spel van den kleinen jongen in zijn hansop ooit *waarden* hebben vermoed? De herinnering heeft toch zijn schoolmeestersleven *verrijkt*; — als zovele andere.

Meester De Vries.

„En nou — inktlappen op de bank!”

Daar kwam het erge. De kleine jongen had geen inktlap. Ja, thuis! Een mooie, door zijn moeder gemaakt, met een soldatenknoop er op; maar hij was al voor de derde maal vergeten, hem mee naar school te nemen.

„Drie dagen zal ik geduld hebben,” had de meester gezegd; „wie dan nòg geen inktlap heeft meegebracht, krijgt straf.”

Nu was de fatale termijn verstreken.

Vanmorgen voor schooltijd, toen andere kinderen alweer met nieuwe inktlappen paradeerden, had hij in felle schrik zijn vergeetachtigheid gemerkt. En 't erge was: hij kon in zijn haast niet één medezondaar vinden. Ze schenen wel àllemaal verzekerd; hij alleen niet. En er was geen redding meer mogelijk: zijn zakken leverden niets, dat ook maar in de verte op een inktlap lijken wou; bij zijn kameraden was geen soulaas.

In die beklemming had hij een speurtocht gemaakt tussen de banken op de vloer, en — een stukje lap gevonden, een vodje vuil en grijs, vermoedelijk uit een of andere sponsedoos¹ gevallen en verdroogd.

Was dat uitkomst? Hij had het zorgzaam glad gestreken, de rafeltjes een beetje omgevouwen . . . Een vies ding was 't, maar je kon er toch best je pen aan afvegen . . .

Hij zat nu in de tweede klas, bij een meester, die heel veel haar had en De Vries heette. En de zorgen van het schooljongetjesleven werden zwaarder.

„En nou — inktlappen!”

De inspectie begon. In bang verwachten zag de kleine jongen den meester nader komen. Hij prees véle inktlappen . . . Daar boog hij zich over hèm. Een ongeduldige graai door zijn vele haar; stilte . . .

„Zo, — noem jij dat een inktlap?”

Antwoord zal wel niet gegeven zijn. Vergeten is 't althans; maar *niet* vergeten is 't royaal gebaar van den meester toen,

¹ Blikken of benen, ronde doos met twee afdelingen en twee deksels. De ene helft moest het sponsje, de andere de drooglap bergen. Met de lei uit de school is ook de sponsedoos verdwenen.

die toch best begreep, dat het vodje geen inktlap was, en géén straf gaf; die alleen zei: „Morgen een betere, hoor!”

Ja, er zijn vele uitreddingen in het leven.

De kleine jongen is er den man met het vele haar zo *dankbaar* voor geweest. Hoe scherp kan een kind onthouden.

En in later jaren, als het jongetje-van-toen zelf inspecties houdt en ook de lankmoedigheid beoefenen moet, heeft die verre herinnering van de inktlap zijn eigen kwâjongens géén kwaad gedaan.

't Leven is zo onberekenbaar. Boze kobolds, venijnige glui-pers, sluipen nader als de vreugde lacht; ze springen er sater-lachend midden in. En hun grijnslach klinkt na, jaren en jarenlang.

Hoe zal een kleine schooljongen van zeven jaar dat weten?

Daar zit hij bij denzelfden meester — in een lange bank, de tweede van achteren, zowat midden in de rij: hij heeft de situatie van die plek scherp onthouden, alsof hij er gisteren zat, en er zo dadelijk weer kon zitten gaan.

De klas heeft *nieuwe schriften* gekregen. En de opwekkingen, om toch vooral de keurige verzorging van 't waardevol object te behartigen, de waarschuwingen tegen slordige onachtzaamheid, de dreigingen bij mogelijk plichtsverzuim, — ze hangen boven de klas als sombere wolken aan een schoon en vreugdig firmament.

De meester graait door zijn haar. Hij is streng; maar...

Een nieuw schrift!... In dien kleinen jongen lacht een nieuwe vreugde: iets moois, iets heel, héél moois te maken! 't Betrachten van 's meesters aansporingen is hem een heilig voornemen.

En dan... Na de eerste regel, prachtig gelukt, als hij zich recht, om in blijde voldoening 's meesters goedkeuring op zijn nobel pogen te erlangen, als hij nòg eens zijn ogen wil laten strelen langs de edele creatie, dan — de *vloek!*

Daar ligt, midden op 't maagdelijk blad neergespat, een verschrikkelijke klad, meer dan een dubbeltje groot met waaierende uitsteeksels.

Zijn kleine hart heeft stil gestaan van de schrik.
Hoe kòn dat nou? . . . Dat kòn toch niet!
Hoe kon zo fel een vernieling neerslaan in zo gave vreugde?
Die grijnzende klad! Een saterlach, die hij nooit vergeten zal.
Wat de gevolgen waren?

Dàt weet hij niet meer; — dàt is volkomen verzonken. De felle verschrikking van 't venijnig zwarte beest in 't nieuwe schrift onder de mooie regels, dat zijn zonnige vreugde zo vals, zo geheimzinnig kapot sloeg, — *die* brandde zich in zijn kleine-jongensziel.

Zo leerde hij 't leven kennen.

Zo leerde hij ook — in later tijd — veel kwaads, waaraan zijn schoolmeestershart zich ergerde, toch in voorzichtigheid benaderen, gedachtig aan de schone waarheid van zijn pedagogisch credo: „Ik geloof de onopzettelijkheid.”

Zangles! . . . Een matige bekoring maar voor den kleinen schooljongen. En eens, als de meester, op beurten, eerst meisjes, dan jongens voor de klas laat komen, om alléén een liedje ten beste te geven, overkomt ook hèm de verschrikking: „Jij, kom hier, — zing jij eens van: „„En al in een groen, groen knolle-knolleland”” . . . Vooruit!”

Hij? . . . O, en hij kan helemáál niet zingen. Maar — hij komt; natuurlijk komt hij. En hij staat op 't bankje naast den meester; zijn hart bonst, de kleuren slaan hem uit . . . De kinders kijken hem allemaal zo aan; meisjes van de voorste bank beginnen stilletjes, maar met spottende ogen te lachen. Begrijpen ze iets van zijn wanhoop? O, en lachende meisjes is veel en veel erger dan lachende jongens. De klas draait voor zijn ogen. Hij probeert nog te beweren, dat hij niet zingen kàn, — de meester verstaat het niet.

„Vooruit! Begin! . . . En al in een groen, groen . . .”

't Móét! Onontkoombaar is het noodlot . . . Toen hééft dat jongetje gezongen, een, twee regels misschien. 't Moet wel erbarmelijk zijn geweest, want dadelijk al kwam 't verpletterende: „O nee, hou-op! . . . Ga *jij* maar gauw zitten.”

De meisjes schaterden . . . 't Heeft jaren geduurd voor hij spot-in-vrouwenogen verdragen leerde zonder pijn. En die wonderlijke demonstratie op 't bankje naast meester De Vries,

— 't is de eerste en de laatste maal in zijn leven geweest, dat hij zich aan solo-zang heeft gewaagd.

De geweldige.

Op een morgen voor schooltijd blijkt het tafelblad op de hoek van de tweede bank met potloodkrabbels bekrast: grote, ineengedraaide letters met wijd uitzwierende krullen, een stuk van een schip, bolle zeilen, bloemen . . .

Verschrikte kinders, maar wel geanimeerd, vertellen den meester het schandaal; dringen om hem heen als hij kijken gaat; brandend nieuwsgierig, wat nú wel gebeuren zal. Een schuldlige kennen ze niet, maar hij móét er zijn.

't Geval blijkt den meester ook duister: klein-kinderwerk is dat sierlijk gekrabbel op de bank zeker niet.

De bovenmeester wordt ontboden.

Hij verschijnt; machtig, streng. De belangstelling van de klas stijgt hevig.

De bovenmeester, groot en zwaar, — zijn forse nek in de lage, wijde boord is geweldig — buigt zijn hoofd, met 't rechtopgekamde steile haar, over de misdaad.

De stierenvechter! . . . De kleine jongen, vooraan meege-drongen tussen de nieuwsgierigen, kijkt met diep ontzag naar zijn bovenmeester. Speelt een plaat uit een arena, ergens gezien, hem voor de geest? Verwart hij de geweldigheid van den stier met die van den toreador? . . . Een stierenvechter is 't; verschrikkelijk, en toch een held.

Het voorhoofd van den bovenmeester is bedenkelijk gefronst als hij weer recht staat; zijn ogen toornen . . . Over een avondles aan kwekelingen, bij uitzondering in *dit* lokaal gegeven, horen de kinderen iets zeggen. En over den schuldlige, die gezocht worden zal. Hun meester knikt.

Ze trekken naar hun plaatsen. De oude conciërge — Gijs van der Mark heette hij en zijn ene oog stak een eindje verder naar voren dan zijn andere, zo ráár — komt de bank schoonmaken.

De kleine jongen mijmert na. Een vaag gevoel van medelij

met den onbekenden schuldige stroeft . . . Vreselijk, te vallen in handen van zulk een gerechtigheid!

De schooldag begint.

De herinnering bleef . . . De geweldige bovenmeester was meneer Nijland, een groot man in de schoolwereld van die dagen. Hij is in de bloei van zijn jaren gestorven. Hij heeft de stille bewondering van den kleinen jongen nooit gekend, noch diens weemoed van later jaren als zijn held gevallen is.

De donkere poort.

Trieste sombering drijft over het leven van het jongetje.

Dat jaar, in de grote vacantie, sterft zijn vader. Moeder en hij — en nog een klein broertje van twee jaar — blijven alleen.

Zijn denken verwacht zich. Er is een poort gesloten, een donkere poort, die hem beangstigt en waarheen hij toch altijd weer dwaalt, die er *niet* was vóór de avond, dat hij met zijn moeder alleen aan de tafel zat, en zij opeens begon te schreien.

Vreemd, — de *handen* van zijn vader vergat hij nooit; grote, sterke werkmanshanden, mooi en gaaf, die letters en krullen en andere mooie dingen hakten in steen . . . Verder beeld verzwond.

En de eerste dag ter school weer, voert de kleine jongen een mooie, nieuwe penhouder mee met schotsgekleurd papier beplakt, — zeker tot troost van familie gekregen.

Maar alle dingen zijn *anders*, — zo vreemd. Hij wil zijn nieuwe schat den meester laten zien; maar hij doet het niet. Er duistert iets over alles heen . . . Al de andere jongens, — ja, die hebben nog wel hun vader . . . Zou de meester het heel erge weten? Hij zegt niets. Hij kijkt niet naar hem . . . 't Jongetje, schuchter van aard, durft 't ook niet vertellen gaan. Alles is zo, — zo *vreemd!*

De donkere poort.

Water- en vuurwinkeltje.

In 't halfdonker van de vroege wintermorgen al moet er water-en-vuur gehaald. Het fornuis brandt nog niet, gas- of petroleumstellen zijn weelde in die dagen; maar — het oude water-en-vuur winkeltje leeft gelukkig nog.

En mooi dat 't daar is!

De kleine jongen, slaperig nog, huiverend in de kou van de trieste morgen, zeult met de ketel en theestof de trap van zijn bovenhuis af. Zo'n tocht in 't halfdonker, als de straat nog zo stil is, een enkel werkmans zich door de schemer jacht, de buurman-kruidenier het luik losrammelt van voor zijn winkelruit, en nog veel te mopperig is, om goedendag te zeggen, — zo'n onderneming in de vroege heeft toch wel een fijne, vreemde bekoring voor hem.

De theestof, de ellipsvormig gebogen blikken emmer, zwart geschilderd met kleurige biezen, draagt het zwaarstenen comfoor-met-de-as en het ijzeren treefje. Daarboven bungelt de roodkoperen ketel: één hand houdt de beide hengsels vast . . . Dat is een hele toer voor den kleinen jongen; hij loopt er scheef van om in evenwicht te blijven. Zijn andere hand knijpt de cent: een kooltje vuur voor „een halfje”, een keteltje warm water voor de rest.

Schuin aan de overzij van de straat, in de nog duistere steeg, is het mooie winkeltje van „ouwe Lisman” . . . Het deurschelletje aan zijn bevende spiraal rinkelt nijdig als de kleine jongen, met een stoot van zijn knie tegen 't deurpaneel, zich toegang verschaft.

Eerst het donkere winkeltje door, waar een klein petroleum-lampje, op de toonbank gezet, glimlichtjes werpt op glazen flessen voor het raam met wrongetjes sajete en zakjes snoep-

goed en augurken-in-'t-zuur; — waar 't zo vreemd, toch wel lekker ruikt naar peper en meel en takkebossen; — waar turven en klompen, een vat stroop, een kist met vuurmakers opschemeren uit 't duister... Fijn, zo'n donker winkeltje! Hè, als *zijn* moeder 'es zo'n winkeltje had!...

Maar àchter die winkel, achter de zware deur, die door 't katroltouw, waaraan een zakje stenen trekt, zichzelf weer dichtjengelt, — daar, in 't achterhuis, is het prachtige feest van het gouden vuur.

Onder een uitgebouwde schouw, in een wijde, stenen nis, ligt de brandende turfstapel te gloriëren in roodgouden gloed; de binnenste turven gloeien 't felst, de buitenste donkeren nog; maar de randen branden. En boven de zorgzaam gebouwde stapel hangt aan twee kettingen de zware, zwarte ketel; grijze damp sist soms even uit de brede tuit, doet het koperen klepje, dat haar afsluit, zacht rinkelen.

En de oude baas, de heer van het gouden vuur, zit op een tonnetje voor de haard, een lange, zwarte tang tussen zijn benen; zijn dikke, pluizigzwarte sokken zoeken behaaglijk de gloed van het vuur.

Als er klanten komen rijst hij moeizaam, zoekt en tast, kenner van het vuurgeheim, behoedzaam met zijn tang naar goed doorgeloeide turven, grijpt, vlijt voorzichtig een vurige kool in 't komfoor van de theestoof, het treepje er boven op. Dan een ruk aan de dikhouten steel, die uit de ketel steekt: de ketel kantelt in zijn kettingen, het warme water gulpt sissend uit de tuit; — de hete damp slaat den ouden Lisman in 't gezicht. Hij kent dat, merkt 't niet.

De kleine jongen waardeert klanten-bij-Lisman bijzonder. Dan moet *hij* wachten; kan hij rondkijken, kan hij dicht bij de haard sluipen, naar de prachtige vuurgeheimen turen tussen de turven door: gangen van goud en witte grotten en donkere holen... En 't ruikt zo lekker hier naar de brandende turf en de verse koffie, en naar brood. Zoals bij „ouwe Lisman“, neen, zó ruikt het nergens anders op de wereld...

Vrouw Lisman aan tafel snijdt spek op het brood, schenkt koffie uit een keteltje in twee witte kommen... Hij krijgt er honger van. Hè, nou moest die ouwe Lisman je grootvader zijn, en dan moest je dáár achter de blauwe gordijntjes in de bed-

steê geslapen hebben, en dan wakker worden en in je hansop ook op een tonnetje mogen zitten bij het vuur; en dan ook koffie krijgen, die zo lekker ruikt, en dan de kom opslurpen net als je grootvader met allebei je handen er om heen; en dan brood met spek . . . ! Moeder dronk altijd thee 's morgens, en spek in de vroegte kreeg hij nooit. Tòch wel lekker . . . Als hij groot is later kan hij misschien zelf ook wel water-en-vuur-baas worden, — ja misschien . . .

„Môt je voor 'n halfie vuur of voor een cent?“

„Een half kooltje; . . . voor een halve cent.“

En hij trekt weg met zijn buit. De binnendeur met de katrol jengelt achter hem dicht, het winkelschelletje rinkinkelt nijdig. Buiten huivert de kou.

Hè, later! . . . Als-t-ie gróót is . . . !

Hij heeft veel mooie dingen gezien in zijn kleine leven.

Moeder.

Moeder! . . . Moeilijk was haar leven. Het hoofd lichtelijk gebogen ging ze altijd; maar in haar moedige ogen leefde het vertrouwen, dat niet sterven kon, omdat het van God was. Zo buigt het riet in de wind; het breekt niet.

Vader had het brood meegenomen, toen hij stierf. Nu zat de vale zorg mee aan tafel, elke dag weer; door de ruiten grijsde de armoe naar binnen.

De oude dokter is dood. De moeder met haar twee kindertjes moet alleen het wrede leven door. De mooie voorkamer van het bovenhuis met de kleine zijkamer worden en-pension verhuurd; — het klein gezin trekt zich terug naar het bescheiden achterkamertje met zijn alkoof, de keuken, de . . . zolder.

In dat wel heel beperkt bestek moet het leven van den kleinen jongen zijn expansie zoeken. Het vindt die. Het kinderleven kan in zichzelf zo rijk zijn; het heeft vele en zeer schone mogelijkheden.

Kun je op zolder, op een eigengemaakte schommel, — als

een ander touw, vastgemaakt aan een balk en waaraan je je zo lekker heen en weer trekken kunt, de teugel is, — niet de hele wereld doorrijden? Als aapjeskoetsier met gebogen hoofd en een hoed op, en een pijpje aan; — of als baron met een roos op hoge borst; — of op avonden, als de maan de vreemde lichtvlakken tovert door 't zolderraam, op een postkoets de bergen over, de afgronden langs, zó wild, zó gevaarlijk, dat je er ècht duizelig van wordt? En kun je niet, een stok met kruishout je sabel, veldslagen doorstormen op je wilde paard, je ene hand krampachtig aan het trektouw, — dat de teugel is en dat je woest heen en weer doet schieten, — je andere dood en verderf zwaaiende onder je vijanden; en sneuvelen en aan je ene been meegesleurd worden door 't wilde dier; en toch weer levend worden en toch weer doorvechten en 't toch niet opgeven?

Die kleine jongen wordt, als de oudste, als vanzelf moeders aanspraak, haar nood-adviseur, haar zorgen-compagnon. En hij leert wat het betekent, als de huur moet worden betaald en 't geld er niet is nog; en welk een demon, die van geen aflaten weet, de meneer van de belasting is; en hoe het eindelijk toch maar gekochte paar nieuwe schoenen een ding is van geweldig belang . . .

Zo'n winteravond, in de zware schemer, ligt hij op zijn buik voor de kachel, vlak voor het goudig lichtende pookgat, dat als een vurig oog het kamertje inkijkt en vol geheimenis is . . . En moeder, breiende, *vertelt*.

Ze vertelt zo vaak; ze weet zeker wel, wat vreugde dat haar jongen geeft. Wonderlijke verhalen worden het, ver en vreemd; dwaas zijn ze vaak en zo griezelig soms, dat er iets huivert langs zijn rug.

En van haar eigen leven vertelt ze; van haar kind-zijn en van een heel naren meester met één lam been; die Lieweling heette en dien ze „lammeling" noemden; — van haar groterworden en van een jongen, die stil een kikker in haar kous duwde, die ze stoppen moest, . . . en dat *die* jongen later *zijn* vader is geworden; en van haar moeder-zijn en van zijn twee zusjes, die stierven nog vóór hij geboren is; van hun ziek-

worden en hun sterven gaan; van haar eigen nameloos verdriet.

En van hem zèlf vertelt ze; — dat hij ook ziek, zwaar ziek is geworden, toen hij twee jaar oud was, dezelfde leeftijd waarop zijn zusjes waren weggenomen; dat bittere angst, ook hèm weer te moeten verliezen, haar hart verscheurde; dat ze op een schemeravond, biddend voor een stoel geknield, toen de koorts zo hevig was en hij almaar naar zijn hoofdje greep, — ach, 't was zo wonderlijk, zo mooi en toch zo bang geweest, zo moeilijk te vertellen en ze wist niet eens, of het wel wáár was, — dat ze toen iets lichtends over haar gebogen zag, en dat een heilige heerlijkheid haar hart binnenkwam . . . Hèm mocht ze houden!

't Wordt stil in de kleine kamer; de breipennen tikkelen niet; de kleine jongen, zijn hoofd op de handen, kijkt in het gouden pookgat, waar schone geheimen leven.

Moeder! Je zoon zal eens een paedagoog worden. Dat gevaar heb je nooit vermoed. De toetsnaald van zijn opvoedkundige wijsheid zal je vele mooie vertelsels willen keuren op hun waardij.

Waardij? . . . Dwaasheid, moeder! Je hebt je jongen schatten meegegeven zijn leven in. Je was in je armoe zo rijk; maar je wist het niet, en hij wist het ook niet.

Moeder! Heb je óók gebeden, dat het kind-in-hem niet sterven mocht?

De andere school.

De kleine jongen gaat naar een andere school. Zuinigheid dwingt. Dat is een Diaconieschool; — school der armen.

't Doet hem vreemd aan; 't verschuchtert hem.

Veel kinderen dragen klompen. In zijn klas zit een meisje met haar hoed op in de bank. Vreemd geval. 't Wordt hem dra duidelijk als hij ziet, hoe anderen haar mijden: ze heeft een zwerenhoofd en geen haar.

Maar zijn onwennigheid wijkt snel.

Is het leven niet schoon? Leeft het spel hier niet even fel,

feller misschien nog dan op de oude school? Openen zich niet nieuwe beloften rondom?

Hij zit bij een juffrouw met een heel effen gezicht. Ze kan de hoeken van haar mond laten zakken; en dan moet je oppassen. Ze heeft een torntje in haar mouw.

Het schoollokaal is verbazend groot. Naast *zijn* klas is nog een andere, ook met een juffrouw; een aardige. Een breed middenpad scheidt de twee; daar staat de kachel bij een dikke stenen pilaar, die de zoldering draagt... Het bord hangt tussen twee boogramen in aan de muur. Je kunt soms niet eens goed zien, wat er op staat, vooral als de zon schijnt; maar dat is zo erg niet: door die ramen heen is altijd wel weer naar iets anders te kijken. Moet je zien als de wind de bladeren van de hoge struiken tegen de ramen duwt, hoe nijdig, of hoe verdrietig ze kijken. Elk heeft zijn eigen gezicht.

En *buiten* de school!... In de vrijheid is de vreugde.

De straat.

De straat!... Wie kent de schone geheimen, de onbegrensde mogelijkheden, de stoute verrassingen daarvan beter dan een kleine schooljongen, die het leven zo lief heeft?

Er zijn pompen in de stad, waar je, op drie of vier manieren wel, zo lekker drinken kan of elkaar natspatten; waarvandaan nijdige buurvrouwen je altijd weer weggagen, omdat je zo'n herrie maakt samen en zo'n smeerboel.

Er zijn paardestallen en pakhuizen en oude schuren met goeie knechts of met grimmigerds, die je al uitschelden vóór je nog om het hoekje kijkt.

Er zijn stoepen met, tussen de stenen paaltjes in, ijzeren stangen, waaraan je moeilijke kunsten kunt uitvoeren. Er zijn hekken en trappen; soms is er een ijzeren luik in de stoep boven een trap, die naar de kelder gaat, en dat zo heerlijk bommert als je er op danst. Je moet wèl opletten, of de baas van de kelder er niet aankomt...

De eentonige trottoirs, in duizend straten eender, en die alle stoepgeheimen hebben opgelost, waren er nog niet.

Bij de brug zit een oud vrouwtje, Mie de Mop . . . Ze heeft een zwart kanten muts op met dikke, rode kralen er in en bloemen van gekleurde lapjes genaaid. Ze kijkt altijd zuur; haar oude handen zijn kromgetrokken.

's Zomers verkoopt ze kersen, uitgesteld op de plank, die over haar kruiwagen ligt. Ze zijn met wit of

zwart garen tot kleine bosjes gebonden; bosjes van vier voor een halve, bosjes van negen voor een hele cent; „rotjes“ voor een cent een handje vol . . . De tijden zijn goedkoop.

's Winters is 't mooier. Dan zit ze achter haar kruiwagen op een wrakke stoel, een warme stoof onder haar oude voeten. Op de kruiwagen staat een ijzeren pot met deksel op een comfoor met vuur. Die pot bergt heerlijkheden: warme slokkers, een cent per stuk. Hè, als 't koud is en je mag zo'n warm gebraden appel kopen, dat is lekker! . . . Mie de Mop wil je zo'n natte, zachte in je hand stoppen; pas op, je moet een stevige hebben, goed doorbraden, met zo'n fijn, donker, knappend korstje . . . Vasthouden kun je hem bijna niet, zo heet is hij; er gulzig in bijten nog minder. Je moet hem wel heel gauw van je ene hand in je andere laten rollen, om je niet te branden. Je trappelt met je voeten, zo warm is die slokker en toch loopt het water van verlangen al om je tanden.

Als het tollentijd is, drijft de kleine jongen met zijn zweep drie tollens tegelijk de wereld door. Ja, de wereld door; want de drie tollens zijn drie schepen en de straat is de brede rivier, die in de zee uitloopt, en hij is de kapitein van alle drie. Hij moet ze naar verre landen veilig varen laten. Dat is een

moeilijk, een zeer gevaarlijk werk vol boos avontuur. De straat komt uit op een plein: de grote oceaan, wijd en onberekenbaar, vol dreigende gevaren: schipbreuk, zeerovers, storm . . .

Als een schip te ver weg zeilt, zijn zweep het niet snel genoeg teruggedrijven kan naar de vloot, komt de ondergang. Dan moet die tol zijn zak in, dat is eerlijk; dan wordt de reis voortgezet met de overblijvende bodems.

Als een dokters-vigilante of een boerenwagen, die wat hard rijdt, zijn vloot kruist, wordt 't geval hachelijk.

Als grotere jongens passeren en dreigen: „Joggie, la me 'es kijke of-t-ie niet op sokke staat !” . . . en de tollers grijpen en inspecteren, of er wel een spijkertje zit in de punt¹, — dan is de onderneming natuurlijk reëdeloos mislukt.

Toch volhouden en 't toch niet opgeven. Dan maar van voren af aan beginnen. Immers aan de andere zijde van het plein, de oceaan over, lokt de veilige haven: een plantsoentje langs de singelgracht. Dáár is de behoudenis. Als je als kapiitein dáár alle *drie* je schepen, die zo moeilijk bij een en zo lastig varende te houden waren, veilig binnenloodst, gloeit er trots in je hart en zweet op je neus. 't Is gelukt!

De herinnering aan zo stout ondernemen blijft . . . Nu heeft datzelfde plein cirkelverkeer en waarschuwingsborden en verbaliserende dienders. Kleine, in spel verloren straatjongetjes kent het geen enkele meer.

De straat! . . . Het oude bikkelspel was in die dagen nog in ere. Dat kon. Hardstenen stoepen, waarop de grote, stenen stuiter zo stevig dansen kon, waren er nog genoeg. En slaggers, die kootjes uit schapenpoten wilden bewaren, ook nog wel. Toch begon het echte *benen* bikkelkootje al zeldzaam te worden. 't Raakte verdrongen door imitaties van tin of blik; en lichte balletjes van elastiek of celluloid verjoegen de goede, echte, oude stuiter. Decadentie, die de dood in zich droeg.

De kleine jongen kende het spel als de beste: „ruggers,

¹ Goed Utrechts jongensrecht verzekerde, wie een tol betrapten kon zonder spijkertje in de punt, de vrijheid die prijs te maken. Overmacht was uiteraard wel nodig aan dat recht ook uitvoering te geven.

gaatjes, standers, essels" . . . De stoep van den buurman, vlak vóór de winkeldeur, is favoriet; maar een troep woelige kinders, waarlangs en waarover de klanten winkelwaarts moeten heenklimmen is geen reclame voor de zaak. Verbaning, waaraan zelfs de eigen dochters van den kruidenier niet ontkomen, het onafwendbaar lot . . . Het deftig stoepje bij „Tante Aal" aan de overzij, prachtig in zijn soort, is helaas taboe. Een venijnig getik van de oude juffrouw op de ruiten vertelt dat dadelijk, aan wie haar mooie hardsteen voor 't snood bikkelspel durft annexeren; de emmer water door de meid over 't stoepje gepletst, voltooit de verdediging . . . Ja, 't leven is een strijd. Toch niet erg, stoepen genoeg!

Kersepitten . . . De kinderen van zijn geslacht schatten ze van grote waarde. Hoge winsten waren de kans van 't spel.

Een kuiltje, ergens uitgehold tussen straatstenen was de pot; daar stortten zich de inlagen over uit: honderden tegelijk kwamen in de kans. Wie de kersepit, die het laatst buiten bleef, met zijn vinger naar binnen slifferde, veroverde alles. En voor wie gans beroid het veld van 't grillig geluk ruimen moest, was er in de omtrek van 't stalletje van Mie de Mop bij de brug altijd wel weer een klein kapitaaltje te zamelen om fortuin opnieuw tot gunst te dwingen. Verse kersepitten, randjes van rood vlees er nog aan, lagen daar allicht.

Onsmakelijk bedrijf? Weet een kleine jongen daarvan, die naar buit jaagt? . . . 's Avonds telt hij zijn schatten, zorgzaam vergaard, eerlijk verdiend: meer dan duizend mooie gave, droge kersepitten. Hangt er aan 't vuil-linnen zakje niet de verwelkte geur van verre boomgaarden, waar de kleine jongen nooit kwam, waarheen onbewust verlangen toch drijft?

Knopen.

Knopen . . . Spel van hartstocht! Moeder weet het niet. Moeder weet zoveel niet. Het jonge leven groeit.

Tegen de rooilijn van een huis, of als ze verjaagd worden dan maar tegen de rand van een stoep, spelen lawaaierende

jongens hun heftig spel; — in groepen van twee. Partij ter eenre gooit drie knopen tegen de lijn; partij ter andere ook. Wiens knoop het dichtst de lijn naderde, komt in het voordeel. Eén knoop alvast is voor hem. De andere vijf gaan, op een hoopje gewrongen, de lucht in. De tegenpartij, vinnig klaar, vangt ze handig op, strooit ze met een strijkende zwaai weer neer op de straatstenen. De jongenslijven buigen zich in fel begeren over de knopen heen. Hoe besliste het lot? . . . Als de meerderheid van 't vijftal de bolle achterkant vertoont, „munt” ligt, zoals 't heet, zijn ze alle voor den opvanger. Ligt de meerderheid met 't open knopengezicht naar boven, „kruis”, dan is de hele buit voor den opgooier . . . Vooruit! De kansen wisselen wel. Het op bepaalde wijze op een hoopje wringen van de knopen vóór ze de lucht in gaan, evengoed als de kunstige wijze van het neerstrijken, heeft, volgens vast jongensgeloof, grote invloed op de uitslag; vereist meesterschap.

Knopen . . . Benen knopen, houten, koperen, ijzeren, in bonte rij. Die van cents-grootte zijn 't meest en vogue; erg platte, die geen duidelijk gezicht hebben en moeilijk hun kruis of munt tonen, gelden niet . . . Geld verdienen kun je ook bij 't spel, net als bij 't knikkeren: Je krijgt zes knopen van een makker als je een cent, — drie knopen als je een „halfje” — waagt. Die cent, tussen vinger en duim geknepen, moet, kunstig wentelend, de hoogte indraaien; zal „munt” of „kruis” neervallen. Heeft de makker juist geraden, dan is de cent voor hem, maak je zelf een onvoordelige beurt. Raadt hij mis, heb je 't zestal voor niets . . . Spel van kinderlijke hartstocht.

Vuile knieën, bemodderde handen, uitgelubberde zakken brengt de kleine jongen thuis. Dàt is 't ergste niet.

Eens, op een herfstige regendag, voert hij schatten mee: drie en tachtig knopen en twee centen. Ze rammelen fijntjes in zijn jaszak. Maar op de trap al drukt zijn hand die zak om 't rammelen te voorkomen; de jas wordt heel voorzichtig op de kapstok gehangen.

Hij mag niet met knopen spelen op straat; geld „opdraaien” nog minder. 't Is dobbelspel, en 't staat zo onfatsoenlijk, werk van echte straatjongens . . . Moeder is pittig, strèng. Moeder vecht: het zorglijke leven, de omgang met ruwe achterbuurt-

kinderen mag haar jongen toch niet meetrekken . . . Hij weet dat wel; maar 's levens verleidingen zijn sterk. En drie en tachtig knikkers en twee centen, is toch ook geen kleinigheid. De jas zal veilig op de kapstok hangen tot morgen; tot nieuwe kansen dagen.

Die avond, als hij al naar bed is — noodlottige samenloop — haalt moeder, zeker om een of ander ontdekte winkelhaak of bungelende knoop, de jas van de kapstok, hoort de fijnrammelende buit, vindt de knopen.

't Heeft er voor den kleinen gokker gespannen de volgende morgen. De indruk van 't geval is nimmer uitgewist; voor knopen is altijd een bijzonder interesse *blijven* leven.

Knopen . . . 't spel *thuis* was heel anders, fijner; — daar kon je zo lekker mooie bedenkzels bij maken. Dan zocht je alle knopen uit moeders knopendoos; — die van de jaszak waren ook verbeurdverklaard — sorteerde ze in wit benen, koperen, groote, kleine; allemaal soldaten, allemaal legers. Ze moesten met hun gezichten naar boven liggen, „kruis”. En de figuren op 't kleed onder de tafel waren de landen; dan kwam er oorlog natuurlijk. Dan schoof je voorzichtig met je ene hand de koperen knopen, met je andere hand de benen en-masse al dichter naar elkaar toe, deed ze opeens in heftige botsing tegen elkaar opsteigeren. Wie van de helden zijn rug liet zien na de strijd, was gesneuveld, was „munt” geslagen. En 't leger, dat het eerst zijn mannen kwijt was, verloor . . . De variaties in de gevechten waren eindeloos. David en Goliath waren er ook bij; maar 't was moeilijk voor het kleine broekknopje het te winnen van de grote benen van grootvaders jas. En Floris V met al zijn honden, die 't toch moest verliezen tegen zoveel moordenaars. En de prins van Oranje. En zeerovers kwamen er ook aan, over de zee; dat was het zeil . . .

Dwaas spel van verre kinderjaren; 't móét toch wel diep en rijk zijn geweest, dat 't zolang leven bleef.

Boodschappen doen.

De straat . . . Kleine jongens, die alleen maar een moederin-zorgen hebben, krijgen, als mededragers van 's levens druk,

soms gewichtige opdrachten te volbrengen, ver van de veilige basis van eigen buurt: boodschappen doen in ander stads-gedeelte, omdat ze daar goedkoper zijn. Maar als nu zo'n kleine jongen de weg de grote stad door naar 't verre doel niet kent en die op zijn eentje toch zoeken moet, — omgeeft hem dan niet dezelfde beklemmende bekoring als oude zeevaarders kenden, die nieuwe werelden gingen ontdekken? . . . Avontuur te allen kant; stage zorg voor de boodschappen-tas en het geld, verdediging zo 't moet tegen velerlei gevaren, overval, bedrog; volhouden met je tanden op elkaar als 't doel zo ver en onbereikbaar blijft; — de glorie, eindelijk toch met rijke lading de veilige thuis-haven binnen te lopen.

De school van 't moeilijke leven.

Hij leert achter op rijtuigen klimmen en gratis meerijden; hij leert de koetsiers, mèt en zònder zweep, in één oogopslag onderscheiden, en de meerdere of mindere gemoedelijkheid, die 't rijden tot een vreugde of tot een onrust maakt, van hun gezichten lezen; hij leert met kennersblik schatten, welke geriefelijkheden verschillende wagens bieden: vigilantes met hun achter de as uitstekende veren, die net nog een zitplaatsje geven; hooiwagens, waar je zo lekker achter aan de span-touwen hangen kunt en meeslingeren; prachtige vrachtkarren mèt en zònder hinderlijk achterschot . . .

En op een herfstige avond met motregen, als hij in de buurt om een boodschap moet, komt er een dokterskoetsje in zijn vaarwater. De verleiding, dat te praaïen, is groot. Een handige sprong, hij zit op de ene veer, houdt zich vast aan de koetsrand, hotst heerlijk mee over de hobbelige straatkeien. Koetsiers-in-de-regen zijn voor een straatjongen van een veilige soort.

Dan gaat het koetsje een donkere zijstraat in, — jammer! Er af! . . . Ai, de koets trekt hem mee; z'n jas — pas een nieuwe — zit vast, haakt met de voering aan een van de scherpe pennen, die 't meerijden van straatjongens — vergeefs — pogen te verijdelen. Hij kàn zich niet los maken, draaft mee, moét wel. Als hij trekt, rukt, loopt 't uit op een geweldige scheur . . . En als nou een diender hem ziet en hem weggagen wil? Hij heeft die avond in stijgende benauwenis moeten mee-

hollen, straten en straten ver. Op z'n oude plekje springen, — neen, de zorg voor zijn mooie jas ontnam elke bekoring daaraan. Eindelijk, in een stille buurt, stopte het rijtuig, kon hij gejaagd, maar in alle stilte zijn jas bevrijden en maken, dat hij wegwam.

Zijn moeder heeft het niet geweten; zijn moeder heeft zoveel niet geweten. 't Kleine jongetje ging langzaam aan een jongen worden.

De broek.

Utrecht heeft diepliggende grachten. Trappen met witte leuning en voeren hier en daar van de straat naar de lage werven langs het water... Hij weet langs welke leuning je 't best en 't snelst naar beneden kunt glijden. Hij hoort tot de professionals, die 't ook kunnen, *zittend*, met je rug naar de leuning gekeerd.

Die werven langs het water, met de donkere kelders onder de hoogliggende straat, zijn een rijksgebied op zichzelf. Wie zou er de weg beter kennen dan de kleine zwerver, die geheimen jaagt en geheimen vindt?

Z'n broeken zijn z'n moeders wanhoop. Eenmaal heeft ze er een gemaakt van roodbruin Engels leer, stevig als een plank, en dienstig om ná schooltijd gedragen te worden... Hij heeft de broek in dolle vreugde ontvangen, is, om de onverderfelijkheid ervan te beproeven, er dadelijk mee midden op straat gaan zitten bij een potje met kersepitten. Hij heeft er mee boompje geklommen, op hekken geklauterd, langs leuning en gegleden in top-tempo, op meelwagens meegereden en op steenkolenkarren. De broek is van alle broeken 't vroegst versleten geweest!

Heeft misschien de straat hem in zijn kinderjaren te diep bekoord? Moeders strijd om het bestaan was zo zwaar; 't bovenhuis-appartement, dat hen was overgebleven — vooral in zomertijd — zo bitter klein.

De loezolder.

Hij mag — speling der fortuin — op een zonnige zomermiddag bij een zadelmaker in de buurt de oud-leerzolder op. De baas heeft oude, koperen gespen nodig. Mooi werk voor een gragen jongen een stuk of wat van die dingen op de broeihete zolder tussen oude tuigen en allerlei zadelmakersafval op te diepen. Kinderen immers weten van geen warmte.

De zadelmaker heeft gelijk. Wat zal een jongen, die zomaar, geheel vrij, losgelaten wordt in de wondere wereld van een grote, oude rommelzolder, van warmte weten? Bergen van oud verspocht leerwerk vullen de ruimte; door een klein steekraam, onder dikke spinnewebben vergeeld en vergroezeld, brandt fel de zon zijn schuine lichtbundel binnen, van gouden stoffigheid doorwemeld... En nu ga je zomaar op reis, die bergen in, die bergen over, dit nooit geziene, nooit vermoede rijk van rommel in. Wat is het? Een eiland waar wilde, vreselijke beesten wonen, beren, draken, of menseneters? ... Een hard stuk riem is je sabel al, een roestig paardebit je pistool. En als je de kop van een griezelig monster of zo iets naar je loeren ziet, als je achter een berg omsluipen wil om het dichterbij te naderen, glijdt net je ene been weg langs een oud rijtuigkussen waar 't roestig zee gras uitpuilt. En dan moet je, half op je rug liggend, je verdedigen. Je schiet en je slaat en de stofwolken stuiven als zware, gouden damp dwars door de zon... Dan ga je naar schatten graven in de diepe hopen. En dan ben je opeens een kasteelheer en stapel je allerlei rommel op onder het steekraampje, om uit de toren te kunnen kijken of ook een vijand nadert...

Dan roept de zadelmaker je. En je klimt de zwiepende ladder weer af en komt beneden; — zonder koperen gespen, met een gezicht en handen zwart van zweet en stof, en... kleren!...

„Waar heb je in vredesnaam nou toch weer gezeten?“ vraagt moeder als hij thuis komt.

Hij vertelt, — wel erg sober. Vaag groeit gevoel van schuld. Moeder zegt niet veel. Ze zegt nooit veel... „Ga je uitkleden!“

In haar ogen leeft zorg. Heeft haar jongen het gezien? Er

komt een vreemde gedruktheid in hem; spijt. En als hij zich in een teil met water staat af te poedelen, bloeien schone voornemens op in zijn hart.

Het grote „Waarom?“

Er is nog een herinnering uit jongensjaren, scherp en vreemd.

't Was op de zoldertrap, dat is zeker. Wàt hij misdreven had, weet hij niet meer; of zorg en inspanning zijn moeder hadden overprikkeld, weet hij ook niet meer; maar — hij was naar de zolder verbannen, het luik dicht. 't Gebeurde wel vaker: de harmonie was dån wel heel ernstig verstoord.

Hij heeft, heel verdrietig, het luik opgetild, heeft om zijn moeder willen roepen, is twee, drie treden afgedaald, durfde toch niet verder.

Vreemde herinnering, en toch zo scherp, zo wáár . . . Toen greep het diepe mysterie van het lijden den kleinen jongen voor het eerst in zijn beklemming. Het grote „waarom?“ . . . O, God in de hemel kòn toch alles, àlles. Waarom had God die lelijke slang niet weggejaagd, toen hij Eva dat erge in het oor fluisterde? Waarom deed je zelf nu ook altijd weer slechte en kwade dingen, dat je moeder zo boos op je werd? Die bangheid, dat verdriet was zo erg. O, als dat er eens *niet* was; — als er eens helemáál geen zonde-doen was! . . . De kleine jongen, die zo vrolijk zijn gebed zeggen kon vóór het slapen gaan, die zo dapper het schone leven beleefde, heeft die strafmiddag op de zoldertrap in vreemde angst zichzelf gezien.

Herinnering aan wat hij daar verder gepiekerd heeft en gedaan vervaagde; levend bleef het bange weten van de beklemming, die toen zo somber duisterde over zijn jongensziel.

Het jongetje groeide. Hij plukte van het schone leven wat hij plukken kon. En beloften bloesemden overal.

Zij met de oorbelletjes.

Wonderlijk, als in blijde openbaring, kan het jonge leven plotseling openbloeien.

Ouder dan negen jaar kan de kleine jongen niet geweest zijn.

Toen, op een zonnige morgen in de zomertijd speelden de buurtkinderen op de ruw gehouwen blokken hardsteen, die al jarenlang, aan de straatzijde, vóór het hek van de steenhouwerij lagen. En in een pauze van 't spel vertelde een der buurmeisjes, dat sinds kort in de straat woonde, dat ze nieuwe oorbelletjes had gekregen: gouden knopjes met een steentje er onder aan als een kleine, rode druppel.

't Was een bescheiden kind; maar *die* vreugde moest er uit.

De kleine jongen, die bij de anderen op de steen naast haar zat, keek ook naar de belletjes, keek naar het meisje; — en een wondere bekoring bekleemde zijn hart.

Opeens was er iets, dat er nog nooit geweest was, — zag hij het meisje naast zich, zoals hij haar nog nooit had gezien: anders dan zichzelf, anders dan alle anderen; en een vreemde vreugde bloeide in hem open. Er was een schuchtere neiging, om nu toch wel heel voorzichtig te doen met de mooie oorbelletjes, of eigenlijk met het meisje zelf, omdat dit alles nu opeens zo vreemd was, en mooi en begeerlijk, en toch een stille eerbied wekte in hem.

Hij heeft, wel uit 't diepst van zijn hart, getuigd, dat de oorbelletjes heel mooi waren. En na nieuw spel, als de troep kinders weer neerstreek op de stenen, heeft hij wel gezorgd, wéér naast het meisje te zitten. De bekoring groeide, de beklemming week.

Hoe het bleef leven? . . . Heeft hij in blijde overmoed een makker deelgenoot gemaakt van zijn nieuw gevonden

vreugde? Leefde de kinderlijke vrijage al lang in de straat, zonder dat *hij* die kende, en viel nu zijn schone ontdekking — die hem zo diepe, vreemde bekoring gaf — in het straatgebeuren toch maar als een alledaagsheid? . . . Herinnering is vervaagd. 't Feit, dat hij èn die makker *samen* met het meisje vrijen zouden, bleef scherp bewaard. Zij met de oorbelletjes vond het goed.

Het leven is moeilijk. Zijn partner in de liefde bezat vier benen bikkelkootjes; één glimmend zwarte was er bij, zeker van een zwart schaap. Hij had ze van hèm gekregen of met hèm verkwanseld; maar hij, als eigenaar, kon ze offeren aan het meisje. Hij deed dat.

De kleine jongen zelf stond met lege handen en betreurde dat diep. Zijn verhaal aan het meisje, dat de kootjes eerst van hèm waren geweest, maakte geen indruk. Thuis vond hij nog een kootje, maar een met een splinter er af. Hij offereerde dat óók, gaf er het gebaar van een geestigheid aan. 't Meisje smeed het ding weg: „Hou dat zelf maar!“ . . . Hij heeft gelachen om 't geval, maar in zijn nederlaag was 't wrange van de bitterheid tegen den makker, die won. De partner werd de rival. Het leven is moeilijk.

Het leven biedt ook schone kansen.

Dan komt een Zondagavond van wondere verrassing.

De kleine jongen is met zijn moeder en zijn kleinen broer bij grootmoeder op bezoek geweest in de verre stadswijk; — de grootmoeder van de bedsteê. Hij heeft, voor zichzelf ook, een paraplu moeten meenemen, zoals dat in die dagen — toen regenkleding nog een vreemde luxe gold — zelfs voor een kleinen jongen wel gebruikelijk was.

Op de thuisweg, de donkere stad door, begint het stevig te regenen. En dan, dáárdor, dient hem het plotselinge, grote geluk.

In een halfdonkere straat komt hen een andere familie achterop; — zònder paraplu's: de vader, de moeder en . . . het meisje. En 't meisje heeft een witte flaphoed op met een witte veer. Haar moeder is, juist om die hoed, in zorglijke ongerustheid. De kleine jongen met zijn paraplu lijkt haar een stralende uitkomst: „Mag Beppie onder jouw paraplu meelopen?“

Zo is het schone uur geboren.

De families hebben zich bij elkaar aangesloten. Hij en het meisje komen achteraan, onder de ene beschermende paraplu. Zij heeft hem op moeders raad zomaar een arm gegeven; — het summum van liefdesbetoon in kinderland; — en hij heeft gezegd: „Lekker, hè, nou word je niet nat.”

En samen zijn ze de lange, schone weg gegaan; stoep op, stoep af; dan zwerfende langs de grachtbalies, dan heel dicht langs de huizen. Arm in arm, de paraplu laag neergetrokken over hun hoofden; vereend in één veiligheid, in één behagen . . . En de kleine jongen heeft vurig gehoopt, dat de regen duren zou. Toen het meisje haar arm terugtrok, heeft hij gezegd: „Nee, niet doen, het regent nog; — kom maar!”

Thuis bij het meisje hebben ze nog thee gedronken ook.

En de volgende morgen in de trotse glorie om zijn schone overwinning heeft de kleine jongen zijn rival ontmoet, en verteld van de avond, en gepocht op de onomstotelijke zekerheid van zijn voorrang . . . „Nou, en ze heeft me zèlf een arm gegeven, heel lang . . .”

De rival lachte laatdunkend.

„Hè, joggie, wat zou dat? Ik mocht verleden week met d'r vader mee om den Dom te beklimmen; — nou en toen klom zij vooruit, en toen heb ik haar broek gezien, met kantjes; . . . nou dan!”

De kleine jongen stond sprakeloos.

Zo'n nederlaag was verpletterend, sloeg in één slag al zijn trots en glorie neer.

Maar — door de plotselinge ontreddering heen toch, bloeide stil en blij het weten open, dat de glorie van zijn makker toch een àndere, een mindere was, van lager plan; dat die niet hoorde bij de schoonheid van de oorbelletjes en niet bij de bekoring van het samen schuilen onder een paraplu; dat hij tòch vast niet ruilen wou; dat hij tòch bewaren zou in heilige onaanrandbaarheid, wat zijn hart had bewogen.

Hij zweeg; liet de overwinning aan zijn tegenstander. Verslagen voelde hij zich nochtans niet. Al kon hij in woorden het niet bedenken nog, in wezen had hem de waarheid aangeraakt, dat de waarden niet liggen *in* maar *achter* de dingen: een rijkdom voor een leven lang.

En later, als hij, zoals men dat zegt, een wijs man geworden is, ziet hij zijn jongens en meisjes van school immer weer in datzelfde oude, wondere spel van Eros verlokt. Hij ziet het met een glimlach en een zucht.

Moet hij leiding geven, moet hij waken, moet hij voorbijgaan, moet hij 't uitbannen met zijn streng gezag? . . . Is hij zelf waarlijk zoveel wijzer geworden dan de kleine dwazen?

Er is zoveel diepe levensschoonheid in deze dingen. Er broeien zoveel ellendige gevaren. 't Is de rijkdom en de schreiende armoe, 't is de glorie en de nederlaag van het eeuwig menselijke.

Wie zal in zich zelf wijsheid vinden?

Dat hij ze van God begere.

„Doppie.”

De schooldagen, de schooljaren gingen. De jongen moet wel een flink leerling zijn geweest, hoewel hij dat zelf allerm minst wist; zijn moeder ook niet.

Rapporten bestonden niet; ouderavonden aan de gewone volksschool al evenmin; aan bemoediging van den zwakke was de school al even arm als aan eerbetoon voor den be-gaafde. Het kind — en zijn ouders — leefden wel heel rustig in die dagen.

Bij de verhogingen speelde de plaatsruimte in de grote school van zes lokalen met twaalf halfjaarsklassen en om ende bij zeshonderd leerlingen, absoluut de gewichtigste rol.

Zo is 't mogelijk geworden, dat de jongen de laagste klas van het vijfde leerjaar oversloeg en zomaar „in de vijfde aan de hoogste” terecht kwam.

Daar regeerde een oude meester, die de bijnaam „Pijpedop” droeg, en in de wandeling kortweg „Doppie” werd genoemd; een bijnaam zó ingeburgerd bij de vele schoolkindersgeslachten in de lange jaren dat hij bewind voerde, dat zijn eigenlijke naam vrijwel vergeten raakte.

Een wonderlijk klein, oud, deftig mannetje was hij, met een rood gezicht, spierwit haar, een lange geklede jas aan, die over zijn buik een weinig bolde, en kleine, nijldige handen,

die altijd raak tikten; voorts bij voorkeur op de rug werden gedragen.

Een grimmig mens; een drillmeester van de oude soort, die in voortdurende onmin met zijn kinderen leefde en dat, evenals zij zelf trouwens, vanzelfsprekend vond.

Hij was nog — in later jaren is dat den jongen, als een curiositeit, duidelijk geworden — een onderwijzer uit het „Vier-rangen-stelsel“ van de schoolwet van 1857, had zelfs „de tweede“ bereikt, de hoogte van de latere hoofdakke. Een antiquiteit nochtans in vele opzichten.

Zijn klas had vijf lange banken, elk voor een tiental kinderen als 't moest; zonder leuning en met zitplaatsen niet meer dan een goede decimeter breed.

Tussen die kinderrijen stapt hij door, bank voor bank, als een grootmajoor op bataljonsinspectie. Zijn kleine handen, waardig op de rug gedragen, schieten herhaaldelijk en venijnig uit: een zonde, een fout, een afwijking is met snel recht verrekend.

Doppie pruimt zwaar. Zijn immer mommelende mond sprietst het bruine sap in een fijn straaltje onfeilbaar juist tussen de bankenrijen in; — meesterlijk.

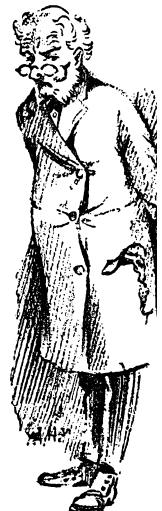
Zo is 't geschied, dat hij, onder een schrijfles, een wijle zijn wandeling staakte juist achter den schooljongen-van-toen, bij wien hij klaarblijkelijk een feil had ontdekt, een slordigheid misschien. En de jongen voelde de vergelding al over zich heendreigen, rook de bittere tabaksadem vlak naast zich, zag de schim reeds van de kleine hand, die zo dadelijk vinnig zou toeslaan, hoorde de nijdig stotende stem . . .

Toen — het leven heeft zijn speels geluk — toen vloog er opeens zo'n klein, nat, vliezig stukje tabak uit Doppie's mond midden op 't schrift, midden tussen de gewraakte letters.

Doppie's hand wou 't grijpen nog, veegde een bruine slier over 't papier. 't Mislukte.

„Doe dat ding weg, dadelijk!“ beet de stem.

En de schooljongen heeft met zijn penpunt het projectiel zorgzaam opgevist en 't afgeveegd ergens aan zijn kous. Maar — de paar flinke draaien om

zijn oren, die, zònder het incident, zeker zijn deel zouden geworden zijn, bleven hem gespaard. Doppie mommelde verder, sprietste.

Dezelfde steen, waarop de kleine jongen eens haar met de oorbelletjes ontdekte, wordt hem noodlottig. Stoeiende met een groten werkjongen van de steenhouwerij, krijgt hij een zwaar ongeval: de benen worden hem onder 't lijf uitgetrokken: hij slaat met het hoofd op de ruwgehouden steenkomp neer. Hij probeert nog op te staan, zakt terug; alles wordt zwart. Hij hoort zijn moeder komen.

„Schedelbasisfractuur” heet zo'n ongeval in huidige dagen. Uiterste voorzichtigheid, een roerloos laten liggen van den patient is eis; de rappe ziekenauto brengt den gewonde behoedzaam naar het ziekenhuis; zes weken minstens liggen-op-de-rug gebiedt de therapie.

Toen, een goede vijftig jaar geleden? . . . Weer wat bijgekomen is hij met zijn moeder, een kwartier ver, voetje voor voetje naar het ziekenhuis geschuifeld; een witte handdoek om 't gewonde hoofd.

Wachten! Veel te lang voor 't geval; maar dokters zijn niet altijd disponibel in die dagen. 't Lukt toch: hij wordt geholpen. Hij gaat naar huis, zijn hoofd ingekapseld als in een witte helm, en met het streng consigne: niet naar school, niet lezen, niet ravotten.

Niet lezen, . . . dat is 't zwaarst verbod. Maar hij vindt een boek met verzen. „Harptonen” door Erica. Dat zijn maar *korte* regeltjes . . . Hij leert, omdat hij niet lezen mag, een wonderlijk gedicht van een driehonderd regels over „Egmond en Hoorne” van buiten.

Vergeefse hoop, vergeefs verbeiden,
Vergeefs met vorstendankbaarheid
Het hart gevleid . . .

De bakker in de buurt, voor wien hij het gedicht opzegt, beloont hem met een handjevol pepernoten.

Toen, na enkele weken, de ziekenhuisdokter met een voldaan gezicht hem genezen verklaarde, kreeg hij nog een goedige draai om zijn oren van den man: „Kwajongen, en nou

voorzichtig, hoor! Dat was een dubbeltje op zijn kant: je hersens lagen bloot."

Doppie, — klaarblijkelijk door schoolkameraden ingelicht — grimmig als altijd, ontvangt hem met een: „Ziek geweest? Gekheid! Als je op straat kunt lopen, kun je ook wel op school komen. Ga maar gauw zitten!..."

't Donker geval liet in zijn leven na: drie regels van het wonderlijke vers; zware en vele hoofdpijnen lange jaren; èn — de bittere herinnering aan de onrechtmatige bejegening van zijn meester, waartegen hij, kleine jongen, zich niet verdedigen kon.

Doppie, dat alles is zo lang, lang geleden; — jaren en jaren al ben je begraven. Heb je ooit kunnen vermoeden, dat een kleine schooljongen zó goed onthouden kan? Waarom ben je niet eens één keer vriendelijk geweest tegen hem, en vrolijk? Geloof het, hij zou het *niet* vergeten zijn.

Verboden vrucht.

De kleine jongen is langzaam aan een grote jongen geworden. Het leven wordt breder, de verleidingen talrijker, de strijd moeilijker.

Zwemmen... Zijn moeder heeft het streng verboden. Het water is zo gevaarlijk; verdrinken zo vreselijk! Zelf is ze niet geheel vrij van watervrees, want 't gelukt hem maar zelden haar te bewegen in het overhaalschuitje de Singelgracht over te varen, en 't kost toch maar één cent.

Op een dag, dat moeder uit is, wordt de lokking van het water hem te sterk, gaat hij met een buurjongen mee naar het zwembad. Een zwembroekje is voor twee cent te huren.

O, maar als hij moedig te water gaat, zonder de griezelige omarming van 't zozeer beminde element te kennen, en die rillende afkoeling zo plotseling hem zijn hijgende adem beklemt, — dan meent hij in zijn felle angst, dat de benauwenis, die grijpt naar zijn keel, wel de dood kan zijn, de straf des hemels op zijn wandaad...

Bange ogenblikken! Maar als de kilte went, wijkt de angst, en de zelfbeschuldiging gaat mee.

Hij heeft het toch aan zijn moeder verteld en de concessie verkregen, in vredesnaam dan nog maar eens vaker te gaan zwemmen, maar alleen als grote Henk van den bakker ging, in wien moeder klaarblijkelijk diep vertrouwen had en dien ze instrueerde op vele voorzichtigheden.

Hij is een goed zwemmer geworden. In de eerste kilheid van het water bleef zijn leven lang toch iets van een vage angst over.

Roken . . . Lokkende zonde in een jongensleven, lang te ontwijken, tot ze opeens haar prooi te grijpen weet.

Op een Paasmaandag was het, dat hij van den zadelmaker een nieuw papieren sigarenpijpje gekregen had en 't lokkend lied der sirenen zijn hart bekoorde. Hij wist immers wel een winkel waar je, voor een cent, een dikke sigaar kopen kon. Hij bezweek.

In 't zonnig Lenteplantsoen, tussen de Zondagse wandelaars stapte hij statig mee, heel op z'n eentje verloren in zijn genot, lustig dampend, de dikke sigaar in 't pijpje: net 'n meneer. En 't smaakte best, en 't ging zo góéd . . .

En toen de eerste sigaar op was, is hij een tweede gaan kopen, die toch wel minder smaakte, waarvan hij toch het laatste stuk maar heeft weggegooid. 't Experiment met de twee dikke cents-sigaren, zeer waarschijnlijk van zware en slechte uitschottabak gemaakt, en dat zelfs een polderjongensmaag moeilijkheden zou hebben berokkend, kreeg fatale gevolgen.

De zon werd vreemd duister; de wereld geel.

Naar moeder! . . . Ze zat bij de bakkersfamilie voor het open raam naast de winkel, zag hem komen.

„Wat zie je bleek? Scheelt er iets aan?”

„Nee . . . niks!”

Hij heeft op de canapé naast haar gezeten in diepe ellende. 't Lekker koekje hem gepresenteerd, deed de maat overlopen . . . „O, moeder! . . .”

En moeder heeft hem haastig weggevoerd naar het achterhuis, naar de goot. Zorg en onrust, diep medelijden met zijn

stakkerigheid moet haar wel hebben vervuld. Welke geheimzinnige aanval maakte haar jongen plotseling zó ziek?

„Heb je wat gegeten? Wat is er gebeurd?”

„Nee . . .”

Hij kòn, hij dũrfde niets zeggen; zijn ellende was zo groot.

„Het pijpje! . . . Laat me je *pijpje* eens zien!”

Moeders speurzín had het geheim ontdekt; en haar ogen zullen wel van blijdschap gestraald hebben, toen ze er aan rook: geen ziekte!

Die avond thuis, in bed, heeft ze hem melk gebracht, hem toegedeekt. Hij heeft haar ogen gezien, haar hand op zijn hoofd gevoeld: de vergeving.

In zijn herinnering bleef juist *dit* moment 't scherpst bewaard; — als een diepe vreugde: de vergeving.

Moeder! Eens zal je zoon weten, wat pedagogische doelstellingen zijn, wat straf vermag en beloning, wat intuítie is. Hij zal veel bekwamer pedagoog zijn, dan je zelf ooit geweest bent; maar hij zal nooit vergeten, dat je hem melk bracht, toen hij zo ziek was van zijn dikke sigaren en hem aankeek en hem je hand op zijn kloppend hoofd legde. Hij leed om eigen zonde; — je was barmhartig.

Je dacht niet aan opvoeding, je dacht niet aan je eigen verstoorde zelf, niet aan je moederlijk gezag, niet aan zijn toekomst en hoe je hem sterk maken kon in zijn leven; — je dacht alleen aan hem en zijn moeite, je was maar dicht bij hem als de enig onwankelbaar getrouwe levenskameraad. Je gaf je jongen hemels medicijn; maar je wist het niet.

Je leerde hem, zonder woorden, voor later leven verstaan: *Als een dien zijn moeder troost, alzó zal Ik u troosten.*

Moeder! Hij heeft voor dat latere leven onder vele kinderen meer dan uit boeken van *u* geleerd; maar — dat na jaren eerst geweten.

De goudbruine vlecht.

Hij is schooljongen van de hoogste klas geworden.

Hij rekent uit „Boeser” het „Vijfde stukje” en de „Eerste verzameling”, *de* sommen, die jaren en jaren lang jong Neder-

land hebben gepijnigd, maar ook gestaald in de schone kunst. Hij vecht met nog twee, drie jongens om 't verst te zijn en in de tweede bank te mogen zitten, als nummer een op de punt. Rekenen is prominent in de klas; de rest doet er minder toe. Die strijd wordt dagelijks gestreden met afwisselend geluk, wekelijks beslecht.

Zijn ijver in 't doorvorsen van Boesers problemen heeft nòg een reden: de voorste bank is de bank van de meisjes. Daar, op een der eerste plaatsen, vóór de rij der rekenkampioenen, zit Aafje, het liefste en aardigste meisje van de hele klas; favorite ook van den meester. Ze heeft een lange vlecht. Kribbig wordt ze nooit als je er aan trekt... De jongen zit vaak naar die vlecht te turen; mooi, omdat ze van het meisje is. Hij ontdekt thuis in een boek het woord „goudbruin”: dat past prachtig op het mooie haar van het meisje. Hij is rijk met zijn vondst, moet die toch alleen bewaren, durft er niet van praten tegen zijn kornuiten; tegen 't meisje zèlf allerminst.

Hij leest boeken van haar; zij van hem. Schoolbibliotheken zijn onbekend in die tijd. Hij schrijft, thuis, heel gewichtig onder het hoofd „uitgeleende boeken” haar naam met vlotte letters. Een àndere heeft er nooit onder gestaan.

In die dagen is het verzamelen van sigarenzakjes met opgedrukte rebus een bloeiende cultuur in 't schooljongensleven, de jacht op zeldzame exemplaren fel.

Eens, als door een of andere absentie, zijn tempo in het sommenmaken is verslapt, verzeilt hij helaas naar het andere einde van de lange bank, ver van de plaats der ere; — ver van de goudbruine vlecht, en dat is erger. Nu zijn haar gunsten voor de anderen, de gelukkigen achter haar; — hij is vergeten.

Maar — die eerste middag al, vóór schooltijd, komt ze toch naar hèm toe in zijn verre bankgedeelte, en *hij* krijgt het sigarenzakje met de nieuwe rebus, dat ze van haar vader bedelde.

Hij heeft die dag zijn verbanningsoord gezegend. Hij heeft met Boeser gevochten in felle hardnekkigheid en overmocht, zijn plek achter het meisje toch heroverd na een week.

Zij? ... Ze kijkt vrolijk om; ze zegt: „Lekker, hè!”

De glorie van het sigarenzakje is hem levenslang een dankbare herinnering gebleven.

Klasseleven.

Het vervelozе, verschunnigde tafelblad van de bank, waarop al zoveel geslachten van ongedurige schooljongens hun runen hadden geschreven, was in tijden van verveling — en die waren talrijk in de oude school — een vreemd land vol bekoring voor hem.

De nog overgebleven gehavende en verkleurde brokken verf waren de landen van die vreemde wereld; daartussen lag de eindeloze zee met haar baaien en golven en inhammen; en grillig gevormde eilanden; — meren als figuren van wonderlijke monsters lagen diep het land in. Mooier dan de mooiste landkaart was dat alles. En met een scherpe griffelpunt of een spijker of een gebroken pen kon je onder een of andere saaie les zo genoeglijk stikum dat schone wereldbeeld nog vele en schone veranderingen geven: nieuwe, gedurfde waterverbindingen tot stand brengen tussen meren en baaien, dwars door werelddelen heen als 't moest; — stoute ondernemingen beramen en met je denkbeeldig schip wereldreizen wagen en uit de weg ruimen wat je vaart stuiten wou.

Zo heeft dikwijls en lang die schooljongen zitten arbeiden en fantaseren, zo het merkteken ook van *zijn* geslacht nagelaten op 't geduldige, oude tafelblad.

Hij moet in de hoek staan om een of andere overtreding, en probeert, geleidelijk aan, de kast te naderen, die open staat en zoveel voor zijn jongenshart waardevolle dingen bergt . . . Als 't lukt, als hij, ongestoord en vergeten, met zijn ogen grasduinen kan langs al die rijkdommen! . . . Wat een gelukkige, wat een rijke mensen moeten schoolmeesters toch zijn, die dit alles in vrijheid bezitten: al die boeken en boekjes, en krijt en pennen, dozen, kistjes. Als je zèlf eens zo'n kast had!

Thuis, op zolder, maakt hij er een. Van den buurman-

kruidenier weet hij na veel boodschappen-wegbrengen een oude kubus-vormige theekist machtig te worden, zaagt die, evenwijdig aan de bodem, midden door; spijkert de twee helften staande op elkaar; maakt van het deksel twee planken er in . . . 't Kost hem nameloze moeite, een blauwe duim, een scheur in zijn broek, een moeder, die ten einde raad is om al de rommel, een bedorven dag; maar — zijn eerste boekenkast is geboren. „Ceylon” staat met gekrulde letters op de rechterzijkant.

Jammer, dat hij maar een handjevol boeken bezit voor zo'n kast. Maar ouwe prentenboekjes kunnen er ook wel in, en een oud rekeningen-boek van zijn vader nog. Hij sleept van hier en daar uit huis, wat hij slepen kan; — ook een beschrijving van de Tabernakel in de woestijn, in perkament en onleesbare gothische letters; — ook een boek met Engelse gedichten, waarvan hij geen woord verstaat. Hij schrijft er een catalogus bij; dat hoort. Moeder maakt een gordijntje voor de kast.

Ze leren aardrijkskunde *in koor* uit „Pietje Best” en kennen de mogelijke en onmogelijke kapen en baaien en rivieren en bergen van Europa beter dan de namen van hun eigen familie; maar weten niet, waar Keulen ligt.

Ze zingen uit „Pietje Best” ook de jaartallen in dreun, tot ze volslagen geheugeneigendom zijn. Hoe lang zal 't duren? En wie nu 't eerst de wereld beroerde, Karel de Groote of Karel de Vijfde, weten ze niet.

Vertellen, mooi vertellen, — nu en dan! Dat is het feest voor den jongen, waarbij hij alle waterbouwkundige plannen op zijn tafelblad, zelfs de goudbruine vlecht vergeet.

De bovenmeester komt elke week een keer Bijbelse aardrijkskunde geven, een enkele maal ook Bijbelse geschiedenis vertellen. Schone uren in zijn schooljongensleven. Wat zijn ze vèr! Wat zijn ze tòch dichtbij gebleven.

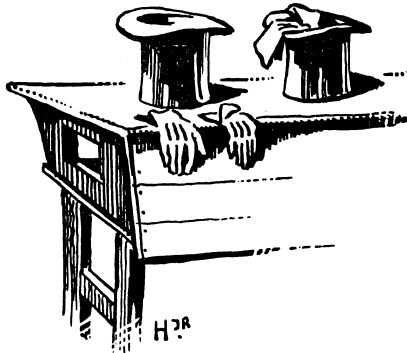
Uit de Bijbelse almanak moet elke morgen na 't gebed een tekst opgezegd. Als je een beurt krijgt, en je kent 'em niet . . . ! Vóór schooltijd nog gauw even lezen; in 't uiterst geval het opzeggen wagen met het boekje open in je kast; maar dàt bergt vele gevaren.

Als na Nieuwjaar de almanakken zijn uitgedeeld, wordt dadelijk gespeurd welke dagen van 't jaar *kleine* teksten hebben: die zijn zo gemakkelijk. Jammer als zo'n mooie kleine juist op een Zondag valt.

Niet één van de vele trouw opgezegde teksten is beklifd.

Schoolbezoek brengt altijd een welkome afleiding. Dat is hoogstdeftig nog in die dagen, en komt veel voor. Meestal stappen twee, soms drie heren tegelijk statig binnen. Ze leggen hun hoge hoed omgekeerd op de bank bij de meisjes, hun glimmende handschoenen er in. Ze kijken verschrikkelijk voornaam en luisteren en zwijgen. Een heeft een ongelooflijk grote en kromme neus, net een papagaai; — een prachtmeneer voor grote schooljongens, die niet lachen mogen. Een ander, een heel vriendelijke, met aan elke wang een spitse schuin uitstaande baard, is altijd vrolijk; maakt grappen; trekt een meisje aan haar oor en zegt: „Kiele-kiele-kiele!” . . . Gek is dat van zo'n deftigen heer! Je stoot elkaar aan, je *moet* lachen, maar 't mag volstrekt niet. De meester loert geweldig, en zijn ogen dreigen.

Wat die vele schoolbezoeken eigenlijk te beduiden hadden, is den schooljongen-van-toen nooit duidelijk geworden, heeft hem ook nooit geïnteresseerd; maar welkom waren ze altijd in de eentonige gang der uren.

De bult.

't Felle conflict. In de nauwe gang houdt bij 't aangaan van de school een van de grote kwekelingen toezicht op het ordelijk verloop der dingen, wat vooral in de buurt van de hogere klassen wel eens wrijving geeft. Wat nu die middag de eigenlijke aanleiding is geweest, weet de schooljongenvan-toen niet meer. Heeft hij wanorde veroorzaakt, een bevel niet opgevolgd, is hij brutaal geweest, heeft hij, jongen van de hoogste klas, in laatdunkende minachting den kwekeling uitgelachen? . . . Hoe 't zij, hij wordt opeens stevig in de nek gepakt en meegetrokken . . . „Mee jij! Vooruit!”

Hij worstelt verschrikt tegen, voelt het onwaardige voor hem van 't geval, zo'n groten jongen nog maar, die niet eens een èchte meester is, te moeten gehoorzamen. Hij trekt, rukt; maar zijn aanvaller is groot en sterk, heeft een nijdige vierkante kin. Door twee, drie roezemoezende voorschooltijds-klassen heen gaat het in een stevig vaartje naar 't lokaal van de kleintjes, 't lokaal van den kwekeling.

„Ga daar staan, — zèg ik je.”

Dat was toch 't allerergste. Moest hij, zesdeklusser, voor al die nieuwsgierige, kleine kinders in de hoek te kijk staan? Nooit! . . . Los uit de greep in zijn nek, neemt hij dadelijk een sprong om te ontkomen. 't Mislukt. Stevige vuisten grijpen hem, smakken hem tegen de muur. Een harde bons: een geweldige bult op zijn voorhoofd is 't resultaat. Woede vlamt in hem op, tranen van wilde spijtigheid omdat hij de zwakkere is, branden zijn ogen uit. Hij *wil* niet, hij zal . . . ! De juffrouw van de eerste klas redt de situatie, stuurt hem weg.

't Is op een Vrijdagmiddag geweest, als de bovenmeester aardrijkskunde van Palestina geven kwam. De jongen is nog net bijtijds op zijn plaats gekomen. Hij heeft vurig gehoopt, dat de bovenmeester de bult zou zien, en vragen, en *hem*, den armen, verongelijken jongen rechtvaardigen zou, maar dien kwekeling, dien *knul* . . .

De bovenmeester heeft geen bult gezien, geen kwaad, rood jongensgezicht. Hij heeft verteld van de schone rozen, die bloeien en geuren in de vlakte van Saron, en 't niet geweten,

dat daar een nijdige jongen zijn spijt zat te verbijten, en de rozen van Saron nimmer beminnen zou.

De tijd heelt. Toen de jongen thuis kwam, was de bult wat geslonken, de ergernis wat bekoeld.

„Wat heb je nou weer uitgevoerd?” vroeg moeder, „ben je gevallen?”

Hij heeft het erge haar *niet* verteld; durfde niet. Hij heeft wat gemompeld van een muur, en dat het wel over zou gaan.

Hij wist wel, dat ze zeggen zou: „Joggie, eigen schuld, net goed! Als jij zelf geen verkeerde dingen doet, krijg je geen straf; vast niet... 't Is een schande. Voor een kwekeling behoor je net zo gehoorzaam te zijn als voor een meester. Wat verbeeld jij je wel?... Vooruit! En voor je straf van avond niet meer naar buiten.”

Hij kende zijn pittig strenge moeder wel, en waagde de kans niet. Hij ging spelen; de bult raakte vergeten, de rancune ook.

Later is hij zelf schoolhoofd. En meermalen is een vader of een moeder rechtvaardiging komen eisen voor vermeend onrecht hun kind door een of anderen meester of juffrouw aangedaan.

Hij heeft geglimlacht, — verteld van zijn bult. En van zijn moeder, die weduwe was, en in 't zorglijk bestaan haar jongens alléén grootbrengen moest, — die hen als eerste levenseis gehoorzamen leerde. Ook van zijn diepe dankbaarheid aan haar, juist dáárvoor.

't Verhaal heeft wonderen gedaan.

De eerste roman.

In die tijd begint hij zijn eerste roman te schrijven.

De aanleiding daartoe was wel zeer eenvoudig. Hij houdt zo hartstochtelijk veel van boeken-lezen, vindt verhalen en vertelsels zo mooi, maar kan er voor zijn honger nooit genoeg machtig worden. Welnu, hij probeert zèlf een boek te maken. Waarom nièt? Dat kan toch!

Een stukje potlood, een zelf gekocht cahier van drie centen

is voldoende. Zijn kleine broer, aan wien hij wel vaker zelf-verzonnen dwaasheid vertelt, moedigt hem aan op zijn manier; luistert gretig als ze samen op zolder — de auteur op de schommel, de hoorder op zijn buik er voor — beleven wat reeds beschreven staat.

Griezelig is 't, maar prachtig, angstig-geheimzinnig. Onder-aardse gangen, gegil achter een ijzeren deur, een sluipende monnik, zijn kap diep over het hoofd getrokken, en . . . laarzen-met-sporen aan onder zijn laaghangende pij.

Naarstig werkt hij, elke dag een stuk; op z'n schommel op zolder kan hij 't best mooie dingen bedenken. Tòt hij komt aan de kerk-scène . . .

't Is nacht; in het schemerend licht van de maan gaat een grote, stenen zerk, die vlak voor het altaar ligt, langzaam omhoog. Er komt een hand uit . . . Maar dan is daar buiten opeens wild gerucht; soldaten bonken op de kerkdeur, dringen met fakkels de kerk binnen.

Dat licht van de fakkels tegen de gewelven . . .

Toen is de jongen als schrijver gesneuveld. Hij zag — hij ziet het na vele jaren nòg — dat flakkerend licht langs de donkere zuilen ijlen, de duistere gewelven grijpen, maar — dat te *beschrijven* werd hem te machtig. Daarvoor kon hij geen woorden vinden, 't was te mooi. En het móést toch, juist omdat hij het zo wonderlijk mooi zag; maar hij kòn het niet. Hij vocht en verloor.

Zo is zijn eerste roman onvoltooid gebleven; maar 't is — hoe hij het toen ook betreurde — voor den schrijver-van-toen wel een *eervolle* dood geweest.

Beroepskeuze.

Moeder gaat naar den bovenmeester.

Het eind van de schooljaren van haar jongen komt in 't zicht. Plannen voor de toekomst nemen vaster vormen aan: hij zal steenhouwer worden, zoals zijn vader was . . . Hebben moeders dromen hem al gezien als steenhouwersbaas, voortzetter van het kleine bedrijf van vroeger?

Hijzelf vindt deze plannen opperbest. Nieuwe verwachtingen, nieuwe beloften bloesemen al. Hij zal op de steenhouwerij komen in de buurt, waar vóór het hek de grote steenblokken liggen. Daar ontdekte hij eenmaal Beppie met de oorbelletjes; daar ontsnapte hij later nauwelijks de dood.

Hij zal een lichte pilow-broek krijgen met links een klein gleufzakje voor de duimstok, die nog van zijn vader is. Hij zal een kwartje per week verdienen; zelf vijf cent zakgeld mogen houden. En schone plannen rijpen. In een winkel in de stad, dichtbij 't stadhuis, heeft hij goedkope houten tabakspijpjes zien liggen van vijftien cent. Als hij vier weken spaart, bezit hij zo'n pijp, met nog een half ons tabak er bij; kan hij na schafttijd meeroken met de werklui... Hij woont wel vlakbij de steenhouwerij, maar hij zal zijn moeder toch een blikken drinkfles vragen en een stukkezakje om boterhammen mee te nemen naar het werk...

Moeder komt van den bovenmeester terug.

„Ja, — weet je, wat meneer nou gezègd heeft? Steenhouwer zijn is wel een mooi vak, maar hij vond, dat je goed leren kon, en misschien wel schoolmeester kon worden.”

„Schoolmeester?“. . . Vele perspectieven schoten dooreen. In zijn ogen moet wel een diepe aandacht zijn geweest.

„Veel kosten zou het niet. Je kunt bij meneer kwekeling worden, en 's avonds naar de Normaalschool gaan. Je boeken krijg je ter leen en je verdient nog wat ook: drie gulden in de drie maanden het eerste jaar.

„Drie gulden? . . . Dat is ook bijna een kwartje in de week.” Hij ziet zijn pijpje, dat vernevelde, weer duidelijker worden.

„Schoolmeester-zijn is wel erg mooi.” Moeders ogen zien schone verschieten voor haar jongen, schoner dan in de steenhouwerij . . . „En 't is een erg nèt vak ook. Maar meneer zei, en dàt is wel erg lastig, je moet een apart kamertje hebben om te leren, al was het maar een klein hokje.”

„De zolder! . . . Ja, moeder, dat kan toch bèst. En een boekenkast heb ik ook al, voor al die boeken van de Normaalschool, hè, moeder! O ja, en u weet wel, ik heb nog zo'n mooi rieten tollenkje; — u weet wel, met een zwarte dop er op. Dàt kan ik goed mee naar school nemen als ik voor

de klas moet staan; ja, want dat móét als je kwekeling bent; maar alleen bij de *kleine* kinders, hoor."

Op die boekenkast en dat stokje reageert moeder niet... „Maar 's winters dan? Dan kun je niet op zòlder leren?"

„O ja, best! Dan houd ik toch mijn jas aan, en neem ik een stoof met vuur; — o, dat kan fijn, hoor! O ja, moeder, laat ik schoolmeester worden! En als je kwekeling bent, mag je op de schoolzolder ook krijt slijpen. Ik ben er nooit geweest op de schoolzolder..."

Toen ging hij zijn stokje zoeken.

En zo heeft de schooljongen onvervaard zijn allereerste schrede gezet op het geheimzinnig-moeilijke pad van zijn levenswerk, — een ongeweten roekeloosheid, die hij soms betreurd, maar toch veel vaker gezegend heeft.

Op de dag van het ontslag als volleerde scholier staat hij met zijn getuigschrift, een rolletje met een blauw lintje er om heen, in de nauwe schoolgang. Toen kwam de goudbruine vlecht voorbij, — een rolletje met een rood lintje... Hij stak zijn been vooruit, wilde haar tegenhouden. Ze lachte, ze gaf hem een duw, holde verder, sprong de schooldrempel af, — het grote leven in.

Voorbij!... Hij dacht aan de schoolzolder en het krijt; en dat hij nou lekker in school overal vrij zou mogen rondlopen; en dat zijn jas in de meesterskast hangen mocht.

Is de wereld niet rijk, en het leven schoon?

De zolder.

De zolder, — studeercel van een kwâjongen van dertien, veertien jaar.

's Bovenmeesters raad van „een klein hokje alléén” was zo kwaad niet geweest, al had de wijze man zeker gans andere voorstellingen van het studiebedrijf dan de jongen, die het uitoefende, zelf.

Met je zelf alleen zijn, — rijk!

De zolder heeft een dakkapel met rechtstaand raam, dat in twee helften open slaat. In de lichte ruimte daarvoor heeft hij een wonderlijk getimmerte geformeerd. Een oud, langwerpige houten model, een mal¹ nog uit de vroegere werkplaats van zijn vader, — een vreemdsoortig ding eigenlijk, waarvan niemand weet, waarvoor het eenmaal gebruikt is geweest, — doet prachtig dienst. Aan de voorzijde heeft het een lager liggende sleuf met verhoogde rand. Met de ene korte zijde steunt het op een richel onder het venster, met de andere op de met een paar sigarenkistjes verhoogde zitting van een afgedankte stoel. Dat is zijn schrijfbureau.

Dat bood vele mogelijkheden: de lage sleuf vooraan bergde keurig potloden, penhouders, een liniaal voor een poos; maar als je dat moois er uithaalde, kon je er knikkers in laten rollen: spoorwagens, die elkaar passeren moesten; een oude pen in 't midden in 't hout geprikt was de wissel.

Twee paren grote spijkers, aan het bovineinde in het tafelblad getimmerd, waren de boekensteunen. 't Stond mooi, als

¹ Houten model, waarnaar in steen of ijzer een bepaalde opdracht moet worden uitgevoerd.

daartussen al de geleerde werken van de Normaalschool prijkten. Op de stoelzitting, naast de sigarenkistjes, bleef een holte onder de mal, een prachtige bergruimte: de bureaulade voor gewichtige stukken. Op de leuning van de stoel, die als een opstaande zijde het bureau afsloot, kon je de geschreven lesrooster prikken, die je al lang van buiten kende; maar 't stond voornaam. Het inktflesje op 't tafelblad moest wel altijd in de gaten gehouden worden, want het schrijfbureau wiebelde een weinig.

Maar als je boven op je schrijfbureau ging zitten, de ramen open, je voeten in de brede dakgoot, was de wereld opeens anders. Dan was je net een bisschop of de paus, die heel alleen in zijn prachtige loge zat bij een prachtig feest, en boog! Of je was een koetsier van een verschrikkelijk hoge postkoets, die door de bergen reed. Een zweep was altijd wel bij de hand; — hè, en nou moest je aan de dakgoot van de huizen aan de overzijde van de straat een lange teugel kunnen vastmaken! . . . maar dat kòn niet.

Als 't regende, als 't kletterde tegen de ruiten van 't zolder-raam en je over je schrijfbureau gebogen heel ijverig zat te leren . . . ! Mooi was dat! Maar 't verveelde gauw. Nou, dan kon je toch best even wat anders doen. Dan was je een heel voornaam heer, een minister of zo iets, een koning desnoods, en dan schreef je op kleine reepjes papier allemaal vlotte handtekeningen met een krassende streep er onder; dan trok je aan het koordje van de gordijnen, die altijd opengeschoven hingen; dat was het schelkoord. En er kwam dadelijk een bediende binnen in livrei . . . „Hm! hm!“ zei je en streek langzaam en waardig langs je lange baard. „Breng deze stukken weg, dadelijk; — 't zijn vonnissen. Allemaal gratie! Behalve twee, die moeten opgehangen.“

Kapitein van een smokkelschip zijn achter je bureau, was ook prachtig. Je zat, gedoken over je werktafel in de kapiteinshut, door de patrijspoorten te loeren, of je ook onraad speurde; in je ene hand je lange liniaal: je degen; — in je andere de oude, gedeukte, tinnen kandelaar: je ruiterpistool. Maar ze kregen je nooit. Je gaf toch dadelijk bevel aan je matrozen, het schip naar de kust te sturen tussen de rotsen in, en dan sprong je er uit, en op de schommel, — die nog

altijd trouw aan zijn balk hing, maar hoe langer hoe meer kreunde en kraakte. Dat was je paard; en je sloeg en je spoorde 't arme beest vreselijk, maar je ontkwam; en je haalde hulp bij de inwoners van het land, om met hen samen de prachtige smokkellading te verdedigen.

Lekker *leren* kon je ook op de schommel; in je ene hand je boek, de andere geklemd om het touw: al de rivieren van Spanje: de Minho, de Duro, de Taag, bij elke zwaai één; je kende ze zó. Of de definities van „klassikaal” en „hoofdelijk” onderwijs voor de pedagogiekles. Of de koningen van Juda.

In de brede dakgoot groeide en bloeide een pot „eeuwig leven”¹, en stond, in een sigarenkistje, een lang doorgeschoten ui te zwiebelen, met zo'n prachtig groen en paarse bloei-bol.

Als je voor het open raam stond, zag je, ver over de daken van de huizen aan de overzijde heen, groene, zachtwuivende toppen van bomen. Je wist wel, dat die van 't plantsoen waren, achter het plein, — de oceaan, waarover je vroeger je tollenvloot naar de veilige haven dreef; — maar zó zag je ze niet van uit het zolderraam. 't Waren verre bossen, dichte wouden op de bergen, eenzaam en vol geheim. Ze wuifden, lokten, vertelden van veel schone dingen, die nog komen zouden als je groot werd.

Het leven vol vage beloften wachtte op den jongen; en hij geloofde.

Litteraire verkenningen.

Drie van de vijf Diaconiescholen, — die van de binnenstad, — waren bij rooster aangewezen voor de Normaallessen. De vijf hoofden der scholen verzorgden samen het programma. Drie klassen, elk met een duur van twee jaar, moesten doorlopen worden. Wie op twaalfjarige leeftijd, na de schooljaren, examen deed en kwekeling werd, kon op zijn achttiende jaar onderwijzer zijn. Dat was een lange, moei-

¹ Muurpeper.

lijke weg; maar een, die in jeugdig spel en jeugdig zorgen, in jeugdige overmoed en jeugdige wanhoop werd afgelegd.

De eerste avondlessen waren wel heel belangrijk. Dan werd je „ontgroend”; dan probeerden de seniores, — van dertien, veertien jaar hoogstens — je genoeglijk af te rossen, omdat je een nieuweling was; maar ook je in te wijden in vele schone schoolgeheimen: de scheldnamen van de leraars; de lessen, waar je de meeste jool maken kon; de ongeschreven wet van het zwijgen als er bij een overtreding van de orde naar den dader werd gevraagd. „Doodverklaring” zou de meedoogloze straf zijn voor wie de wet schenden durfde.

Een nieuwe wereld opende zich voor je, vol vreemde, beklemmende bekoring, vol nieuwe verwachting, vol scherpe zorgen ook.

't Gezwerf met kameraden door de avondstad, 't werken voor cijfers, 't heibel maken op de lessen, die daartoe gelegenheid boden, 't gevoel van saamhorigheid met je eigen klas, veel sterker dan je ooit op school had gekend; — dat ganse, grote, nieuwe leven slokte je op.

De schooljongen van vroeger begon groot te worden.

Een zeer zorglijke bezigheid voor den studios in zijn kwekelingenjaren wordt . . . opstellen maken.

Dat heeft een oorzaak: moeder.

Ja, eigenlijk is het moeders belangstelling in deze materie geweest, die hem dit werk zo moeilijk heeft gemaakt.

Zonder haar schuld.

Van al de Normaalschoolgeleerdheid had ze maar weinig verstand; — maar als haar jongen haar zijn opstel voorlas, vóór het der critiek van den strengen, norsen taalleraar werd toevertrouwd, luisterde ze graag, gaf haar lekenoordeel ten beste. Ze had goed en veel gelezen; hield van boeken.

Toen is 't geschied, dat met het opstel „De Winter” voor beiden de zo hopeloze teleurstelling kwam.

't Was zo'n mooi stuk werk geweest over „heerlijk verwarmde concertzalen” of zo iets enerzijds, „bittere koude in arme hutten” anderzijds. De avond echter, dat hij het oordeel over de schone creatie halen ging, sloeg de rijke verwachting hopeloos neer: een „vier”. 't Zat vol taalfouten.

Scherp is de herinnering bewaard. De jongen is gejaagd huiswaarts getrokken, slenterde niet als anders met kameraden mee.

Ná die avond, juist na *dié* avond, is het hem voor 't eerst helder geworden, en helder gebleven, dat je met schone verwachtingen uiterst voorzichtig moet zijn in 't leven. Was hij maar *niet* zo vol vertrouwen geweest.

Moeder is mee-geschrokken van de „vier“.

„Hoe kan dat nou? En 't was toch zo mooi!“

Van allerlei lugubere grammaticale infecties in de woordenbouw had ze maar matig begrip; — toen ze al die blauwe strepen in het opstel zag, begreep ze wel, dat het erg was.

En zo is 't gekomen, dat haar belangstelling in de opstellenkunst van haar zoon danig groeide, maar — *zijn* zorglijkheid bij nieuwe pogingen evenzeer.

De ene week werd het nieuwe opstel in de taalles ingeleverd: de week van de zorg; — de volgende week in de les kwam het terug: de week van de vrijheid.

Toen, op een keer, haalde hij een „negen“.

't Geheim daarvan was wel het feit, dat hij 't opstel, — uit het klad zorgzaam ingeschreven en, voor zover zijn inzicht strekte, van alle feilen gereinigd, — aan een onderwijzer van de school ter lezing had gegeven. Die had de na-zuivering volvoerd; vele kwaadaardige kwelgeesten, waarvan de jongen het bestaan niet vermoedde, waren ontdekt en gebannen. Geen taalfouten; dat was een rust.

Hij haalde zijn „negen“. 't Opstel werd voorgelezen voor de klas: een hoge uitzondering.

Die avond thuis was een avond van glorie; hij vergoedde vele moeiten, vele zorgen.

„Hier! . . .“ zei zijn moeder en uit de witte zak, die ze altijd droeg onder haar rok, met een band om haar middel, kwam het kralenbeursje met zilveren beugel te voorschijn — een moeilijk bewaarde schat van oudsher. „Hier, dit is voor jou!“ Hij kreeg een stuiver uit de beurs . . . „En als je weer een „negen“ haalt, krijg je weer vijf centen.“

Ze heeft hem, zodoende, de worsteling met zijn opstellen niet gemakkelijker gemaakt. Hardnekkig heeft hij gevochten.

Vele debacle's werden zijn deel; en vele benaderingen

slechts van 't zozeer begeerde doel; maar — meerdere stuivertjes ook.

Die beiden, die moeder en haar jongen, wisten toen niet, dat het zijn lot zijn zou, zijn leven lang met de taal te worstelen; — óók niet, dat hij tòch die taal zou leren liefhebben en haar schoonheid en rijkdom immer weer ontdekken; — ook niet, dat de eer en glorie van het moeders-stuivertje hem ook voor *later* moed en hardnekkigheid leerde.

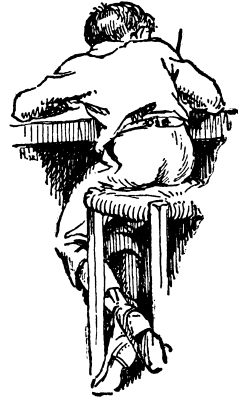
In die kwekelingenjaren, — bij een decadent rhetorica-aanbidder als leeraar, die bij rollende hoogdravendheid zwoer van mooie woorden en daverende zinnen zonder taalkundige infecties, — heeft hij 't wel heel zwaar te verantwoorden gehad.

Hij kòn ze zo moeilijk vinden, de gevierde taalschoonheden, die op de les opgeld deden. Dagenlang soms piekerde hij, hoe de mooie zinnen te smeden waren.

Eens komt „De Heide“ aan de beurt. Hij probeert de sobere eenvoud van 't bruine veld te benaderen door te vragen: „Zult *gij* de plek zijn, waar het bruidskleed der aarde met smaragden is gesierd? . . .“ Hij bedoelde daar de bossen mee. Zo'n zin kostte bloed.

Eens komt „Het licht“ zijn zonnige werkweek verduisteren. Hij hoort, dat kornuiten van zijn klas, tobbers als hij, zich uitsloven, alle *soorten* van licht op te sporen en te beschrijven; ze releveren het nut van de gasfabrieken voor de mensheid en de zegen der petroleumbronnen. Hij weifelt; hij begrijpt niet, dat je bij zulke dingen mooie woorden en rollende zinnen maken kunt, en hij doet de stoute greep, zijn opstel te beginnen met Jan van Beers' juichende regels:

Licht!
Licht! Wat is licht?
Diepten der hemelen, diepten der zeeën,
En *gij*, o aarde,
Antwoord mij, antwoord mij!
Wat, wat is licht?

't Vers van den blindgeworden dichter, die 't gezicht weerkrijgt, had hem gegrepen. Op dat wondere verschijnsel van het licht had hij, op zijn manier, door-gefilosofeerd. En 't opstel werd niet afgekeurd. Hij was de enige, die zo'n vreemd schot had gedaan. Maar — een stuiver verdiende hij niet.

Later als hij ouder wordt, eigenwijzer, en een stille weerzin tegen 't woordgedaver groeit, komen schrobberingen of sarcastisch gespot.

Hij breekt een zin af in zijn opstel.

„Heb jij ooit gehoord, dat het betamelijk is een halve zin neer te schrijven in plaats van een ordentelijke hele?”

Hij gaat zich te buiten aan een paar puntjes achter een zin.

„Jongen, wat *wil* je nu? Moet *ik* op die vier punten soms iets invullen? 'k Wil 't niet meer zien, begrijp je?”

En de jongen kneep zijn lippen saam. „Ik doe 't tòch! 't Moet! Tussen twee zinnen staat soms iets, dat je niet precies zeggen kunt.”

Hij zocht.

Hij wist niet, dat hij zijn leven lang zoeken zou.

Onderwijzer in hope.

Kwekeling-zijn, dat is wel een goed, een vrolijk leven.

Je zit, met nog twee eerste jaars van je eigen soort, nog in je zelfde oude schoolbank, in de klas van jezelfden meester; toch is alles anders geworden en ben je ver verheven boven 't gewone leerlingendom om je heen. Je doet niet meer mee met de klas, maar studeert heel gewichtig voor je zelf; en je mèrkt het wel, met 'n stille trots, als zo'n doodgewone schooljongen naast je naar een van je geleerde boeken kijkt: plantkunde, rekenkunde, pedagogiek, waarvan de inhoud je zelf ook nog wel diep duister is, maar waarmee je toch zo graag en zo genoeglijk pronkt.

Je mag als kwekeling zonder vragen van je plaats gaan de gang in . . . Er is een gevaar: meneer kan je tegenkomen en vragen, wat je eigenlijk uitvoert; maar je leert vanzelf wel een belangwekkend gezicht te zetten als dat gebeurt.

Soms word je geroepen — een uitkomst in de trage gang van zoveel zware studie. Dat is om in een winkel aan de overzijde van de gracht sigaren voor meneer te halen: vijf voor een dubbeltje; — om inkt uit te delen in een lagere klas; een lastig werk, dat je licht een schrobbering van het klassehoofd berókkent, als je in je onhandigheid morst en redde-loze verwoesting aanricht over boek of bank; — om de een of andere onpasselijk geworden leerling thuis te brengen; — om boeken te kaften; — om krijt te slijpen op de schoolzolder.

Belangrijker worden de opdrachten als meneer je roept: „Luister; mijn vrouw heeft een boodschap voor je; ga maar even naar boven.”

De oude vestibule — het schoolgebouw moet, aan de voorzijde althans, oudtijds wel een groot herenhuis geweest zijn — geeft niet alleen de zeshonderd kinderen elken dag, door een nauw gangetje naar achteren, toegang; maar ook de bovenmeestersfamilie. Een trap, met een deur afgesloten, voert uit die vestibule naar boven. De trap de kajuitstrap, de school het reuzeschip, hij de kajuitsjongen . . . 't Was toch mooi en rijk, zó bovenmeester te zijn en als kapitein op je eigen schip te wonen.

„Steek het geld maar zolang in je zak.”

„Ja, jawel, juffrouw.”

Mevrouwen kwamen in die dagen in de levenskring van een kwekeling nog niet voor.

„Weet je goed, waar je wezen moet?”

„Jawel, juffrouw.”

En dan ging je op stap, om een dubbeltje beschuit te halen, of bruine bonen; — een ander maal torste je een zak zeegras of een inmaakpot de straten door.

't Was een vriendelijk mens, je deed graag boodschappen voor haar; 't koekjestrómmeltje kwam immer op 't appel . . . Dan moest je soms wachten op 't portaal, kon je tersluiks de prachtige voorkamer inkijken als die openstond, of de studeerkamer van meneer: een heel lange tafel, vol met rijen boeken, en schriften . . . Wat waren er toch een rijke, voor-náme, gelúkkige mensen op de wereld!

Prachtige onderbrekingen van trage uren waren die excursies.

Maar 't allerbelangrijkst waren de verre koerierstochten dwars de stad door naar andere scholen, uren van vergeten zwerven. Of naar 't bureau, waar in de morgenuren de deftige scriba van het Regenten-College zetelde, dat de vijf Diaconiescholen gezamenlijk bestuurde.

Een waardig man. Klein, gedrongen, met een vreemd groot hoofd met lang haar en dat ietwat schuin op zijn schouders stond. Druk, geagiteerd, met een zoekend beweeg van zijn kleine handen. In al zijn manieren immer correct.

Pff!... pufte zijn ene mondhoek voortdurend zijn kortademigheid weg; hoe beweeglijker hij ageerde, hoe sneller de ontladingen kwamen;... pff! pff!... immer door die ene mondhoek.

Een hart van goud voor armen en misdeelden; een edelman van oud kaliber: Jhr. Mr. Anton Reinhard Falck.

En als de nieuwbakken kwekeling, zijn pet eerbiedig achter zijn rug, antwoord wacht op de in zijn oog zeker uiterst gewichtige dépêche, die hij bracht, komt ineens over de stukken heen, die op de enorme schrijftafel verspreid liggen een stem. Het zware hoofd verheft zich.

„Wil jij... pff... Christelijk onderwijzer... pff... worden?”

„Ja, meneer.”

„Dat is... pff!... een ernstige levensroeping, ... pff!... jonge vriend.”

„Ja, meneer.”

De kleine hand met de gouden ringen schrijft verder.

Diep ontzag vervult den jongen. Schone, onbestemde voornemens bloeien in hem op. Die strenge man, die toch zo vriendelijk kijkt, de generaal, de opperste overste, hoog boven den bovenmeester nog. Hij, de kwekeling, de kleine soldaat... Hij zal goed oppassen, ja!

Dan komt ook, en al spoedig, het gevaarvolle consigne: Voor de klas! Dertien jaar kan hij nog niet geweest zijn.

En hij trekt de wirwar van lokalen door — gangen waren er niet in het achtergebouw, het ene lokaal kwam uit in het andere — naar de klas der kleintjes 't verst weg in de school. Hij moest de juffrouw gaan helpen.

Hij maakt zijn schutterig entree. Hij loopt, omdat dat moet,

langs de lange banken, kijkt wat onwezenlijk naar de letterkrabbels op de leien. Kinderen lachen. „Al weer een nieuwe!” Ze vinden het gek . . . hij zelf lacht ook, verlegen: vindt het nog gekker dan zij. Eén trekt hem aan zijn broek . . . hij geeft den kwajongen een vrolijke duw, zou wel eens even met ze willen stoeien en boksen gaan; maar de ernst des levens dwingt hem tot plicht.

De juffrouw gaat weg, — handwerken in een andere klas. *Hij* behoudt de alleenheerschappij.

De kleuren schieten hem uit, als hij midden voor de banken vol rumoerig roezemoezende kinders staat en voor 't eerst zijn eigen stem hoort, dominerend in de klas, — als hij geen raad weet, wat te doen.

„Stil zitten!” roept hij opeens in zijn nood. „Niet praten! Mond dicht!” Zijn stem bibbert ietwat. 't Is zijn maiden-speech, zijn armelijke intree-rede bij het aanvaarden van zijn levenswerk: „Stil zitten! Mond dicht!”

Hij rommelt mee met de rommelende schare, timmert met een stok op de bank, roept boven allen uit . . . „Leien schoon! Sommen maken!” Hij is toch tevreden over zoveel eigen *durf*.

Maar als hij, na vieren, in 't lege lokaal nog even terugkomt, is 't hem toch, of de zwijgende, eenzame banken hem onaangenaam aangrijzen. Hij holt weg.

Een andere maal moet hij leesles geven aan een groep kleintjes, die klaarblijkelijk maar weer van voren af aan begonnen zijn, een selectie achterblijvers.

Gewichtig is dat, en helemaal niet moeilijk: een eigen schoolbord, krijt, leesplaten, een eigen aanwijfsstok.

En dan davert het in koor: „Spaa-aa! Twee-ee! Drie-ie!” . . . 't Zijn de verbeterde leesplaten nog van Prinsen¹, die hij te behandelen heeft; dezelfde waarvan *hij* lezen leerde. Jammer, de fijne letterkast, waarop je allerlei woorden toveren kon, witte letters in zwarte richels, is hier niet meer.

Hij moet de kinders ook aparte beurten geven, heeft de juffrouw gezegd. En 't gedreun vangt aan: „Spaa-aa! twee-ee!” Hij wijst bij, zegt voor, als ze in de war raken . . . 't Verveelt

¹ De oorspronkelijke begonnen: „Spaa-aa, slee-ee . . .”

hem verschrikkelijk, nog èrger dan zijn ongedurig auditorium.

„Les uitschrijven! Vooruit !” . . . De leien rommelen en bonken; de nieuwe arbeid begint.

Hij? Hij heeft een plan. Hij moet nog drie sommen maken voor de les van die avond. Eén zo'n moeilijke is er bij over wijzers van een klok, die elkaar al maar inhalen. Die zal hij eens op 't bord proberen. Misschien lukt het. Hij heeft krijgt . . . En er verschijnt een grote, kromme cirkel met Romeinsche klokcijfers op 't bord. Het auditorium, nieuwsgierig wat dat beduiden moet, neemt sterk geïnteresseerd deel aan 't geval, begint ook klokken te tekenen.

Wat deert hèm dat? Hij rekt en cijfert en peinst; veegt met de borddoek, begint opnieuw.

Boven de matglazen onderruiten, die, tussen de lokalen, het bij elkaar inkijken van de kinderen moeten voorkomen, verschijnt in de andere klas het hoofd van den bovenmeester.

Hij? . . . Hij werkt onvervaard door. Hij merkt dat hoofd wel, maar worstelt argeloos verder met zijn wonderlijk wandelende wijzers: een bord vol rekenkrabbels. Meneer zal hem wel een ijverigen sommenmaker vinden.

Goedgeloovige dwaas! Meneer rukt rood van kwaadheid de deur tussen de lokalen open. . . . „Wat voer *jij* uit? Sommen maken op het bord als je lesgeven moet? En er mee doorgaan, als ik het zie. 't Is brutaal! . . . Veeg uit dat moois, direct! Denk je, dat jij je geld verdient met nietsdoen voor de klas?”

Dan — vriendelijker toch opeens: „Je moet de leien nazien en de kinderen helpen; hun voorschrijven” . . . Heeft hij de ontsteltenis gezien in de verschrikte ogen van den armen beginner? Heeft hij wat brutaliteit scheen als argeloosheid herkend? Hij was een fijn, wijs mens. „Zó moet je doen, kijk !”

En achter den strengen kapitein maakt het obscure korporaaltje de inspectie mee van de gelederen.

Hij heeft, zijn leven lang, de vele borden waarvoor hij gestaan heeft, onder de les nimmermeer ontheiligd.

En dan overkomt het hem, als hij op een Zondagmiddag op z'n eentje door het plantsoen gaat, dat hem tussen de wandelaars een leerling ontmoet met vader en moeder en een hele

slier familie, en dat die leerling verrukt begint te roepen:
„Moeder, moeder, kijk 'es, dat is onze *meester!*”

Hij had wel door de grond willen zakken.

Het leven van een onderwijzer-in-hope, als hij nog rondspookt in een korte broek, was wel zeer bewogen in die oude dagen.

Op karwei.

't Was met een bezwaard hart, dat hij ging; maar — 't móést.

„Luister,” zei meneer. „Door de school aan de Jutfaasse weg is mij een kwekeling ter leen gevraagd. Een van de onderwijzeressen is absent. Daar moet jij heen gaan morgenochtend. En je uiterste best doen! Begrijp je?”

„Jawel, meneer! . . .”

Hij ging. Vijftien jaar zal hij geweest zijn, ouder niet; — de korte broek nog aan; de pet op.

De kleine buitenschool — Diaconieschool No 4 — lag ver van de stad aan de Vaartse Rijn, midden in de ruige streek van pan- en steenovens.

Twee lokalen had ze maar. De vóórschool, toegewezen aan het hoofd en een onderwijzer, bergde de drie hoogste leerjaren; het achterlokaal was voor de drie laagste klassen bestemd. Daar resideerden twee juffrouwen. Een van hen, die de gecombineerde tweede-en-derde klas te verzorgen had, was ziek geworden. Háár taak moest hij overnemen.

Dat moet uiteraard wel een klassieke mislukking geworden zijn.

Hoe hij 't — waarschijnlijk wel onder 't helpend toezicht van de juffrouw van de eerste klas — heeft klaargespeeld, hoe hij 't vermocht heeft, lezende met zijn ene klas nog toezicht te oefenen op zijn andere, 't is hem volkomen duister. Hij weet alleen nog, dat elke dag hem nieuwe benauwenissen gaf, en dat hij na vieren maar zo gauw mogelijk probeerde weg te komen van tussen het spottend gekijk, het tartend gejoel vooral van de groten, die 't jonge kwekelingetje alles

behalve au serieux beliefdén te nemen; — dat hij altijd het jaagpad liep langs de Rijn, de jammerrivier in zijn ogen; — dat er de derde dag al een klacht over hem binnenkwam bij het hoofd, omdat hij een halfdooft meisje, dat de leeskunst maar uiterst slecht verstond, vrijwel onverstaanbaar was als ze de beurt kreeg en daardoor de oplettendheid van de klas tot een minimum reduceerde, veiligheidshalve maar had overgeslagen . . . Zijn eerste conflict met schoolouders!

Maar op de Woensdagmiddag, — tóén kwam het heel erge.

Toen, vóór schooltijd, zei de juffrouw van de laagste klas, een brutaal, vinnig mens in zijn ogen: „Vanmiddag hebben we 't laatste halfuur *vertellen* voor de drie klassen samen. Dat moet *jij* doen.”

„Ik . . . ? ?”

„Ja zeker, jij! Waarom niet?”

Diepe ontsteltenis maakte zich van hem meester; iets zwaars zakte bang door zijn benen heen van de schrik. *Vertellen?* Voor al, àl die kinderen? . . .

„Ik ? . . . Ja, maar ik . . . ik weet niks!”

„Och kom!” Ze keek hem uit haar hoge hoogte van gevestigd klasseonderwijzeres laatdunkend aan . . . „Luiheid van je! Je moeder heeft je toch zeker wel eens een verhaaltje verteld vroeger? Nou, vertel dat dan. Halfvier beginnen we.”

Zo'n onmens! Toch had ze, geheel ongeweten, wel een zeer gevoelige plek geraakt: zijn moeder. Achter de donkere angst gloorde het vage licht van de redding: Een verhaal van zijn moeder!

Botweg weigeren, zeggen: „Dat kàn ik niet! Dat dóé ik niet! Dat màg u toch niet vergen van mij, om zelf een makkelijk half uurtje te hebben!” — hij durfde 't niet.

En hij is die middag met kloppend hart en knikkende knieën de hoge voetbank achter de lessenaar beklommen en heeft het er tegen zijn roezemoezend auditorium van zeventig, tachtig zieltjes in vreemde angst uitgestoten: „Er was eens . . .”

Toverwoord! Dragende de heimnisvolle kracht van verre eeuwen. Stillende de beweeglijkheid der onrustige zielen . . . Dat te ervaren als je nog een korte broek aan hebt!

„Er was eens een arme man. En die liep in het bos. En toen kwamen er rovers aan . . .”

Hij heeft die middag verteld van „Ali Baba en de veertig rovers”, het klassieke gruwelvertelsel uit de „Duizend-en-een-nacht”-cyclus. Hij heeft, in zijn kinderlijke onwetendheid zijn arme hoorders *niets* gespaard. Hij heeft het vuur laten knetteren, toen de rovers de blote voeten van Ali Baba's valse broer roosterden, om hem zijn geheim af te persen; — hij heeft het kokende water laten sissen, dat de meid van Ali Baba uitgoot op de valse koppen van de rovers, die verscholen zaten in de manden in Ali Baba's huis . . . O, en dat mes, vlijmscherp geslepen op de krassende steen, dat flikkerend-vreselijke, lange mes met vlijmende punt, verborgen onder de rokken van de meid . . .

Hij ziet het na een lange mensenleeftijd nòg. En 't is niet onmogelijk, dat menig hoorder van toen dat verschrikkelijke ding ook zijn leven lang niet is kwijtgeraakt.

Zijn hoorders, — ze hebben geluisterd met open mond en open ziel: een debuut voor een verteller om jaloers op te worden.

't Moet wel een monsterachtige vertelling geweest zijn; — maar wat wist hij, kwâjongen, daarvan? Hij, onbewust van 't bestaan van ook maar enig pedagogisch beginsel in de vertelkunst, hij moest zich redden. Hij probeerde 't met de oude, mooie, zelf zo geliefde moedervertelling, en 't lukte meer dan prachtig. Hij zag in zijn jongensverbeelding de verschrikkingen zo fel, zo zuiver, zo tot in details duidelijk. Hij vertelde ze in jongenstrant: zijn brave hoorders zagen ze ook; ze zullen wel gehuiverd hebben. Maar hun ogen schitterden hem tegen.

En in zijn jongenshart is de wondere vreugd geboren: vertellen aan kinderen, wat is dat mooi! Wat is dat gemakkelijk!

Hij is in later jaren de luie schooljuffrouw, die hem door haar geforceerd experiment tot zo hachelijk ondernemen dwong, diep dankbaar geweest. Het „Sesam open u!” dat Ali Baba ongedachte rijkdommen schonk, had die gedenkwaardige Woensdagmiddag ook voor hem onbekende schatkamers ontsloten.

De karwei op 't kleine schooltje, waar de salpeterlucht der dampende ovens hing, schijnt wel tot een goed einde te zijn gekomen, hij heeft het er althans heelhuids afgebracht, maar

de herinnering daaraan is vervaagd. Die vertelmiddag bleef scherp.

En dan? . . . Vergeten de zorgen, de angsten, de jammer-rivier! Het leven is zo schoon!

Kwekelingen-paradijs.

Het grote, oude schoolgebouw was in de loop der tijden tot een wonderlijk samenstel geworden.

De benedenverdieping van het vroegere herenhuis was verbouwd tot twee grote leslokalen, die de twee hoogste leerjaren, elk van een honderdtal leerlingen, herbergden. De bovenverdieping was woonhuis van den bovenmeester.

Achter het huis was een binnenplaats.

Daarlangs liep een gangetje, — wonderlijk smal voor de doortocht van zoveel honderd kinderen elken dag, — dat toegang gaf tot een tweede gebouw, oud en verschunnigd. Het benedengedeelte daarvan diende weer tot schoolruimte, het bovengedeelte was sinds jaren verlaten. Verder nog strekte zich achter dit huis weer een lange, lage uitbouw uit, die ook schoollokalen huisvestte. Twee met zinken platen afgedekte zadeldaken beschermden die ruimte. De bovenramen van de verlaten verdieping keken over die daken uit.

Er leefde een legende, dat die holle, lege kamers eenmaal hospitaal voor soldaten uit de Franse tijd waren geweest, en dat in rauwe nachten nog altijd een oude kurassier van Napoleon er rondspookte. Later hadden er kinderen geleerd; maar de lage zoldering, de wrakke vloeren schenen wel tot afkeuring als schoolruimte te hebben geleid. Wat van dat alles waar was, wist eigenlijk niemand.

Nu? . . . Nu was die verlaten en vervallen bovenverdieping een kwekelingen-paradijs geworden.

In een der kamers lag een berg papier-afval: oude schoolboeken, versleten Bijbels, volgeschreven schriften, verjaarde administratiebescheiden, stukken van landkaarten, verschunnigde schoolplaten; — opzichzelf al een berg van weelde voor een kwâjongen, die zo van de schoolbanken af de vrijheid ziet daarin rond te snuffelen en te woelen.

En niet alleen hem, den nieuwelings, gaf die oude schoolzolder zijn geneugten; ook de oudgedienden onder de kwekelingen — er waren er in die tijd aan de grote school een tiental, van onderscheiden leeftijd — buiten de veilige verlatenheid van de oude kamers, waar geen dwarskijkers hinderden, te hunnen bate uit: een prachtplekje op de wijde wereld, door geslachten van kwekelingen gezegend.

In feite was „de zolder”, zoals de verlaten verdieping altijd in de wandeling genoemd werd, verboden terrein. Daarom moesten er door de belanghebbenden wel vele en schone vonden gevonden worden, om er de toegang toch te verkrijgen.

Dáár werd het ruwe krijt bewaard: grote, onbehouwen brokken, kleiner breeksel, gruis. 't Ging om de uiterste zuinigheid, die in de oude dagen, toen de scholen finantieel nog vrijwel geheel op zichzelf waren aangewezen, bittere eis was; zuinigheid ook in de kleine dingen. En 't ruwe krijt in baalzakken opgedaan en per kilo met luttele centen betaald, was veel voordeliger dan de toen ook reeds in de handel voorkomende gegoten en gezwavelde pijpjes waren.

Maar — het kwekelingsdom!

Het verslijpen van de ruwe brokken krijt tot handbare staafjes was niet alleen opzichzelf al een aantrekkelijk werk, 't was ook een der middelen om op „de zolder” te komen. Er was in de grote school altijd wel een juffrouw of meester, die het vriendelijk aanbod van een kwekeling, nog een paar pijpjes krijt te gaan slijpen, graag aanvaardde. Soms lukte deze forcering van de toegang tot „de zolder” wel aan twee, drie jongens tegelijk: een driedubbel feest. Wilde stoeipartijen; drijfjachten de kamers door; de goten in, de zinken zadeldaken op, al brandden ze ook in de zon; hevige kanonnades met oude boekenresten en andere afval; of . . . in stilte pijpjes roken: een andersoortig, maar niet minder diep geneugt, omdat het streng verboden was. Sigaretten werden eerst het modeartikel van veel later tijd.

En 't krijtslijpen zelf? Zeker er kwámen pijpjes gereed: dik of dun of krom of recht; vierkant of rechthoekig; maar de jeugdige overmoed, de dwaze, speelse scheppingsdrang, die van een kwájongen zo licht een Tijn Uilenspiegel maakt, deed

hem — zoals deze doorluchtigheid van deeg uilen en meerkatten bakte — van krijt klompjes en schuitjes creëren, wonderlijke beesten en sinistere afgodsbeeldjes; zorgzaam werk van vele uren soms. Menig formidabel brok krijt werd verknoeid tot een nutteloze, beeldhouwkundige mislukking, die bij het gruis verzeilde . . . Wat kon de kwājongen-kwekeling van het zuinigheidsbeleid zijner superieuren begrijpen?

Eén groot gevaar dreigde immer: *meneer* kon naar boven komen en controleren wat ze uitvoerden. 't Gebeurde niet te vaak, en het stropersinstinct, dat in het jachtveld dadelijk den koddebeier speurt, leefde ook op de oude schoolzolder. Niet zo gemakkelijk werden daar de euvele daden betrapt.

't Wel wat driftige, maar in wezen goedmoedige, ietwat inconsequente karakter van den chef maakte veel stout ondernemen ook minder gewaagd.

De trap naar „de zolder“, met een deur afgesloten, kwam in de smalle schoolgang uit. Vlak tegenover die deur was „'t Kamertje“, de spreek- en werkkamer van den bovenmeester, de meest geheiligde plek van de schooltempel, de kern van het hele schoolgebeuren in die dagen.

En zo is 't geschied, dat bij een drijfjacht op „de zolder“ het wild — de eerstejaarskwekeling — in woeste ren probeerde de trap af te komen, maar struikelde, holderdebolder omlaag rommelde, de trapdeur open sloeg, het smalle gangetje dwars doorrolde tegen de deur van „'t Kamertje“ aan, ook dié openbonsde, en op de drempel van het heiligdom liggen bleef, — waar meneer, in 't midden van de kamer, resideerde achter zijn brede schrijftafel . . .

Ontsteltenis aan beide zijden; — wel andersoortig uiter-aard.

Meneers schrik ontladde zich in een heftige driftbui; de schrik van den armen, gekraakten jongen in een hoogstonnozel: „Ik ben gevallen, meneer!“

„Ja, dat begrijp ik . . .“ De driftbui brak. Een glimlach worstelde om de strenge lippen. Zo'n mal geval! . . . „Roep de anderen hier!“

Er kwamen nieuwe, strenge verbodsbepalingen: Nimmermeer zouden meerdere kwekelingen *tezamen* de geliefde zolder mogen betreden. Eén alleen kon toegang krijgen na

bekomen verlof van meneer zelf. En naar de reeds lang verdwenen sleutel van de trapdeur zou weer worden gezocht.

O, heilige inconsequentie! Hoe lang zijn die strenge wetten van kracht gebleven? De sleutel is nooit gevonden; het schone land van avontuur nooit versloten.

Een royaal, goedhartig man ben je geweest, meneer Wagenvoort, — een fijn pedagoog; de beste leeraar van allemaal. Je gaf „Opvoedkunde” op de les; je hebt je lastige kwâ-jongens ook *practische* opvoedkunde gegeven, — voor hun leven . . . Wat heb je hen goed gekend; hun vreugden, hun zonden, hun levensspanningen; wat heb je hen dikwijls moeten vergeven. Wat zijn ze je er dankbaar voor geweest. Toen daar die pechvogel je kamer binnenrolde heb je niet kunnen vermoeden — en hij, die later je collega werd, maar nooit heeft gesproken over 't mal geval, evenmin — dat eens, na vele, vele jaren je prachtige royaliteit nog in stille verering zou worden geboekstaafd.

Ze hebben 't je anders wel lastig gemaakt, je pedagogisch geweten voor moeilijke dilemma's gezet.

Die andere maal ook. Dat was in de tuin, die zich nog weer achter het gebouwencomplex uitstreekte en dus alleen na een reis de gehele lokalenreeks door bereikt kon worden: een oude, wild begroeide stadstuin, smal en diep met van ouderdom verbrokkelde muren en . . . oude vruchtbomen ook.

De pechvogel, overjarig kwekeling toen al lang, had je toestemming gekregen, op het bleekveldje aan 't begin van de tuin met nog een kameraad — een zendelingszoon — te *studeren*. 't Was zo warm in de volle lokalen en de stille tuin bevorderde de aandachtige studie zoveel beter dan het afleidende klasse-gedoe. Je jongens wisten wel, dat je voor alles wat het studeren ten goede kwam, een kennelijk zwak had, en maakten daarvan o zo graag gebruik. Het bleekveldje mocht benut tót aan de dunne kastanjeboom toe; de rest van de tuin werd tot verboden terrein verklaard. Maar — toen ben je zwaar verkouden geworden of zo iets, moest je kamer, misschien zelfs 't bed houden; en . . . in je verre tuin werden juist de jutteperen rijp.

Als de verleiding zó groot wordt . . .

Dan, na twee, drie dagen volkomene vrijheid van de studenten op het bleekveldje — toezicht van uit de schoollokalen op de tuin bestond niet; een dubbele groenhouten deur gaf toegang — als het tweetal diep de tuin in, ijverig bezig is met allerlei projectielen op jutteperen te schieten, heb je daar, geheel onverwachts, erg bleek nog en diep in je kraag gedoken als een donkere dreiging opeens in de deuropening gestaan: de Nemesis; de wrekende gerechtigheid, niet te ontkomen.

De twee in hun felle schrik zagen je.

„Doorgooien, niet kijken...!” kommandeerde in snelle tegenwoordigheid van geest de kameraad.

Je bleef staan, zwiingend; je wachtte; — donker.

Toen móésten ze toch wel kijken; en met loden schoenen komen ook. In 't gras van het bleekveldje zwierven hun boeken.

„Is dat afspraak?”

„Nee, ... nee, meneer,” zei slagvaardig de kameraad; „maar er wordt zeker wel eens in de bomen gegooid: er zitten allemaal stukken hout en stokken in; — die probeerden wij er uit te mikken.”

Zo'n enormiteit ter verontschuldiging moet toch alleen een man met een ruim hart verdragen kunnen hebben.

„Ja, dat begrijp ik...” Wéér worstelde de glimlach om je strenge lippen, wéér was er de fijne tinteling in je ogen... „Ik denk tòch, dat studeren binnen vruchtbaarder voor jullie is. Naar je klas!...” De tuin deur ging op slot.

't Heeft je prestige geen kwaad gedaan; integendeel.

Voorbij was 't als een niemendalletje; in herinnering is het toch een leven lang bewaard. En weet je wel, dat je kwekeling die middag heeft geleerd, wat de kracht van een stille, strakke blik op betrapte kwaaddoeners vermag? Wéét je wel, hoe nuttig hem dat is geweest, in zijn eigen, lange schoolmeestersleven?

Vijf jaren van zijn kwekelingschap heeft de jongen de genietingen van het zolder-paradijs in alle toonaarden gesmaakt.

Als de toegang door de trapdeur eens tijdelijk wat al te

gevaarlijk was geworden, werd een andere, wel wat minder officiële gebruikt. Die weg naar het eldorado begon op een klein binnenplaatsje terzij van het achtergebouw. Van het dak van een paar privaten af, die op dit plaatsje uitkwamen, moest, over de afgrond heen, een sprong gewaagd worden op een hoger gelegen zijmuur. Dan kon met enige acrobatiek de goot bereikt worden, waardoorheen de weg liep naar de ramen van „de zolder”.

De sprong op de muur, hoe gevaarlijk ook, is nooit mislukt; maar niet alle kameraden hebben die waaghalzerij aangedurfd. Ook de klauter naar de goot bleef een riskant ondernemen: dat plekje was zichtbaar van uit de ramen van het bovenmeestershuis, moest altijd vliegensvlug gepasseerd.

Maar 't loon was zoet.

Eén kleine hoekkamer op „de zolder” was afgesloten: een attractie te meer. Daar werden de benodigdheden voor de tekenlessen van de Normaalschool bewaard; de leeraar zelf behield de sleutel.

Juist in die kleine, verboden kamer heeft het kwekelingenleven in die dagen zijn hoogtij gevierd.

De toegang werd gevonden de goot door, het raam in. Maar de pijpensmook, die door kieren van de deur en het oude, houten beschot trok, heeft eens, toen meneer een van zijn zeldzame inspectietochten op „de zolder” hield, de inbraak verraden. Strenge verbanning volgde; — voor een tijd. Het raam werd van binnen gegrendeld.

Wat nood! Meneer kende immers de geheimen van „de zolder” niet als zijn kwâjongens die kenden. En de ernst der verbanning verslapt snel. Op de vlieringzolder, bóven het begeerde kamertje, werd een wrakke plank uitgebroken; een afdalen op een half openstaande kastdeur in de kamer was maar een matige moeilijkheid, een sprong... het vluchthol was heroverd. En in 't verbodene school een diepe bekoring.

Daar, in dat kamertje, waar de tafel een oud schoolbord was, gelegd op een paar kisten, is soms wel in alle ernst voor repetities geblokt; er zijn zware disputen gevoerd; er zijn zelfs onder invloed van een der oudste-jaars kwekelingen, die sterke neigingen naar het Heilsleger vertoonde, in jeugdige, eerlijke eerbiedigheid morgengebeden gehouden; — voor een

korte tijd maar. Daar is ook wel eens, in fijne spanning om 't enorme gevaar, bier gedronken. Er is gevochten, er is geslapen; er is eindeloos gelezen, en eindeloos gerookt, en eindeloos geluierd.

In die kleine kamer is ook het wraakplan beraamd tegen een jong onderwijzer, die de onschendbaarheid van de kwekelingenrepubliek had aangetast, een of andere onderneming van de vrolijke bende verraden had, misschien een klacht indiende bij den patroon. Het feit zelf is verzwonden, de wraakneming bleef in herinnering bewaard.

Door een luchtkoker op een der zinken zadeldaken geplaatst en die de wel zwaar geladen atmosfeer van het daaronder gelegen overvulde lokaal verfrissing geven moest, werden bij tussenpozen kleine kiezelsteentjes geworpen. Door de groote rooster in het plafond van 't lokaal regenden ze neer, juist op de nijvere schare, die de suspecte onderwijzer in de veilige banen van orde en stilte en aandacht te leiden had. De uitwerking was, naar blijkt van de door de luchtkoker opstijgende rumoerigheid en agitatie, schitterend.

Zinloos en dwaas; een jongensstreek van zwak kaliber, die natuurlijk een ernstig onderzoek uitlokte; — tegenover de gezworen saamhorigheid der aanstichters een vruchteloos onderzoek uiteraard. Het hoge gezag nam nieuwe, strenge maatregelen en de ondernemingen op „de zolder” kregen, voor een poos, een gevaarlijk karakter, maar — de eer van het kwekelingendom was gered, de illegaliteit van den onderwijzer gewroken!

Het dubbele, zinken zadeldak, waarop de ramen van „de zolder” uitzagen had een veilig dal in 't midden: de brede tussengoot. Op die hellingen konden in zomertijd de jongelui hun dolce farniente's vieren; in wintertijd glijwedstrijden houden. Maar de twee buitenzijden van het dak daalden naar gevaarlijke afgronden; de ene: een met stenen bevloerde binnenplaats, de andere: de tuin van den buurman.

In deze tuin gloriëerde een oeroude, kolossale moerbeiboom, die zijn brede, grillig-verwrongen takken ook spreidde

over de ene helling van het zinken schooldak: Een fijne zomerattractie voor het op vreugde en romantiek jagende kwekelingenvolk van de schoolzolder.

Als de kostelijke moerbeien rijp werden . . . Ze vroegen, ze smeekten toch om geplukt te worden, voor zover de greep van een ondernemenden jongen reiken kon. En 't eigendomsrecht? . . . Overhangende vruchten behoren immers bij het door de takken bestreken terrein. Ze waren eigenlijk dus van meneer; maar de voorstelling alleen al, dat *hij*, keurige heer, in zijn altijd correcte pak met zijn ietwat stijve benen, zijn fijne handen langs het dak zou afzakken tussen de moerbeitakken

op gevaar af de tuin van den buurman in te tuimelen, was al een komische enormiteit. Daarom meende het kwekelingendom zich deze rechten met een gerust geweten te kunnen toeëigenen.

Toch moest, zowel op meneer, als op den moerbeienbuurman-zelf gelet worden. Dat was een kwaad heer.

En zo is 't geschied, dat de jongen, die het schone leven met zijn stralende vreugden en lokkende gevaren zo lief had, op een warme, zonnige middag ook langs 't gloeiende zink was afgedaald naar de koelere schaduwen tussen de dichte bladeren van de goede moerbeiboom, waar de sappig rijpe heerlijkheden praalden in roodgloeiende overvloed . . . Weelde des levens!

Toen plotseling hoorde hij uit een der open ramen van „de zolder“, het angstig fluistergeroep, de kameraadschappelijke waarschuwing: „Jô, pas op . . . de baas!“

Die felle schrik! . . . Als in 't dier, dat zijn vijand dreigend nabij weet en niet meer ontkomen kan, wordt ook in den jongen het instinct wakker, zich roerloos te houden. Zijn armen

klemmen een tak, zijn knie ligt verwrongen onder een andere, zijn ene been, in de schrik uitgegleden, hangt van 't dak. De bladeren om hem heen ruisen bang in de wind.

„Is daar iemand?“... riep een stem uit het open raam.
't Was meneer!

Maar de arme jongen, midden in de weelde, midden in het donker gevaar, heeft zich doodstil gehouden, hoewel zijn hart bonsde. De mogelijkheid, dat meneer zijn contrôle tot òp het dak zou voortzetten, was uitgesloten. Dàt wist hij wel; maar... zou meneer hem hier niet kunnen zien als de wind de bladeren opzwepte? Zou het kennelijk overhangen der takken hem misschien al verraden hebben? Zou de nijdige buurman komen, het afhangende been zien en ijlings rapport gaan uitbrengen? Er was al geklaagd over de kwekelingen in verband met de moerbeiboom; dat was bekend. En inspecteerde meneer dáárom het dak? Hachelijke ogenblikken.

't Bleef stil. De stem riep niet meer.

De kameraad had zich klaarblijkelijk tijdig uit de voeten weten te maken.

Hoe lang de pijnigende situatie geduurd heeft? Hoeveel bange stonden van weifeling om tòch maar te voorschijn te komen de jongen heeft doorgemaakt?... 't Bang gebeuren is voorbijgegaan. Hij is niet ontdekt, en heeft in jonge jaren al ondervonden wat levensuitreddingen zijn.

Maar — *moerbeien* zijn voor hem immer wezens gebleven met een mystieke trek. En als hij, veel jaren later nog, als gearriveerd mens, wijs en levenservaren, met zijn jongens en meisjes van de klas de schone psalm zingt met de regels:

„Steekt hen de hete middagzon
in 't moerbeidal, . . .”

zal in zijn ziel zich immer weer — meer of minder vaag, maar onontkoombaar — de herinnering associëren aan zijn hangen in de moerbeiboom.

Hij heeft op een eenzame tocht over de zoldervliering — een vergeten, verhavend, en zelfs door kwekelingen zelden betreden terrein — een *kat* ontdekt, een grote, roodbonte.

Tussen wat oude papierrommel en van de dakpannen neer-

gegruizeld kalkpuin lag het dier met grote, fosforiserende ogen naar hem te kijken; vluchtte niet; kòn niet. 't Beest scheen ziek.

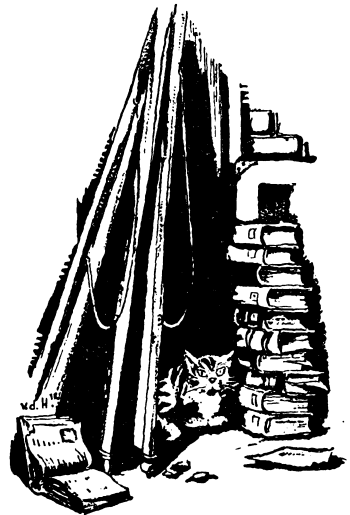
Waar het vandaan kwam? Hoe het deze eenzame plek vond? Een onnaspeurbaar kattengeheim . . . Zielig was het toch.

De kat blies vals, toen de jongen naderde; probeerde in angst zich op te richten; 't mislukte. En de eerste neiging van den jongen was — het latente jachtinstinct, plotseling wakker geworden — een steen te grijpen, een knuppel, en de prooi, den vijand neer te slaan; te verjagen althans met een daverende kanonnade van geschreeuw en gesmijt.

Maar die neiging brak; een vreemd medelij gloeide in hem op, dat hij zelf niet goed begreep; en 't lukte hem eindelijk toch het dier te naderen, erbij neer te hurken, de angst te stillen. En toen heeft hij — sentimentele jongen, die hij zichzelf vond, en die hij toch niet de baas worden kon — twee of drie dagen lang, in alle stilte, wat brood meegebracht van thuis, wat melk in een apothekersfleschje; een oude inktpot als drinkbakje gebruikt.

Een verholen bedrijf op de vliering; en in een stage onrust, dat kameraden het ontdekken zouden en hem uitlachen, kleineren om zijn kinderachtig medelij, — erger nog, het beest dan hoogstwaarschijnlijk verjagen, mishandelen zouden. Hij kende ze, hij kende zich zelf . . . En dat hij dan zou moeten vechten.

Na twee of drie dagen was de kat verdwenen, even spoorloos, even geheimzinnig als ze gekomen was. Voorbij was 't avontuur, — gelukkig maar! Maar *hij*, hij had onder dat oude vervallen pannendak, tussen vuil en puin, de ontstellende schoonheid ontdekt in een paar ogen; in de ogen van een ziek dier, dat vertrouwen leerde . . . Een niet te versmaden levenservaring, vooral voor een schoolmeester-in-hope niet. Maar dáárvan heeft hij toen nog niets begrepen.

Ze hebben samen, in geheim complot, een schatgraverij ondernomen. Een van hen had op het boventrapportaal, door een ingetrapte plank van de vloer heen, in de donkere diepte een stenen kist of zo iets menen te ontdekken. Een selecte groep vertrouwden werd gevormd. En toen de tijd rijp scheen te zijn, is de vloer behoedzaam verder opengebroken. Langs een paal — een oude trapleuning, ergens op „de zolder” gevonden, zijn ze de donkere diepte ingegleden, er langs weer naar boven geklommen. Eén bleef bij beurten op post.

Ze hebben werkelijk een gemetseld stenen bouwsel gevonden en het met ijzeren staven, uit de trapleuning gebroken, bewerkt; het proberen te openen; elkaar in spanning rijke, geheimzinnige, griezelige vondst voorspeld... Het bleek massief te zijn; klaarblijkelijk een overblijfsel van een oude en later bij herbouw niet meer benutte, zware fundamentmuur.

Ze hebben geen schat gevonden, niets griezeligs ook, — wel voor vijftien-, zestienjarige ontdekkers van 's levens geheimen een brok hevige romantiek.

Goede, oude „zolder”! Wie, die in jongensdagen je geheimen, je weelden, je gevaren, je romantiek leerde kennen, zal je vergeten zijn?

Hij van de moerbeiboom bewaarde je herinnering in weemoedig herdenken.

Oók, omdat hij je ineenstorting heeft beleefd.

Het laatste jaar van zijn kwekelingschap werd de oude school afgebroken. Ook „de zolder” viel helaas onder de slagen van de moker. Een nieuw, naar de eisen van *die* tijd zeer modern schoolgebouw met twaalf modellokalen verving het oude. En nieuwe, zeer rigoureuze bepalingen werden wet; — ook voor het kwekelingenvolk.

Verloren paradijs!

Krullenjongen.

Maar...

Het kwekelingenbestaan in de oude school, was toch ganselijk geen levensperiode van onbezorgd vermaak alleen.

Zorgen en moeiten, hachelijke strijd tegen de nog ongeken- de en niet vermoede verrassingen van het vak, bittere ervaring vaak werden zó dikwijls het deel van de paedagogen-in-spe, dat de pikante recreatieuurtjes op de oude „zolder” wel een zeer heilzaam herstel van evenwicht gaven.

Gelijk in vroeger tijd de krullenjongen met den ouderen knecht meetrok ter karwei en als manusje-van-alles, als kleine duvelstoejager van alles te doen kreeg, maar — als hij ogen en handen had — door dik en dun, door vreugd en bitterheid heen de praktijk van zijn vak leerde, kreeg ook de kwekeling van die dagen zijn vorming in de praktijk, in de school zelf.

Een gemakkelijke leerschool was dat niet.

De jongen, die bij het leven ter school ging, bewaarde herinnering van hopeloze mislukkingen, van harden strijd, van vele wondere ontdekkingen, van stille vreugden.

Daar staat hij — geroepen midden uit de moeilijke studie van de spijsverteringsorganen, die hij bedreef ergens op een achterste bank van de zesde klas — in eens als „meester” voor de hoogste afdeling van het derde leerjaar: een vijftigtal woelige lawaaimakers.

De juffrouw is onwel geworden, naar huis gegaan. Hij wordt de invaller; en — voor hoe lang? De schrik slaat hem om 't hart. Hij móét.

Een rumoerige klas met slappe orde en een systeem van prijzen en beloningen, die toch enkel de goedwilligen toevallen en op de balsturigen, die ze lokken en temmen moeten, geen vat hebben.

En hij, zelf kwajongen nog, ziet in beklemmende bangheid de spot, de vijandigheid, de jool om 't dwaas geval zó'n meester te krijgen, in hun ogen, — de wrede medoogloosheid waarmee ze hem sarren.

Hopeloos zoekt hij in zichzelf rond naar wapenen. Vechten wil hij, erop slaan, die lachende saterkoppen tegen elkaar bonken . . . Hij glimlacht en wacht. Dat is pedagogisch; dat leerde hij al, maar 't doet je daar van binnen zo'n pijn.

En hij leest met de klas, volgens rooster; althans hij probeert het; en geeft dictee en poogt sommen uit te leggen op 't bord. 't Zweet breekt hem uit. Als de leien op de bank

komen, davert het lokaal; die eerste morgen breken er twee. Het rumoer bonst op zijn hoofd, op zijn hart.

En dan toch in de glorie en de vrede en de voldoening van een komend schoolmeestersleven te moeten geloven. Bitterheid des harten.

Maar de juffrouw verschijnt na enkele bange dagen weer; brengt de verlossing en de vrijheid.

Het leven lacht!

Voor een andere juffrouw van school gaat hij boeken ruilen in de leesbibliotheek van „t Nut” in een ver stadsgedeelte — een paar uur van zijn vrije tijd gaat met de excursie heen — maar hij verdient er een dubbeltje mee in de veertien dagen.

Een onderwijzer, die voor de hoofdakke studeert, vraagt hem een lijvig dictaat — over het nog jonge teekenonderwijs van die dagen — voor hem over te schrijven. Hij werkt lange, zorgzame, taaie uren, krijgt een kwartje en een sigaar, en zal zijn leven lang de doctrinaire dwaasheid van die oude methoediek moeten onthouden, dat de oefeningen in het tekenen van *horizontale* lijnen die van de *vertikale* moeten voorafgaan, omdat de kinderen in hun schrijflessen de horizontale beweging van de hand reeds kennen.

Het leven lacht.

In het normale kwekelingenwerk, het lesgeven in een betamelijk klassegedeelte, ergens in de grote bak van het tweede leerjaar, is vreugde; voldoening ook. Hij leert, op zijn wijze, kinderen kennen: de aardige, de onaangename, de opscheppers, de tobbers. En ook de leerkrachten in hun onderscheid: de strenge, de slappe, de vitters, de royale . . .

Hij leert een jong onderwijzer bewonderen, die zo maar van de tweede klas naar de zesde, de allerhoogste, is bevorderd en daar de grote jongens al even goed om zijn vinger windt als ginds de kleine. Hij leert van hem het „bevrozen”, het roerloos blijven staan met streng neergeslagen ogen, als er in de klas ernstige overtreding wordt geconstateerd; — een lugubere dreiging, die wonderen doet en de noodzakelijkheid van de strenge strafbui, die komen moet, voorkomt.

Hij leert, onbewust, goed en kwaad onderscheiden. De schoolsfeer, waarin hij dag aan dag ademt, vormt hem. Een zegen, maar hij weet het nog niet.

Hoe het nièt moet.

Eens komt hij terecht in de klas bij een gemelijk man, een nurks, een tyran voor het kindervolk. Kort en dik, met een vierkante kop.

In een bank achter aan de klas, waar hij zijn lessen voor de avonduren leert, kan hij, als 't hem lust, de experimenten van den meester met zijn leerlingen volgen. Als 't hem *niet* lust, ondergaat hij toch de invloed er van.

Er is iets kils in die stille klas, iets doods. In de ogen van de kinderen smeult de verveling, de terneergeslagen onwil.

En dan „vertelt” de man voor de klas Bijbelse geschiedenis.

Zó: z'n twee duimen in de zakjes van z'n vest, dat bolt over zijn buik; de verzekerde houding van: „Ja, verzet je 'es tegen me als je durft”; — z'n kin diep over zijn boord gedrukt met het dreigend gebaar van een grimmigen bok, die elk ogenblik in een geweldige stoot uitvallen kan.

Zijn stem, streng, dor, verveeld, zegt tergend langzaam: „Toen zei” — even pauze — „toen zei Jacob tegen Ezau . . .”

De vertelling stokt: de man zwijgt, gaat traag naar de hoek van 't lokaal, haalt daar de ramenstok, wandelt uittartend langzaam langs de klas, om een raam te gaan openen. Zijn blikken loeren en dreigen tegelijk: of iemand 't wagen durft zijn verveling, zijn onrust te laten blijken.

En bij het raam klinkt het weer: „Toen zei . . .” Pauze ! . . . En dan gemelijk: „Geef dien jongen op de eerste bank vijftig regels: die *draait* . . .” Dat was tegen den „boekhouder” van de klas, die de hele dag door de schulden moest noteren.

Als de verteller eindelijk weer terug is op zijn plaats vóór de klas: „Toen zei Jacob tegen Ezau: Neen, ga weg, je krijgt mijn linzenmoes niet . . .” Pauze ! . . . „Geef dat meisje dáár ook vijftig regels: ze kijkt naar de wolken en niet naar mij als ik vertel . . .”

O, als jonge vent van zestien, zeventien jaar — zelf nog maar een groot kind — zó'n Bijbelse vertelling mee te moeten beluisteren en dan *niet* met je vuist op de bank te slaan en er geërgerd uit te stoten: „Kerel, schei uit! Moet dat zó?”

O, zo'n prachtige les in je jonge leven te krijgen!

De man met de duimen heeft 't nooit geweten — en 't niet verdiend ook — maar de jongen is hem voor *die* les zijn leven lang dankbaar geweest. Hij had „aan den lijve ervaren”, hoe de Bijbelse geschiedenissen *niet* moesten worden verteld. Hij had het ontheiligende van zulk werk diep doorvoeld; den priester, die zich ten altaar moest begeven in zeer fijn lijnwaad, zien rondarren in gescheurde en besmeurde jute lommen. Hij had de schreiende armoe gezien, die de kinderzielen leden.

In hem, als een felle reactie was het bewuste weten geboren: „Zó? . . . Er gebeure wat er wil, maar zó doe ik het nooit! . . .”

En wie, die eens zielehonger zag in kinderoogen, kan een vrek blijven?

„Ome Dirk”.

Krullejongen! . . . Hij staat voor de klas bij de kleintjes: een afdeling van het eerste leerjaar. 't Is een grauwe wintermiddag.

Dan — uiteraard geheel onverwachts — verschijnt, tot zijn niet geringe ontsteltenis, de *schoolopziener* in het lokaal; — de geweldige!

Het is een groot man in de stad in die dagen, bang-gerespecteerd, ontzien, gevreesd. Hij is lang; fors gebouwd; zijn hoofd ietwat zoekend gebogen. Zijn ogen gluren immer speurend rond door een fijne, gouden bril, afgegleden op de dikke neuspunt, die altijd in een kennelijke staat van vurigheid verkeert. Wit, vlossig haar, dat eens rossig moet zijn geweest. Zijn stem heeft een gemelijk irriterende neusklank.

Een heros in zijn tijd: Arrondissement-schoolopziener; maar veel méér dan dat: liberaal gemeenteraadslid van een overwegend liberale grote-stadsregering; — onderwijs-specialiteit;

de man van allesbeheersende invloed in die jaren van de hoge bloei van het Opēnbaar onderwijs, dat in de grote steden zijn triomfen viert en oppermachtig is; — onderwijs-dictator, in wiens hand in feite alle benoemingen en bevorderingen zijn van het personeel der Openbare scholen; — spraakkunstkenner der Nederlandse taal, die een alom gebruikt, geleerd, maar ontzaggelijk taai handboek schreef; — gerenommeerd en gevreesd examencommissielid . . . „Ome Dirk”, de geweldige!

Hij schuift langzaam de banken langs, inspecteert het schrijfwerk; zegt niets. De „meester” in hoop en vreze volgt elk zijner bewegingen, ziet in groeiende spanning, hoe hier en daar kleine deugnieten gnuiwen om dien vreemden meneer, en die zo heerlijk in 't geheim lachen moeten als hij voorbij is; hoe meisjes nerveus beginnen te gichelen. Hij speurt ongerust, of „Ome Dirk” dat ook merkt; en wenkt en dreigt in stilte de overtreders van de eerbiedigheid, om erger te voorkomen. Hij heeft maar één verlangen: „Och, dat-ie toch maar wegging!”

Leesles . . . De „meester” leest, naar de eis van de pedagogiekles, eerst het lesje voor; begint dan beurten te geven. Monotoon hakkelen de moeizaam eindelijk aaneengespelde woordjes door de stilte, die toch langzaam aan roeziger schijnt te worden. De oplettendheid kwijnt; 's meesters spanning stijgt onrustbarend.

Dàn . . . „Moet je-nh den kinderen-nh niets uitleggen-nh van de les-nh?” kraakt opeens de neusstem.

„O ja, jawel, meneer.”

Hij poogt het; — 't zal wel een stuntelig experiment zijn geweest.

„'k Zal 't-nh je voordoen-nh!” komt de stem weer.

En tot grote verbazing en verbeterd pret van het auditorium gaat de geweldige zelf voor de klas staan, begint met vragen te stellen . . . De „meester”, klein, overschaduwde door den onderwijs-kolos, schuilt schuchter achter hem weg.

„Jij-nh jongen, zeg jij-nh mij eens de betekenis-nh van . . .”

De jongen zegt niets, kijkt met grote ogen, krijgt een kleur, en proest het opeens uit van het lachen.

„Jij-nh meisje, kan j-nh mij een beter en een behoorlijker-nh antwoord geven-nh?”

Het schaapje blijft stom.

De neusstem kraakt door. Onnozele gezichten, verborgen gegichel, vreemde onwennigheid, — dat is het aangezicht van de klas.

En de „meester“ merkt, tot zijn onrust, dat de ontstemming van den geweldige om zoveel domheid gevaarlijk groeit.

Maar dat ligt aan den man zèlf: op dat gedegen gevraag van den vreemden meneer met zijn rare stem en zijn rode neus *kunnen* de kinderen niet antwoorden; ze weten vast niet, wat hij van hen wil.

Dan vermant hij zich en begaat de onnozele domheid, te interrumperen: „Meneer, de kinderen begrijpen u niet . . . Zal ik 't ze 'es vragen?“

Stilte.

„Jij?!-nh.“

Weer stilte.

„Wat matig jij-nh je wel aan-nh? Vind jij-nh 't niet uiterst ongepast-nh *mij* te willen verbeteren-nh? Denk je soms, dat jij-nh onderwijskundig al mee geldt-nh?“

Vernietigend de blik door de gouden bril.

En de arme „meester“? . . . Och neen, hij dacht helemaal niet aan onderwijskundige concurrentie met zo'n voornamen schoolopziener, verre van dien; maar hij meende 't zo eerlijk, zo eenvoudig; zag het als een zuivere waarheid: dezelfde vragen zouden zijn kinderen hem goed beantwoord hebben. En dáárom alleen had hij spontaan zijn hulp aangeboden, — de onnozele.

Dat hij een geweldige flater sloeg tegenover een man als „Ome Dirk“, en dat ook in schoolmeestersland tegenover de goden van de Olympus voorzichtigheid en uiterste bescheidenheid veiliger was dan spontaneïteit, moest het leven hem nog leren.

Hij heeft niets terugzegd; hij heeft alleen een hevig rood hoofd gekregen.

„Ome Dirk“ is heengegaan. 's Meesters debuit bij het Rijks-schooltoezicht was geen joyeuse entrée geweest.

Intuïtie.

Eens roept de veelzijdige kwekelingentaak hem als verteller voor een klas tweedejaarsleerlingen.

Een kolfje naar zijn hand. Vertellen is wel moeilijk, maar — als al die kinderen je zo aankijken, alsof ze iets heel moois, iets heel goeds van je verwachten, en als je in die ogen en op die gezichten spiegelen ziet, wat daar binnen in je zelf leeft en groeit en spant en beweegt, dan vind je schoolmeester-zijn toch wel een prachtig vak.

Vertellen ! . . . Hij treft het die middag. Hij is met zijn klas in een lokaal alleen: de mooiste gelegenheid om zèlf, zonder dwarskijker ter contrôle, met je jongens naar het schone land der verbeelding op stap te gaan.

Wàt hij vertellen moet, weet hij nog niet. Te onverwacht was de opdracht gekomen. Maar dat is het ergste niet. Je begint maar: een bos; een verdwaald kind; de wind die door de bomen ruist en het bang maakt . . . En wie dat kind nu ontmoeten zal, wat het beleven kan, is voor hem zelf voorlopig nog even duister als voor zijn gretige toehoorders, maakt hem zelf even nieuwsgierig en gespannen als zij.

't Experiment is gevaarlijk; maar hij waagt het; hij móét trouwens wel. En alle boeken hebben een einde; zo'n vertelling zal ook wel haar einde vinden.

Die middag kwam het verdwaalde meisje bij een hut, weggescholen onder donkere bomen.

Hij, in zijn verbeelding, zag die hut duidelijk. Zijn kinderen moesten die ook zien. Welnu, dat kòn. Hij durfde . . .

Wat krijtlijnen op het zwarte bord doen wonderen. 't Wordt maar een vlugge, ruwe, uiterst primitieve schets van een huisje met een raam, een deur, een hoog dak; een schoorsteen er op, rook er uit; een paar wilde krabbels er omheen groeien wel tot bomen. Het toneel is gereed en wacht.

En 't wordt voor hem een wonderlijke vreugde te ontdekken, hoe dankbaar, hoe gespannen zijn gehoor reageert op zijn pogen, het te laten zien, wat *hij* ziet; — hoe gewillig ze herkennen, wat hij bedoelt.

Aan de creatie van het meisje, het verdwaalde kind, waagt hij zich niet. Dat behoeft ook niet . . . „En toen kwam ze achter

om die dikke boom heen." In een verre hoek van 't bord verrijst in twee strepen een reuzestam. „En toen zag ze opeens een huisje; dáár! En toen was ze blij; maar ze schrok ook. Wie zou er in dat huisje wonen? . . . En dan gaat het meisje heel voorzichtig naar het huisje toe, tussen de bomen door; dáár! En toen *klopte* ze op de deur."

Dit ogenblik — vreemd en hevig was 't — zal hij zijn lange schoolmeestersleven niet vergeten. Een ontdekking werd het, een openbaring.

Want — als vanzelf klopte hij met zijn vingerknokkel op de deur van de hut; eerst schuchter, bang, zoals het meisje het zeker ook gedaan moest hebben; dan wat luider . . .

Dat kloggeluid op 't holle schoolbord in 't stille lokaal in de gespannenheid van zoveel luisterende kinderen, 't was . . . verbijsterend ècht. Er rilde hem zelf even een vreemde huiver langs de rug. En zijn kinderen ondergingen de geheimzinnigheid van dat kloggeluid zeker in nog sterker mate. Zijn kinderen — hij zàg 't — waren op dat ogenblik in hun bang verwachten van wat nu achter die deur gebeuren zou, allen het verdwaalde meisje zèlf.

En de vertelling is voortgegaan. Hoe en waar en wanneer het einde kwam, weet hij absoluut niet meer. Maar die wonder-geheimzinnige kloep op het holle bord en zijn sensatie, — die bleef scherp bewaard.

De oude dichters hadden hun zanggodinnen, die hen de schone gedachten influisterden. Een kwekeling-in-nood heeft de heilige intuïtie ontmoet, die hem de knokkel van zijn vinger deed tikken tegen 't bord, toen kinderen luisterden.

De intuïtie, — hoe dankbaar is hij haar gebleven zijn lange, moeilijke schoolmeestersleven door. Wat heeft ze hem wonderlijke uitredingen gebracht, — schone vondsten als voor zijn voeten liggend doen vinden, — hem geheimen ontsluitend, — hem de zegenende greep geweest.

Geen studie, geen raffinement van diepzinnig overleg, geen leidraad kon ooit schenken, wat intuïtie schonk. Zonder het geloof in *haar* was zijn schoolmeestersleven arm geweest en gebleven.

Zij maakt niet hoogmoedig, omdat ze nimmer eigendom wordt, immer zegening blijft; — wondere openbaring.
Ze geeft geen pretenties. Ze is genade Gods.

Die middag, bij het verdwaalde meisje in het bos, heeft hij haar vleugelslag voor 't eerst vernomen; — eerst later, veel later begrepen, wat geluk hem beschoren werd.

Wachtdienst.

De straat óók kon den kwekeling van die dagen zorgen baren.

Er was geklaagd. Een muurtje aan de grachtzijde, een eindweegs van de school, noodde als 't ware de mannelijke schooljeugd bij het verlaten van de tempel der wetenschappen, daar een wijle te verpozen om aan een nodige, natuurlijke behoefte te voldoen. Bij koppels, als losgelaten honden speels, zwierven de jongens op dat muurtje af, stonden op rij, verdrongen elkaar: de haastigen, voor wie het staan bij het muurtje maar een lastig intermezzo was van hun spel; de speelse knoeiers; de aandachtigen.

Maar het aesthetisch gevoel en de zedelijkheid van de burens in de keurige herenhuizen tegenover het muurtje konden die jeugdige onordentelijkheid moeilijk verdragen. Het hoofd der school werd in de arm genomen en . . . de *kwekelingen* moesten de moeilijkheid oplossen.

Er werd, bij het uitgaan der school, een kwekelingenwacht ingesteld. Bij beurten betrokken de jongelui de post bij het muurtje; — „de p.swacht” volgens hun eigen vocabulair.

Geen sinecure. Voor de schooljongens een nieuwe attractie: een strijd tussen hun gevoel van onafhankelijkheid op de vrije straat enerzijds, het niet al te hoge gezag van het kwekelingendom anderzijds. Heeft een van de jonge „meesters” — een krullebol — niet aan den lijve ondervonden, welke gevaren de wacht bij het muurtje baren kon? Hij was met een opzettelijk overtreder van de nieuwe verordening op het doorlopen bij het muurtje in handtastelijk conflict gekomen, wekte daardoor natuurlijk bij een passerend sjouwerman het

edele medelij met de verdrukte onschuld, werd door den verontwaardigden man bij zijn krullen gegrepen. 't Heeft hem een pluk haar gekost.

Eigenaardig: de ene kwekeling, een die oog had voor 't komische in 't geval, had vrijwel géén moeite met de jongens; een andere leefde in volkomen oorlog met hen en hun baldadigheid, zag met schrik zijn beurt van wachtdienst naderen.

Zo oefende de oude school zijn vijftien-zestienjarige „onderwijskrachten” reeds in de zo moeilijke toepassing van de opvoedkundige taak; maar 't ging vaak Spartaans.

„Kwè-kert!”

De straat . . . Daar is de kwekeling van die dagen geen persona grata.

„Kwè-kert!” is zijn scheldnaam; daarin is meer minachting dan vijandigheid. De jeugd zag in zo'n schoolmeester-inwording meesttijds de slappeling, de saaierd, de kinderplaag, op wien zijn spotlust bot te vieren een vanzelsheid leek; — nabloei misschien nog uit ouder tijd, toen de plak regeerde en de weerzin, de haat van het kind tegen zijn meester ook een vanzelsheid was.

„Kwè-kert!” . . . Voor een jongen in zijn jaren tussen kind en mens is het een pijnlijke ervaring op straat tussen het publiek zoiets minachtends naar het hoofd geslingerd te krijgen. Hij staat er, qua zijn stand, machteloos tegenover, moet leren negeren; maar dat is moeilijk.

„Kwè-kert!” . . . Moest dat woord in die dagen, toen sportiviteit van de jeugd — althans bij het schoolmeesterdom — nog in de kinderschoenen stak, niet het beeld tekenen van het kwekelingenras, het ras van stijve hurken, met brillen, en bleke gezichten, en slappe knieën, en te korte broeken? Jongens van niks, taaie, saaie, bange knullen, die alleen kleine kindertjes aandurfdent? Die scheldnaam duidde wel heel sterk op het tegendeel van een erepositie onder de opgroeiende jeugd. Neen, kwekeling te zijn en op straat, ten publieke, als functionaris te worden aangewezen, was heus géén onderscheiding.

En nu was er een jongen uit de Vinkenbuurt — een dwarssteeg van de straat, waarin de kwekeling met zijn moeder en broer het bovenhuisje bewoonde — die om onnaspeurbare redenen den schoolmeester-in-hope sarde, waar en wanneer hij maar kon.

't Was een stevige knaap van ongeveer dezelfde leeftijd als zijn slachtoffer; een, die met het air van heer-van-de-sstraat door zijn vrijgevochten leven ging.

„Kwè-kert! Vuile kwè-kert!” krijste zijn kreet, zodra hij den kwekeling in 't vizier kreeg en bij elke gelegenheid, die hij maar benutten kon. Zijn brutaal uitdagende ogen sarden: „Jij, knul, meneertje-van-niks, kale schoolmeester, jij durft toch niks!”

En de schoolmeester-in-hope . . . *verdroeg*. Hij móést wel. Hoe dat ellendige scheldwoord ook zijn jongenshart pijnde, hoe verbeter hij leed onder de glimlach van een voorbijganger, onder het meejouwen van kindertjes, die ook durfden, omdat die grote jongen durfde . . . hij poogde het gesar, het gescheld te negeren; maar de woede klopte in zijn keel. Machteloos stond hij tegenover de straatterreur van den branie. Wat moest hij, halfblanksheertje met de witte boord beginnen tegen den pauper in zijn grove werkpak, met de dikke dasknoedel stijfgetrokken onder zijn sarrende kop? . . . Terugschelden? Vechten? Ontferming vragen?

Hij is wel eens een straatje omgegaan, als hij zijn rival in de verte bespeurde en hem ongemerkt ontkomen kon.

Verder dan 't sarrend gescheld gingen de vijandelijkheden niet. Tòt op een morgen, toen het motregende en de kwekeling, na de morgenschooltijd thuisgekomen, op de stoep van het bovenhuis stond en aanschelde; — een pakje boeken in een zeildoeken omslag onder zijn arm.

Toen kwam de Vinkenbuurter er aan; . . . en 't duurde zolang voor de deur opengetrokken werd en hij den rauwen branie kon ontgaan.

De jongen zag hem; grijnsde al: „Ha, kwè-kert, smerige kwè-kert!”

De kwekeling negeerde 't prikkelend gescheld, keek naar de trieste lucht . . . Verdragen maar! De sarkop zal wel aan de overzij van de straat voorbijgaan.

Maar — de sarkop ging die morgen *niet* voorbij.

Hij zwenkte ineens naderbij, greep grijnzend met beide handen in een verse, nog dampende hoop paardevijgen, die midden op straat lag en . . . smheet.

Toen? . . . Toen is het zeiltje met de boeken op de stoep neergekeild; is de schoolmeester-in-hope, vergetende alle risico, alle standing, alle burgerlijke fatsoenlijkheid, op den sarduivel losgevlagen.

Die ging er vandoor; maar een eindweegs dieper de straat in, achter de pomp bij vrouw Van Erven, kreeg de woedende jongen hem toch te pakken, heeft hem daar afgeranseld ongenadig. En — wonderlijk! Die heer-van-de-sstraat en al zijn branie knakte zielig ineen; hij verweerde zich niet eens, maakte, toen hij de gelegenheid maar schoon zag, ijlings dat hij weg kwam; schold niet eens meer na.

's Vinkenbuurters bravour was gebroken; — voorgoed.

Nooit of te nimmer meer heeft hij 't oude slachtoffer van zijn straatjongens-air voor „Kwè-kert" gescholden. Hij is hem ontweken als 't kon, heeft langs hem heengekeken; . . . is in de nevel van de tijd verdwenen.

En spijt van de eindelijke uitbarsting van zijn lang verdragen, lang verbeterd ergernis — die gedenkwaardige morgen toen het motgende — heeft de kwekeling nooit gehad.

Maar — 't verhaal is nog niet uit. Als de kwekeling later soldaat is geworden, ontmoet hij op de „compie" een vrijwillig korporaaltje van dezelfde naam als de Vinkenbuurter van vroeger; een broer van dat heerschap, een *tweede* tak van de familie. Eigenaardig: 't is een opschepper eerste klas, die — althans ten publieke — een bravour maakt, alsof hij de sous-chef van den compagniescommandant is; die de tweede dag reeds zijn holheid en zijn geringe beduidenis niet meer weet te verbergen; die de derde dag al door den kwekeling van vroeger herkend wordt: een, die trapt, wat hem onderdanig is, en die zielig likt, wie hem neerslaat. Een terrorist voor de stakkerds, de goeierds van de compie; — in wezen een slappeling, die zich kennelijk alleen door zijn brutale branie in de wereld te handhaven poogt.

Toch wel een pikante herkenning.

En 't verhaal gaat nòg verder. Veel later, als schoolhoofd, krijgt de kwekeling-van-vroeger een nieuw verhuisde familie ter school, waaronder twee knaapjes, die hem niet alleen door hun *naam* aan het verre gebeuren achter de pomp bij vrouw Van Erven herinneren.

't Zijn twee kleine prachtjongens om te zien, vlug als water, met kroezige krullen en sprekend-donkere ogen; maar van een brutale vrijmoedigheid, die verbaast. Kleine branie's, die — ze verschillen wel een kleine twee jaar in leeftijd; maar zijn even klein en even dom en komen samen in het eerste leerjaar terecht — de eerste dag reeds door hun durf en drukte hun klasgenoten hevig imponeren, de tweede dag den baas spelen, vechten en vloeken, en door hun totaal gemis aan gevoel voor behoorlijkheid ook in openlijk conflict met hun juffrouw komen. De juffrouw, pedagogisch, verdraagt, ontziet ze; hoopt op beterschap; klaagt nochtans ongerust over zo'n twijfelachtige aanwinst van haar klas.

De derde dag van hun terreur, voor schooltijd al, vielen ze op de speelplaats in handen van den bovenmeester, die, lang geleden eens op een morgen met motregen hun ras had ontdekt. En ze werden stevig bij de nek gegrepen; allebei; — en in versneld marstempo naar de steriele stilte van de spreekkamer gevoerd. Een paar strenge ogen; een paar strenge woorden: „*Dat mag niet! . . .*” ze waren meer dan voldoende. Wéér dat plotselinge, eigenlijk zielige ineenknakken van alle bravour. Ze waren getemd. En duurzaam!

't Zijn altijd heel handelbare jongens gebleven met een stille verering voor hun bovenmeester, die hen zo tijdig in de nek had gegrepen.

't Waren twee broertjes, oom-zegertjes van den jongen, die met paardevijgen smeed, en van 't vrijwillig korporaaltje met zijn kapiteins-air. Zij waren in de Vinkenbuurtsfamilie voortgekomen uit de *derde* tak.

En nòg is het verhaal niet ten einde. Later wéér gaat er een tweeling ter school, de schrik van hun

Herinneringen 7

buurt, bandeloos en ongetemd in hun streken, altijd gretig naar de toejuicing van het publiek, waarvoor ze alles wagen. Ook in school geven ze opvallend veel moeite.

Dan komt er de klacht van den gymnastiek-leeraar, dat de beide jongens, die onder de les strafwerk gekregen — en 't ongetwijfeld driedubbel verdiend — hadden, met de boodschap van thuis zijn teruggekomen: „We hebbe 't niet; onze moeder hêt 't in de kachel gegooid; en we magge g'n strafwerk make . . .”

Moeder was . . . de veel jongere zuster van den Vinkenbuurter, den straatterrorist. Moeder, — de vierde tak.

Ze worden, als tuchtmaatregel, kort en goed van school gezonden: „Niet terug voor de laatste letter in orde is!”

En een kwartier daarna komt vader met opgestoken zeil binnenvaren; — in de spreekkamer. „Wat is dat nou voor pesterij . . .? Jullie hebbe 'ok altijd de pik op me jonges. En ze hoeve g'n straf te schrijve voor me vrouw. Ze hêt de rommel in de kachel gsmete, . . . dèr!”

De bovenmeester glimlacht. Er dwalen herinneringen door zijn ziel. Hij zegt: „Hoor eens, Bink, daar heeft je vrouw groot gelijk in, vind ik. Je moet ze maar eens vertellen, dat *ik* dat met mijn belastingbiljetten ook altijd doe. Een probaat middel, man: dan ben je er af.”

De man, ruwe kerel, maar niet dom, kan de geestigheid waardenen . . . „Ja, ja, maor ziè je, meester, me vrouw is 'n kwoaje; en as ze 't op d'r heupe krèg. Ze wou zèlf komme . . .”

„Neen, Bink, je vrouw wou *niet* zelf komen, ze stuurde jou . . .” Toen stond de bovenmeester op, spreidde zijn armen wijd: „Je vrouw heeft zo'n mond . . .” Hij wees tussen vinger en duim een heel kleine afstand: „En zo'n hartje! . . .”

De man stond even perplex. Toen lachte hij, zei: „Waarachtig, meester, je hêt gelijk; maar — hoe weet je dat?”

Toen heeft de meester hem 't verhaal verteld van zijn vrouws broer, van jaren geleden; van de paardevijgen en de pomp bij vrouw Van Erven. En van 't korporaaltje.

De man heeft geluisterd met groeiende instemming: „Zo *zijn* ze, meester, zo *zijn* ze, — jao, de hele zwik. Je hêt gròot gelijk . . . En die smeerlappe van jonges van me, hebbe 'ok naotuurlijk weer d'n beest gespeeld op schóól; maor, dàt

zeg ik je: ze zulle d'r straf maoken 'ok; — daor ken me vrouw donder op zegge . . . !'

Dit is de bitterzoete herinnering van een schoolmeester en zijn strijd tegen een gans geslacht van opscheppers, dat in zijn verdrongen minderwaardigheidsgevoel en -vrees zijn heil, zijn glorie zocht in de brutale bravour.

Normaalschool.

De goede, oude Normaalschool behandelde haar leerlingen, wat de arbeidseisen betrof, alles behalve zachtzinnig. Ze leerde haar groete jongens en meisjes het juk in hun jeugd dragen: voor velen een zegen voor hun leven.

Dat móest ze ook wel. Ze had van de omstandigheden te maken, wat er van te maken wàs; het groete doel moest bereikt: leerkrachten leveren, theoretisch èn practisch voldoende geoeffend, voor het Christelijk onderwijs van die dagen, dat — tegen de verdrukking in — kennelijk groeide.

Drie klassen had de school, elk van twee leerjaren. De lessen werden gegeven — door de hoofden der vijf toenmalige Diaconiescholen — in de avonduren, de gehele vrije Zaterdag, èn . . . aan de leerlingen van de *derde* klas, de laatste tweejarige cursus dus, óók in 't vroege ochtenduur, vóór de practische dagelijkse arbeid in de scholen begon.

Van half acht tot half negen — winter en zomer door — verzamelden de gasten reeds om de dis der wetenschappen: pedagogiek, rekenkunde, zang . . . Och, die slaperige gezichten soms! Die lange tanden bij het zware maal op de nuchtere maag! Die gelatenheid, waarmee de moeilijkste pedagogische of rekenkundige problemen werden aanvaard!

Maar de leraar dezer vakken, de heer Wagenvoort, daalde als een volijverig priester ter vroegmis elke morgen trouw, op zijn pantoffels, zijn pijpje aan, van zijn bovenhuistrap zijn school binnen en begon met immer onvermoeide ijver zijn taak. Dat dwong respect af; dat stimuleerde.

Voor velen der kwekelingen volgde, na deze vroegmorgens en het schaft-halfuurtje — dat, als hun school in ander

stadsgedeelte lag ook nog haastig benut worden moest, om die te bereiken — een volle dag werk voor de klas. Vooral deze oudere-jaars werden soms dag in, dag uit, maand in, maand uit, als leerkrachten voor vaste klas gebruikt. 't Was een prachtig praktische training vóór dat, na het behalen der onderwijzersakte, de eigenlijke levenstaak zou worden aangevaard; maar — een gemakkelijke leerschool was het niet.

En ná de dagtaak vingen om halfzes de avond-normaallessen weer aan, die tot acht of negen uur duurden. Dan kwam de vrijheid voor . . . hun eigen, persoonlijke studie, hun voorbereiding van de volgende dag in wat ze te geven als in wat ze te ontvangen zouden hebben. Bittere volharding, soms tot in de nacht toe, was nodig. Och, wat is ze dikwijls, te vroegtijdig, bezweken!

Goede, oude Normaalschool, — je was een harde maitres, onverbiddeijk in je eisen; maar — je hebt mensen gevormd, ze vroeg geleerd wat werken betekenen kon.

Zij huldigde het drillsysteem. Het ene grote oogmerk: het *indexamen*, mocht nooit worden verwaarloosd. Aan vreemde talen, wiskunde, gymnastiek, als zijnde geen examenvakken, ging ze voorbij; — 't zij eerbiedig, 't zij jaloers, maar . . . voorbij. Alleen wat direct het grote doel dienen kon, werd verzorgd, en — ook uitermate verzorgd. Breed noch diep was de opleiding der schoolmeesters-in-hope, maar wat examen-kennis betref massief in zichzelf.

De oude school kòn ook moeilijk anders. In wezen immers was het lesgeven en het lesnemen, voor leeraars zowel als voor kwekelingen, een . . . bijbetrekking. De tijd van enkele uren daags was wel uitermate schaars; de schittering van de leeraarscapaciteiten — die maar als vanzelf verbonden moesten blijken aan een benoeming tot hoofd van een Diaconieschool — was ook soms niet meer dan wat mat geglim. Af-richten op, trainen tot de strijd van de grote, de heilige dag van het eindexamen *moest* wel de kern aller bedoelingen zijn dier oude school.

Daar zit de jongen — ouder dan veertien, vijftien jaar zal hij niet geweest zijn — al in de examenzaal, maar — vóór de

balie, als „toehoorder.” Dat is geen belangstelling, geen prijswaardige studie-ijver; — dat is *opdracht*. Hij heeft van „meneer” een nieuw cahier gekregen en een potlood . . . „Ga naar 't examen. Als je rustig en netjes binnenkomt, jaagt niemand je weg; — en ga daar zitten vóór de balie, zo dicht mogelijk bij het tafeltje, waar pedagogiek gevraagd wordt; luister scherp en schrijf de *vragen*, die daar gedaan worden, op in het cahier. Van de antwoorden behoef je je niets aan te trekken. Om de vragen is het te doen; begrepen?”

„Ja, meneer.”

„En als 't je gaat vervelen, en dat kan ik me levendig voorstellen, zoek je het tafeltje van rekenkunde op; — 't zelfde recept. Je zult wel niet alles begrijpen nog, maar dat is minder. Scherp luisteren, hoor!”

„Ja, meneer.”

Het vermoeden zal wel niet ongegrond zijn, dat meneer, bij het latere verwerken van deze wetenschappelijke notities van den kwâjongen menig vrolijk moment heeft doorleefd.

Zo trokken de kwekelingen, bij beurten, ter examenzaal; drosten ook wel eens een uurtje te vroeg, spijbelden in 't mooie lenteweer; verzonnen zelf maar wat probleemstellingen, als het aantal vragen in het cahier à te mager leek. Zo ontstond, de jaren door, een prachtverzameling examen-erts, waarvan bij de lessen goede, gangbare, ja gouden munt kon worden geslagen.

De heilige grammatica.

De leraar in Nederlandse taal, een grimmig heer, kort, dik, streng en gevreesd, een antiek drilmeester en in 't systeem-van-africhten schatten waard, kwam altijd ter les met een hoogzijden boerepet op, stopte dit door 't vele gebruik uiterst soepel geworden hoofddeksel trouw weg in de achterslip-zak van zijn lange, grijze jacquet, en beklom immer even waardig zijn hoge zitbank achter de klasselessenaar als een professor zijn catheder.

Hij had kans gezien, de ganse grammaticale wetenschap saam te vatten in een soort catechismus van vijfhonderd-en-

vier-en-zestig vragen en antwoorden. 't Was eigenlijk een kunstig excerpt uit de beruchte *Nederlandse Spraakkunst* van „Ome Dirk“, den geweldige, bestikt met vele en velerlei wetenschappelijke paarden, opgedoken uit de examenvijver. Ook 't boek zèlf behoorde tot de studie-litteratuur der kweelingen; maar is waarschijnlijk nooit door iemand van hen ingezien.

't Kostte uren en uren voor het lijvig dictaat der „taalvragen“ was overgeschreven; en . . . *keurig* overgeschreven, want 't werk werd streng gecontroleerd. 't Kostte jaren en jaren voor de inhoud ervan — in vorm en wezen tot in details nauwkeurig — eigendom der elèves was geworden; maar deze eis was onverbiddeijk en — wèrd vervuld. Eindeloos herhaalde repetities, die de uiterste nauwkeurigheid in de wijze van antwoorden vergden, en een rigoureuze cijfering van de prestaties zorgden daarvoor wel.

Zo kwam de heilige grammatica er in! En de jarenlange bittere strijd van den grimmigen corrector tegen alles wat maar op een taalfout leek, zorgde er wel voor, dat de jonge onderwijzer bij het verlaten der Normalschool zijn Nederlands taalkundig vrijwel feilloos schreef.

Mechanisch paraat maken van kennis was het parool.

Nog weet de jonge taalstudent-van-toen, dat hij lang, zeker wel enkele jaren, telkens weer overhoop lag met de z.g.n. onderwerpszinnen, gezegdezinnen, voorwerpszinnen . . .

Hij begreep maar niet, wat voor wezens dat nu eigenlijk waren, en probeerde bij de zinsontleding, die schering en inslag waren van elke weektaak, op goed of kwaad geluk af ook maar met die kwelgeesten te manoeuvreren. Tòt hij —, 't moet eerst in de derde, de hoogste klas zijn geweest, plotseling zelf het geheim van hun bestaan doorgrondde. Een fijne vreugde: opeens te ervaren, dat het inzicht doorbreekt, dat de kennis wortel schiet, het blote weten werkelijk *eigendom* wordt.

In zijn later leven heeft het hem vaak benauwd, als hij merkte, dat zijn schoolkinderen de een of andere ernstige moeilijkheid gaarne accepteerden, haar in woorden correct weergaven, er mee werkten, er mee toeverden, en tóch blijk

gaven, ook na moeizaam herhaalde verklaring en uitleg weer, de zaak *in wezen* niet te doorgronden. Ze *begrepen* haar niet.

Als geen voortgezette studie later dat blote weten gelegenheid geven zou, wortel te schieten, móést het verkwijnen als bloemen op water.

Wat is er toch veel, dat hij in jonge jaren, ook in Normaalschooljaren leerde, eerst later, véél later soms in zijn leven tot groei en ontplooiing gekomen!

Wat moet er noodwendig veel van wat de lagere school de kinderen aan kennis biedt, verkwijnen en verdorren en versterven — als het in later studie niet doorgroeien kan!

Aan litteratuur-studie deed de oude Normaalschool niet. Geen tijd! Geen verlangen er naar ook. Ze bepaalde zich er toe, haar discipelen een dictaat te laten overschrijven, dat de geboorte- en sterftcijfers van een hele reeks dichters en schrijvers gaf en de titels van hun oeuvre; en . . . dat practisch nooit werd gebruikt.

Toch maakte de jongen-van-toen in bloemlezingen en bij het zinsontleden en parafrazeren van verzen kennis met de „schone letteren“ van zijn tijd, de nog in weelde bloeiende „domineespoëzie“ uit de periode vóór '80.

Nicolaas Beets gold wel het summum aller litteraire kunst; en als hij den ouden, waardigen heer met zijn mooie, witte haar en aan de arm van zijn dochter eens een enkele maal in Utrechts straten tegenkwam, zette hij in ware eerbied zijn pet af. Hij was er van overtuigd, dat er na de dood van den groten dichter zeker een standbeeld voor hem verrijzen zou ergens in 't plantsoen; maar . . . van zijn gedichten hield hij niet. Ook Da Costa, Bernard ter Haar, Ten Kate konden hem niet vangen, boeien, meeslepen, ofschoon het „waarom“ daarvan hem voorlopig duister bleef. Het respect van die dagen, met name in schoolmeesterland, voor deze heroën der poëzie randde hij, zelfs in gedachten, niet aan. Eigenlijk vond hij het een tekortkoming in zich zelf, een armelijkheid, zich ook niet, als zovele anderen, met hart en ziel te kunnen verliezen in de schoonheid hunner creaties. En niemand wees hem de weg in de weelderige bloementuin der schone letteren, waarheen, intuïtief, zijn hart toch immer getrokken werd.

De Genestet, — dat was zijn man. Die heeft hem het bos ingejaagd. Hij was een tweedehands volksuitgaafje van de verzamelde gedichten machtig geworden, had er talloos vele van, grote en kleine, van buiten geleerd, alleen omdat hij ze zo mooi vond. Die, in hun directheid, spraken hem aan, werden hem ongeweten een grote rijkdom. Hij leerde in hen de stille schoonheid veler levensdingen herkennen; hij leerde in stille eerbied luisteren en bewonderen: eerste voorwaarde voor litteraire groei. Een schat voor het leven!

En eens is 't gebeurd, dat hij in de taalles, verdroomd over „Het haantje van den toren” zat te peinzen. 't Werd gebruikt om, vers na vers, op de woordsoorten, hun naamvallen en wat dies meer zij ontleed te worden. De leeraar merkte klaarblijkelijk zijn afdwalingen, lanceerde een stevige uitbrander om zó weinig aandacht voor de edele leer der grammaticale herkenningen, tartte hem, een der woordjes „wat” te benoemen, met de nodige omschrijving. De dromer vond snel het woord, wist het antwoord ook, maar . . . weigerde kwajongensachtigkoppig het te zeggen. Te bruut was zijn dromerij verstoord geworden, de eer van zijn dichter bedreigd. Zijn botte zwijgen werd domheid genoemd, bezorgde hem een slechte aantekening. Hij had het er voor over.

Het portret.

Er zijn vele herinneringen uit de goede Normaalschooltijd. Zijn ze 't bewaren waard? Zijn ze niet even belangrijk óf onbelangrijk als zovéle memories uit zovéle jonge levens in de voortgezette schooljaren? Men haat óf heeft lief; leraren worden vereerd of veracht; geplaagd in oubollige vrolijkheid, gesard in raffinement; kalverliefdes worden gekoesterd en beweend en vergeten; er wordt gespijbeld en geboemeld; gespot en gedweept; hevig geluierd en dwaas gevost.

Eén stil gebeuren is *niet* vergeten.

Eens zit de jongen-van-toen zich in de geschiedenisles schromelijk te vervelen. 't Gebeurt wel vaker daar. Geschiedenis is zijn lievelingsvak; maar de ongelooflijk saaie lessen, die stereotiep bestaan uit het opzeggen van het thuis ge-

leerde, en een dicteren van bijzonderheden, zijn hem een schrikbeeld.

Op het kaft van zijn leerboek, dat vóór hem op de bank ligt, zit hij krabbels te maken, figuren van verveling, en telt de reeks minuten, die hem nog van de eindelijke vrijheid scheidt. Dan, als vanzelf, begint hij ook zijn saaien, drogen leeraar uit te tekenen op 't zelfde kaft midden tussen de bloemen en de arabesken.

Zijn aandacht groeit: het lukt, — het portret begint zo waar gelijkenis te vertonen. Verveling wijkt. Voorzichtig, gespannen tobt hij verder, en 't resultaat wordt prachtig; zijn buurman op de bank naast hem raakt ook geïnteresseerd. Bijster moeilijk is de kop trouwens niet: het object heeft een baard en een bril; maar de verwondering, dat het eerbaar pogen zo boven verwachting slaagt, is er niet minder om.

Plotseling schiet de leeraar op den jongen af, — grijpt het boek met het bekrabbelde kaft, ziet zijn eigen conterfeitsel: de kuif, de bril, de baard . . . Hij smijdt het geërgerd weer neer: „Ga heen; — ik wil je in geen maand meer op mijn les zien!”

De jongen pakte zijn boeken; óók dat met het portret en verdween. Buiten stond in de stille stadswijk de donkere avond.

't Was ditmaal wel een vreemde, onbehaaglijke onwennigheid, zichzelf zo plotseling uit de kudde gestoten te zien. Vaker wel, ook bij een anderen leeraar, was hij uit de les verwijderd en nooit zonder het te moeten billijken. Maar nu? . . . Al was de vrijheid, zo plotseling verkregen, en het weten, dat hij vier weken lang de uren van taaie verveling onder de geschiedenis ontglipte, hem niet onwelkom, — er streefde toch iets pijnlijks in zijn ziel.

Waarom nu dit? Was het nu zó erg? Hij leek toch ècht; en een caricatuur was het helemáál niet . . . Hè, waarom moest dit nu zó gaan?

In de avonddonkere straten liep hij te piekeren. Schone verbeelding bouwde zich ook: als de man nu eens, in plaats van zo nijdig op te stuiven, gezegd had: „Maar dat *lijkt!* Geef *mij* 't portret . . .” Als hij dát eens gezegd had! . . .

De jongen had geen hekel aan hem, hield van zijn vak,

leerde graag de lessen voor hem, kon alleen die verschrikkelijke verveling zo moeilijk de baas. Als de man dat portret nu eens had willen houden en meenemen . . . De jongen voelde nu nòg geen vijandschap tegen hem, alleen een verbazing, een vreemde spijt. Die tekening wàs niet kwaad bedoeld geweest; ze was als vanzelf gekomen. Waaròm moest dit nu zo triest eindigen.

Maar — fiat! leve de vrijheid! Wat moet je met die grote, wijze mensen toch voorzichtig zijn.

Later is de spijtige artist-van-toen door eigen leerlingen zèlf ook wel uitgetekend; ook wel in caricatuur. Hij is er niet kwaad om geworden: hij had in jongensleven geleerd, dat veel, wat vijandig léék, niet altijd vijandig was; soms zelfs het tegendeel kon zijn. En 't verknoeien van zo'n ogenblikje kostelijke tijd bij 't gekrabbel, heeft hij den kleinen artist in vredesnaam ook maar vergeven; — het portret dankbaar geannexeerd, en in de ogen van den krabbelaar de vreugde herkend, die *hij* in verre jaren eens zo sneu had moeten missen.

Zo'n herinnering uit eigen jeugd kan goud waard zijn, en niet voor den wijzen *meester* alleen.

Spielen.

Met de Kerstvacantie had de geschiedenisleeraar, stijf, strak man met weinig levenssouplesse, in wezen een braaf mens, zijn oudstejaars de opdracht meegegeven, een historisch opstel te maken over „De Patriottentijd”.

Geen meevallertje. De jongen-van-toen, die opstellen-maken altijd al moeilijk vond, zag er tegen op als tegen een berg. Maar — toen hij eenmaal begonnen was, omdat het móést, en op streek raakte, en mooie vondsten vond onder weg, groeide zijn animo sterk. Geen handboeken er bij gebruiken! Nu alleen maar zeggen, hoe hij *zèlf* dacht over die bewogen tijd. En dat moest — qua zijn leeftijd en standing — uiteraard een reactie worden tegen de alom gehuldigde en ook

door den bokkigen leeraar aanbeden leer, dat Oranje àlles, het Patriottisme niéts was.

De jongen stelde zichzelf de vraag: „Wat zou *ik* geweest zijn als ik geleefd had in die tijd: Oranjeman of Kees?” . . . Hij beantwoordde haar met een volmondige keuze van het *laatste*.

Hij probeerde met al de gewichtige documentatie van een zeventienjarig daashoofd zijn mening te staven; voelde wel vaaglijk zijn fataal gebrek aan voldoende kennis van de zaken, waagde het toch. En 't werd een zwaargeladen, maar toch vreugdige vakantie voor hem. Zijn opstel hield hem gespannen.

Het eindigde met een citaat van den dichter-patriot Bellamy, als een vlamme peroratie:

Wij leven voor ons vaderland!
Dit zegt ons brandend hart;
Hem, die zijn vaderland versmaadt,
Verachten we in ons hart.

En dit is vrijwel het enige wat hij van deze schone creatie onthouden heeft. Het document humain van jeugdige dwaasheid is, jammer genoeg, reddeloos verloren geraakt.

Een van de leskameraden had zich op àndere wijze uit de moeilijkheid gered. Hij had op de oude-boekenmarkt — in de rommelafdeling en voor drie stuivers — een lijvig, oud handboek van de Vaderlandse geschiedenis op de kop getikt, — een gans vergeten product van een zestig jaar geleden, en . . . het hoofdstuk over de Patriottentijd daaruit zorgvuldig overgeschreven: twaalf bladzijden kleine, compresse druk. Een dagenlange saaie en taaie koelie-arbeid.

Hij lanceerde het als eigen werk in de gegronde verwachting, dat de leraar het oude boek niet kennen en het plagiaat niet merken zou. En 't gelukte: de spiekerij werd niet ontdekt.

Een paar weken na de vakantie kwamen de opstellen terug. De „Patriot” wist al vóórdien, dat zijn werk weinig genade gevonden had. 's Leeraars dochter, ook een klassegenoot, een vrolijke meid en een goede kennis van den „Patriot” had

hem 't vernietigend oordeel al overgebracht: „Mijn vader zegt: 't opstel is heel goed geschreven; maar die jongen is gek.”

Hij kreeg er een „vier” voor.

De kameraad van de oude-boekenmarkt-creatie haalde een „tien”!

De herinnering bleef scherp bewaard, zonder enige bitterheid, eigenlijk met een stille voldoening. Hij benijdde den kameraad zijn erecijfer geenszins, had niet *willen* ruilen. Zijn *eerlijk* pogen was mislukt. Fiat! Het leven is rijk.

In latere schoolmeestersdagen heeft hij in de strijd tegen het „spieken” onder zijn leerlingen dit verhaal van het opstel, van de eerlijke „vier” en de valse „tien” meermalen verteld; èn van zijn trots op zijn lage cijfer. Hij heeft de oneerlijken gedreigd met een — „tien”.

Zulke vertelsels uit eigen jeugd, levend en waar, hebben een geheimzinnige kracht.

Vacantie.

De vacaties in die oude tijd hadden, voor het grootste deel der kwekelingen althans, wel meest een zeer eenvoudige doorsnee: vissen; zwemmen; zwerven; ergens in een bos of aan de kant van een sloot gaan liggen lezen; pijpjes roken; thuis knutselwerk doen; . . . vissen, en voorts van voren af-aan.

Een fiets bezitten in die dagen was voor een schoolmeester — voor een kwekeling zeer zeker — nog een evengrote luxe als in later tijd een cadillac. Rijken en machten waren er onder het kwekelingenvolk niet. En de noodwendigheid, ook voor grotere jongens en meisjes al, in de vakantie reizen te maken, minstens uit logeren te gaan, zonder welke verstrooiingen een vakantie géén vakantie is, was nog niet ontdekt.

Een enkele keer, ja, als het *lijden* kon . . .

Dan trekken ze samen uit, met zn' tweeën, gezworen

vrinden; de een al even berooid van aardse schatten als de ander, en even blijmoedig, en vol geloof in het schone, sterke leven.

De een bezit vijftig cent, de ander veertig. De onderneming zal geschieden op gezamenlijke kosten; een budget dus van negentig cent . . . De tocht begint op het pleintje, waarover de jongen in kinderjaren zijn drie tolleren dreef als schepen over de oceaan. Daar is ook 't beginpunt van de paarden-tram . . . Om klanten te lokken heeft dat stadstrammetje met de spoorwegen een attractieve reclame verzonnen. Een — bijna folio-groot vierdelig reisbiljet, door den conducteur op het open achterbalkonnetje afgegeven, geeft recht op een tram-rit naar het station, een reis naar de Vlasakkers — de laatste stopplaats vóór Amersfoort — vanwaar dus de tocht naar die stad te voet moet worden voortgezet; de terugreis mag aanvangen *in* Amersfoort en het stadstrammetje van Utrecht zal de reizigers, bij afgifte van het laatste vierendeel van 't gewichtig biljet, de gehele stad door weer naar het pleintje van uitgang terugbrengen. Dit gehele reisplan kost per persoon . . . dertig centen; — toch een bezwarende post op het budget van twee jongens, wie het reizen lokt.

Bij de Vlasakkers begint de eigenlijke wandel-excursie.

Ze dwalen oud Amersfoort door, en het vlakke Eemland in; de zee is hun doel. Maar de wegen zijn lang, en vlak en een-tonig; moe en stoffig tippelen ze voort. Het verse wittebrood met kaas, niet in sneedjes verdeeld maar overlans in drie grote plakken doorgesneden — het dagrantsoen — smaakt kostelijk, is al grotendeels verorberd.

Dan, achter hen, op het smalle steenstraatje in het midden van den mac-adamweg, de kittige hoefslag van een hit: een Spakenburger visboer op weg naar huis.

Als de lange, tweewielige kar, met lege visbennen beladen, nadert, zien ze dat de eigenaar, z'n vettig glimmende pet schuin over de ogen getrokken, halfslappend tussen zijn welriekende manden ligt ingezakt: de hit wéét de weg wel.

Ze wagen het toch: de kans is te schoon.

„Hé, baas, — mogen we meerijden?”

De visboer gromt wat, maar houdt een eind verder toch zijn hit in; wenkt met de zweep. En een ogenblik later, boven

op de vismanden, schokken en schonkelen ze mee. Dat belooft een glorievolle rit! . . . 'n Goeie baas, die visboer; — dat is getroffen.

Helaas! Niet lang duurde de onbezorgde vreugd . . . „Hôrt!“ Met een scherpe zwaai zwenkte opeens de hit naast een klein huis de werf op, stond stil. De baas, plotseling vlug, sprong van z'n kar, wenkte de jongens mee, stapte een rommelig achterhuis binnen.

Wat moest dit beduiden? De jongens weifelden; durfden toch, verlegen als ze eigenlijk waren tegenover den gedecideerden visbaas, niet weigeren. Ze klommen van de manden af, volgden hem.

„Gee me 'n borrel!“ kommandeerde de visboer vrolijk, . . . „de heren hier betalen wel!“

Felle schrik . . . Hun budget! Hoeveel zou zo'n borrel wel kosten? In kas was nog maar dertig cent. En op de begroting van uitgaan die dag stond ook nog een flesje bier voor ieder van zeven centen en een spoorpunt¹ van vijf . . . Wèg, flesje bier! Wèg spoorpunt!

„Gee me d'r nòg een . . .“

De beklemming stijgt onrustbarend. Weglopen zou 't best zijn; maar dat kòn toch niet; dat stònd toch niet . . . Betaling weigeren? Onmogelijk! Hun armoe bekennen? Uitgesloten! Ze waren toch een soort heren; ze hadden al lange broeken aan . . . Tegenover de vriendelijkheid van den visboer, die hen meerijden liet, paste toch royaliteit.

Ze hebben de borrels betaald; zijn er toen toch maar met een handigheidje uitgeknepen. Verder rijden op de viskar leek al te riskant. Er konden nog wel meer clandestiene kroegjes zijn langs de weg.

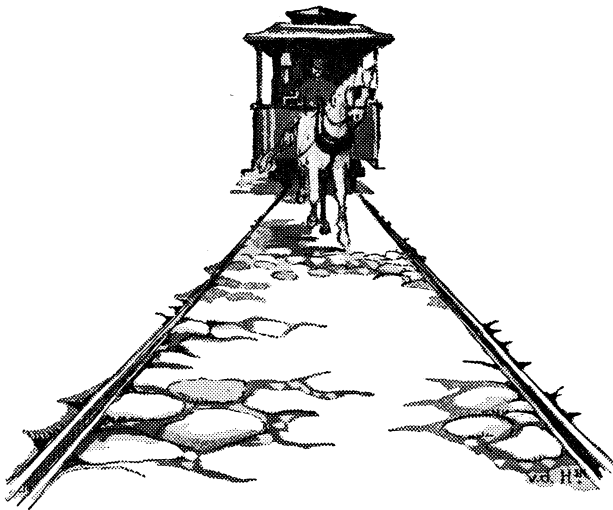
Ze hebben de zee toch bereikt; het zuinig bewaarde restje proviand genoten; aan een dorpspompje gedronken, en voor het resterende, armelijke deel van het budget brood gekocht in een klein, obscuur winkeltje: heerlijk glanzend, lichtbruin roggebrood als teerkost op de thuisreis; — heel goedkoop.

¹ Driehoekig stuk taart, vaak bereid uit de afval van het banketbakkersbedrijf.

Door de Baarnse en Soester bossen wilden ze weer op Amersfoort aantippelen. Een lange weg.

Het heerlijk glanzend, lichtbruine roggebroomd, nodend om er al je tanden tegelijk in te zetten, was . . . oneetbaar. 't Bleek laf, onsmakelijk en verschrikkelijk kleverig paardenbrood te zijn. Ze hebben het aan koeien willen voeren, die met hun onnozele koppen door een hek hen stonden aan te staren. De beesten lustten het niet. Toch vrolijk om het tragi-komische van 't geval hebben de reizigers de restjes van de consumptie de koeien maar op de domme snuiten gesmeerd.

Lang was de dag, en warm. Hun uithoudingsvermogen kreeg het zwaar te verantwoorden. Ergens op de hoek van een groot stuk moesgrond, waarop een paar boeren aan het werk waren, vonden ze vreemde, blauwe bloemen, één enkele hoge bos maar, dicht opeen. Ze hebben die bloemen geplukt en samen, languit in de grasstrook langs de akker, geprobeerd ze te determineren met behulp van de oude Flora van Heukels. Zo'n studie onderweg in vreemde streek stond geleerd en gewichtig, en was nog nuttig bovendien.

't Duurde lang; maar 't luie liggen was ook lekker; en — 't lukte. Maar — toen het eindresultaat van al hun zoeken en dwalen door het boekje heen duidelijker werd, groeide hun onrust. Ja, en 't wàs zo: die mooie, vreemde, stralend blauwe bloemen waren de bloemen van . . . andijvie. Ze hadden met hun wetenschappelijk experiment den boer al zijn zorgzaam gekweekte bloemen voor het andijviezaad afgeplukt.

Heel snel zijn ze opgestapt; schichtig de werkende boeren voorbij; . . . wèg zijn, dat leek hen 't veiligst. De blauwe bloemen lagen weggemoffeld onder een paar ruige graspollen.

Warm en afgesloofd zijn ze voortgetobd, hebben herhaaldelijk met hun blote voeten in een sloot gezeten, om dat loden moeheidsgevoel voor een ogenblik uit hun benen te jagen; hebben ten langen leste toch het oude stationnetje van Amersfoort bereikt en zijn doodmoe naar huis geboemeld, met een eerlijk gedeelde reep chocolade van een stuiver en een voordelig saldo van twee centen.

Maar toen ze als studenten op het achterbalkon van het tjengeland paardentrammetje weer door hun eigen straten reden, glorieëerde toch de sterke vreugde van hun schone, jonge leven.

Vacantie! . . . En morgen vissen!

Laatste stormloop.

't Wintert fel in 't laatst van Februari nog.

Er moet hard gewerkt worden: het einddoel, de grote examendag, komt in 't zicht. 1 April reeds is de datum voor het afleggen van het schriftelijk gedeelte. Full speed voortvaren dus.

De examenlui krijgen bij beurten halve dagen vrij van de dagschool voor studie thuis. Meneer heeft voor goede resultaten bij het examen alles over.

Harde dagen; lang en zwaar; — goede, rijke dagen toch, nooit vergeten.

Op z'n zolder zit hij voor 't raam, waarop de felle kou en-relief de schoonste vriesfiguren tovert . . . De oude schommel is verdwenen; de vreemdsoortige houten mal, die eens zijn bureau verbeeldde, is vervangen door een gewone tafel; er ligt een oud, afgedankt karpel op de vloer.

Studeren in de huiskamer, waar de kachel brandt, heeft, nu het ernst wordt, grote bezwaren. Hij is jong, sterk, voor wat kou niet bang. Zijn voeten op een hete stoof, waarin een kooltje vuur gloort, dat de pikante lucht van wintermorgens-in-de-kerk met zich draagt; een oude, gestikte deken veilig om zijn rug, wollen wanten aan, zit hij verloren in zijn werk: de eigenschappen der evenredigheden; de valwetten; de voordelen van het klassikaal onderwijs, de toppen van de Kaukasus, de bloedsomloop . . . Om hem heen staat de starre strakheid van de witte kou; door het blinde venster glittert wat zon.

Maar de warmte onder de deken en boven de stoof — een centrum van behaaglijkheid — concentreert zo veilig zijn aandacht op het werk. 't Leren lukt; de ijver stijgt . . . Als-t-ie eens *slagen* mocht! En straks zal hij zijn moeder de trap horen op tippen met een grote, gloeiende kop koffie.

Het leven is rijk!

De laatste, gevaarlijke stormloop is ondernomen; de strijd is ten goede beslecht; de akte van onderwijzer behaald.

En 't is *lente* geworden.

Aan het zoldervenster staat de stilte van de avond. Over de daken aan de overzij van de straat donkeren ver de oude, bekende boomtoppen tegen de lichtere lucht; — en verbergen nieuwe, diepere beloften.

Aan de ene driehoekwand van de dakkapel schemert het uit een of andere illustratie met reverentie zelf nagetekende meisjesportret; in de straat beneden speelt een jongen op zijn ocarina.

De avondhemel is zo licht, zo schoon. Gods goedheid zo groot. Dankbare geloften ontbloeien zijn blijde jongensziel.

En 't schone leven wacht op hem.

Er was geen receptie met taarten en wijn; geen gelegen-

heidsbezoek; — maar in de ogen van zijn moeder zag hij de glorie. Zijn broer vertelde op straat aan kameraden het grote gebeuren.

Met den ouwen, trouwen makker — die van de rit op de vismanden — moest de grote vreugde studentikoos gevierd. Ze hebben de volgende dag samen een roeiboot gehuurd voor een uur; kosten: vijftien cent, op rekening van den promovendus. Ze hebben daarna in de schemeravond bij het open zoldervenster het feest voortgezet met ieder een flesje bier en een lange, goudse pijp.

Het leven lachte.

Goede, oude Normaalschool! Je had vele gebreken; je was als opleidingsinstituut verbijsterend primitief. Dat een nieuwe tijd met zijn model-kweekscholen je niet handhaven kòn, is een vanzelfsheid.

Dat velen van je opleidingen je nagedachtenis niet hebben geëerd, maar in later leven vaak met denigratie over je gesproken hebben, is *geen* vanzelfsheid. Dat moet hen zelf 't meest hebben geschaad.

In de *praktijk* was je vorming van de onderwijzers-in-hope, hoe Spartaans die bijwijlen ook zijn kon, doeltreffend. *Die* kunnen geen periodieke lessen aan de leerschool der moderne opleiding je ooit verbeteren.

De *theoretische* ontwikkeling, die je meegaf aan je elèves, was in wezen eigenlijk een caricatuur van wat ze behoorde te zijn. Je richtte ze enkel en alleen af op de voor het examen nodig gebleken parate kennis; en als je je af-gedrilde volgelingen veilig door dat benauwend smalle kronkelriviertje had heen geloodst naar de grote zee van het schoolmeesters-weten, bekommerde je je niet meer om hun verder lot, hun hulpeloosheid op de brede wateren, hun primitief zeemanschap.

Je kòn ook niet anders. Je hebt je best gedaan.

En . . . hoevelen van de tallozen door je opgeleid hebben door stormen en nood heen toch zee gehouden en levenskust gevonden. Hoevelen zijn er uit je voortgekomen, wier namen met ere werden geschreven in de annalen van het onderwijs.

De kankeraars, de ontevredenen, de mislukkelingen hebben eigen onmacht, eigen onwil, eigen traagheid in later studie-

jaren, die hen belette voort te varen in het leven, nimmer zelf willen zien. Ze hebben hun misère je tot een verwijt gemaakt. Dat is niet eerlijk!

Wat wèl eerlijk is? . . . Dat zovele eenvoudigen, maatschappelijk zwakken, die je dan toch maar de gelegenheid gaf wat te worden, waar andere opleidingsinrichtingen om financiële redenen ontoegankelijk waren, je in dankbaarheid gedenken.

Goede, oude Normaalschool, — de jongen van het zoldervenster zal je gedachtenis in ere bewaren.

Eerste verkenningen.

In die dagen is het verkrijgen van een plaats als onderwijzer niet bijster moeilijk.

Vele lotgenoten trekken naar het platteland ter onderwijskundig en pedagogisch experiment. Hèm gelukt het, plaatsing te krijgen in zijn eigen stad; — wat voor de omstandigheden thuis een zegen is.

Hij komt terecht in hetzelfde oude buitenschooltje aan een verre uitloper van de stad langs de Vaartse Rijn, waar hij eens — in korte broek nog — ter karwei was geweest en de gemakzuchtige juffrouw hem tot de hachelijke onderneming van zijn eerste vertelling dreef.

Een viermansschool met twee lokalen, door een grote, dubbele schuifdeur gescheiden. Het vóór-lokaal herbergt de drie hoogste klassen, waar het hoofd met een onderwijzer de scepter zwaait. Hij zelf komt terecht in het achter-lokaal, waar een oudere onderwijzeres zijn mentor zal zijn — *niet* de gemakzuchtige juffrouw van vroeger — en hem wegwijs maken zal in de dwaaltuin der vele moeilijkheden. *Zij* dirigeert het gecombineerde tweede- en derde leerjaar; *hem* wordt het eerste toevertrouwd: vier lange banken, die elk een tiental kleintjes huisvestten en waarvan de achterste tegen de zwartgeteerde muur leunde. De kleine jongens in *die* bank hadden 't goed, vonden een ruggesteun tegen de stenen muur; de kinderen van de andere banken misten die luxe.

En in 't midden van die bank-tegen-de-muur zit een klein, benepen joggie met een muizegezichtje, zijn vinger verlegen in zijn mond, twee pieren uit zijn neus. Hij kijkt zijn nieuwen meester wantrouwend aan, duikt opeens weg bij het meisje, dat naast hem zit en klaarblijkelijk zijn zusje is. Gelukkig!

Dat meisje kan het neus-euvel wegnemen; de patient zèlf heeft geen zakdoek.

Deze nodige maatregel is de eerste opvoedkundige daad geweest, die de jonge meester in zijn loopbaan te nemen had.

En frappant! . . . Een kleine *veertig* jaar later, als hij met zijn motorrijwiel op een landweg tol betalen moet, en naar zijn dubbeltje zit te zoeken, zegt de kleine tolbaas, een benepen mannetje met kleine glimoogjes, grijzend haar aan de slapan: „De meester kent me niet meer.”

De meester kijkt, vorst. Veertig jaar is lang. Maar — met een glimlach herkent hij.

„Gerrit Pruis?”

„Ja, ja, meester,” straalt het mannetje blij . . . „Meester hêt me goed onthouwe . . .”

Dat het benepen gezicht van den man, zijn wat schichtig gebaren, z'n ouden meester weer opeens het nog scherpe beeld voor ogen toverde van het verlegen joggie tegen de zwarte schoolmuur, — met zijn pierenneus, dat heeft hij den verheugden tolbaas maar niet verteld.

Het grote lokaal had drie lichtramen, links van de kinderen. 't Waren rondboogramen van heel bescheiden afmeting en met kleine ruiten, waarvan één draaibaar was: *de ventilatie* voor een kleine tachtig kleine mensjes en twee grote.

De stenen vloer maakte het aanhouden van de klompen — hêt schoeisel van bijna alle leerlingen — gewenst, wat echter weinig bevorderlijk was voor de volstreckte rust ook onder de banken. Voor de juffrouw en den meester was ook gezorgd: die troonden of paradeerden voor de klas op een houten vlonder.

De gewitte muren met de hoge zwartgeteerde lambrizing gaven het lokaal iets van de sfeer van een stal; een sobere plaat hier en daar, onmogelijk ouderwets, probeerde vergeefs enige fleur te geven, en toch — tóch heeft de jonge-meester-van-toen de eigenaardige intimiteit van zijn eerste arbeidsmilieu zijn leven lang *niet* vergeten.

's Winters . . . Dan pronkte midden in het lokaal, in de ruimte tussen de twee afdelingen, een hoge, ouderwetse kolomkachel: vierkante voet met aslâ; daarop een korte

kachelbuis met rood lichtend pookgat; dan een bijna kogelronde buik, die prachtig gloeiend kon staan; en dáárboven de hoge, ronde, zich naar boven wat versmallende „kolom“, die in een breder rand eindigde. Het deurtje, de gulzige kachelmond, was vlak boven de buik in de kolom aangebracht.

Om de kinderen te vrijwaren voor gevaarlijke kennismaking met de gloeiende buik, en den meester, die met zijn rug tegen die kachel stond voor een langzame roostering te behoeden, stond er een hoog, ijzeren scherm om het lange gevaarte heen, alleen aan de stookzijde open.

De meester was ook de stoker.

Prachtig, als in schemermiddagen de roodgloeiende buik een rossige lichtschijn wierp op de donker-verweerde roodstenen vloer, als het felle pookgat loerde en de vlammen loeiend de hoge kolom injoegen; — als er kleine klompen stonden te drogen tegen de kachelvoet en een paar verschunnigde kousen over het scherm hing; kousen van den kleinen rakker, die zich te vroeg op het slootjesijs had gewaagd, of, bij dooiweer, de laatste vreugde had willen uitbuiten in het fijne, gewaagde spel van scholletje-trappen . . . Prachtig!

't Stoken van de kachel met allerhande brandstof — goede gaven voor de school van de „Ovenheren“, de eigenaars der pan- en steenbakkerijen in de buurt, die daarvoor vrij-schoolgeld vergden voor de kinderen van hun arbeiders — het kunstige stoken, dat zeer herhaaldelijk en zeer regelmatig geschieden moest onder het lesgeven door, was fijne sensatie. Is een levend kachelvuur geen mystiek element?

In donkere winterdagen werden de lampen ontstoken: een feest voor de kinderen; ook hun jonge meester was daar geenszins ongevoelig voor.

Het waren uiterst primitieve, blikken petroleumbranders met groote, dito schermen er over heen. Ze hingen aan lange ijzeren haken aan de zolder en gaven over de donkere klassen een mysterieus schijnsel, waarin te werken een vreemde, fijne vreugde was.

Maar heimnisvoller nog werd in het halfdonker het *uitgaan* der school, wanneer de meester als jongste leerkracht — ook in eigenlijke zin „voorlichter“ — een der lampen van de haak

wipte en, voorzichtig manoeuvrerende met het vettige ding, zijn schapjes voorging naar de duistere gang, het smalle portaal, dat langs de beide lokalen liep, om daar te helpen de povere kleren weer te vinden in het donker; — als de wind, soms de sneeuwvlagen de tochtige gang binnenflakkerden en tot algemeen vermaak het licht uitblies . . .

Die lampen waren eigenlijk een luxe en geen bezit van de school. Ze behoorden aan het z.g.n. „Bijbellezinkie“, de Evangelisatie, die in de wintertijd één avond per week in de school samenkomst hield met de buurtbewoners — de pan- en steenovens„gasten“ zoals ze in de wandeling heetten — en, ook met het oog op de „soepkaartjes“, druk bezocht werd.

Op de morgen ná de Bijbellezing was het vloer gedeelte onder de banken, waar de mannen gezeten hadden meestal nog in kennelijk vochtige staat en bestrooid met verwaalde donkerbruine en reeds half verdroogde tabakspruimen. En de jonge meester moest voor schooltijd wel degelijk zorgdragen, dat zijn kleine bengels — loten van de stam der pruimers — elkaar niet met deze schone vondsten inwreven of ze als projectielen gebruikten, vooral als er eens een paar — wat wel eens voorkwam — in de kastjes op de leien werden ontdekt.

Poëzie schuilt overal.

Tussen de ovens.

't Was wel een eigenaardig ras, dat kindervolk van de kleine buitenschool.

„Nou,“ zeiden kameraden, die 't weten konden, toen de jonge meester naar de school van de „ovensgasten“ trok, — „nou, jij liever dan wij. Ze gooien je daar van achter de steenhopen met de stukken van de klinkers om je oren . . .“

Hij was gegaan in goed vertrouwen. En 't viel mee. Stenen om zijn oren heeft hij nooit gehad.

De kinderen . . . Ruw waren ze en grof, lomp en onbehouden; maar — *niet* geraffineerd als op menige deftige school. Ze hadden maar heel weinig natuurlijke eerbied voor „dames en meneren“; — chique-doen, den dandy spelen, alles wat

maar naar eenige verwaandheid zweemde, prikkelde hen geducht en hun reactie erop was meedoogloos.

Ze waren weinig gecompliceerd; ze vroegen, ongeweten, ook van hun meester eenvoud, waarheid en klaarheid. En dan was het goed. Gewichtig- en belangwekkenddoende schoolmeesterij was hun een gruwel; maar voor den-mens-in-den-meester hadden ze onbewust respect.

Dat waren geen geringe eisen, vooral niet voor zo'n halfwas heertje, dat zelf kersvers van de schoolbanken kwam en het grote, diepe, rijke kinderleven nog maar bij heel vage aanvoeling kende.

Zijn juffrouw van de andere afdeling, zijn „mentor“, die al verscheidene jaren werkte in dat eigenaardige milieu, heeft hem voor vele dingen de ogen geopend. Ze heeft hem geleerd, van die weinig appetijtelijke kinders, grijs en grauw als de klei waaruit ze kwamen, met hun verwaarloosde en verweerde peenharen en hun povere en besmeurde jurkjes en kieltjes, met hun ruwe stemmen en onbehouwen gebaren, — van die oppervlakkig zo weinig aantrekkelijke schepseltjes... te *houden*. De enige weg, hen te benaderen, hen te leren begrijpen.

Hij is er die juffrouw zijn levenlang dankbaar voor geweest; want zo iets te leren als men nog jong is, is kostelijker schat dan de grootste schoolmeestersvoornaamheid. Die goede, oude vriendschap, ook veel later, toen hij haar „bovenmeester“ was geworden, blééf; — ze bleef tot in ouderdom toe. Je moet maar geluk hebben in je leven.

De kleine buitenschool — Diaconieschool No 4, reeds in 1858 gesticht — stond ver van de eigenlijke stad, in een povere buurtschap, die zich uitstreckte aan beide zijden van de Vaartse Rijn en geheel beheerst werd door het pan- en steenovenbedrijf.

Ze was eigenlijk als Evangelisatiepost in dit geestelijk wel wat verwaarloosde stadsgedeelte uit bijdragen van de fabriekseigenaars, gebouwd; ook om in de schreiende behoefte naar onderwijs te voorzien.

De mensen, die er woonden en werkten... Zoals in verre tijden om de oude ridderkastelen zich de hutten der horigen

groepten, stonden hier de kleine, armelijke éénkamerwoningen om de grote velden, waar de stenen gedroogd en verwerkt werden, of in de schaduw van de soms geweldige, schuurachtige ovengebouwen met hun lange, laag neerlopende daken, waaruit de rook met haar zware salpeter-geur zich tussen de pannen door een weg baande. 't Hoge huis van den ovenheer troonde in meer of minder luister met zijn tuinen aan de straatweg, of met zijn oude koepels — overblijfsels uit de tijd der pralende buitenverblijven — aan de waterkant.

Die mensen, de werkers, de zwoegers — vele geslachten van dezelfde families leefden en schrooiden hier in zware, harde arbeid al lange tijden — waren door inteelt en alcoholmisbruik aan degeneratie toegekomen. Intellectueel stond ook de schoolbevolking wel op lage trap.

Aardig waren de „bijnamen”, die vaak van ouder op kind overgingen, soms gerenommeerd familiebezit werden.

Door het onderling huwen der families werden ook de eendere familienamen al talrijker. Zelfs de voornamen — familiegeschenk voor de nieuwe wereldburgers — waren veeltijds dezelfde. Een lastig geval; maar de bijnaam loste de moeilijkheid op.

„De stert”, „de schutjas”, „de kouwe pap” — in hun oorsprong meest onnaspeurlijk — deden den drager handiger determineren dan zijn naam uit het officiële geboorteregister. En ook het schoolpersoneel verwaarloosde om zijn gemak deze nadere aanduidingen niet, al bleef het uiteraard dit gemak beperken tot onderling gebruik . . . „Nee, je vergist je, 't was niet Kees van „den houten”, 't was Kees van „den zaaier” . . .”

Toch vonden de jongens zèlf het meer een eer dan een schande, wanneer ze merkten, dat ook de meester hun buurt-naam kende; en als scheldnaam werd de bijnaam nooit gebruikt, noch als zodanig door zijn bezitter gehoord. 't Gebruik was te lang, te diep ingeworteld.

De sociale toestanden, de behuizing, de werktijden, de lonen, de wonderlijk antieke, eigenlijk in wezen nog feodale verhoudingen van heer en knecht schreeuwden om verbetering; — die ook langzamerhand gekomen is, wel komen moest.

De heer huurde niet den knecht alleen, maar zijn gehele gezin, hoe talrijker hoe liever: een sterke, gezonde vrouw en veel opgroeiende kinderen was reeds een aanbeveling op-zichzelf. Want — in het ovenbedrijf van die dagen, toen er nog geen leerplicht bestond, werkten allen mee; ook het schoolgaande kind, zodra het maar stenen keren of thuis op nóg jonger familielid passen kon.

De huur van de kleine woning op het terrein der fabriek was uiterst laag. Dat ze wel heel bezwaarlijk grote families herbergen kon, was geen beletsel haar te betrekken. De mensen wisten niet beter; het hoorde zo; en de zolder boven de ene kamer, waarin gegeten en gedronken, gekookt en geslapen werd, feestgevierd en pijn geleden, waar men geboren werd en sterven ging, — die uitkomst brengende zolder, met zijn onbeschoten kap, waar in maannachten het zilver doorzeefde en bij vrieskou de ruige ijzel door de pan-spletten drong, hij scheen wel van onbegrensde expansie te zijn. Hoe is hij zovele jaren aan zovele gezinnen met soms acht of tien of nog meer kinderen, klein en groot en oude grootmoeders of grootvaders bovendien, tot bergplaats geweest.

In zomertijd culmineerde de arbeid op de oven. Van het morgenkrieken tot aan de schemer van de avond toe schrooide het werkvolk in harde ijver: alles was stukwerk, werd berekend „per duizend”. De rusteloze werker, met zijn vrouw en kroost als opgejaagde assistenten, maakte mooie weeklonen en . . . kon zijn schulden bij den ovenheer, ontstaan toen 't winter was en er in maanden van werkloosheid toch ook geleefd moest worden, weer aanzuiveren. Zo bleef hij quitte.

De late herfst was de vlet-tijd. Dan trokken in natte, kille schemer-morgens de vletschuiten uit, soms uren ver varens, naar weilanden waarvan de klei „gevlet” en in de schuit geladen worden moest. En als in de late namiddag de buit thuis voor de wal kwam, moest in jachtige haast het laatste daglicht nog benut en de glimmend-vette, zware kleikluiten in kruiwagens de schuine helling van de grasberm worden opgereden, dwars de straatweg over, naar de verre „kuil” op het ovenveld, waar langzaam aan een hoge heuvel van

vette klei zich stapelde; voedsel voor nieuwe zomerarbeid.

Zwaar werk was dat vletten; het „op“-rijden van de vochtige klei vooral.

Even een tip met de spa in het water, opdat die wat gewilliger de vette materie ingleed, de zware kluit met forse zwaai in de kruiwagen gesmakt, die op de loopplank stond. Aan de ene zijde van die plank werkte de man, aan de andere zijde de vrouw, die maar weinig voor haar krachtige wederhelft onderdeed. Zo ging 't vlug. En 't vrouwvolk was een sterk geslacht. Ze gingen er prat op, te kunnen vertellen, hoe ze soms twee, drie dagen na een bevalling alweer in de vletschuit hadden gestaan; — of hoe ze in nachten als er wacht gehouden moest worden bij de „mondes“ — de kleine, lage deuren van het grote ovenvuur — haar mannen aflostten en haar pasgeboren kleintje meenamen in een stijfselkistje . . .

Als de wagen vol was klom de man uit de klei de plank op, greep zijn zware vrachtje bij de bomen. De vrouw volgde; — voorzichtig, haar klompen waren zo glibberig van de klei. — Ze pakte haar man stevig in zijn lenden, duwde diepgebogen hem voort. De kruiwagen met zijn vochtige last was zo onmenselijk zwaar, de helling sterk, de plank smal . . . Samen moesten ze de schrale kost verdienen; en ze werden per schuit betaald.

Als de school uitgaat, de jeugd los komt . . . Wachtende gezelligheid thuis is er niet; maar de vletschuit met vader en moeder er in heeft ook bekoring. Meehelpen; een schop is nog wel te vinden en alle beetjes gelden; — een haak vóór aan de volle kruiwagen slaan en die meetrekken de wal op, — dan kan moeder vast aan 't vullen van de volgende beginnen. Opschieten is de zaak, en tijd gewonnen is geld gewonnen. Dat verstaan ze. En wie goed kijkt, ziet dezelfde taaie, onverzettelijke hardnekkigheid van de groten zich ook spannen in het speelse meehelpen van hun kroost: bloed-erfenis.

In die tijden van regen en storm is de straatweg bijna onbegaanbaar van glibberige vettigheid; maar de kleine, vlugge klompen redden 't wel. En in school . . . daar kleven de kinderen aan elkaar van de klei; hun haren en handen, hun gezichten, hun kleren tonen de edele merktekenen van de

arbeid maar al te duidelijk; — daar woedt dezelfde stormige onrust als buiten, maar heel lastig te bezweren.

In de wintertijd, als de arbeid rust, is de school, vooral in de hogere klassen, 't sterkst bezet; de zomer zal de nieuwe, immer weerkomende strijd brengen tegen het verregaande schoolverzuim. Dan moeten de jongens — en de meisjes evengoed — helpen „opzetten” en „opsnijen” — het keren en schuinstellen van de duizenden stenen; dan moeten ze thuis oppassen en boodschappen doen en koken: . . . moeder werkt „op de n'oven”. Soms komen ze na hun negende of tiende jaar ook 's winters maar niet meer terug. Zware, stage arbeid, haastig en machinaal is hun toekomst. Sterk worden; en vlug, vooral *vlug* leren werken hun ideaal . . . „Wat wil nou zo'n blikke schoolmeester met al z'n geleerderigheid? Wat hêi-je d'er an?” . . .

Maar tussen dit zwoegende en uiterst oppervlakkig en zorgeloos levende paupervolk, dat jaren en jaren rondtobde in de nood van harde arbeid en trieste armoë, langzaam aan degenereerde en — 't is zo menselijk begrijpelijk — voor alles, wat buiten zijn directe levenskring viel, indolent was, bloeiden heel ênkele families op met het kenmerk van ge-gegen degelijkheid.

Door hardnekkige spaarzaamheid, taai overleg en arbeid ten bloedens toe, kwamen ze tussen hun lotgenoten tot een zekere mate van welgesteldheid. Ze mestten een varkentje in de schuur, spaarden „eerpels”¹ voor de winter, droegen Zondags een boord en een hoed. En hun belangstelling spande wijder boog, hun kerkelijk leven was oergezond, hun aandacht ook voor de school groeide . . . De *oven-adel!*

Het kindervolk van de school was in zijn spel, zijn werk, zijn ambitie wel het trouwe beeld van het grote; — zo ouden, zo jongen.

Het *kinderspel* was ruw, wild, lawaaierig, zoals het levensvermaak van de groten grofzinnelijk en onbehouden was.

Het *kinderwerk* in de school leed onder de ingeboren nei-

¹ Aardappels.

ging snel en machinaal te schrooien, veel af te krijgen. Aan bezinning kwamen de kleine studenten niet toe; oordelen was hen te lastig; zelfstandig hun werk te verzorgen, er iets moois van te maken, leek hen niet. Maar tegen taai en lang en zoveel mogelijk denkloos hetzelfde doen, zagen ze niet in 't minst op. Hóé 't werd, deed er minder toe; — als 't maar àf was, kláár was . . . Arme schrooiers, de school met haar eisen van persoonlijk verstandelijke groei, *moest* je wel tergen.

De *kinderambitie* was van heel slappe spanning. Liefhebberijen waren even zeldzaam als bloemen op het oventerrein — waar alleen verdwaalde klaprozen soms en ander onkruid bloeide op de kleihopen van „de kuil”. Volharding om tot een schoon doel te geraken, bezaten ze niet. Stukwerk, onbewust hèt ideaal . . . Als eens een jongen van de hoogste klas, na uren tobbers, toch een werkelijk knappe tekening — een wapenschild — heeft klaargekregen en zijn glorie meenemen mag naar huis, spot een oudere broer die trotse vreugde stuk. „Ga weg jô, dat heî-*jij* nie gedaon; smoessies! Dat hêt die gekke meester gedaon . . .” De jongen verdedigt zich fel. Moeder, grove ziel, zelf analphabeet, giert van de lach om de ruzie . . . „Wat 'n herrie om zo'n ding, benne jullie gek? Wat heî-je nou an zo'n lor?” . . . De jongen heeft zijn tekening in wilde nijld in de kachel gesmeten. Het einde.

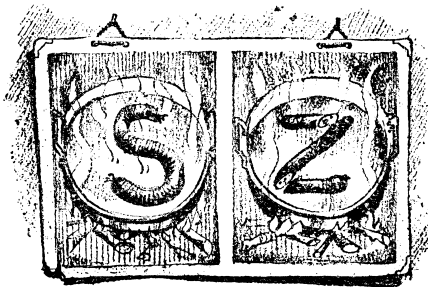
Op die wonderlijke kust was het levensschip van den jongen meester te land gekomen. Dat hij daar — vrijwel zijn hele leven — zoeken en dwalen, vechten en volhouden zou, wist hij niet. Dat hij er schatten graven zou, edele stenen onder ruigte en wildernis en zijn God dankbaar zou zijn daar te mogen leven, wist hij nog minder.

Die kust — onherbergzaam, dreigend keek ze hem aan toen hij, dwaze, grote jongen, levensstakker nog, daar ankerde. En de dagen van de eerste verkenningen waren moeilijk en bang . . . Was er in de kinderen van deze markante streek-school nog iets overgebleven van het wantrouwen enerzijds, de euvele overmoed anderzijds der oude, wilde inboorlingen van verre oorden, als er vreemden landden aan hun vrije kust?

De hogere-klassers keken den nieuweling aan met tergende spot. Hij negeerde . . . Ze scholden, verdekt langs de weg, hem na. Hij veinsde 't niet te horen . . . Ze daagden hem, bij 't passeren, uit, tersluiks: „As-t-ie knul an me broertje durft te komme . . .” Hij begreep die vijandigheid ogenschijnlijk niet. En langzaam won hij veld.

Met zijn eigen, kleine eerste-klassers raakt hij spoediger op streek, en hun vertrouwen in hem, doet — maar 't gaat ontmoedigend langzaam — ook het wantrouwen der groten wijnen.

Het lezen leren aan de klas met Van Wulfen's „sprekende letterbeelden” kost hem zware uren. Deze wonderlijk gekunstelde methode — die toch een originele poging deed een natuurlijk verband te leggen tussen de klank en het teken van elke letter en zodoende het onthouden te bevorderen — gaf twee afbeeldingen op één, onbegrijpelijk lelijke, plaat. Twee braadpannen — in vogelvlucht gezien. In de ene ligt een gekronkelde worst te braden en te sissen: de scherpe S; in de andere is de worst in drieën gesneden en maakt, volgens Van Wulfen althans, zwakker siggeluid: de zachte Z . . .

Aan de waarheid dezer braad-demonstratie stoorde niemand zich; de kleine ovensgastjes, die zo naar hartelust meesissen mochten, geenszins. En 't verhalend onderdeel van de les was èn voor hen èn voor hun meester een vreugdig genoegen, maar het rondspartelen in de letterpoel om woordjes te maken voor allen een kwel-

ling . . . Och, maar 't moest en 't lukte uiteindelijk toch ook wel zowat.

Rekenen ging beter. Intuïtief verzon de jonge meester de dwaaste aanschouwingsmiddelen om hen het inzicht te geven in de schone kunst. Zeven jongens op een rij boven op de voorste bank; drie moesten er afspringen: zeven min drie . . . Ze maken de gewaagde capriole, daveren neer op de houten

vlonder vóór de klas; één valt een bloedneus... is vier!
't Bezorgt hem als enige critiek een stil afkeurend hoofdschudden van de juffrouw van de andere klas. 't Experiment gaat verder, in nieuwe vormen...

Het beginnen en eindigen van de schooltijden, Bijbelse geschiedenis geven, zingen en vertellen geschiedde met de drie klassen van het lokaal gezamenlijk, bij weekbeurt. Dan zaten de jufferskinders omgekeerd in hun bank. Het podium was dan een hoge voetenbank met lessenaar, aan de ramenkant.

Die weekbeurten baarden hem diepe zorgen. De onrust van zo'n zeventig, tachtig ruige, kleine gasten, die zo uit de wilde vrijheid, klompen aan, vol van spel en zon en wind, naar binnen druisten, te stillen en tot aandachtige toehoorders om te scheppen, was geen kleinigheid voor den beginner. Het zingen was hem een tornement; maar het vertellen — elke morgen het Bijbelverhaal, elke Woensdagmiddag het vrije vertelsel — was, hoe moeilijk hij 't ook vond, toch altijd weer een fijn proberen.

„Zeg,” zei het hoofd op een morgen tot hem, — „wat heb jij gisteren je kinderen toch wijsgemaakt? Onze Kees” — 't was een eerste-klasser van nog geen zes jaar — „is de hele nacht onrustig geweest. Mijn vrouw heeft hem wel drie keer tot rust moeten brengen; hij vloog haar aan van bangheid en had 't maar over paarden en vlammen en vuur.”

„Ja... o, ja, dat kàn. Ik heb gisteren verteld van Elia's opvaart...”

„En zeker een beetje àl te mooi? Wat meer voorzichtigheid zou, geloof ik, geen kwaad kunnen.”

De jonge meester was zijn neiging tot felle sensatie nog lang niet de baas. Zo fel hij zelf de dingen zag, poogde hij ze ook voor zijn kleine begerigen te laten vlammen en knetteren; — wie zal weten, hoe slecht hen dat vaak bekomen is. De wijsheid — althans wat mensen wijsheid noemen — moest nog komen met de jaren.

De ovens rookten.

De kinders wenden aan hun jongen meester; hij — langzaam — aan hen.

Hij keek met verwonderde ogen dat gans nieuwe leven in. Was het hem goedgezind? Was het hem kwaadgezind?

Maar in die school en om die school, tussen de ovens, de lange afdaken met hun grijze, eindeloze steenrekken, de trieste, arme huisjes, waar de zwarte rook neerzakte met haar vreemde geur, leefde een stille schoonheid, die hem blij verbaasde, die hij niet begripen kon.

Loon.

Het loon kwam.

Na drie maanden arbeid — uitbetaling van de onderwijzers-salarissen eens per kwartaal was in die dagen nog gewoonte bij de Diaconiescholen — ontving hij: *honderd gulden*; het eerste loon; een verbijsterende rijkdom. Er waren bij die som inbegrepen ook drie zakjes met honderd losse centen elk: rechtstreeks uit de kerk-collecten.

Het grondsalaris van vierhonderd gulden 's jaars kon, met vier jaarlijkse verhogingen van vijf-en-twintig gulden, tot vijfhonderd klimmen. Dáár was het onverbidde einde voor de niet-hoofdakte-bezitters. Er waren meerdere oude onderwijzers aan de scholen, die al hun nooddrift met dit maximale bedrag al jaren bestreden.

Wie zijn hoofdakte behaalde, zag zijn salaris de plotse-linge luchtsprong maken tot zeshonderdvijftig gulden, met, na een jaar, nog een nasprongetje tot zevenhonderd: hèt eind-salaris der bekwame arrivé's.

Zevenhonderd gulden 's jaars, als je je hoofdakte haalde...! Schone toekomst voor den jongen meester. Zijn moeders schuchtere twijfel: „Maar jongen, voor het huishouden van een onderwijzer, die toch altijd een meneer moet blijven, is dat heus zoveel niet,” kon zijn vertrouwen in die rijke, schone verwachting niet temperen. Zevenhonderd gulden, en dat elk jaar weer...! Ja, àls je je hoofdakte haalde, maar dat, — dat was nog verre.

Die avond na de eerste salarisuitbetaling heeft het loon in al zijn heerlijkheid uitgespreid liggen prijken op de tafel op zolder onder de lamp: de briefjes naast elkaar; de drie —

nágetelde — zakjes met centen er boven op: *honderd* gulden!

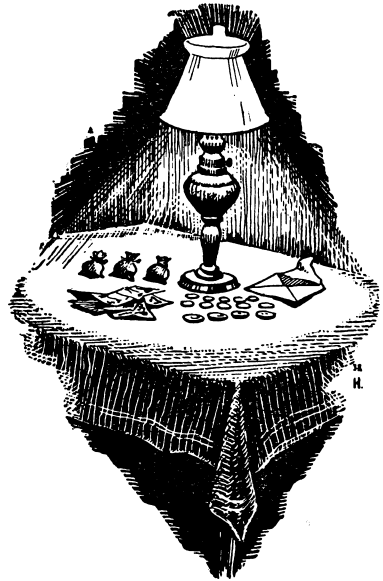
En op een folio vel papier is ter ener zijde een boekhouding aangelegd, ter anderer zijde een begroting gemaakt voor het komend kwartaal... Och, het saldo, na aftrek van wat zijn moeder zo rechtmatig toekwam, wat de boekhandelaar vergde, wat gemaakte schulden vroegen, dat was wél uiterst bescheiden. Een grote rijkdom nochtans; een fijne levensvreugde: eigen verdiend geld.

Maar drie maanden duren lang. Het zakgeld verzwond verbijsterend snel, en de begroting werd door vele wonderlijk onvoorziene uitgaven onherstelbaar ontwricht; zo'n finantieel beheer bleek geen sinecure.

En zo kon het gebeuren in die dagen, dat hij met zijn vrind — die van de Spakenburgse viskar — *samen* een dubbeltje sigaren kocht, van de vijf. De twee-cents-sigaar was favoriet; richards alleen rookten ze van de *vier* voor een dubbeltje. Dat oneven aantal van vijf had daarenboven nog zijn prikkelende bekoring; ze tosten samen — kruis of munt — wie er drie en wie er twee, wie een bof en wie een strop halen zou voor zijn vijf centen.

Ze „studeerden” samen soms tot in de stille zomernachten toe; zaten althans, bij den vrind op zijn kamertje, met hun benen studentikoos uit het raam boven het achtertuintje, dat aan de spoorweg grensde en waar niemand hen zag; ze rookten pijpen; schaakten; zochten sterrebeelden op 't donker fluweel van de nachtluchten met een oude sterrenkaart; sneden de diepzinnigste problemen aan; konden het niet eens worden over de vraag, of een blinde jongen verliefd worden kon op een meisje, met wie hij intieme briefwisseling hield, maar dat hij nooit ontmoette...

Zorgen te over. De studie voor de hoofdakte, zonder enige leiding nu, en dat na jaren van stelselmatige africhting, is zwaar. Het drillen op examentrucs heeft maar een zeer

wankel wetenschappelijk fundament gelegd. Dat wreekt zich als de studie zich verbreden en verdiepen moet. En geld om lessen te nemen ontbreekt, de nodige studieboeken zijn nauwelijks te bekomen; maar een flinke vent moet het door zelfstudie toch ook een heel eind kunnen brengen. Welja, geen getob! Aanpakken! Het jonge leven bloeit met vele, schone verwachtingen.

„Heren Regenten”.

De Diaconiescholen, een zuiver kerkelijk instituut, waren gesticht om de kinderen van de armen en bedeeden der gemeente kosteloos onderwijs te verschaffen. Later kreeg ook de kleine burger er tegen betaling van schoolgeld toegang. Het „odi profanum vulgus” van armenschool behielden ze nochtans tot in verre geslachten.

De eerste school dateerde reeds van 1748, het hartje van de Pruikeentijd. De vierde — de school waar de jonge meester te land was gekomen — zag het leven in 1858. Het tempo van scholenstichting was dus wel een zeer *bezadigd* tempo geweest.

De oude pruikeengeest scheen wel ganselijk verstorven in de vele jaren die vergingen, maar menige oude, vitale trilling leefde soms nog na. In vele, in bijna alle opzichten hadden de oude scholen de harteslag van de nieuwe tijd proberen over te nemen; maar uit zo'n jaren en jarenlang eerwaardig functionnerende bloedsomloop was toch niet alles van het oude rythme verdwenen.

De sporen der achttiende eeuw — de tijd van de zwierige rococo enerzijds, de stijve, statige deftigheid anderzijds, van een liefdevolle, overdreven milddadigheid voor de arme medeschepselen hiér, een zorgzaam in zelfgenoegzaamheid gekoesterde burger trots dáár — waren na honderdvijftig jaar nog niet volkomen uitgewist.

Het bestuur der scholen was zijn oude naam getrouw gebleven: *College van Regenten der Diaconiescholen*... Was het misschien dáárdoor dat het ook nog altijd iets van de oude eerwaardigheid bewaarde?

Heren Regenten vergaderden... Een regentenzaal met regentenstukken bezaten ze niet, had het College nooit bezeten; ook geen regentenservies van Saksisch porcelein voor de regentenmaaltijden, maar... de twaalf voorname gebloemd-trijpen stoelen met armleuningen om de lange, groene tafel met zijn inktstellen van tin, fluisterden toch nog van oude distinctie, en de twaalf fijne wijnglazen — in de kast en in geen jaren al meer gebruikt — glimlachten nog om hun eigen oude, verre zwier. De „bode” van de Diaconiescholen — mitsgaders drager dézer waardigheid, ook wisselloper voor een bank, sigarenwinkelier, drager bij begrafenissen, deurcollektant met de bus — schonk thee als de Heren Regenten vergaderden; zat in zwartgeklede jas in de gang naast de deur.

De heren zelf, gekozen uit de grote kerkeraad, waren — in de tijd toen rijkssubsidie en rijksbemoeying nog in zeer embryonale toestand verkeerden — wat het besturen hunner scholen betrof vrijwel autocraat.

Zij beschikten, ambtelijk gesproken, ook over leven en dood van hun personeel: ze benoemden, ontsloegen — vaak zonder overleg met het hoofd der school — plaatsten en herplaatsten de juffrouwen en de meesters naar 't hun goeddacht. Overplaatsingen van de ene school naar de andere als straf- of tuchtmaatregel en dan liefst naar een der beide „buiten”-scholen, kwamen zelfs ook nog voor, zij 't dan ook zeer sporadisch.

Zij ook stelden de salarissen vast, de extra vergoedingen als de gelegenheid daartoe een enkele maal aanleiding gaf; maar... ze regelden ook reeds de pensioenen; — uit *eigen* kas.

Gezien het menselijk zwak naar eer en macht en belangwekkendheid, moest het voor vele kerkelijke ambtsdragers wel een grote attractie hebben ook eens regent-grootwaardigheidsbekleder der scholen te worden. Een gevaarlijk bestaan nochtans voor mensen met kleine zielen.

En daar stond ter ener zijde de toegewijde man, die in al zijn waardigheid en deftigheid toch in wezen „diende”, die zijn krachten, zijn tijd, zijn zorgen, zijn gebed, zijn geld gaf in grote liefde voor de scholen, die hij zag als een wijngaard Gods, en wiens „schoolbezoek” niet het kenmerk droeg van

den controlerenden inspecteur, maar veeleer het gebaar van den vromen, zorgvollen grootvader, die geniet in de sfeer van het jonge leven.

En daar stond ter anderer zijde, in de glans van zijn zelfstreling, de kerkelijke parvenu, burgerlijk en zelfgenoegzaam en zoetsappig verwaand; tyrannetje met benepen blik, die zijn eigen belangwekkendheid diende en in de diepe eerbied waarmede een sollicitant of andersoortige gunstzoeker hem bejegende, de glorie van zijn ambtelijk bestaan zag.

Machtige heren, die Heren Regenten in deze — in kerkelijke kringen — in wezen nog zo feodale tijd. 't Waren de karakters, die van het regentschap een edel ambt maakten, of een caricatuur. Een algemeen levensverschijnsel en niet aan tijd gebonden. In die oude dagen echter van het nog autocratische schoolbestuur kwamen de eigenschappen wel zeer klaar voor de dag.

De jonge meester, ook lid geworden van het grote personeel der scholen en met gespannen ambitie rondspeurend in zijn nieuwe officiële wereld, voelde, hoewel hij nog maar vaag begreep, de antieke mentaliteit van zijn schoolbestuur wel duidelijk aan. Hij leerde luisteren en zien, zich ergeren met een spotlach. Hij leerde ook in stilte *vereren*: een goed ding in een jong mensenleven.

Als hij voor de eerste maal van zijn leven solliciteert en deswege ook een bezoek brengen moet bij de twee „commissarissen“ der kleine buitenschool — gedelegeerden uit het College, die zich speciaal de zorg voor *die* school zien toevertrouwd — komt hij ook bij een gemoedelijk emeritus huis schilder van zeer goede doen, maakt zijn compliment, vertelt, dat hij geslaagd is voor het examen van onderwijzer en dat . . .

„Nou ja, maar dat is toch voor de *Christelijke* school? Zo'n examen voor de *Openbare* zal zeker nog wel heel wat moeilijker wezen . . .”

De jonge meester moet wel verbaasde ogen hebben opgezet. . . . „Néén, meneer, dat is hetzelfde.”

„Hetzelfde? . . . Kom! En het vak dáár wordt zoveel beter betaald.”

Zo'n misverstand moet wel alleen mogelijk zijn geweest in die flamboyante bloeitijd van het liberalisme en zijn troetelkind de openbare school; in de tijd, dat de Christelijke school nog slechts het gedulde, armelijke meelopertje was, dat niet voor vol werd aangezien en zijn onderwijzer, in de waardij der menigte, in vergelijking met zijn openbaren collega, ook wel een minderwaardige beunhaas leek.

Maar dat een der „Heren Regenten“, steunpilaar van het Christelijk onderwijs in de grote stad, óók zo denken kon . . . !

De jonge meester heeft met klem van redenen gepoogd dit fatale misverstand te verhelpen. Hij is heengegaan in diepe twijfel of 't hem gelukt was.

Hij hoorde in die dagen ook, dat het grote jaartekort der scholen plotseling was aangezuiverd. Een der „Heren Regenten“ . . .

't Heeft zijn jonge hart deugd gedaan.

Intermezzo.

Slechts een klein jaar duurde zijn eerste arbeidsperiode, zijn eerste hachelijk schoolmeestersexperiment.

Hij was „er in geloot“; moest soldaat worden.

De bekoring van het militaire leven en van het avontuur lokte. Hij was sterk, gezond, kon tegen een stootje. Hij was een middelmatig-goed gymnast in de turnafdeling van de Jongelingsvereniging en deed zelfs aan „gewichtsheffen“, de atletiek van die dagen.

Het pikante, vrijgevochten leven van den soldaat had vele beloften . . . 't Viel bitter tegen. 't Werd een zware tijd van mateloze verveling nú, van overmatige vermoeyenis dan; en 't avontuur was schaars en van een tamme bekoring. Zijn dienstjaar was het tweede van de toendertijd nieuw ingestelde *persoonlijke dienstplicht*: het remplaçanten-stelsel behoorde tot het verleden; maar in de troep leefde de oude geest van den huurling met zijn ruwheid en lage ontwikkeling nog met krachtige harteslag. En 't kader, gewend aan die

geest, kon zich nog maar uiterst moeilijk schikken naar de veranderende aard van het soldatendom.

Die eerste diensttijd leek een brute storing in de levensgang van den jongen meester, een onaangenaam intermezzo. En met hart en ziel verlangde hij naar zijn vrije burgerleven en zijn school terug.

Zijn school? . . . Het plekje tussen de rokende ovens met zijn grauwe volk en zijn grauwe kinders, waarvan hij was gaan houden? . . . 't Was verspeeld.

Wie voor eerste oefening in militaire dienst werd opgeroepen, kreeg als schoolmeester . . . eervol ontslag met vele goede, vrome wensen bovendien. Zijn plaats werd een ander gegeven; het verband was totaliter verbroken.

Eens — 't was nog in zijn recruitentijd — heeft hij een fijne schoolmeestersvoldoening gesmaakt.

„Afstanden-schatten” stond er in de kazerne op het Compagniesbord, dat de dienst van de dag aangaf. En de jonge soldaten trokken naar een lange, rechte weg, even buiten de stad om zich te oefenen in het bepalen van distanties; een kunst, die nodig was voor de juiste vizierstelling van het geweer.

Een saai bestaan zo'n lange morgen.

Bij beurten kwamen de recruten naar voren, beproefden hun geluk, of ze de juiste afstand naar een gegeven punt in de verte voldoende benaderen zouden: honderd meter, tweehonderd, vierhonderd. Een mars-wandeling naar het punt gaf de oplossing: vier passen waren gelijk aan drie meter.

Verveling droop van de gezichten; — bij den luitenant, onder wiens technische leiding het schone gebeuren stond, maar die de uitvoering van 't onderricht maar aan zijn sergeants overliet, misschien wel 't meest.

Toen kwam Plakke aan de beurt.

P.l.l.àkke, wiens naam — door een der sergeants altijd opzettelijk met een dikke, langzaam over zijn tong rollende l uitgesproken — wonderlijk paste bij zijn persoon.

't Was een lange, plompe, ongelooflijk slome boerendaggelder ergens van de Veluwe, met een bol, weinig intelligent gezicht, wijduit geplante oren en een opvallend trage,

haast schuifelende gang in zijn zware voeten. P.l.àkke, tergend traag van begrip, een ergernis voor zijn drillmeesters, een ogenschijnlijk goede lobbies, die nooit uit zijn evenwicht scheen te geraken; maar die — naar kameraadsverhalen — al drie veroordelingen achter de rug had wegens stroperij en dronken vechten met het mes in de dorpskroeg.

Plakke moest schatten, raadde met stropersoog scherp: „Nog lang g'n honderd meter.”

„Kijken gaan!” zei de sergeant.

Plakke met zijn slome schuifelgang ging op mars, telde zijn passen, kwam terug: „Zeuven-en-negentig.”

„Goed,” zei de sergeant, „laten we zeggen: *honderd* passen. Hoeveel *meter* is dat nou, P.l.àkke?”

Plakke staarde, zweeg.

„Toe dan, kerel!”

„Nog lang g'n honderd,” aarzelde Plakke.

„Afgedrieduvelse goochemer, dat is nog al glad. Maar hoevéeel dan? Prráát op!”

Plakke staarde. In zijn fletse ogen angstigde de onmacht, zo iets ingewikkelds tot oplossing te brengen. En de moeilijkheid verscherpte zich danig. De sergeant bulderde, raasde over zoveel domheid, herhaalde 't geval drie, viermaal; poogde 't antwoord door woordgeknetter en armgezwaai aan die botte hersens te doen ontploffen . . . Plakke staarde.

De luitenant bemoeide zich met 't geval, deed de aanval van den sergeant nog eens fortissimo over, wond zich op, stampvoette; — wat ook al niet hielp. Radeloos wilde hij maar weer wegstappen: tegen zoveel botheid was geen kruid gewassen. Toen, opeens: „Hé, *jij* daar, . . . *jij* bent schoolmeester, nie-waar?”

„Jawel, luin't.”

„Ah, 'n goed idee. Kom hier *jij*, breng *jij* dien stomkop aan zijn verstand, hoeveel meter honderd passen is. 't Is jouw vak . . .”

En de jonge meester, die op een lege melkbus langs de weg zijn pijpje zit te roken, komt voor 't front. Hachelijke situatie. Hoe moet nu midden in de gnuivende troep spottende kerels de arme schoolmeester dit hopeloos geval oplossen? Hij voelt zich bar onbehaaglijk, schaamt zich eigenlijk wat

voor z'n schoolmeester-zijn. Maar — hij bijt de tanden op elkaar. Als 't dan moet, dan moet het maar; en — al heeft hij vrijwel geen verwachting, Plakke's beneveld zicht in de getallendans tot klaarheid te brengen — hij waagt het. En doet — intuïtief — de goede greep: „Plakke, jij weet het bèst!”

Plakke reageert niet.

„Plakke, doe'es vier passen . . .” Plakke doet het.

„Hoeveel *meter* is dat nou?”

„Drie,” zegt Plakke.

„Nog'es een keer; wéér vier passen. Hoeveel *meter* is dat nou weer?”

„Drie,” zegt Plakke.

„En dat moet je nog heel wat keren doen, eer je aan de *honderd* . . .”

In Plakke's blauwe ogen glanst een plotselinge vreugde . . . Even een weifeling nog; dan — „vijf en zeuventig *meter!*” stoot hij er uit met een gelukkige grijns. Zijn inzicht had de nevelen zien klaren.

Het auditorium applaudiseert.

„Bliksemse schoolmeester,” lacht de luitenant, . . . „jullie zijn dan toch nog wel érgens goed voor. Wij, officieren, moeten ook pedagogiek studeren, schrijven ze tegenwoordig in de kranten. Je kunt van mij die hansworsterij anders cadeau krijgen . . .”

De schoolmeester trok zich terug op zijn lege melkbus; rookte. De eer van het vak was gered!

Ze zijn zeer schaars, de voldoeningen in een schoolmeestersbestaan. Misschien is déze openlijke erkenning van de schone kunst wel het meest daverend succes geweest, dat hij ooit in zijn leven oogstte: schoolmeesterskunst *be-applaudisseed!*

Hoe onaangenaam in vele opzichten de dienstdtijd ook was, hoezeer hij verlangd heeft naar het vrije leven terug, later, wijzer geworden, heeft hij dit intermezzo in zijn leven dankbaar gezegend.

Viermaal nog maakte hij herhalingsoefeningen mee en manoeuvres; telkens op andere plaatsen, onder andere omstandigheden, met andere officieren; — ook het eerste gedeelte van de mobilisatie van 1914. 't Was een prachtige

levensschool voor een schoolmeester, wiens lot hem tussen vier muren bant, met kindertjes tegenover wie hij altijd gelijk heeft, met collega's, die het wijde, wilde leven met zijn mate-loze rijkdommen, zijn felle tragiek, zijn onsterfelijke humor, — als ze 't al zien — alleen maar, net als hijzelf, kunnen bekijken door beslagen schoolmeestersbril.

Het soldaat-zijn in de troep heeft hem vele en goede en schone levensdingen doen ontdekken, het heeft hem verruimd, verrijkt, verdiept en veel schoolmeestersstof van zijn ziel weggeblazen.

Donkere tijd.

Daar staat hij weer, in oude waardigheid hersteld, voor een klas. Alles is nieuw; onwennig, onaangenaam nieuw. Hij kan het geen naam geven; maar er is hier iets, dat beklemmt... Zou een school ook een eigen, merkbare ziel hebben, een fluïde, een sfeer — hoe zal men 't noemen? Zou die de eerste dagen al aan te voelen zijn? Vreemd!...

Hij heeft geboft. Zijn oude plaats, in de school tussen de ovens, was bezet; maar 't gelukte hem, zelfs direct aansluitend bij zijn diensttijd, een plek te veroveren aan een andere school, *in de stad*; — géén Diaconieschool, maar een school van de kleine burgers: netter, geciviliseerder, officiëler, moderner van bouw en inrichting dan het oude klompenschooltje aan de vaart... „Een hele verbetering bij vroeger,“ meenden zijn kennissen.

Hij wilde dat zelf ook wel geloven; maar 't lukte niet best... 'n Ander bestuur, 'n ander hoofd, andere collega's, 'n ander soort kinderen, 'n andere buurt.

Zijn opdracht bleek zwaar: vijfenzeventig kinderen, verdeeld in twee halfjaarsklassen van het tweede leerjaar, werden hem alleen toebedeeld in een groot, afzonderlijk lokaal. Geen gemakkelijke taak; maar zijn moed was sterk, zijn ambitie groot. En toch — 't wilde niet; van den beginne af aan al *wilde* 't niet. Hij voelde zich vreemd, blééf zich vreemd voelen. En 't was, of de moeilijkheden, de zorgen, die de grote klas hem baarde, hem anders, vijandiger, pijnlijker aan-

deden dan de strubbelingen in de grote kinderen-stal van vroeger. Vreemd! . . .

Het personeel, acht man sterk, dames en heren, was — 't bleek al ras — in twee kampen verdeeld: vóór het hoofd, en tégen het hoofd; en beide stromingen probeerden van den nieuwen collega een proseliet te maken . . . Waar was de goedelijkheid onderling van 't oude schooltje, die toch zo sterkend inwerkte op de dagelijkse moeilijke taak?

Z'n hoofd was een humeurig, onevenwichtig man, sterk onderhevig aan buien van drift.

En als op een mooie morgen — vóór schooltijd, als de kinderen nog buiten spelen — de meester in zijn allenigheid in z'n klas voor de lessenaar staat en wat ordent vóór het werk beginnen zal en de deur van zijn lokaal al open is . . . passeert zijn chef in de gang, diep in zijn kraag gedoken.

„Doe dat raam dicht!“ snauwt het nors bevel de klas in. Een slechte bui vandaag: geen morgengroet, hoe vluchtig die ook wezen kon, — slechts een *bevel*.

Moet dat zó? De meester, geprikkeld, zet zijn kaken op elkaar; blijft achter zijn lessenaar; ordent; — ergernis in zijn ziel. Is dàt nou 'n manier?

Voor de tweede maal passeert het hoofd de openstaande deur: „Ik zei u, dat raam dicht te doen . . . Verstaat u dat niet?“

De meester ordent; zijn slapen lopen rood aan.

En voor de derde keer komt het: „Menéér, . . . ik verzoek u dat raam te sluiten; ik waai hier weg en ik ben verkouden.“

„Ooh, . . . bedoelt u 't zó?“

De meester slaat het tuimelraam dicht.

Het incident is gesloten.

Máár . . . die meester heeft de Bijbel en het psalmboek op de lessenaar liggen, en de kinderen zullen zo dadelijk binnenkomen, en hij zal, met hen samen, de handen moeten vouwen, — de nieuwe dag heiligen met gebed. En in zijn ziel schreeuwt nog en schrijnt de ergernis òm dien nurks, om zijn eigen nijldige ontstemming evenzeer. 't Werk is hier tòch al zo moeilijk en nou is de hele morgen bedorven; want daar van binnen in hem . . .

Bidden? Psalmzingen? Bijbelse geschiedenis vertellen?

In die wrevele bitterheid? . . .

„Eerbiedig!” zegt hij, als zijn kinderen tot rust zijn gekomen.
't Móét immers; 't kàn niet anders . . .

In later jaren, als hij zelf hoofd is geworden, is de herinnering aan die wrevele morgen en die verloren zelfstrijd niet vervaagd. Ze heeft hem geleid; ze heeft hem gewaarschuwd, toch te waken, dat hij, zoveel in zijn menselijk vermogen was, niet om een of andere oorzaak van wrijving tussen een lid van het personeel en hem — een oorzaak, die *in wezen* toch eigenlijk altijd een futiliteit was — de morgen van een nieuwe werkdag zou bederven. Hij zelf had aan den lijve ervaren, wat dat betekenen kon. Hij wist, hoe moeilijk het werk was en hoe het — óók juist in de geestelijke dingen — den helen, gaven mens vroeg; hoe diep een in schijn onbetekende botsing de niet te ontberen harmonie der ziel verstoren kon.

Een blijde morgengroet, een vriendelijk woord gewisseld, — ongeweten soms een stimulans voor een lange, moeilijke dag.

Schoolmeester-zijn *is* zwaar werk. Futiliteiten *mogen* het niet bederven. En is het offer, dat iemand brengen moet aan eigen belangwekkendheid dan zó zwaar?

Een donkere tijd.

De school boeit hem niet, — verveelt, bezwaart hem veeleer. En de zaken gaan *niet* goed. Hij verwaarloost — zij 't dan niet altijd bewust — meer en meer zijn mooie werk. Die achteloosheid, die indolentie verslechteren en verarmen het; — iets dat zich noodwendig weer aan zijn eigen levensvreugde wreekt.

De geest in zijn grote, zware, *te* moeilijke klas gaat lijden; de hebbelikheden van de kinderen gaan hem prikkelen, ergeren; botsingen blijven niet uit; zijn eigen bloeiende schoolmeestersland van vroeger, al was 't dan ook vol van onkruid nog, wordt een dorre aarde. Dan is schoolmeester-zijn een kruis, zeer zwaar om te dragen.

Hij houdt school omdat het móét; hij leeft op zijn vrije middagen, zijn vacantie. Zijn geestelijk leven versombert, verdort; zijn zelfvertrouwen, zijn geloof in het leven kwijnt. De

twijfel groeit; — de fatale, moordende twijfel, of hij wel ooit een goed schoolmeester worden zal; of hij geen beunhaas zal blijven, onwillig zwoegend om zijn broodje; of hij in diepste wezen geen ellendig mislukkeling zal blijken te zijn.

En zwak eerst, maar sterker aldra groeit ook het verlangen die stille kommer te ontvluchten, er uit te breken, de hele schoolmeesterij er aan te geven, wat anders te worden: journalist, schrijver, blank-officier op een Indische plantage, sluiswachter aan zo'n mooie, oude Amsterdamse gracht . . .

Ook andere oorzaken verstoren zijn evenwicht. Zijn studie ligt gebroken; hij hervat die wel; maar vloten wil het niet. Zijn oude makker trok naar Amsterdam. 't Lijkt wel, of hij van zijn oude, vertrouwde levensbasis is losgeslagen.

Aan zijn wezen vreemde stroomingen oefenen hun zuigkracht op hem uit: het snel opkomend socialisme bekoort: de modieusheid van die dagen. Hij probeert de theosofie te begrijpen; maar een kille verstarring is zijn loon. Hij dompelt zich onder in de mystieke bekoring van het gouden licht en de wierook en de stille kaarsen en de klare aanbidding in de Roomse kathedraal. Dáár is hij misschien dichterbij God. Een vage angst is alles wat hij overhoudt; een diepe, martelende onvrede.

Zijn moeder . . .

Zoals in verre kinderdagen hij lag voor de gouden vuurpot, die het pookgat was in de oude kachel als z'n moeder vertelde, kon het in die donkere tijd van zijn leven gebeuren, dat hij, in schemeravonden met zijn moeder alleen, achter die kachel wéér op de grond liggen ging, kapot van somberheid.

Hij liet maar weinig los van zijn kommer, was alleen maar bitter, wrevelig, probeerde groot te doen, zich een houding van wijsgerigheid te geven.

Moeder luisterde; vertelde van haar eigen, zware leven en de stormen, daar over gegaan. Hij was nu een man geworden; hij zou het begrijpen immers.

Hij lanceerde zijn moderne ideeën, deed dat veel feller, veel cynischer dan hij 't in zijn hart meende. Hij brak veel oude, goede levensdingen in onverschilligheid stuk, als wilde hij haar daarmee pijn doen, haar tergen tot gevecht, om, nóg onverschilliger, alles te vernielen; maar — in werkelijkheid

was zijn arme bravour slechts een bange ontlading, een verbeten schreeuw om hulp.

Moeder luisterde. Begreep ze het leed dat zij, eenvoudige vrouw, niet meer stillen, de ontredde, die ze niet meer verhelpen kon?

Ze schuchterde, omdat ze niets beters wist, haar tegenwerpingen. Hij hoorde diep achter haar stille woorden haar medelijden, haar bekommring om hem schreien. 't Prikkelde hem; hij redeneerde bruto haar argumenten stuk; — de diepe waarheid van haar eenvoud, haar geloofsvertrouwen daar onder, kòn hij niet neerwerpen . . . Hij spotte.

Soms brandde wel de spijt in hem op. Hij wist, dat hij haar verdriet deed, haar moeilijke leven nog verzwaarde, en dat zijn verstandelijke overwinningen op haar toch zo goedkoop waren. Hij verhardde zich en doolde verder in zijn schreiende levensnood.

Moeder? . . . Hij was haar immers ontgroeid. Dat antieke leven, dat antieke denken was het zijne niet meer. Dwaas eigenlijk van hem, haar arme, oude ziel te moeien met zijn kommer.

Toch heeft ze hem vastgehouden. *Zij* wist het niet en *hij* wist het niet; — toch heeft ze haar jongen voor de catastrofe bewaard . . . Er zijn veel stille krachten in het leven.

Zijn studie laat hij waaien: waartoe zal ze hem dienen? Hij volgt te hooi en te gras, volkomen nutteloos, nog een enkele cursusles; doet veel aan tekenen; zwerft als hij 't maar enigszins beramen kan in oud-Amsterdam, door het onvergelykelijke stedenschoon diep bekoord; verzamelt oude prenten; snuffelt in de geschiedenis der oude Amsterdammers; maar — bóven dit alles gaat zijn hart uit naar de litteratuur en met name de nieuwe litteratuur der tachtigers. *Die* wordt hem een openbaring, een wereld van vreemde schoonheid.

Lange avonden, tot diep in de nacht soms, leest hij en vorst en zoekt naar de geheimen die deze schoonheid dragen. Hij werkt en worstelt de critieken en beschouwingen door van Kloos, Van Deyssel, Albert Verwey . . . Vooral Frederik van Eeden is 't, die hem het wonderland der litteraire bekingen

binnenvoert, hem de schatten van schoonheid, de glorieuse pracht van z'n moedertaal ontdekken doet, hem opent het beklemmend visionnaire perspectief.

Van Eeden's portret van Jan Veth tegenover het titelblad van *De kleine Johannes* heeft hij in referentie nagetekend. Het hangt boven zijn schrijftafel.

In het Christelijk litteraire kamp, waar de reactie onder aanvoering van Hoogenbirk, Brummelkamp — bloedarme nabloeiers van Beets en Ten Kate — haar laatste stuiptrekkingen leeft, verovert de tachtiger richting àl meer de macht. Schrijver duikt op, Büchman, Enka, Haspels. Dat is een vreugde voor hem; dáár hoort hij van-huis-uit toch eigenlijk thuis.

Hij probeert zelf ook te schrijven. Hij heeft al twee wedstrijd-bekroningen van de *Commissie voor Letterkunde* in het Nederlands Jongelingsverbond achter de rug: voor een opstel en een novelle. Dat acht hij dwaas jongenswerk nu, duf baksel uit een verstorven periode. Hij wil schrijven leren als de grote meesters.

Hij poogt. Moeizaam. En verbaast zich over zijn eigen kunst. 't Werken kost hem bloed. Hij schrijft z'n „Mars funèbre”, gaat zich aan vele andere litteraire uitspattingen te buiten. En achter al dit zwoegen blijft lokken de lichtende schim van de eindelijke vrijheid: de school uit; journalist worden; dolen en zwerven in zijn mooi oud Amsterdam.

Dwaas! Hij is er nog zo verre van te begrijpen, dat die zware litteratuur hem ganselijk niet ligt en met journalistiek al bitter weinig te maken heeft; — dat die nieuwe, modieuze beoefening der heilige „Woordkunst” in wezen niets anders is dan de aanbidding van een *ander soort* rhetorica dan die van de oude, verguisde domineesperiode, — maar . . . rhetorica; — dat de *vorm* van alle litteratuur toch slechts secundair is; dienaresse.

En dat het niet de mens zèlf is, die zijn leven leidt in banen, die hem lokken, maar dat hij geleid wordt, is hem nog volkomen vreemd.

Hij tobt en zwoegt, geestelijk verdoold; — arm.

Het door stage studie al dieper doordringen in het wezen der litteratuur schijnt hem soms ook al zo nutteloos, zo hopeeloos. Dat het hem toch een rijk geestelijk kapitaal wordt met

een hoog rendement voor zijn leven, zal hij eerst na vele, véle jaren beseffen.

Zijn school is hem langzaam aan niets anders dan een obscure werkplaats, een brood-geefster geworden, en de omgang met zijn kinders een dagelijks weerkerend triest corvée.

Donkere tijd!

Dan — op een late nazomeravond — komt zijn opvolger in het oude schooltje aan de Vaart, met wien hij beste kennis is gebleven, oplopen.

„'k Heb gesolliciteerd; 'k verdwijn. Als jij soms zin hebt in je ouwe hol terug te kruipen... 'k Heb het je verteld. Nou weet je 't.”

Die avond laat, toen de boodschapper al lang was heengegaan, heeft de verdoolde tobber nog lange uren voor het open raam de stille nacht zitten in te staren.

In zijn donkere ziel stormde het; maar een ver, wonderlijk schoon licht gloorde.

Toen heeft hij de handen gevouwen...

Oude liefde.

Hij heeft zijn oude plaats heroverd, is met een vreugdig hart naar 't oude, primitieve schooltje weergekeerd.

Het bestuur, — och neen, 't had niet het minst bezwaar hem te herplaatsen wanneer hij dat wenste; vond het wel aardig, zo'n oude liefde. 't Benoemde hem.

Het hoofd, ter goeder trouw door het bestuur volkomen genegeerd bij deze benoeming, was geprikkeld daarover, ontving hem in koele reserve; draaide toch spoedig weer bij.

En 't werden goede jaren.

Vreemd — de fatale storm, die het leven van den jongen meester zo heftig beroerd had, stilde merkbaar, al was de fel bewogen zee van zijn innerlijk leven nog lang niet geslecht.

Hij — uiterst gevoelig voor sferische invloed — hervond in zijn oude school al spoedig de verheuging van zijn moei-

lijke, maar toch mooie werk; hervond daar, tussen zijn ruige „ovensgasten“, zijn vertrouwen-in-zichzelf; hervond zijn oude vreugde in 't ontdekken van schoonheid en rijkdom van kinderleven, . . . alles wat in zijn vorige school verziekt was en verkwijnd.

Hij kreeg de combinatie van klas twee en drie. Zijn oude juffrouw, zijn mentor bij zijn eerste verkenningen, dirigeerde thans de klas der kleintjes.

Gemakkelijk bleek ook hier zijn werk geenszins. Hij leed in die dagen aan zijn keel en het vele, voortdurende spreken in het grote lokaal, waar de drie klassen, de zo licht rommelende leien en de nog lichter rommelende klompen een zo zeer gewenste volkomen stilte uitsloten, was hem een grote moeilijkheid, baarde hem vaak stille zorg. Maar — hij had weer vrede in zijn werk; een machtig ding. Een vreugde ook.

't Schooltje probeerde op zijn wijze nog mee te komen met de tijd. Van de oude boogramen was het halfronde bovengedeelte tot tuimelraam gemetamorphoseerd: geweldige tochtgaten; wèl fris. En de oude kolomkachel, de kolos met zijn gouden oog, die in wintertijd het gehele klasserijk beheerste, verdween. Een behoorlijke, ordentelijke „salamander“, dicht bij de ramen geplaatst, verving hem.

Toch ook wel gezellig, vooral tijdens het overblijven tussen de schooltijden, als de drie man personeel hun twaalfuurtje doen, de juffrouw chocolademelk probeert te maken op de kachel; een partijtje schaak wordt gespeeld; het hoofd, na zijn middagmaal al vroeg weer terugkomt om bij de anderen zijn pijpje te roken en mee te bomen.

Wat trek je moediger ten arbeid uit een sfeer van goede kameraadschap dan met de kilte van correct vertoon, dat onderlinge animositeit moet verbergen.

Het om de weekbeurt vertellen en zingen met de drie klassen bijeen geschiedt als van ouds.

Vertellen! Wàs er wel een mooier vak in de school?

Later, als hij oud zal geworden zijn, zal hij zijn lievelingsvak gedegradeerd zien: Assepoester aan de haard, een verschoppeling; — het levendige, veel beminde kind van vroeger miskend en achteruit gezet door ijverzuchtige stiefzusters, die den

baas spelen; spruit van oude, goede familie, bloed-eigen kind van den zwakken vader, den goedmenenden vertelmeester, die zich ompraten liet door belangwekkendoende indringsters en zijn aardig deerntje bande naar de aspot.

Het „vak” komt op de rooster van lessen niet meer voor. Waar het nog leeft, verschijnt het clandestien onder het mom van een of andere wetenschappelijkheid.

Vertellen om het vertellen zèlf? Zulk een half uurtje kan immers niet meer meetellen met de eigenlijke roosteruren. Het is dus onnut verklaard, het kan immers niet meer helpen de kinderen hoger te doen klimmen op de heilige ladder der intellectuele vervolmaking.

Het is . . . neen, niet „doodgedrukt” geworden. Dàt hebben Assepoesters machtige zusters met het aardige kind niet aangedurfd; ze hebben haar verschoven naar de plaats der minderwaardigheid. Dat hebben de toonaangevende schoolpedagogen ook niet aangedurfd. Misschien niet, omdat ze wel vermoedden, dat het zich niet dooddrukken *liet*, dat het toch altijd weer tussen de klemmen zou uitwringen in onverwoestbare levenskracht.

Het is — doodgezwegen, naar de vergetelheid verschoven. Een lelijk ding.

Maar toen de jonge meester in zijn oude schooltje nog elke week de hoge bank achter de lessenaar mocht beklimmen om een halfuurtje te vertellen, — *toen* stond het „vak” nog op de rooster, evenwaardig naast rekenen en taal en kennis der natuur. En — daar hééft hij verteld: los en vast, moeizaam gezochte vertellingen, of in nood zelf verzonnene; pedagogisch gericht zedekundige verhalen, of . . . heerlijke nonsens.

De vertellingen-zèlf zullen wel vergeten zijn, de *sfeer* dier goede, oude uren niet. Het hart heeft ook zijn geheugen. En Oosterlee zegt: „Het intellect is niet de enige poort, waardoor de waarheid naar binnen komen kan; — fantasie en geweten geven ook toegang en niet enkel tot de *voorhof* des harten.”

Dat vertellen in de oude school was enkel versiering, spie- lerei, ontspanning. Het had geen enkele doelstelling. Het was er om zichzelf, als zonneschijn, als vogelzingen, als geur en kleur van bonte bloemen.

Hij stond zo vrij, zo frank op zijn bank, niet belast met noodwendige bedoelingen. Niet de uitlegger, de verklaarder, niet de stiekemer, die onder schone camouflage allerlei weetwijsheid probeerde binnen te smokkelen, was hij daar; maar — de *mens*, de toevallig wat grotere, wat oudere mens, die de kleine mensjes meetroonde naar het wonderde land der verbeelding, waarin hij zelf zo zielsgraag ronddoolde en waarheen *zij* zo zielsgraag volgden. Oude, verre weelden des levens.

Zomer.

Zomer . . . En dan, op een stralende middag tussen de schooltijden, als de jonge meester uit zijn dolce farniente in de tuin van de bovenmeesterswoning, even zijn lokaal is binnengegaan, rumoert er plotseling wat in de stille gang achter hem en slaat de lokaaldeur open met een wilde smak; . . . een van zijn jongens stormt in grote angst naar binnen: moedernaakt. Hij vermoedde zeker een leeg lokaal te vinden, staat nu plotseling tegenover zijn meester, weet geen raad, kruipt weg achter 't bord om zijn schamele menselijkheid te verbergen. Een spoor van nat wijst de weg, die hij kwam.

De meester glimlacht. Hij hoort den jongen hijgen: klaarblijkelijk een vluchteling in grote nood. De eerste bijstand, die hij hem bieden kan, is hem de borddoek toe te gooien, bij wijze van vijgenblad. Dat helpt al.

„Kom nou maar 'es hier! Wat is er gebeurd?”

De jongen, hijgend nog van zijn wilde ren en zijn wilde emotie, midden in de waterplas die van hem druipt, vertelt hakkelend, dat-ie aan 't zwemmen was ergens in de Rijn; en dat-ie geen zwembroekie had; en dat er toen een tuut¹ aankwam, die hem pakken wou; en dat-ie toen weggelopen was; en dat-ie zo bang was . . . Had de vluchteling in zijn nood nu in de *school* het heilig asylrecht van de oude vrijplaats vermoed?

De meester had danig schik van 't geval.

¹ Politieagent.

„En je kleren, . . . waar zijn die nou?”
„'k Weet het niet, meester.”
„Ja, joggie, dat hèb je er van, hè! De wet overtreden. Ga daar nou maar zitten.”

Gaan zitten? Met z'n borddoek om? . . . De nood, even gelenigd, steeg weer onrustbarend. Waren het nog de waterstraaltjes die uit zijn haar, òf waren het tranen, die over zijn wangen liepen?

De meester glimlachte . . . „'k Zal 'es voor je gaan kijken.”

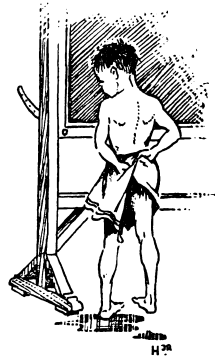
Wat hij vermoedde, bleek waarheid. Trouwe kameraden hadden wel kans gezien de kleren te bemachtigen vóór ze in handen van den diender vielen. Ze kwamen er mee aandragen, zagen den meester . . . „Meester, van Kees!” . . . En in hun blijde ogen was geen ogenblik de twijfel, wèlke partij *hij* aanhangen zou. Hij zag het met een stille voldoening, was — wondere pedagoog — zelf nog jongen genoeg, om deze gelukkige ontsnapping aan de arm der wrekende gerechtigheid in zijn hart toe te juichen.

Hij heeft Kees zijn schatten teruggebracht, is weer naar de tuin getrokken.

Toen de middagschooltijd begon lag de borddoek in een dikke knoedel bij het bord, viezig en kletsnat van het Rijnwater nog.

Midzomerweelde.

Die zomer, ook op een zonnige dag, ook tussen de schooltijden in, raakt de meester zelf te water. Met zijn collega uit het voorlokaal is hij in de weilanden achter de school aan het slootje springen. Eigenlijk *heet* dat: botaniseren, een edel bedrijf in de studie voor de hoofdacte. Elk weiland kan nieuwe vondsten leveren, maar — de sloot, die „genomen” moet worden is pikanter dan een of andere plantvariatie; althans voor hèm. 'n Stevige ramenstok doet dienst als polsstok zonder klos. Eén sloot is al te modderig, de stokpunt te spits: halverwege de zwaai gaat de eerwaarde meester reddeloos rechtsaf en komt rechtop, tot aan zijn middel, in het troebele slootwater te staan . . .

Naar school terug natuurlijk; daar is tòch geen heul. Naar huis, dwars tussen de op de weg joelende schoolkinderen door, met je kleverig-glimmende broek stijf van nat en modderigheid: een precaire geschiedenis als je zo even in de twintig bent. Ze wijzen, ze lachen, ze kijken hoogst verbaasd. Je lacht met je zuurzoete gezicht ook maar 'es, — 't beste, wat je nog doen kunt. En dan stevig doorstappen maar: de zon schijnt, de wind waait en 't is zomer.

Thuis, — een hoofdschuddende moeder, die de waardigheid, de ordentelijkheid van den zoon-schoolmeester maar zo moeilijk rijmen kan met dat gevaarlijke slootje springen; en dan al de kinderen, die hem zo gezien hebben! . . . moeder, die tòch eindigt ook maar mee te lachen.

Dan weer haastig naar school terug in glorierijke herleving: droge kleren.

Midzomerweelde.

Midden in de zomer, vóór de grote vakantie — van *drie* weken — begint, is het zes dagen lang, van Maandag tot Zaterdag *kermis* in Utrecht.

De eerste dag is de van ouds bekende en om zijn ongebondenheid beruchte *Hovenierse Maandag*.

De jeugd van de stad, ook die van het buitenschooltje, deelt in de algemene sensatie van de kermisweek.

„Meester, meester, . . . we komme vanmiddag niet op schòòl; we hebbe „„bier drinke““ op de 'n ove . . .“ Ze glimmen al in 't vooruitzicht op zo iets heerlijks, en willen hem gaan vertellen, dat ze grote kommen zullen meenemen: dan krijgen ze veel. Hij remt dat wonderlijke enthousiasme, spreekt bezadigde, waarschuwende, afkeurende woorden, voelt zèlf toch, hoe krachteloos ze zijn tegenover een zo oude, ingewortelde gewoonte, een zo heilige adat. Op Hovenierse Maandag krijgt het ovenvolk, groten en kleinen samen, van oude tijden af altijd een stevig tonnetje bier van den ovenheer.

Deze interne kermisviering op de ovens, waarvan het ontstaan zich in verre jaren verliest, is aan 't uitsterven; de nieuwe tijd wint: vele ovenheren al schaften de gewoonte af als àl te dwaas, poogden haar hier en daar te vervangen door

wat nobeler vermaak; maar — wáár ze nog leeft, is ze ook nog vitaal.

De eigenlijke „oven”, de ontzaglijke, hoog opgebouwde ruimte, waar de pannen en stenen de vuurdoop ondergaan, is nu leeg; en tussen de muren, massief en zwaar en door het vuur uitgevreten, de muren met hun prachtig rode en bruine ingegloeide kleuren als de zon door 't half open dak naar binnen blakert, davert in Breugheliaans-primitieve weelderigheid het bierfeest. De baas van de oven, de opperschenker, náást de ton, waakt over een rechtmatige verdeling van de kostelijke gave. En om hem heen danst en host en schatert het volk in goedmoedige brooddronkenheid; in vage en schone vermoedens misschien van de èchte, oude Bacchusfeesten van hun verstorven voorgeslacht . . . De kleinen, — och, gelukkig, ze krijgen niet veel; een kommetje vol; lusten het eigenlijk niet eens.

Midzomerweelde.

De tijden zijn reeds snel aan 't veranderen. Vele oude gewoonten sterven weg; het bierfeest op Hovenierse Maandag zieltoegt. Nieuwere, betere sociale toestanden pogen door te breken. Ook de school merkt dat. Ze is — óók in de zomer — al veel beter bezet dan oudtijds: De *Leerplichtwet* heeft den moloch van de kindereexploitatie op de ovens reeds naar de keel gegrepen; maar 't monster worstelt hardnekkig nog, en is sterk.

Valwinden.

Moeilijkheden, ze zijn er te over in een jong schoolmeestersleven; — in een *oud* schoolmeestersleven ook. Ze dreigen eigenlijk tot de laatste dag. Wie zal dit moeilijke vak ooit *volkomen* leren? Wie zal altijd wijsheid vinden, en beheersing, en wagen de *juiste* greep?

De klas in zijn werk dobbert als een schuitje in zomertij op 't golfgekabbel der dagelijkse gewoonten rustig en gestadig verder. Is het geen spelevaren?

Dan, plotseling, slaat er een valwind neer op 't kalme water. Vanwaar komt hij ineens? Waardoor komt hij nú? . . . Wilde storm; holle zee; felle nood. En de man-op-de-brug mag niet versagen, niet in verwarring geraken; — snel, doelbewust handelen, knap zeemanschap is eis.

Daar zit in de tweede klas zo'n kleine, ongedurige rakker; pittig donkere ogen; een geestig beweeglijke snuit; geen on aardige jongen en pienter in 't leren. Wel is hij altijd opvallend druk, opvallend lastig; maar in de klassegemeenschap leeft hij heel behoorlijk mee.

Dan, op zo'n rustige middag, als er geen vuiltje aan de lucht is, als de meester met z'n derde klas leest en de tweede klas rustig zit sommen te maken op de lei, als er de goede vrede heerst en de gelijkmatigheid, schijnt er zich toch een geest van ongedurigheid meester te maken van den kleinen onrust . . . Zijn griffel valt: hij mag haar op een stille wenk van den meester oprapen; hij gaat poppetjes zitten tekenen onder zijn sommen, probeert den makker naast hem in 't schoon bedrijf te betrekken; als dat niet lukt, stoot hij hem plagend aan, zodat er een wilde kras door diens sommen schiet . . . En wéér valt zijn griffel, en het touwtje, dat zijn kous — onder de broekspijp — omhoog houden moet, schijnt nodig losgetrokken te moeten worden en weer vastgeknoopt.

Van voor de andere klas komt een waarschuwing. 't Helpt; — éven maar.

Er komt wéér een waarschuwing; ernstiger, korter . . .

Dan rolt niet alleen de griffel op de grond, ook de lei rommelt langs de bank en ploft neer met een smak.

„Kom hier, jij!”

En dan — wonderlijke bui — dan, opeens fel nijdig en onbeheerst, planten zich twee kleine ellebogen eigenzinnig op het tafelblad en de kleine, pittige jongenskop, plotseling rood van kwaadheid, wringt zich tussen de smoezelige knuisten . . . De jongen komt *niet*.

Dit plotselinge, gans onverwachte verzet, — een geweldige windstoot tegen 't zo gemoedelijk voortglijdende klas-schip.

En de kapitein? Hij ergert zich fel — 't is menselijk — en niet zozeer nog aan die gans ongemotiveerde eigenzinnigheid

van den kleinen lastpak, als wel aan de vervelende stoornis nu, die zijn dwaze doen veroorzaakt.

De meester, beheerst, legt zijn leesboek neer, wandelt uitwendig heel kalm naar den delinquent toe, pakt hem zwijgend tussen vinger en duim aan een plooi van zijn mouw, wil hem zo meer dringen dan dwingen het ontvangen bevel tòch op te volgen en naar vóór de klas te gaan.

En wat wordt de reactie? Waar komt die vandaan? Een raadsel is 't... Opeens een felle ruk van den jongen; hij tuimelt half achter zijn verschrikte bankgenoot neer, schreeuwt: „Nee, ik wil niet!... Blijf van me lijf af!”

In de klas ernstige consternatie; felle belangstelling; hier en daar een verschrikt gefluisterd „Oóóh!”

De meester *blijft* zwijgen. Elk woord tegen dien zo plotseling en zo redeloos-geëmotionneerden jongen móét krachteloos zijn. Maar — met één ferme greep tilt hij den boosdoener uit zijn bank. Hij heeft hem gegrepen bij zijn beide bovenarmen, draagt hem zo, voor zich uit, naar het bord.

Maar dat stilt de storm niet. Integendeel. Een hevige, een woest verzet van den kleinen rakker is 't gevolg: hij trapt, en schopt, en spartelt — aan zijn ene voet bengelt nog een klomp — hij poogt te bijten, schreeuwt en gilt en vloekt, vlóékt verschrikkelijk, schijnt wel buiten zinnen.

De meester *blijft* zwijgen, zet zijn tanden op elkaar. Elke weifeling nu, elk toegeven aan deze brute bandeloosheid schijnt hem funest. Steviger nog wordt zijn greep; 't kost hem krasse inspanning: zijn vrachtje is zwaar; maar hij beschikt gelukkig over ferme spieren. Hij houdt den schreeuwenden, vloekenden spartelaar voor zich uit in het vrije; láát hem spartelen, schoppen, gillen. 't Deert hem niet. En — hij *zwijgt*.

De klas, doodstil, kijkt angstig-geïnteresseerd toe.

Hoe lang 't duurde? 's Meesters armen trilden van inspanning, maar toegeven deed hij niet.

En dan, even plotseling als 't verzet opstak, knakt het ook neer. De kleine jongen blijft slap hangen, huilt alleen erbarmelijk.

Ogenschijnlijk de rust zelve, maar innerlijk fel bewogen, zet de meester den overtreder naast zich neer op de voetenbank. Hij grijpt zijn leesboek weer, wenkt het meisje, dat het

laatst gelezen heeft, maar weer voort te gaan . . . Spreken durft hij nog niet, zijn stem zou trillen.

De valwind, die de kalme zee in zo heftige beweging bracht, schijnt weggevaren; maar de kapitein-op-de-brug voelt hem nog lelijk in zijn botten.

Na vieren heeft hij den kleinen amokmaker nagehouden. Niet lang. Een stem van binnen zei: „Wees voorzichtig, woorden doen niets, althans nú nog niet.” Maar de volgende dag heeft hij den jongen, die zich verder heel behoorlijk had gehouden, wéér laten nablijven en is naast hem gaan zitten in zijn bank. Zwijgend . . . En dat gebeurde nog enkele malen.

Waaróm hij dat geval eigenlijk zo vreemd behandelde, hij wist het waarlijk niet. Was het misschien een intuïtief aanvoelen, dat de breuk tussen den kleinen eigenzinnige en hem zó misschien 't bèst te helen kon zijn?

De laatste middag van die week heeft hij, eindelijk, even rustig met hem gepraat.

Vreemde dingen, mooie dingen zijn er toch in zo'n doodgewoon schoolmeestersleven: de kleine jongen is zijn *vrind* geworden, zijn vrind gebleven al de schooljaren door. Nooit ofte nimmer ontstond er weer conflict, al was en bleef de kleine rakker een wonderlijk ongedurig, maar prachtig-spontaan sinjeur.

Als hij hem later, in de hoogste klas, wéér onder zijn directie heeft, gebeurt het een keer, dat de jongen, als hij een vraag over vaderlandse geschiedenis te beantwoorden krijgt, zwijgt. En op 't wat verbaasde: „Maar dat weet jij toch wel!” kregel antwoordt: „Ja, meester, maar ze hebbe me voorgezegd . . .”

Na vele jaren, als de meester grijs geworden is, ontmoet hij een enkele maal nog wel den stoeren werkman, die uit den kleinen amokmaker van eens is gegroeid. En nòg altijd is er iets van blije herkenning in de groet, iets van bijzondere kameraadschap. Maar over 't felle gebeuren van die verre, vreemde middag, toen de valwind sloeg over de stille zee, is nóóit meer gesproken, en 't is toch nóóit vergeten.

Mensen zijn wonderlijke wezens. Kinderen niet minder.

Kalme zee; rustige vaart; aan de horizon geen wolkentop, die onheil spelt.

Dan — in 't goede middaguur tussen de schooltijden — wordt er op de buitendeur van de school gebonsd. Een schel is er niet. 't Gebeurt wel vaker: zeker een of andere boodschapper; mogelijk ook een scholier in zulke moeilijkheden geraakt, dat ze 't verstoren van de middagrust van de juffrouw en de meesters wettigen: een bloedneus misschien; een klomp te water, waarbij de ramenstok te pas komen moet.

De meester wandelt het gangetje door; — 't bonzen herhaalt zich ongeduldig... „Nou, nou, bedaar!...” Hij draait het slot los, doet de deur open.

Daar staat, groot en donker en vlak voor de opening, een forse vent; z'n fiets aan de hand. Om hem heen, lichtelijk nieuwsgierig, groepen wat kinderen.

De man stoot de deur verder open; zijn gebaren dreigen.

„Zo, ... en *jij* bin 't, hè? ... Keesie Bakker zit bij *jou*, hè?”

De meester, verbaasd, ietwat ontdaan van die gans onverwachte, bruske entree van den bezoeker, waarin vreemd onheil dreigt, herhaalt: „Keesie Bakker? Bij mij? ... Ja ...”

„Jao, alle bliksems, Keesie Bakker. Dat weet jij wel. En ik zeg-ie: jij blijf met je pòte van ze lijf; verstao je dat, snotneus?”

De meester schrikt heftig. Hij voelt, dat hij bleek wordt.

„Jao, daar stao-je nou, hè! ... kleine joggies afbeule, hè, dà ken je; maar 'k zèl het je aflere, bliksemse schòölfrik. Je bin mit mijn nog nie klaor, wat doch-ie wel, brok ongeluk?”

De man, zich àl meer opwindend, smijt zijn fiets tegen de schoolmuur, duwt z'n ruwe knuist tot bijna onder de neus van den bleekgeworden meester ... „Kindere afbeule, hè, ... kale meneer; maar ik zèl je ...” Een kanonnade van scheldwoorden, verwensingen, bedreigingen davert in wild tempo over den armen pedagoog heen. En 't àllerellendigste van deze situatie is ... de samendrommende kinderschaar. 't Begin van de middagschooltijd komt in 't zicht: 't is druk van spelende, joelende druktemakers bij de school; maar ze breken hun spel dadelijk; ze komen van alle kant toestormen op 't relletje bij hun schooldeur, heftig geïnteresseerd; dringen, bang en blij

tegelijk, schichtig opeen, zo dicht bij den man als ze maar durven: den vader van Keesie Bakker.

De meester, — hij voelt zijn knieën trillen.

Hij probeert de woordenstortvloed van zijn belager te breken een ogenblik, en te zeggen . . . Ja, maar *wat* moet hij zeggen in verweer tegen deze pyramidale onredelijkheid?

Keesie Bakker? . . . Hééft hij dien jongen uit zijn derde klas — 't is een vadsige knaap, sloom en langzaam in alles, met onaangename ouwe-mannetjesmanieren, een onmogelijk dikke kin en brokkeltanden, en een babbelaar eerste soort — hééft hij hem misschien een draai om de oren gegeven vanmorgen, gisteren, eergisteren? Hééft hij hem misschien wat hardhandig rechtgezet in zijn bank? . . . Onmogelijk is dat niet, maar — hij kan 't zich op dit fatale moment absoluut niet herinneren, en de knalredenen van den verontwaardigden vader daar vóór hem verhelderen zijn inzicht allerminst.

Een ellendig geval! De adem van dien vent stinkt naar pruimtabak, zijn ogen rollen . . . Wat moet hij, arme schoolmeester, beginnen?

Een ogenblik overvalt hem de neiging, in eens maar terug te springen, de deur voor de neus van den bruut dicht te smakken, de sleutel om te draaien, en . . . weer veilig te zijn.

Maar al die *kinders* dan?

Hij wringt die zwakheid terug. Zo iets komt toch zijn meesterseer te midden der gelederen *te* na. En hij probeert nog eens: „Ja, maar Bakker, luister nou 'es . . . Vertel me nou eerst 'es . . . Ik weet . . .”

„'n Brok ongeluk bin je, een kinderebeul! Kindere mollestere, hè? . . . Ik zel 't je aflere an me joggie te komme, knul van 'n vent.”

Een machteloze, een bittere ergernis groeit in den meester, een stille *woede*.

„Ik weet niet, wat je wilt, en ik weet niet, wat je bedoelt . . .”, poogt hij 't woordenlawaai van den man te overstemmen.

„Wàt? . . . Wat zeg-ie? . . . Wit je dat niet? Dan zèl ik je . . .” De man doet wild een paar stappen terug, als wil hij een nog betere aanvalshouding zoeken . . . „Kom hier, als je 't hart heb, knul!” . . .

De kinderen, verschrikt, stuiven uiteen; voorbijgangers blijven staan.

En de meester? Hij voelt zich duizelen; hij voelt de woede kloppen in zijn keel; zijn handen trillen. Moet-ie dat alles, dat *alles* dan maar dulden; — zo'n diepe vernedering midden tussen zijn leerlingen? Moet-ie 't dan maar goedvinden, dat hier de eerste de beste ruwe kerel, omdat *hij* nu toevallig een boezeroen draagt en een schoolmeester een halfvuil boordje, omdat *hij* natuurlijk een sterke bul moet zijn en zo'n bleekneuzige *schoolmeester* een sukkel, een papieren mannetje, dat zo maar weg te blazen is, . . . hij dus ook maar doen en zeggen mag, wat hij wil? Dreigen en schelden en beledigen? Moet-ie dan maar toelaten, dat zo'n bruto hem als vloermat voor zijn vuile voeten gebruikt?

„Bakker! . . . Luister je, of niet?”

„Kom hier, snotneus, . . . en ik donder je in de Rijn!”

Dat is het toppunt! Dat *is* niet meer te dragen. De pedagoog, de wijze, bezadigde, duldende pedagoog wijkt terug voor den mens, den getergden mens in den schoolmeester, die zijn bloed kloppen voelt, zichzelf vergéét . . .

„Hierkomen?” . . . De meester schiet opeens vooruit, slaat met nijdige slag de schooldeur dicht achter zich, staat vlak voor zijn uitdager.

„Hierkomen? . . . Hier bèn ik! Ga je gang maar. Vooruit dan! Dàn de Rijn maar in . . .”

Zijn spieren spannen zich; hij is op de eerste greep, de eerste slag van zijn vijand voorbereid . . . „Dan zullen we zien, wie er 't *eerst* in ligt . . .”

„Jao, jao . . . maar jij môt van me joggie afblijve, hoor je dat?” De man weifelt: hij is klaarblijkelijk allerminst verdacht op deze gans ongedachte wending van 't geval . . . „Zie je . . . ik . . .”

„Vooruit dan! . . . De Rijn in!”

„Jao, zie je . . . maor 'k heb nou g'n tijd meer. 'k Môt kwart over een op 't fabriek weze.” Hij kijkt haastig op z'n horloge, grijpt z'n fiets, springt er op . . . „Maar 'k zel je nog wel vinde, kale schoolmeester, hoor!” schreeuwt hij over zijn schouder heen, peddelt jachtig weg.

„Hèèèè ! . . . Hij durref niet!“ joelen en jouwen de kinderen hem na. „Hij durref niet!“

De meester, bevend van spanning nog, gaat tòch beheerst, de school weer binnen, draait de deur in 't slot. O, die veiligheid op eens, die stilte van de koele gang!

Daarbuiten joelt het door.

Wankele volksgunst! Was de sympathie van de schare niet duidelijk mèt den verontwaardigden vader van Keesie Bakker geweest, die het gezag, waaronder *zij* zich toch maar immer te bukken hadden, zo heftig aan 't wankelen bracht? . . . En nu? Hoor ze vader Bakker naschreeuwen! „Hèèèè! Je durref niet! . . . Kom 'es hier, as je durref! Je durref niet!“

Nú zijn ze 't met *hèm* eens, nu is hun *meester* opeens hun held, kiezen ze *zijn* partij . . . Hij glimplacht. Het doet hem toch goed.

Hij gaat drinken.

De bovenmeester heeft, toen hij 't geval van zijn strijd-lustigen ondermeester vernam, afkeurend 't wijze hoofd geschud . . . „Maar dàt is toch geen manier. Je had *mij* moeten roepen.“

En de onderwijzer, peinzend, heeft geantwoord: „U hebt gelijk, — *misschien!* Misschien ook *niet*. Moet een schoolmeester, omdat hij schoolmeester is, zich dan maar laten trappen door den eersten den besten bruit?“

In later jaren, als in gesprekken de opleiding van onderwijzers op 't tapijt komt, heeft hij wel eens spottenderwijs de stelling geponeerd, dat *boksles* eigenlijk ook een leervak worden moest. 't Zou de nuttig zijn voor het zelfvertrouwen van den schoolmeester en, als 't bekend was bij het publiek, veel narigheid voorkomen . . . Er is om zijn dwaasheid gelachen. Terecht! . . . En tòch . . .

De gedenkwaardige middag van Keesie Bakker bleef scherp in zijn geheugen. En — curieus is 't — er groeide een legende onder het kleine schoolvolk: De meester is verschrikkelijk sterk en hij durft alles . . . Heldenverering op hùn wijze. 't Heeft hem geen kwaad gedaan. En na jaren, wonderlijk toch, leefden soms in hardnekkigheid nog legendarische overblijfselen op.

Maar die middag! De valwind moge heengevaren zijn, het levenschip heeft storm belopen, eerst na dagen herstelt zich volkomen de averij.

Slaan.

„Slaan op school” was in die jaren wel niet het dagelijkse, het meest voor de hand liggende tuchtmiddel meer; maar een *zeldzaamheid* geworden was het nog alles behalve.

En de jonge meester heeft óók de beklemmingen gekend, die een wel eens wat àl te hardhandig aangekomen aframming van een kleinen overtreder der schoolwetten hem zèlf bezorgde: Hoe zou 't aflopen? . . . Hij heeft in stilte ook de verlossende geruststellingen gesmaakt, als hij den delinquent de volgende schooltijd weer even vrolijk als altijd zijn bank inschuiven zag: Gelukkig! géén nare gevolgen . . .

Welke schoolmeester van die jaren — en nog van jaren daarna — zal deze verholen emoties niet eens hebben door-gemaakt?

Hij heeft „het slaan” langzaam aan, als niet noodzakelijk meer om zich te handhaven, vanzelf *afgeleerd*. Een gunstige groei.

Hij leert in zijn jonge jaren de pedagogische inzichten van Jan Ligthart kennen, diens kijk op het kind, diens geduld en liefde voor het kind, diens rijke barmhartigheid.

Het wordt hem zelf een onwaardeerbare rijkdom in zijn leven. En in diepe dankbaarheid heeft hij dezen heros onder de pedagogen, dezen fijnen mens, deze diepe geest *geëerd*.

Ligtharts lijfblad „School en leven”, dat in die jaren zijn hoogtij viert, is hem een trouwe gids geweest bij de keer van vele dwaalwegen.

Maar *niet* Ligtharts methodiek — ze verkwijnde met de tijd — is diens levensroem geworden; Ligtharts grote, gave menselijkheid, zijn geloof in het kind, heeft honderden jonge schoolmeesters de ogen geopend voor dingen in het schoolleven, die ze niet kenden; hij heeft een nieuwe geest, een reiner en blijer atmosfeer geschapen in de school.

Zó althans heeft de jonge meester, die worstelde en zocht, het ervaren; zó heeft later de oude meester die invloed van ganser harte gezegend.

Een fris, gezond pak slaag als 't werkelijk nodig is, heeft nochtans zijn recht van bestaan in de ogen van den meester nimmer verloren.

Maar — het moet in het klasseleven een uiterste zeldzaamheid blijven; nimmer worden toegediend in drift of nijd. Dan wekt het verbittering, geen verbetering.

Een eerlijk verdiende afstraffing accepteert een ferme jongen zonder klacht, hoe graag hij haar ook poogt te ontkomen. Ze verwijdert hem geenszins van zijn meester; ze kan een geladen atmosfeer, bevrijdend, zuiveren en als een afrekening-met-snel-recht gewaardeerd worden: er is schoon schip gemaakt . . . De stevigheid in zijn opvoeder, ook de stevigheid in diens kastijdende handen, eert hij, hoe pittig ze hem ook treft. Vreemd, maar waar.

Slapheid, weifeling, gebrek aan durf onderkent de kwâ-jongen dadelijk, belacht en veracht die. Voor de sterke, bewuste wil, ook voor de sterke, bewuste daad, heeft hij diep respect.

De antieke en fatale „gewoonte van slaan” in de oude school, ook voor onbetekenende overtredingen, heeft de jonge meester gelukkig al vroeg als uit den boze leren beschouwen; en . . . uit den boze voor *beide* partijen.

Een fris en gezond pak slaag als 't eerlijk verdiend is, dat kan een storm zijn, maar een met levenwekkende adem.

Kleine dingen.

Vreemd is 't, hoe kleine dingen van het schoolmeestersbestaan zo scherp bleven in herinnering. Waardóór? Waarom die? Er verzwond zoveel. Ze liggen als verdroogde bloemen tussen de bladen van het leven.

Hij krijgt een nieuw leesboek voor zijn klas: „Bloempjes uit het Noorden” heet het en ziet er tussen de gewone verschijningen van die dagen werkelijk bekoorlijk uit: Flink for-

maat, ruime regels en mooie letters, keurige illustraties. Dat belooft wat.

Voor al die *plaatjes!* Zijn kleine begerigen vallen er op aan. Laat ze maar 'es genieten! Ze zijn zo weinig gewend. Het klasseleesboek van die tijd en met name dat voor de Christelijke school is nog zo'n uiterst sober, ja een schamel creatuur.

Maar *dit!* . . . De eerste leesles begint. „De hond” is de titel. En naast die les een prachtige plaat, voor kinderen om van te smullen: een klein meisje, aardig guitig ding, is op een dik boek geklommen, rekt zich op haar tenen om nóg groter te zijn. Ze wil het klaarblijkelijk winnen van de grote hond, de goede lobbies met zijn flaporen, die bij haar zit. 't Is de reproductie van een bekende gravure.

En nu *lezen* gaan. Nu komt het: „De hond is een viervoetig dier. Hij is ook een huisdier. Er zijn vele soorten van honden . . .” En zó lamenteert het de hele les door. Erg leerzaam; maar de verveling sluipt langs de verwachtingsvolle kindergezichten, èn de teleurstelling: van dat mooie gebeuren met die hond en dat meisje lezen ze . . . *niets*.

De meester redt het wel. Hij vertelt, geeft die hond een naam, en 't slimme meisje ook. Maar — waarlijk, ook voor hèm is die veelbelovende les een jammerzang geworden, armzalig gekerm. Ja, en er moet met zo'n boekje minstens enkele maanden leesles gegeven worden. Elk lesje vijf, zes, zeven maal lezen; frappez toujours. De school is arm, het aantal boekjes zeer gering . . .

Maar — piekert hij ontevreden — moeten daarom ook de lesjes zèlf zo armzalig zijn, zo gespeend eigenlijk van alles, wat kinderen behaagt? Hij doorziet het triest geval wel: de schrijver, eerwaard schoolhoofd, schreef de lessen, alle gebaseerd op de nuttige leerzaamheid en in 't naïef geloof, dat de kleine lezers al die weetwijsheid ook onthouden zouden. De uitgever zocht mooie platen uit zijn fonds, lardeerde daarmee het boek: een keuruitgave! . . . Maar die arme *kinders!*

Hè, . . . als je nou zèlf bij zo'n mooie plaat eens een lesje schrijven mocht! . . . Maar zo iets vroegen de uitgevers natuurlijk alleen aan ervaren schoolhoofden, vakkundige arrivé's.

„Vooruit! De les nóg een keertje. En niet op een andere bladzijde kijken. Pas op!”

Een morgenschooltijd. Vrolijke zon over de banken en over de nijvere, gebogen hoofden met de verkleurde peenharen, waarin hier en daar toch een strik, min of meer verformfaaid, glorieert.

„Meester!...” De kleine jongen, die daarnet vroeg om „naar achteren” te gaan, en verdween, komt, lichtelijk gegagiteerd en met een rood hoofd weer terug; zijn vinger in de hoogte . . . „Meester, d'r zit een kerel op de pleel!”

De meester ten hoogste verbaasd, meer door 't wonderlijke feit zèlf, dan door de zeer zeker originele berichtgeving er van, waagt dadelijk een blik door het raam in de muur, dat gelegenheid geeft tot contròle op de privaten; het drietal, dat de gehele school verzorgen moet.

't *Is* zo: grijs haar, een baard . . .

De meester schrikt eigenlijk: daar vertoeft in 't benauwde kamertje met zijn glazen deur een eerwaard man: banketbakker-in-ruste, regent van het College; — klaarblijkelijk op schoolbezoek, en in tijdelijk dwingende omstandigheden gekomen.

„Even geduld, Jan; — je mag zo dadelijk weer gaan. Ik zal 't je wel zeggen.” Het jongetje gaat zitten. De meester, inwendig vrolijk vermaakt, blijft uiterlijk onbewogen.

Een privaat voor het personeel bezit de school niet, en deze vertegenwoordiger der „Heren Regenten” — een braaf, goedmoedig man, brandend van liefde voor de scholen — weet waarschijnlijk niet, dat een inrichting in de keuken van het bovenmeestershuis altijd gastvrijheid biedt. Hij heeft zich beholpen als de kinderen. Hunner een . . .

Ze hebben in die jaren samen een *schoolbibliotheek* gevormd — tot nuttige ontspanning der leerlingen thuis, tot elevering van hun milieu — zij: het hoofd, de juffrouw, de meesters. Ze hebben van alle kant los en vast aangedragen voor 't schoon bedoelen. De jonge meester, arm aan boeken, rijk aan ambitie, heeft in deze verhouding zijn aandeel trouw geleverd.

Hij leest begerig de kinderboeken, die inkomen, en wat zich daarvoor uitgeeft. Hij critiseert. Hij geniet, in fijne herinnering aan eigen kinderjaren, weer van 't mooie verhaal; maar zijn litterair geweten wordt soms danig geweld aangedaan. Wat een prullen vaak.

Hij catalogiseert, administreert, vecht tegen de verslonzing van het boek, en . . . krijgt een gelezen exemplaar retour met een vergeten leesteecken er nog in: een *paplepel*; de geel verdroogde korstjes er nog aan. Van verheffing van het milieu gesproken . . .

En 't is tòch een mooi werk geweest.

Kleine dingen. Relief van het vlakke schoolmeestersleven.

„Willem Wijcherts”.

Een moeilijke dag in zijn leven.

Hachelijke samenloop van omstandigheden: het hoofd is absent en de collega van bijstand in het grote vóórlokaal der school moet op sollicitatie-avontuur. De jonge meester wordt plotseling geroepen die dag de ganse verzorging van klas vier, vijf en zes op zich te nemen.

Hij trekt met een beklemd hart te velde, kijkt met stille jaloersheid naar de juffrouw, die in 't veilige achterlokaal blijft. Hij moet de campagne in . . . Zeventig, tachtig „groten”. — vrolijk om het nieuwtje van vandaag: de meester van de „kleintjes” komt bij hèn, — kijken in nieuwsgierige afwachting. Vijandig zijn ze ganselijk niet, wel lichtelijk gespannen om 't vreemde van 't geval. En dan is 't oppassen voor den meester.

Maar 't valt erg mee. Hij begint met het vertellen der Bijbelse geschiedenis, regelt daarna zo goed en zo kwaad 't gaat het werk voor de drie klassen, en belooft in de volheid zijns harten: „Luister! Straf geven wil ik vandaag niet; — als dat kàn, als dat lùkt, ga ik vanmiddag de laatste drie kwartier vertellen.”

„Waarvan, meester?”

„Waarvan?” . . . Ja, dat is hem zelf voorlopig ook nog duister, maar zonder weifeling antwoordt hij, kennende de

toverkracht van dat woord-alleen-al op 't gemoed van een jongen: „Van de *Spanjaarden!*”

„Ja, zeg . . . immes!” De fel begerige geeft van louter beghagen zijn bankgenoot nog even een vrindschappelijke stoot in zijn ribben, buigt zich dan in nijver betrachten over zijn taalwerk.

En 't wèrd verdiend. Ja, de volbeladen schoolwagen wankelde wel eens bedenkelijk langs de hobbelige weg van de lange dag, maar bereikte toch, zonder ernstig ongeval, de lichtende mijlpaal: *De Spanjaarden!* . . .

En de meester beklom zijn spreekgestoelte, liet zijn auditorium zoveel mogelijk bijeenschikken en begon.

„Maarten! . . . Hóór es!”

„Ja, . . . wàt?”

Hij moest zich redden; hij moest van Spanjaarden vertellen. Welnu hij *zou* van Spanjaarden vertellen. Gelegenheid om een of ander mooi Geuzenverhaal te zoeken, had hem ontbroken die overvulde dag; maar nood scherpt . . . Een paar jongens; — en dan komen er Spanjaarden aan. Zó kan 't verhaal beginnen. Maar wáár zal de schone tragi-comedie spelen?

Dan dwaalt zijn herinnering naar . . . de „Hindeloper kamer” in het Rijksmuseum, die *niet* om al haar kleurige pronk zo'n diepe indruk op hem maakte, toen hij als jongen haar 't eerst zag, maar door de intimiteit van haar vóórbouw: de houten stoep met de bank ter zij en de beschermende, brede luifel er boven. Hij was toen tersluiks op die stoepbank gaan zitten, had zich, in een heerlijke sensatie, een jongen uit de verre, oude tijd gevoeld; — die *mooie* tijd. „Hè, in zo'n huis te wonen, in zo'n oude stad, en hellebaardiers zien voorbijkomen, en de schout . . .”

Nu, vóór zijn troep begerige luisteraars, herrees dat beeld van de stoepbank onder de luifel. En de passage vóór die „Hindeloper kamer” werd opeens een echte straat in . . . ja, wat zal hij kiezen? Leiden, Haarlem, Alkmaar? Hij is daar nooit geweest . . . *Alkmaar* dan maar. En hijzelf, de jongen op de bank, wordt opeens een der kornuiten, die samen op het muurtje klimmen, dat de stoep ter ener zijde afsluit. En

dan komen er vanzelf Spanjaarden aanrijden, trots, en op wilde paarden. En een verrader, een zevenstuiversmannetje, wijst ze de weg . . . Maar zij, zij samen zijn geuzen natuurlijk . . . „Willem Wijcherts” heet de ene, „Maarten Kitman” de andere; „Schele Ebben” met de gedeukte neus, is de onverlaat, die met den vijand heult. 't Zijn namen, die hem te binnen schieten uit „Ons Voorgeslacht” van Hofdijk. Ze doen het dadelijk goed. En vooral de scheefgewrongen neus van Ebben, de loense ogen maken indruk. Zijn gretige hoorders zien de twee jongens zitten op het muurtje, zoals hij ze zelf zitten ziet. Zij zien ze trappelen van pret als ze „Schele Ebben”, het mikpunt van hun spot, ontdekken; zij schrikken mee als een der voorbijrijdende Spaanse rabauwen met zijn ijzeren handschoen baldadig een slag geeft tegen de mooie lantaarn, die aan drie riemen onder de luifel hangt . . .

Vreemd is het en verrassend, dat al die jongens en meisjes zo prachtig luisteren naar wat dwaze fantasie. Wat is toch het geheim? Is het misschien dit, dat de verteller eigenlijk net zo nieuwsgierig is naar wat gebeuren kan als zijzelf? Staat hij in abstracto eigenlijk niet *tussen* hen in: „Kijk, kijk, zie je dat? . . . Zie je dien Schele Ebben vals loensen naar de jongens op het muurtje, omdat ze ook scheel kijken en hun neuzen met hun vinger ook naar rechts buigen, dezelfde richting waarheen *zijn* neuspunt wijst? . . .”

Hij heeft verteld tot de laatste minuut van de schooldag; de kleintjes uit het andere lokaal joelden al buiten voor de ramen. Nieuwe perspectieven openden zich, nieuwe mogelijkheden, nieuwe bekoring: een Ketttersbijeenkoms in de donkere avond, en „Schele Ebben” op 't pad; een overval door de jongens voorkomen; Willem Wijcherts gevangen en toch weer ontsnapt . . . Het schoon verhaal is natuurlijk niet ten einde gekomen en moet wel monsterachtig van compositie zijn geweest; maar — zijn dankbaar gehoor had genoten.

„Mooi was dat, meester!”

En hij kon met eerlijk hart zeggen: „Ja, dat vond *ik* eigenlijk ook.”

De meester heeft dat gedenkwaardige uurtje van de moeilijke dag *niet* geweten, dat hij een jaar of zeven later, als hij

— na dege studie van tijd en plaats en geest in het Alkmaar van 1568 — zich, onder pseudoniem, waagt aan zijn eerste jongensboek, dat oude vertel-entree herhalen zal:

„Maarten!... Hóór 'es!"

„Ja, ... wàt?"

En ook niet, dat hij na vele jaren, in stille *dankbaarheid* zal ervaren, dat het volgend geslacht van de jonge hoorders-van-eens het boek nog gretig leest, en een jongen-van-dàn weer zeggen zal: „Móói was dat, meester!"

Die oude, dwaze fantasie in tijd van nood geboren uit het stoepbankje van de „Hindeloper kamer" in het Rijksmuseum, — hoeveel kinderlijk begeren heeft ze mogen laven.

Vreemde draden in een mensenleven.

Schaduwten.

Journalist worden? Sluiswachter in Amsterdam? Blank-officier op een Indische plantage?... 't Zijn vervaagde dromen.

Hij raakt met zijn goede schoolwerk langzaam aan weer gans verzoend, hoe moeilijk hij 't ook vinden blijft.

En — schoolmeester-zijn, vak vol kriebelzorgen en nerveuze spanning, is nog niet het zwaarst; maar — *opvoeder-zijn*. *Dat* kan het hart angstig maken en klein, het leven schaduwten.

Hoe zal een jonge man, zelf doler nog in het vragenwoud van het leven, de kleine zwervers tot gids zijn in verzekerdheid? Hij ziet hen, kinderen zoals hij eens kind was, met dezelfde begeerten, dezelfde spanningen, dezelfde zonden. Kan hij helpen, steunen, leiden? Hoe?... Toch is 't, of hij in deze stille bekommernis, die hij eigenlijk niet eens zuiver onder woorden te brengen weet, juist nog 't *dichtst* bij hen is, hen 't stevigst gegrepen houdt in de nevelen, die de weg verbergen. Samen dwalers, samen tòch luisterend naar de stem, de Ene, die zoekt.

Het wordt hem in die jaren langzaam aan duidelijk, dat hij in de Bijbelse geschiedenislessen niet alleréérst, niet aller-méést de milde uitdeler en zijn kinderen de min of meer grage ontvangers moeten zijn; hij niet de al-weter, en zij de niet-

weters; dat hij niet hoog en ver boven hen moet staan en de afstand in welwillende neerbuigendheid overbruggen; maar — dat hij *naast* hen, *bij* hen, symbolisch neergeknield in hun leven, *met hen samen* Gods stem in die geschiedenissen beluisteren moet in diepe eerbiedigheid. Opdat ook *zij* die stem horen mogen, haar door Gods genade leren verstaan. Opdat hij zelf daarbij niet in al zijn eigen belangwekkendheid in de weg sta. Opdat hij hen niet *verhindere* . . .

Geestelijke opvoeding — hoe *moeilijk!*

Zijn bovenmeester vertrekt. Hij wordt van de kleine buitenschool overgeplaatst naar een der andere, grote Diaconiescholen in de stad: een mooie bevordering voor hem. Maar hij neemt iets mee; iets, dat niet gemakkelijk met een woord te noemen is; iets, dat het schooltje aan de Vaart voor zijn personeel zo'n eigenaardige bekoring gaf.

Een nieuw hoofd — van buiten — maakt zijn entree. Hij is van goeden wil en heeft schone aspiraties. Maar hij kent de landaard niet van zijn nieuwe rijksg gebied. Hij gelooft in de schabloon, zoekt de oude school te hervormen naar 't model van de andere, die hij verliet. Hij zal ervaren, hoe levenskrachtig de geest van een school zijn kan; hoe hardnekkig die zich poogt te handhaven. Het móét den nieuwen bewindhebber wel een teleurstelling worden.

De jonge meester voelt het proces, dat zich voltrekt. Een vreugde is 't hem niet. Kleine, goede dingen, in zichzelf van weinig beduidenis, sterven weg . . . Jammer!

Hij worstelt verder. Het leven is sterk en schoon.

Hij heeft in die dagen zijn oude studie weer opgevat, en 't grasduinen in de litteratuur er aan gegeven, al blijft de stem van die schone wereld lokkend fluisteren.

Hij haalt de hoofdakke.

Dat is de glorierijke verlossing van veel kleine, nijpende zorgen: de vrijheid is veroverd en de lokstem juicht.

Hij spoedt zich naar huis.

Moeder? . . . Als hij de trap van het oude bovenhuis opwipt, staat ze op 't portaal.

„Ja, hoor!” roept hij vrolijk.

„O ja? . . . O, gelukkig!" Hij ziet tranen in haar ogen. Als hij naar binnen is gegaan, en weer op 't portaal komt is ze er niet meer . . . Ze is naar den bakker gegaan om wat lekkers te halen. Ze is het den bakker gaan vertellen, de grote glorie van haar moederhart ontladen.

Moeder! . . .

Er glijdt een donkere, een dreigende schaduw over zijn leven: Niet lang na die dag van haar glorie wordt zijn moeder ziek. 't Blijkt ernstig en de beterschap wil niet komen.

Het oude, goede bovenhuis — de vroegere pensionkamer, is *zijn* werkcel geworden; de zolder met zijn romantiek geruimd voor een fatsoenlijk schoolmeesterscomfort — 't huis van zijn leven verliest zijn fleur. Een vreemde komt: hulp is nodig. En overal sluipt de vale bezorgdheid rond; ze staat op de stoep, als hij thuis komt; ze doet hem opschrikken, als hij inslapen wil: „Hoor je dat hoesten beneden?"

In de schone zomerdagen kwikt de zieke wat op, sleept zich naar zijn kamer, vóór het raam. „Wat zijn er toch al een mensen uit de buurt gestorven in die lange jaren . . ." Zij noemt ze op. Hij heeft er velen van gekend. 't Heeft hem eigenlijk nooit geraakt. Nu moeders vermagerd en verouderd gezicht onder het witte mutsje de vergankelijkheid ziet waren langs de huizen van haar oude straat, — nu wèl. Een felle pijn is dat.

De winter brengt de inzinking, de laatste. De dagen zijn traag, het lijden zwaar, het einde gewis.

„Moeder," zegt hij, en zijn stem wil *sterk* zijn, . . . „moeder, voor *mij* behoef je gelukkig toch geen zorgen meer te hebben . . ."

„Nee" . . . In haar moede ogen is de diepe weemoed.

In het vroege voorjaar, op een dag met scherpe zon en scherpe wind kòmt het einde; — moet ze hem midden in de strijd van zijn jonge leven alleen laten; — is hij het beste, wat de aarde hem geven kan, verloren.

Hij is vijf en twintig jaar.

„Hij beschikt en stuurt ons lot”.

Het gelaat van het leven verandert. Het krijgt vage groeven om de mond.

Vele veranderingen voltrekken zich; — langzaam aan.

Het schooltje aan de Vaart, vijftig jaar oud, heeft zijn taak volbracht; 't kan ook niet meer mee in de moderne tijd, zelfs al zijn de oude, lange tienmansbanken door twee-persoons vervangen, en is de oude, stenen filter, die in de hoek van het voorlokaal stond en het Rijnwater reinigen moest als er dorst was, verdwenen en vervangen door een waterleidingkraantje in de gang.

De school wordt verplaatst, dichter „op stad” aan. Dat is waarschijnlijk voordeliger voor haar groei: daar verrezen nieuwe burger-buurtten. Het ovenbedrijf kwijnt.

't Oude schooltje — zijn oorspronkelijke bestemming tot 't laatst getrouw — wordt keurig opgeknapt en omgeschapen tot hulp-kerkje: glas-in-lood ramen, een torentje er op, een luidklok er in. En 't staat ernstig en met gepaste reserve te kijken over de vletschuiten, zoals het mannetje, dat op zijn oude dag nog een beambte-betrekking krijgt met een dienstpet op.

De nieuwe school, een zesklassige, up to date, kan haar nieuwe taak beginnen. De woningbouw langs de Rijn begint expansiëneigingen te vertonen en schone, rijke perspectieven voor schoolgroei openen zich; al zijn ze nog vaag.

Den meester bekoorde de nieuwigheid slechts matig: z'n hart was aan 't oude gehecht. Maar één ding gaf ver-

heuging: hij kreeg de vierde klas in een lokaal apart, kon nu geheel zichzelf zijn met zijn jongens; een klein koninkje in een klein koninkrijk.

Er daalde levensrust, een gevoel van gearriveerd-zijn. Stil en vergeten te werken binnen de veiligheid van zijn eigen, mooie, lichte lokaal, en in vrije tijd het immer lokkende land der litteratuur te doordwalen, nu en dan wat te schrijven — een schets, een roman misschien eenmaal nog — leek hem een schoon leven toe. Hogere aspiraties in de wereld van zijn vak voedde hij niet; over sollicitaties-hoger-op peinsde hij niet. Zijn leven neigde meer naar de meditatie dan naar de daad . . .

Eens ja — 't was nog in de vroegere school onder het nieuwe hoofd — was hij zijn oude liefde voor dat milieu bijna ontrouw geworden. Een vacature in de stad aan de grote school, waar hij zijn rijke kwekelingenjaren had doorgebracht, lokte hem, informaties te gaan inwinnen. Die waren veelbelovend. Maar . . . toen zijn oud-leermeester hem uitliet en in de vestibule van zijn royale bovenmeestershuis — dezelfde vestibule van vroeger, maar veel gesoigneerder, nu er sinds lang geen schoolkinderen meer doortrokken — nog wat nababbelde met hem, klonk de schel. Op de stoep stond . . . z'n chef, het hoofd van het schooltje aan de Vaart. Hij kwam op collegiaal bezoek.

Die chef zei de volgende morgen tegen den meester: „U hebt plannen, naar ik gehoord heb.”

„Ze zijn nog maar zeer voorlopig, meneer.”

„U moest maar hier blijven. Dat is beter.”

Hij is gebleven; de trouw is bestendig.

Maar — hoe zou hij tóén ook maar allerminst hebben kunnen vermoeden, dat in dat bezoek bij zijn ouden leraar, zijn levenstoekomst op het spel stond en het verschijnen van zijn chef, juist op dát moment, die wankele wending moest voorkomen? 's Mensen levensgang, — een geheim, dat zich langzaam ontrolt voor zijn peinzend oog.

„Hij beschikt en stuurt ons lot . . .”¹

¹ Evangelisch gezang 208 : 1.

De meester trouwt. Een fatsoenlijk burgerhuisje in een zijstraat van de weg langs de Rijn, nieuw gebouwd, wordt zijn home.

Hij schrijft zijn eerste kinderboek: „Willem Wijcherts”, — de roman durft hij niet aan nog. 't Wordt door den uitgever geaccepteerd: Een nieuwe, een vreemde, een diepe vreugde, — zo'n eerste boek van je zelf!

Er wordt door de Nederlandse Zondagsschoolvereniging een wedstrijd uitgeschreven in kinderlectuur. Hij waagt een kans in twee leeftijdsrubrieken, verwerft in beide de bekroning: „Van een klein meisje en een grote klok” en „Ouwe Bram” zien het licht.

Zijn weg ligt zonnig open. Hij wist het niet, vermoedde 't ook niet, dat zijn eigenaardig litteraire neigingen juist in de richting van het *kinderboek* uitweg zoeken zouden; maar 't aanvankelijk slagen van zijn pogen stuwde hem voort.

Nieuwe plannen groeiden; — gloeiden.

Het was een goede tijd; — van rust en evenwicht.

Dan — een goed jaar nadat de nieuwe school in gebruik is, komt de grote stoornis: Het hoofd wordt ziek, moet voor herstel van zijn krachten naar buiten.

De meester, hoofdaktebezitter, zal zijn tijdelijk plaatsvervanger worden. Hoe lang dat intermezzo duren zal, kan niemand zeggen.

Hij moet de hoogste klas van den chef overnemen, zijn rustige, eigen werk neerleggen. Hij komt, uiteraard wat onwennig, tegenover vele moeilijkheden te staan: lastige ouders, moeilijke kinderen, personeelsvragen, onbekende administratie.

Hij slaat er zich manmoedig doorheen, maar 't kost hem grote inspanning, baart hem diepe zorg. En wèg is de gezapige rust van zijn stille werken, wèg het sterkend evenwicht.

Het móét.

De hoge klas, onrustig van geest en grotendeels bestaande uit jongens en meisjes, die binnenkort de school verlaten, wie het vrije leven met al zijn bekoring al wacht, ontvangt hem sceptisch, — den meester uit de lagere klas.

Hij moet wel stevig aanpakken; maar het lukt, al zijn er lastige sujetten in de campagne.

„U moet met Hugo Middag voorzichtig zijn,” heeft het vertrekkend hoofd nog gewaarschuwd. „De jongen is verbazend koppig; als er conflict komt en hij zo'n aanval van zijn koppigheid krijgt, is er niets te beginnen met hem. Goede noch kwade woorden helpen meer. Hij blaast zich op, hij loopt blauw aan . . .”

En de meester wàs voorzichtig met Huug Middag, die blauw aanlopen kon. 't Ging dagen goed. Maar op een middag, onder de leesles, moet ook *hij* een beurt hebben. Hij leest opvallend slecht, eigenlijk onvoldoende voor een leerling van het hoogste jaar. Maar de meester, lankmoedig en zeer voorzichtig, zegt: „Huug, jonge, dat moet nog een beetje beter worden . . . Een zes!” Hij schrijft het cijfer in de gebruikelijke puntenlijst.

Huug? Klaarblijkelijk heftig ontevreden over deze behandeling en de waardeschatting van zijn leeskunst, bonkt nijdig de ene arm over zijn boek, duwt zijn hoofd op zijn vuist, zijn kin vinnig vooruit tot uiterste weerstand gereed; — dat middel is beproefd. Kameraden om hem heen gnuiwen al.

De meester, even, schrikt. Daar *is* het, 't lang vermedene . . .

Maar als hij daar dien kwajen aap zitten ziet, eigenwijs met zijn kin naar voren, bevroren in zijn eigenwilligheid, bràndt de woede in hem op . . . Móét dat nu? Móét dat zó? Heeft hij niet in alles gepoogd, deze moeilijke dagen, het erge te voorkomen? Heeft hij den jongen geen concessies gedaan, waarmee zijn schoolmeestersgeweten eigenlijk maar half accoord ging? Heeft hij ook nu in voorzichtigheid en beleid niet het uiterste geprobeerd . . . een zes! Of moest dat soms een negen of een tien zijn geworden? . . . Kijk, dien blaag! Op welke onnaspeurbare reden grondt hij zijn stomp verzet? Willekeur, anders niet!

De meester, op dat fatale moment, is misschien wel wit geworden van kwaadheid. Maar Huug heeft het niet gezien; die staarde stom-strak in het vrije, en de klas wachtte op wat gebeuren zou.

Hij klapt het boek, dat hij in de hand heeft, neer op de bank, en stóót het er uit: „Huug, — die poot wèg!” Zijn stem

beeft van verbeteren woede . . . En waarom hij nu dat voor een meester zo onbehoorlijke woord gebruikt, — hij weet het niet. Het is er uit, vóór hij 't merkt; een onwillekeurige ontlading van zijn kwaadheid.

En — 't wonder geschiedt. Huug trèkt z'n arm bij.

„Kijk in je boek!”

Huug kijkt.

De leesles gaat verder.

Wat is er met den jongen, den onverbeterlijken, gebeurd? Is hij geschrokken? Heeft hij schichtig aangevoeld, dat daar niet méer een meester stond voor de klas, met wien hij 't spel van zijn koppigheid spelen kon, maar een sterke, jonge vent, wiens woede hij voelde uitbranden in dat ruwe woord? Heeft hij, ondergronds, diens wil gevoeld, die sterker was dan de zijne op dat moment, en heeft hij gebogen?

Een scène werd het niet. Gelukkig voor den meester èn den jongen. Het ware mogelijk geweest, dat de meester zichzelf vergeten had en op den jongen was aangevlogen. Een schoolmeester is ook een mens, en in een ogenblik van zwakheid . . . Hij voelde zijn woede natrillen nog; o, hij zou dien aap gegrepen en desnoods door de ruiten gesmeten hebben: hij was zichzelf niet meer . . . Maar 't luwde. Hij nam er een zware hoofdpijn van mee naar huis, en de wrangzoete herinnering aan een glorie, waarvan hij zelf niet wist, of ze een vreugde dan wel een beschaming voor hem was.

Nog een paar maanden was Huug leerling. Toen werd hij werkman. Hij heeft zich verder betamelijk gedragen; is nooit meer blauw aangelopen.

Het drukke schoolwerk met wat daaromheen speelde vergde al zijn kracht, zijn tijd. En de waarneming van het hoofdschap dúúrde maar. De zieke beterde niet.

De meester maakt als hoofd der school de eerste ouderavond mee. Heel gewichtig is dat, maar midden in die vreemde glorie overvalt hem het sterke verlangen, weg te lopen, zich thuis in de veiligheid van zijn kleine bovenkamer op te sluiten, zich te buigen over het boek, waaraan hij begonnen is, waaraan hij zo lang reeds niet werken kon.

In deze tijd begint de worsteling, die zijn hele schoolmees-

tersleven duren zal: vrije uren zoeken om te schrijven.

In deze tijd vol zorg en beslommering ligt „Jaap Holm” op de werkbank. Met de hardnekkigheid van oude dagen, toen hij vocht met zijn opstellen, hoe moeilijk hem 't werken ook viel, hoe fel de stroom soms tegen was, om . . . tòch de glorie van het moedersstuivertje te beleven, zwoegde hij nu in duurgekochte vrije uren, 's nachts soms, om het boek tòch te voltooien.

En 't kwam klaar; — op een Vrijdagavond, laat. Die Zaterdagmorgen — de school eerde nog de vrije Zaterdag — heeft hij langs de Rijn geslenterd in de verheerlijkte belevens van den gevangene, die zijn vrijheid herkreeg. Hij heeft die morgen nooit vergeten.

Toen kwam de correctie, en — de twijfel. Is de bouw, de compositie van het boek niet bijster zwak en wankel? Is de psyche verantwoord? Zullen jongens het willen lezen? Hij heeft nog de herinnering aan uren, dat hij, mèt de kinderen, zat te luisteren als het hoofd uit „De Roos van Dekema” — gecoupeerd en zo nodig geëxegetiseerd — voorlas; hoe hij ongemerkt en gans niet vermoedend, dat hij zich later ook aan schrijverij zou te buiten gaan, de deinende aandacht der luisteraars bestudeerde. Hij weet, hoe hij onder het schrijven van een kinderboek immer nog de tegenwoordigheid voelt van die luisterende klas met haar kwijnende, dan weer oplevende interesse, en hoe hij zelf, als onwillekeurig, stimulanzen zoekt, poogt die aandacht te *blijven* boeien . . . Nu was het boek àf. Och, 't was toch zo'n verre benadering gebleven van wat hij had *willen* geven; maar hij kon het niet beter.

Later heeft hij wel begrepen, waarin die onrust, die twijfel bij een pas voltooid boek vaak haar oorzaak heeft. Zoals bij een nieuwbouw, het puin, de afval, de ongebruikte materialen het aspect van het huis bederven nog, verhinderen de vele nevengedachten, die in het boek niet tot uitwerking kwamen, den schrijver de juiste kijk op de meer of mindere gaafheid van zijn werk.

Maar — in het kleine huis was een vreugde: een brok arbeid voltooid.

Het boek komt in druk. De uitgever zegt: „Dergelijke omvangrijke boeken hebben op een herdruk weinig of geen kans.

Ze staan lang in de catalogus, en zijn ze eenmaal uitverkocht, dan eist een goede bedrijfspolitiek: nu een ander..." De schrijver aanvaardt dat. Wat weet hij van de spelingen der boekenwereld? Hij is al wát blij met een éénmalige verschijning.

Zijn bestaan, dat hij zich in vergeten rust had gedroomd, wordt een leven in... de publieke arena; een leven van werken en zorgen en tobben, van voldoening en teleurstelling, van glorie en nederlaag. Vreemde levensgang, nooit vermoed.

Hij krijgt het verzoek om mee te werken in de serie Wirtz: de kinderroman als leesboek in de school. Een districts-schoolopziener, een geweldig heer in die tijd, associeert zich zomaar met den meester van een Diaconieschool: de befaamde kolonel, die het obscure korporaaltje nodigt op de thee.

Hij schrijft „Niek van den bovenmeester“.

En in de school duurt de waarneming van het hoofdschap voort; de maanden worden jaren; de school groeit, krijgt uitbreiding van personeel; — hij slaat zich zo goed zo kwaad het gaat door de vele moeilijkheden heen. Het leven is zwaar, maar waard om geleefd te worden.

Dan — na drie en een half jaar als onderwijzer de leiding der school te hebben gehad, volgt zijn aanstelling tot hoofd: zijn chef wordt gepensionneerd. Deze bevordering ware hem *niet* ten deel gevallen, indien de sollicitatie bij zijn ouden leermeester voortgang had gehad.

Vreemde levensgang. Hij heeft, in wezen schuchter, en in een instinctieve aanvoeling van de benepenheid van 't dorpsleven met zijn vele burgerlijke plichten, het hoofdschap op 't platteland nooit geambiëerd. Nu wordt hij geroepen hoofd van een grote-stadsschool te zijn.

Hij aanvaardt.

Maar...

Een diepe duisternis is gedaald over *alles*. Een halfjaar vóór zijn aanstelling sterft zijn jonge vrouw.

Hij trekt met zijn twee kleine kindertjes het hoge huis naast de school binnen. Eenzaamheid.

Het gelaat van het leven toont moede voren; het heeft scherpe trekken gekregen.

School der armen.

't Gebeurde, dat hij met een oude kennis, een jongen met wien hij vroeger bij „Doppie” in de schoolbank gezeten had, op een avond opwandelde naar huis. Die kennis, een kantoor-klerk nu, vertelde hem, dat hij in de buurt was komen wonen; vertelde ook, dat hij zijn kinderen toch maar „in de stad” op school had gedaan... „Och, je begrijpt, ik heb er twee en die doe je toch maar liever op een *goeie* school.”

De meester, bovenmeester nu, hoorde dat achteloos weg-geworpen woord wel scherp; glimlachte; reageerde niet; liet de klerk de klerk; maar diep in zijn hart droeg hij een vreemde pijn mee naar huis.

Die man zocht een „goeie” school voor z'n kinders, ging de *zijne*, de school aan de Vaart, waarop hij als buurtbewoner aangewezen was, als de minderwaardige voorbij.

Waaròm? . . .

School der armen is ze . . . Dáárom!

De oude letters in de boog-gevel *Diaconieschool no 4* zijn reeds lang weggebeiteld. Ze zal voortaan heten: *Ned. Hervormde Gemeente-school* . . . Och, maar daarmee is ze haar odium van school der armen niet kwijt, haar historie niet, haar traditie niet, haar . . . *ziel* niet.

In het hart van den meester stormt het die avond. Hij *wist* dit alles wel, al *lång*; maar *zó* scherp, *zó* pijnlijk als nu had hij deze waarheid nog niet ervaren. Nu, als hoofd der school, als kapitein van 't schip, was *hij* de verantwoordelijke geworden, moest *hij* richting zoeken.

Hij zag de streken van het kompas wel helder.

Hij dacht aan 't triest verhaal, dat een jong onderwijzer ergens uit een dorpje in Friesland hem eens deed, van 't vuil verwaarloosde joggie, 't paupertje, dat geschuwd werd om zijn misère, dat voor z'n meester een brokje gespaarde „kjellepoat”¹ meebracht, een gift, die door dien meester manmoedig in de klas was opgegeten. Ook van den dominee-voorzitter, die tegen 't hoofd gezegd had: „Jammer toch van

¹ Smalle, Friese koek.

dien vuilen jongen op onze nette school; — als we die nou nog maar 'es kwijtraakten . . . Die past hier niet."

School der armen . . . Hij heeft die avond met zichzelf ook het cynische spel der zuivering gespeeld en zich ingedacht, welke van zijn leerlingen verdwijnen moesten, om een *nette* school over te houden. Z'n oude „ovensgasten" leverden daarin 't zwaarste contingent . . . Hij heeft bedacht, met een lach van sarcasme in zijn ziel, dat hij dan voorts veel huiswerk zou moeten geven, en Franse les; dat dan zijn school ook nog een *goeie* school worden kon, en hij dan eerst met opgeheven hoofd tegenover den klerk zou kunnen staan: „Zie hier de school, de mijne, de *goeie* . . ."

Nóóit! . . . School der armen *was* ze, school der armen mag ze *blijven* als dat haar lot en roeping is. In *zijn* ogen zal ze dáárom nooit de minderwaardige zijn. Voor den schijngod van de kleinzielige, burgerlijke schoolmeesterstrots een „nette" school te hebben, zal hij nooit ten voetval gaan. Dit voelt hij diep en sterk. De geringschatting, die noodwendig zijn deel worden moet in deze, zal hij willig dragen.

Hij blijft zijn „paupers" trouw, zolang 't hem gegeven zal zijn onder hen te werken. Hij zal, in diepe eerlijkheid zoeken, wat *hun* de school geven moet, en den moloch van het intellectualisme, die zoveel blijde kinderlevens versombert, en zoveel kinderzielen van honger verkommeren doet, *niet* aanbidden.

Hij voelt wel: een moeilijke, stage strijd wacht hem; eer en roem kàn hij hem niet brengen. Hij aanvaardt. In geloof. 't Was een moeilijke avond in zijn leven; een van diepe bezinning.

En — hij had wel goed gezien.

Een kleine dertig jaar heeft hij 't schip van school mogen besturen. De stroom van de tijd had hij fel tegen; — óók de wind der vervlakking, die over alles heenwoei, en die meer waardevols, dat zich *verhief*, neerwierp, dan dat hij wat in de *diepte* lag naar boven droeg.

Het buurtmilieu verandert zienderogen. De ene oven na de andere wordt geamoveerd en tot woningwijk omgeschapen. De oude eenkamerwoning met zijn tragische romantiek sterft

weg. En langzaam maar zeker verandert ook de aard der mensen, die er wonen . . . Vrouw Vinkeveen, „de stèrt” en vrouw Sturkenboom, „de kouwe pap” zijn al lang „juffrouw” geworden; hier en daar „mevrouwt” het al. De ferme, glundere jonge deerns van vroeger, glimmend van wind en zeep, de zware haarwring in de nek, de dikke wollen sjaaldas omgeslagen met één punt over de schouder, appetijtelijk van frisse bevalligheid, lopen nu op punthakjes, met schuine hoedjes op de permanent wave, voeren poudre de riz mee in hun handtasje, en spelen voor zichzelf filmster . . . Thuis, in de salon met de erker, staan vier clubfauteuils om een laag tafeltje-met-plant, en een schemerlamp op hoge voet; de deur naar de gang kan, wegens de meubelvolte niet open. In de achterkamer hangen de luiers te drogen bij de Jaarsma-haard.

De school, waar men „veel leert” is en vogue, en 't kindje, dat op haar zesde jaar al naar de U.L.O. heet te gaan, omdat haar school een „Kop-school” heeft, wordt een trots voor de familie en een reden van jaloezie voor de buurvrouw, wier kindertjes die glorie nog niet dragen.

De buurt, die in de jaren een aparte woningwijk wordt, krijgt vele nieuwe scholen, veel moderner uit- en inwendig dan de zijne. Openbare en Bijzondere . . . Bezoek- en Oudercommissies trekken het jachtveld in en vangen vele zieltjes.

Zee te houden met zijn school der eenvoudigen in dit voortdurend feller worden van de tegenwind, vraagt inspanning; ook zelfverloochening. Geloof kan zo sterk zijn.

Hij wil geen jagende bezoekcommissie; hij wil er zelf niet op uit, nòch het personeel toestaan leerlingen te gaan winnen.

Hij twijfelt wel vaak en in mismoedige dagen, die niet zeldzaam zijn, overvalt hem wel de zwakheid, het roer te willen omgooien, in de stroom mee te varen, en te pogen zijn school in de geest van de tijd te verburgerlijken; maar hij doet het niet . . . En dan ziet hij, als hij aan de schooldeur staat, een joggie uit de laagste

klas binnensluipen op één kous en één klomp; de andere klomp omzichtig voor zijn buik. In de pientere oogjes is onrust: zou hij zijn schat moeten afstaan?... Die klomp bergt een plasje water met een halfdood visje er in. De meester helpt den gelukkige aan een jampot. En — hij is tot in 't diepst van zijn hart met zijn paupertjes tevreden.

Wondere zegen! De school groeit uit, moet in de loop der jaren tweemaal worden vergroot. En toch is ze en blijft ze om haar oude odium van school der armen de mindere onder haar moderne zusters. 't Zij zo!

Eén stille glorie draagt de meester mee zijn leven door: Nóóit heeft hij aan een vader of een moeder *gevraagd*, hun kind bij hèm ter school te zenden; 't ook nooit laten vragen. Welke dokter gaat op jacht naar patiënten? Zou hij daardoor niet verliezen 't allerfijnste van zijn invloed: het vertrouwen van den zieke, die heul zoekt bij hem? En verliest de jagende schoolmeester niet evenzó het allerfijnste van zijn kracht; het ongezochte, ongevraagde vertrouwen?

Aan schoolmeestersglorie-naar-*buiten* is zijn leven wel arm gebleven. Hij is er volkomen tevreden mee geweest.

En op een zomeravond, als hij voor het hoogopgeschoven raam van zijn kamer aan de straatzijde zit te lezen, komt er een langzame stap over het stille trottoir. Iemand buigt zich voor de raamopening: een politieagent. „Goedenavond, meneer!...” Er is iets schuchters in die stem. „Meneer kent me niet meer?...”

Neen, alle herinnering is vervaagd.

„'k Ben ook maar vier maanden van mijn leven bij u op school geweest. 't Was nog in het kleine schooltje, meneer.” En dan volgt het wonderlijk relaas van een kleinen jongen, die 't lang geleden zo fijn gevonden had in de klas van den meester; maar weer verhuizen moest naar de stad. En hoe die kleine jongen te spelen liep op een plein en opeens aan zijn oor werd getrokken: 't was de meester geweest, die zei: „En pas je goed op in je nieuwe school?...” Hoe die kleine jongen naar huis was gehold, daar de boel op stelten had gezet en 't uitgesnikt: „Ik wil weer naar dien anderen meester toel!” Maar dat kòn niet.

De meester luistert en glimlacht. Alles is volkomen ver-
vaagd. Maar in die schemeravond voor het open raam van 't
deftig bovenmeestershuis blijkt, dat de aanhankelijkheid, dat
vreemd-mooie vertrouwen van den kleinen jongen-van-eens
nòg niet verstorven is . . . Er komen zo maar, als van zelf
confidenties, er komen plekken bloot van de geestelijke
levensnood van den man; zijn tobberijen, zijn zoeken. Dan, in
diep begrijpen, kan de ene mens, de wat oudere, dien anderen
mens, den wat jongeren, zwervers beiden, toch spreken van
de Weg, die hij de enig veilige weet.

Zo'n herinnering, — een vertroosting werd ze.

Is het echte schoolmeesterswerk niet het werk van de
stilte? Is de zelf-ongeweten invloed op het ongedurig kinder-
volk, ook voor *later* leven, niet het sterkst? Is zegen niet
rijker dan succes?

Tussen de kastdeuren.

In de zich al meer verstrengende mobilisatie-tijd van 1914
tot 1918 is de benedenkamer aan de straatzijde van het huis,
de werkcel van den meester, tot een moderne eenkamer-
woning omgeschapen, vol bevallige wanorde, vol intieme be-
haaglijkheid, — voor een liefhebber wel te verstaan.

Nijpend gebrek aan brandstof en licht — *electrische* ver-
lichting is, althans voor een bovenmeestershuis, een te grote
luxe; de lampen-met-gaskousjes heersen nog alom — nopen
in de winter het ganse gezin zich met één kamer te verge-
noegen: een vreugde, voor . . . wie ze vinden kan.

Daar staat de piano tegen de dichtgeschoven porte brisee,
en de wieg met de baby naast het potkachteltje; daar wordt
gegeten en de was opgemaakt; daar wordt gespeeld met de
bouwdoos op tafel en met de poppen in een hoekje; daar is
tussen de rechthoekig-openstaande glazen deuren van de
boekenkast een kleine tafel ingeschoven . . . het bureau van
den meester. Hij zit behaaglijk dichtbij zijn boeken en beleeft
tussen die glazen deuren ook nog de sensatie van 'n-kamer-
alleen. Als 't licht van de lamp wat al te schaars die werk-
tafel beschijnt, helpt een kaars.

Eenkamerwoning vol huiselijke romantiek; — alleen de bedstee ontbreekt aan 't ensemble.

't Is de weelde van het behelpen; 't is zonneschijn over de druk van trieste dagen.

De meester is ook gemobiliseerd geweest. Als behorende tot de oudste opgeroepen lichter, wordt hij na een jaar weer met klein verlof gezonden; maar zijn pakje blijft klaar hangen, zijn geweer in 't vet. En immer is er de dreiging van 't nieuw alarm, dat komen kan. Meer dan eens, als de nieuwstijdingen onrustbarend werden, is dat pakje afgeborsteld, en 't geweer nagezien . . .

Gode zij dank. 't Grote gevaar ging voorbij.

Hij is in die jaren hertrouwd. Nieuw huwelijksgeluk lacht door de sombering van de tijd heen. In de eenkamerwoning viert het zijn jonge triomfen.

In die jaren geeft hij, na lange weifeling, ook gehoor aan de drang van den uitgever, een poging te wagen tot het schrijven van een z.g.n. „Kinderbijbel“, de hachelijkste onderneming, die hij in zijn leven van schrijver ooit aanvaardde; — een ontzaglijke taak, waarvan het einde onder de arbeid in de schaars toegemeten uren, hoe langer hoe verder schijnt weg te wijken. Drie jaren heeft hij er aan gewerkt; drie jaren van moeizaam zoeken van de weg voor het kind naar het Heilige.

En 't wordt hem àl duidelijker, dat het doel van „De Bijbelse geschiedenissen“ *niet* is: primair het aanbrengen van kennis, noch de uitlegging, noch de aanprijzing der geestelijke waarden; maar àllereerst: het kind in diepe *eerbied* te doen knielen in de tempel van de heiligheid Gods.

Eerbied; — het feestkleed zonder hetwelk ook het kind ter maaltijd wordt afgewezen. Eerbied, die niet één profaan woord dulden kan; óók niet het woord, dat de kinderlijke bevattning schijnt te dienen, maar in zijn opdringerigheid de eerbiedssfeer schaadt. Eerbied, die stil maakt en klein; — de stilte waarin alleen naar Gods stem te luisteren is.

Zware taak, — tot het einde toe.

En wel diepe dankbaarheid, haar te mogen volbrengen,

heeft zijn hart vervuld; en dat juist in die moeilijke jaren van maatschappelijke nood. Tussen de glazen kastdeuren is menige bladzij geschreven.

Oude Zondagavonden.

De jaren gaan. Het kindertal in 't ruime bovenmeestershuis groeit. Twee meisjes, drie jongetjes, blakend van levenslust, springen rond; in de wieg lacht nóg een dochtertje.

„... In de Vaartkerk wordt een nieuwe sectie van de Jongelingsvereniging gevormd, en nu kom ik je verzoeken, of je daarvan het voorzitterschap op je wil nemen...” Aldus Ds Barger, wijkpredikant en praeses van het Regenten-college. De Vaartkerk is het oude schooltje in zijn nieuwe creatie; jarenlang heeft het als hulpkerk dienst mogen doen.

„Je zet een goede traditie voort; vele van je oud-leerlingen zullen zeker wel lid worden.”

De meester glimlacht. „En, dominee, wanneer zal de sectie vergaderen?”

„Zondagsavonds naar ik meen.”

„'t Spijt me; maar dan heb ik al een jeugdvereniging.”

„O ja? ... Welke is dat?”

„Luister, dominee ... U hoort daar juist een paar leden in debat.”

Van uit de achterkamer klinkt wat jongetjesgeruzie, erg gedempt, zeker wel om den deftigen dominee, die in vaders kamer is.

De scherpe ogen van den dominee lachen. Hij begrijpt. Hij zegt: „Je hebt groot gelijk. Concentreer je, en versnipper je kracht niet. En bewaar de Zondag voor je kinderen.”

Een ruim, een nobel man. Lange jaren dirigeerde hij de scholen met vaste hand en scherpe blik. Als commissaris der school aan de Vaart en als wijk-predikant hield hij die vele jaren ook een nauw contact met den meester. Tot diens diepe verheuging en sterke opbouw. De nagedachtenis van den scherpman met zijn juridische geest en zijn warme hart is bij den meester in hoge ere gebleven. Een groot, goed man te eren is ook een vreugde voor eigen hart.

Zondagsavonds als de lamp branden gaat . . .

Dan kruipen ze, gedrieën jongetjes, onder het grote schrijfbureau, waarheen ze de werklamp mochten meenemen: een hol van licht in de schemer van de kamer. Is dat de rudimentaire bedsteê-liefde van hun vader? Ze nestelen zich als jonge honden . . . „Begint u nou; — ja?”

De rest zoekt zich ook wel een plekje. Moeder blij, om zo'n wonder rustig uurtje, dat komt; als ze misschien indommelen zal, neemt niemand haar dat kwalijk: het leven is druk.

Dan begint het *vertellen* . . . Vele vertellingen van vele Zondagavonden hebben het gezinsleven een warme, diepe kleur gegeven. Ze mogen vergeten zijn, hun sfeer bleef leven. En wát het waren? Dwaze verzinsels zomaar gegrepen; ongebreidelde fantasie, soms uitgroeïend tot het drama, méést tot de vrolijke comédie. En géén spel met kinderen was ooit zo dankbaar als dit.

Vele motieven deze avonden gekozen zijn later verwerkt in het kinderboek; en als de auteur eens zocht naar een nieuwe bouw, was de herinnering van zijn jongens aan veel oude verbeelding, die hijzelf volkomen vergeten was, een waardevolle schatkamer.

Goede, rijke tijd; — wat is hij vèr. En wat is hij toch wonderlijk dichtbij gebleven!

Facetten.

Het levensmilieu van zijn schoolkinderen heeft zeer zeker invloed gehad op de aard van zijn kinderboeken; óók zijn eigen jeugd, die maatschappelijk geen weelde kende. Maar de kinderjaren, waarover zich de hardheid van het leven welft, zijn toch ook zo kaleidoscopisch rijk! Een wilde bloei van gebeurlijkheden.

Zijn school; — is er wel een dag voorbijgegaan, waarin geen facet van 't sprankelend leven lichtte?

Felle winterkou in de mobilisatietijd. De school gaat uit. Wild stormen de vrijgelatenen de weg op. Jan de Vries uit de vijfde klas heeft een wonderlijk bolle buik: onder zijn

haastig dichtgeknoopte jas bergt hij een bus carbid. Een kostbaar bezit in die tijd van lichtschaarste; klaarblijkelijk tussen de schooltijden voor zuur gespaard geld gekocht, en bestemd om met alle behoedzaamheid thuis afgeleverd te worden... Maar als je zolang stilgezeten hebt, en al je kameraden aan 't hollen slaan! O, bitter noodlot, de bus glijdt onder de jas uit, rolt van de schuine grashelling langs de Rijn, het jaagpad over, plonst in 't water, zinkt... En Jan de Vries, spierwit van schrik, springt hem na; pardoes; — 't water vlak vóór de schoeiing is niet diep — grabbelt rond in zijn angst, krijgt hem te pakken ook. Helpende handen genoeg om den spartelaar weer op 't droge te trekken. En vóór de meester toeschieten kan en maatregelen nemen, die de grote kans op een longontsteking verkleinen, is de dwaze jongen er al in een dolle ren vandoor... De meester ziet hem weghollen: Ja, zo'n verloren bus carbid, zo duur in deze tijd, zou ook een catastrophe kunnen geven in het behoeftig gezin. Je moet het je maar indenken; je bent ook kind geweest.

Jan de Vries is *niet* ziek geworden. En in de bus was geen water doorgedrongen nog. Een buitenkansje.

Met z'n vieren blijven ze spijbelen, — jongens uit de middelklassen. 't Komt gelukkig hoogst zelden voor; maar 't vergrijp is ernstig, dient direct behandeld. Ze zijn verraden geworden, gesignaleerd op de „Grasdijk“... De meester springt dadelijk op zijn fiets.

't Lukt: uit de verte al krijgt hij ze in 't oog, en het oude jachtinstinct in hem wordt vreugdig wakker. Ze zitten ergens tussen wat struiken in 't gras aan de helling van een sloot. Hij weet hen ongemerkt te naderen — zijn fiets is behoedzaam tegen een boom gezet — krijgt het zelfs klaar een paar meter achter hen ook in 't gras te gaan zitten... Ze hebben 't wonderlijk druk; ze ruziën, kijken. „Och jô, je lieg-et toch, want toe ginge ze...“

„Toen gingen ze naar school, want dat móést...!“ interrumpeerde opeens de meester met donkere stem.

Die ontsteltenis! Kostelijk moment; hij moest zijn tanden open klemmen om niet in een schaterlach uit te barsten.

Ze zijn, vóór hem uit, naar school *gevlagen*. In de vestibule

wachtten ze, arme zondaars, in bange spanning wat nú wel gebeuren zou.

Hij, — hij houdt zich meesterlijk ernstig . . . „En dat gebeurt *nooit* weer, begrepen?”

„Ja, . . . ja, meester.” Er glanst een blijde verwondering in hun ogen . . . Geen straf?

„Naar je klas!”

Hij heeft geen herinnering, dat ze ooit wéér gespijbeld hebben.

„Meester,” zegt een glundere vrouw, frisse jonge moeder nog, tegen hem als ze een nieuweling ter school brengt, „meester, je heb er al drie van me gehad, maar d'n déuze, dàt is een klein ploertje, hoor; hij is net zes jaar en hêt al drie keer in het majum¹ gezete . . .”

De meester lacht. Hij ziet in de ogen van die moeder, dat ze juist van *dien* kleinen rakker 't meeste houdt. Hij zegt: „Zo, — nou dan belooft het een flinke vent te worden.”

Verwondering bij de moeder; maar ook vertrouwen. „Nou, meester, maar jullie motte 'em maor goed op z'n kop zitte, hoor!”

Het „ploertje” werd een pientere leerling vol levenslust, en geen haar slechter dan zijn doorsnee-kornuiten.

Aardig deerntje was ze, middelmatig van aanleg; maar . . . die aardrijkskunde!

Daar staat ze, leerlinge van de hoogste klas, voor de kaart van Oost-Indië, moet de kleine Soenda-eilanden wijzen en noemen. Ze vindt ze werkelijk en begint moedig: „Bali! . . . Lombok! . . . Soem! . . . Soem! . . . Soem! . . .”

De meester geërgerd, verbijt zijn wrevel. De hele klas kent ze; tot vervelens toe zijn ze gerepeteerd; — waarom *zij* nou niet?

„Toe dan, kind! . . . Soembawa . . .”

„Soem . . . Soembawa! . . .”

„Verder dan; . . . Soem . . .”

„Soem . . . Soem . . .”

¹ Water.

Hij ziet haar staan, de aanwijsstok licht bevend in haar hand; hij ziet haar lief en knap meisjesgezichtje, haar mooie, grote kinderogen, waarin de onrust leeft . . .

Een laag cijfer geven? Een uitbrander? Haar sarcastisch wegsputten? . . . Vreemd! Hoe dwaas kunnen gedachten springen. Hoe komt het nu, dat hij haar opeens voor zich getooverd ziet in later leven, als jong moedertje? Hij weet het niet; maar 't is zo, en die gans grote belangrijkheid van de kleine Soenda-eilanden vernevelt. Helpen zal hij haar . . . „Ja, goed, Soemba, Flores . . .”

„Soemba, Flores . . .” En in eens, als in een stralende verlossing, weet ze *zelf* nog het laatste: „Timor-half!”

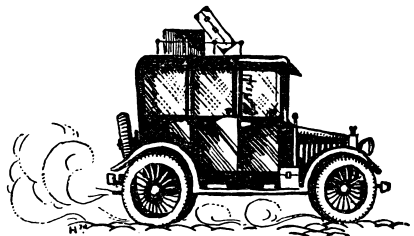
„Best, hoor!”

Na jaren komt hij haar tegen, fris en vrolijk, knap nog als in meisjesjaren. Ze duwt een kinderwagen, twee kleintjes er in, twee groteren er naast. Ze groet in blijde herkenning.

„Bali! . . . Lombok! . . . Soem! . . . Soem! . . . Soem! . . .” lacht het in zijn ziel. Hij maakt een praatje, en is na verre jaren nòg blij, dat hij haar toen toch maar geen laag cijfer gegeven heeft . . . Vier schatten van kinderen en een stralende moeder. Wat doen de namen van de kleine Soenda-eilanden, wat al de namen in de hele Indische Archipel nu toe aan haar geluk?

Kees Kros, grote jongen voor zijn negen jaren, sloom van aard, komt uit school. Hij werpt zich, de lobbies, toch ook mee in 't wilde, 't onbestemde spel van de herkregeen vrijheid. Een auto nadert, vermindert gelukkig vaart om de gevaarlijke zône, die hij kruisen moet. 't Is een ford-van-lang-geleden op hoge spaakwielen nog.

Kees Kros, verloren in zijn spel, ziet of hoort geen auto, dommelt achteruit, om de greep van een makker te ontgaan, staat opeens ruggelings voor de radiator, wordt rechthout neergesmaakt op de weg, en . . . komt, ook keurig rechthout, weer achter onder de auto vandaan; blijft even verdwaasd liggen, staat dan haastig op en maakt, dat hij

uit de voeten komt; — naar huis; vindt dat zeker veiliger dan nu in handen te vallen van den meester, die op de schooldrempel 't drama heeft zien geschieden.

In één oogwenk is 't gebeurd; de auto rijdt door; de film knapt af; maar in de keel van den meester bonst de schrik nog na.

De juffrouw van de eerste klas, piepjong onderwijzeresje, pientere meid, heeft bij de nieuwelingen, die al een paar weken van haar pedagogische experimenten genieten, één ontembare. Na vieren heeft ze hem schoolgehouden en roept, ten einde raad, het bovenmeesterlijk gezag ter hulp.

De meester komt, ziet den zondaar eenzaam zitten, meer nieuwsgierig dan bang wachtende, wat nu weer te gebeuren staat.

Wat moet *hij* nu met dien vreemden patient beginnen? Hij weet het waarlijk niet... Bulderen? Dreigen? Hem intimideren met 't vooruitzicht op alle mogelijk vreselijke kleinkinderstraffen? Op zijn kinderlijk gemoed werken misschien? Wie weet, hoe menig offensief van pedagogische strategie de kleine rakker al heeft afgeslagen.

Dan komt de goede ingeving. Ze is geen resultaat van eigen verstandelijk, diepzinnig overleg; ze waait aan als een klare koelte, opeens.

„Juffrouw, is deze jongen *ondeugend*?”

„Ja, meester, héél erg.”

„Hebt u een stukje krijt voor mij?”

„Alstublieft.”

Hij stapt naar het bord, tekent in de onderhoek daarvan een klein vierkant hok... Dan — met opzettelijke negatie van den kleinen zondaar — in sombere ernst: „Juffrouw, dit is een hok... Als hij *ondeugend* is, schrijft u zijn naam in dat hok. Als ik wéér binnenkom, zal ik dadelijk naar dat hok kijken, of hij er in zit...”

„Heel goed, meester!”... Ze is éven somber, éven ernstig; en heeft het knipoogje snel begrepen... „Ga maar heen, Jaap!”

Jaap schuift zijn bank uit met een vreemd-schichtige blik op dat geheimzinnige hok.

„Alleen in 't alleruiterste geval van die dwaasheid gebruik

maken, hoor! Als het hok niet leeg meer is, heeft het zijn suggestie verloren."

„Ja, . . . ja, ik begrijp 't," zegt het pientere meisje vrolijk.

Hoe vreemd het schijnt, het mysterieuse hok hééft het wonder verricht. Enkele dagen aaneen is de meester demonstratief komen kijken, heeft mèt de juffrouw het bord geïnspecteerd. 't Hokje blééf leeg en is ongemerkt verdwenen. De wildebras was getemd, had zich de teugel laten aanleggen.

Een oude juffrouw verschijnt in de spreekkamer . . . „Een ernstige klacht, meneer. Wat zijn de kinderen van uw school toch verbazend ondeugend. 't Is ongehoord."

Hij onderkent de toonaard van de klacht dadelijk; — met een lichte pijn . . . Ja, ja, daar is het weer: *zijn* kinderen, in hun gore pakje, met hun minder verzorgd, minder appetijtelijk uiterlijk, houden de slèchte kansen. *Hun* wordt straatondeugd veel zwaarder toegerekend dan hun nettere, beter gesitueerde soortgenoten. Alles van hen *lijkt* grover, ruwer, wilder; zij zijn het plebs van de straat, de schoffies. Zijn innige overtuiging is, dat er *in wezen* geen verschil is tussen de misdragingen, alleen *in gebaar*. Maar — z'n strijd tegen de netburgerlijke, maar uiterst oppervlakkige beschouwing van den straatbengel heeft hij al lang — als vruchteloos — opgegeven.

Hij glimlacht . . . „En vertel u me eens, wat èrgs is er gebeurd?"

„Meneer, 't is vreselijk! U weet, mijn huis ligt diep de tuin in. En nu komen er toch, elke dag wéér, van die kleine, have-loze jongens het hekje van de tuin opengooien; en dan lopen ze soms zomaar over het gras en ze hebben ook al eens bloemen afgetrokken. Ja, en ik let wel op wanneer ze komen; ik sta al op de wacht in mijn kamer achter de gordijnen. En als ik ze zie, kom ik dadelijk te voorschijn en steek mijn vuist op . . . zó! . . . Maar dacht u, dat ze dan zo fatsoenlijk waren om hard weg te lopen? 't Helpt niets, hélemaal niets!"

Er kriebelt een lach om zijn lippen. „Ja, dàt begrijp ik. Ik geloof, dat ik zèlf, als 'k nog een kleine jongen was, ook bij u over het hekje kwam klimmen."

„Máár . . . , maar dat is . . ." Er licht verontwaardiging uit de ogen van de oude juffrouw. „Maar dat is toch vreselijk

onbehoorlijk, onbeschaafd, . . . zo iets. Zulke kinderen moeten toch beter worden opgevoed."

„Juist! . . . Béter! En dus *niet* met uw vuist. Maar vertel u me eens, weet u ook wie de kleine schelmen zijn?"

Er komen aanwijzingen. Hij begint te vermoeden, wie de snoodaards wezen kunnen. Een boodschap naar de twee laagste klassen . . . „En meneer, ik zou graag zien, dat u de jongens gedùcht strafte. Zulke kinderen kunnen niet strèng genoeg worden aangepakt. Ze zijn een schande voor uw school." Hij hoort, hoe haar wraakzucht hem poogt aan te jagen.

Het drietal verdachten verschijnt, nieuwsgierig, onthutst: twee jongetjes uit de eerste klas, en één uit de tweede . . .

„Ja! . . . já, dàt zijn ze," juicht de juffrouw. „Nu zijn ze er toch lelijk ingelopen; dàt hadden ze niet gedacht, dat ik . . ." De fiolen van haar toorn storten zich over haar slachtoffers uit. De meester, in stilte vermaakt, laat alles rustig zijn gang gaan. Als de juffrouw eindelijk haar ganse hart heeft ontladen, en de beschuldigten de cedel hunner overtredingen in diepe ongerustheid hebben horen afratelen, kan *zijn* requisitoir kort zijn: „Jij zit in de tweede klas, jij bent de oudste. Luister! *Jij* wordt de hóófdopzichter van het hekje, en jullie tweeën de gewone opzichters. Jullie gaat, als je voorbij komt, kijken, of het hekje goed dicht is. En als er soms andere jongens of meisjes het hekje opengooien, of er op klimmen, of verkeerde dingen doen in de tuin, kom je het *mij* dadelijk vertellen, hoor! . . . Goed begrepen? *Jij*, de hoofdopzichter, *jullie* de opzichters. Naar je plaats!"

Ze trekken af, een vreemde, stille trots in hun ogen. De juffrouw, sprakeloos, kijkt hen na.

„Máár . . . maar krijgen ze nu geen *straf*? . . ."

„Straf? . . . En 't worden uw *vrinden*!"

De juffrouw haalt haar smalle schoudertjes op. Hij vermoedt, wat ze dènt.

Als hij haar uitlaat: „Nu betreft u weer de wacht achter uw gordijnen; maar uw *vuist* laat u nooit weer zien . . . En als 't nu héél goed helpt, stopt u ze op een keer eens een koekje of een bruidsuiker of zo iets in hun vuile handen."

„Meester, we zage helemaal niks!" . . . Dat was het eerste rapport van de opzichters-combinatie.

„Meester, 't hekkie stong maor 'n klein bietje ope; we hemme 't stijf dich gedaon.” Tweede rapport. Zo hebben ze hem enkele dagen achtereen verveeld. Tóén kwamen ze, kennelijk belangwekkend, met 't bericht: „Meester, nou stong d'er een joggie bij 't hek; maar dat was niet erg: die was van 't kàkschooltje . . .”

Een paar weken later — 't geval was zijn ziel al weer vèr uitgevaren — kwamen ze op een middag vóór schooltijd gedrieën op hem toe vliegen, ieder met een prachtige sinaasappel: „Meester, van die juffrouw van 't hekkie gekrege . . . !”

Zijn open pet op bei z'n handen behoedzaam voor zijn buik, staat hij in blijde voldaanheid voor den meester; — jongen uit de vierde klas. Twee meisjes, klaarblijkelijk aandeelhoudsters in 't schoon geval, dringen dicht naast hem. Wat er omheen groept, is bijloop.

In die pet . . . een vogelnest, met vijf piepjonge spreeuwen er in.

Wat moet *hij* daarmee beginnen? . . . Ja, er stond een man een heg te knippen achter de oven van Steenis, en die had gezegd: „Hou-op je pet!”

Jonge vogeltjes! Elk voorjaar bracht slachtoffers in veiligheid op 't platte schooldak. De „vanger” mocht zelf, onder geleide van een juffrouw of meester op dat wijde dak — anders terra incognita — zelf een goed plekje zoeken voor 't beest, in de hoop, dat 't ouderpaar 't daar wel vinden zou. Een grote attractie. Honderden van 't jonge goed zijn in de loop der jaren uit wrede handen gered. Maar zo'n nest jonggeborenen! Daarvoor bood het dak geen behoud.

De meester kijkt de pet-vol met een bedrukt hart aan. 't Piept, en gaapt, en klept met de voor de nietige, glibberige scharminkeltjes onmogelijk grote snavels; een nest van enkel hongerige bekken lijkt het wel. 't Schijnt hem een reddeloos geval; maar voor die kinderen *moet* het opgelost.

„Weet je, . . . breng ze maar bij me thuis in de keuken; misschien weet mijn vrouw wel raad . . .” Die was vaker toevlucht in hopeloosheid geweest: een schort met inkt; een kind midden uit een modderplas gered; een wanhopig verscheurde broek. Mogelijk had ze ook wel verstand van

spreeuwenopvoeding . . . De bezitters van 't nest volgden de goede raad gaarne.

Maar toen de meester na vieren thuis kwam . . . Consternatie in de keuken. „Jij bent ook een mooie! Wat moet *ik* in vredesnaam met die beesten doen?” 't Piepte en krieuwde en klepte maar. Honger! honger! gaapten de rusteloze bekken. Onderscheiden probeersels die honger te stillen werden ondernomen. Die wàs niet te stillen. En wat moest het einde zijn? . . . Ze de nek omdraaien één voor één? Misschien 't best . . . „Maar *ik* doe 't niet,” zei z'n vrouw.

's Avonds, voor het slapen gaan, hebben ze in de keuken nog eens weer overleg gepleegd bij 't krieuwelend nest, dat veiligheid had gevonden in een oud steelpannetje. Z'n vrouw heeft, ten einde raad, er maar een doekje overheen gelegd. Waartoe dat diende, begrepen ze geen van beiden; maar zorgzaam wàs 't. En misschien bracht de nacht uitkomst.

's Morgens leefde en klepte en piepte het spreeuwenstel nog in ongebroken levenslust. Toen heeft de meester een kloek besluit genomen. De huisvrede liep gevaar . . . Hij heeft, toen de school begonnen was, den jongen van de pet — èn zijn aandeelhoudsters, want dàt was recht — opgehaald uit de klas en gezegd: „Wijs me de heg!” Met 't nest in 't pannetje zijn ze ter excursie getogen. De weg langs, een weiland door, een hek over . . . Gelukkig, de heggeknipper wàs er niet meer. En 't nest met 't jong gebroed is zorgzaam tussen wat takken ingelegd. Ze zijn gevieren weergekeerd, in de goede hoop, dat de griezelige scharminkeltjes dáár toch wel het veiligst waren . . .

Een andere keer brachten brave leerlingen hem een stervende kat thuis. In de morgen, lang nog voor de schooldeur open ging, kwamen ze bij hem aanschellen.

„Meester, een kat . . .!” Ze hadden het afzichtelijke beest, half verstijfd al, met schurftig aaneengeplakte haren en grote, glazige staarogen opgevist uit de Rijn. Hun kleren droegen de duidelijke sporen van de vangst . . .

„Zou-d-ie nog beter worden, meester?”

De meester keek zeer bedenkelijk; 't meest nog, om de moeilijkheid, die hij op z'n nuchtere maag op te lossen kreeg.

Maar te zeggen: „Gooi dat zieke, vieze beest maar gauw weer in 't water,” — dat was uitgesloten. Die goeie, domme jongens zouden zoiets immers niet kunnen begrijpen.

„Breng 'em maar in 't schuurtje.”

In 't schuurtje is hij op een oude zak op de anthraciet gelegd . . . „En nou eerst je handen wassen, hoor, met zeep. En stevig!” Dat speelde zich af in de keuken.

Toen hij onder de morgenschooltijd in 't schuurtje kijken ging, was 't beest reeds ter ziele, de gele staarogen in de zwarte kop wijd open. Hij heeft na twaalf de reddingsbrigade saamgeroepen.

„Jammer, hè, meester!”

„Begraven!” zei de meester. Ze hebben in een hoekje van de tuin het beest ter aarde besteld, takjes in de grond gestoken als een laatste hulde.

„Nou hêt-ie toch nog 'n mooie begraafenis, hè meester? Dat is toch beter dan in de Rijn,” zei Kobus, die het hardst gewerkt had. Hij veegde met zijn mouw het zweet van zijn neus.

't Was nog in de tijd van het leien-gebruik in de school. Als de meester iets zoekt in de grote provisie-kast, wordt er aan de kamerdeur getikt: Gerrit van Kooten, een opvallend grote jongen uit de vijfde klas, ietwat langzaam van nature, maar wel een aardige vent.

„Meester, 'k heb m'n griffel vergete . . .”

De meester, licht geprikkeld, fronsst zijn voorhoofd. „Moet je daarom bij *mij* komen? 't Is zeker niet de éérste keer.”

„De vierde, meester.”

's Meesters reactie neigt naar een gevoelige straf. 't Is zo hinderlijk, zo vermoeiend, dat kleine gedoe elke dag weer. En dat Gerrit van Kooten's meester zijn eigen geprikkeldheid nu naar hèm endosseert kan hij begrijpen; maar 't bevalt hem maar matig . . . Als hij echter de goedmoedige gelatenheid, de gulle bonhomie ziet op 't gezicht van den jongen, die rustig z'n verdiende straf wacht, dwaalt opeens de wel heel verre herinnering uit eigen jeugd door zijn ziel, van de vergeten inktlap en meester De Vries. Hij zegt: „Kom hier . . .,” grijpt een nieuwe griffel, een mooie met een gekleurd papiertje er om, uit de voorraaddoos. . . . „Alsjeblieft!”

De jongen, ietwat onthutst door dat gans ongedachte, kijkt naar de griffel.

„Nou, pak aan! . . . Daar hèb je een griffel.”

Gerrit van Kooten neemt de griffel aan, mompelt iets van „Dank u, meester,” wil al weggaan . . .

„Ja, jij zou wel willen, dat het zó afliep: een mooie griffel voor niets . . .” De meester wijst *in* de kast. Zie je daar het „Negertje”¹? Zodra je eens een cent over hebt, breng je die aan mij, voor de bus. Begrepen?”

„Ja, meester!”

„Afmars!”

Bij den meester raakt de futiliteit van de vergeten griffel aldra diep bedolven onder 't veelvuldig stof van de dagelijkse beslommeringen.

Bij Gerrit van Kooten? . . . Een week of drie na 't geval bij de provisiekast, staat de jongen voor hem. „Een cent, meester!”

„Een cent? . . . Wat moet ik daarmee?”

„Van die griffel, meester.”

„Ah ja! . . . ja! Kom mee!” Vreugdig ogenblik. De meester herinnert zich 't geval opeens weer scherp, vraagt nu niet, waarom de afrekening zo lang werd uitgesteld en of de jongen in die tijd nooit een offer bracht als 't Negertje rondging door de klassen, — hij ziet 't goede gebaar van nú; dat is genoeg.

De provisiekast gaat open.

„Stop je cent er maar in. Goed zo! Jij wordt een kerel waar de mensen op aan kunnen.”

Gerrit van Kooten had een goeie dag. De meester ook.

Gevallen in bonte kleur en wisseling zonder einde; fonkelende facetten in het vlakke, alledaagse leven van een schoolmeester.

Kinderschrijver.

Het kinderleven bloeit om hem heen als een weelderige wildernis: schone vreugden, diep leed, spanningen, het grote verlangen, het onsterflijk vertrouwen.

¹ 't Bekende Zendingcollecte-busje met het biddend zwartje er op.

Toch worden de kinderen *in zijn boeken* nooit de weerslag van de werkelijkheid, maar blijven verbeelding.

Dat mag niet anders. Wie zal een ander, ook een kind, in zijn diepste roerselen doorgronden? Wie kent zichzelf? . . . Een bestaand kinderleven te be-fantaseren wordt: het geweld-aandoen, het verminken. En wat zijn geestelijk-zijn betreft, dat is zeer zéker heilig land. Wel kan de schrijver, bij het scheppen-van-leven, in die weelderig bloeiende wildernis van zijn omgeving zoeken en vinden gaan.

Weergave van de *werkelijkheid* is nog geen *waarheid*; een foto is slechts stolling van leven. De innerlijke bewogenheid van den schrijver — met lief en leed, door bloeiende schoonheid of huiverende misère — kan een boek, óók een kinderboek, *waar* maken. Die sprake van het hart is het, die door het kinderhart moet worden verstaan.

En 't is soms maar een ogenschijnlijke kleinigheid, die den schrijver een wonderheerlijk perspectief opent, vol beloften; die hem vrolijk maakt of ontrust. Uit een onbeduidendheid — een opgevangen woord, wat blauwe rook uit een schoorsteen in schemeravond, een trek om strak gesloten lippen, een lach van een kind, een zwart verweerd paaltje, waarlangs het water van de vaart slobbert, een kronkelpad door 't hoge koren, een hondje onder een kar, een avondstorm over een veenplas — kan een kinderboek geboren worden.

Het leven is zo rijk, het kinderleven is zo mooi, ook in zijn donkerten en diepten. Het kind, met zijn onuitroeibaar geloof in 's levens schone beloften, wijst de felle tragiek af; lijdt zijn kinderleed wel diep; maar vlucht er uit weg, bidt zich in kinderlijk vertrouwen er uit weg, klimt of klautert immer weer naar de zonnige hoogten van zijn sterke levensvreugde; komt er, staat er onbewust als symbool van eeuwige jeugd . . . O, dáárvan — van die kinderlijke rijkdom, dat kinderlijk verdriet, dat kinderlijk volkomen vertrouwen te vertellen, wordt den schrijver een diepe vreugd. In te dringen in dat wonderrijke zieleleven en met-het-kind-samen te zoeken naar de vrede, die alle verstand te boven gaat, wordt hem ernstige blijdschap. Mee te spelen, mee te lachen in 't zonnig, eindeloos sprankelend spel van hun verbeelding, hun humor, is hem stralende vrolijkheid . . . Er is toch op deze barre wereld

nog zoveel goedheid en waarheid en schoonheid. De wereld van het kind is er vol van. Dat de kinderen in hun boek dan, als in een spiegel, zichzelf leren herkennen! 't Zal hen levend maken en sterk, ook als de donkere storm komt.

Te mogen schrijven voor kinderen — 't is genade Gods. En waar is schoner loon dan in de stille bewogenheid of de ongeweten glimlach van een *luisterend* kind?

Als kinderschrijver moet hij schrijven voor . . . *kinderen!* Een nog al simpele vanzelfsheid; och, wat is ze een bron van zorgen geweest.

Waarom? Omdat hij, al schrijvende, immer weer ten prooi is aan boze invloeden; — soms niet eens bewust.

Zijn eerezucht, iets *moois* te willen maken, speelt hem parten, hij is verloren in zijn werk, en vergeet het *luisterend kind* aan zijn knie.

Zijn collega's, — zullen *zij* z'n manier van werken waarderen? Hautain veroordelen misschien?

De volwassenen, de groten, de zeer verstandigen, — zullen *zij* tevreden zijn? Tevreden over de opvoedkundige waarden van zijn boek, het leerzame van de inhoud, de zuiverheid van het geestelijk element? Over . . . zoveel anders nog, dat te pas of te onpas wordt verwacht?

De critici, de recensenten, — zullen *zij* zwakheden in het boek ontdekken, waarop ze een succesvolle aanval kunnen lanceren?

Hij schrijft . . . àl meer invloeden sluipen om hem heen, dringen zich in tussen hem en zijn kind, dat steeds nog maar luisteren wil, maar — vergeten wordt, weggedrongen achter zoveel belangwekkendheden.

Hij schrijft . . . tòt hij zijn *luisterend kind mist*.

Dan — in schrik en ergernis, omdat hij bezig is zichzelf te dienen en niet zijn kind — staat hij op, jaagt zijn belagers uiteen, verscheurt wat hij heeft neergeschreven, trekt in zelfverwijt zijn kleine begerige weer tot zich; zal het weer goedmaken. 't Wàs niet voor de groten, 't was voor jou alleen; 't was 't schone geheim van *ons* samen.

Zo en zo alleen kan het kinderboek waar en goed en schoon worden. Zo alleen kan het kinderhart de stem van het

schrijvershart verstaan, en — herkennen als van zichzelf: de zegenrijkste bekoring, die een boek geven kan.

En — vreemde contradictio — zo en zo alléén ook kan het eenvoudige kinderboek de groten, de wijzen, de veeleisenden bekoren. Het kind *in* de mens sterft niet.

Man van gewicht.

De jaren gaan. En de snoeren zijn hem wel in liefelijke plaatsen gevallen.

Het obscure schoolmeestertje van vroeger is, qua zijn ambt èn zijn auteurschap, zo langzaam aan een man in bonis geworden.

Een bekend, gezien schoolhoofd in de buurt werd hij, onder zijn „schoolouders” met sympathie gerespecteerd. Zijn schoolbestuur stelt volkomen vertrouwen in zijn beleid; in de lange jaren is dat goede samenwerken zelfs door geen schijn van wrijving gestoord; onder den eminenten voorzitter, wiens scherpe blik de moderne tijd met zijn moderne nood zuiver onderkent, kan hij als hoofd zijn vleugels uitslaan ten allen kant. Onder het personeel leeft de geest van goede kameraadschap. Hij is er in hart en ziel van overtuigd, dat *die* de sfeer schept, waarin een gezond schoolleven zich alleen ontwikkelen kan: de zoele frisheid, waarin schone en goede dingen kunnen opbloeien, en veel kwade zwammen wel versterven moeten.

Hij is een rijk gezegend mens.

Hij krijgt als auteur een goede bekendheid, beleeft de vreugde, dat duizenden kinderen, overal waar het Nederlands wordt verstaan, zijn boeken met graagte lezen, al beseffen velen van het jonge goed misschien niet eens, dat er zoiets als een schrijver nodig is, om hen de „mooie verhalen” te bezorgen. Hij beleeft ook de stille voldoening, dat zovele heel eenvoudige mensen èn hoogstontwikkelden zich — misschien in de bekoring van hun eigen jeugdherinnering — verkwikken aan zijn werk.

Men begint hem te vragen, lezingen te houden. De publieke arena laat hem niet los. Hij wordt, zoals men dat noemt, een

man van gewicht. Burgerlijk en schoolmeesterlijk een arrivé.

Hoe gevaarlijk! Als het zwaartepunt van dat gewicht — zo menselijk begrijpbaar — zijn neiging tot stijging gaat vertonen en topzwaarheid veroorzaakt; als het zijn veilig beneden verlaat en de beide voeten op de goede grond der nuchtere werkelijkheid wankelen gaan!

Och, hoe zinloos is toch in wezen elke zelfverheffing voor wie eerlijk-met-zich-zelf poogt te leven; — belangwekkendheid is een narrekleed.

't Schoolmeester-zijn, of men nu hoofd is of onderwijzer, is zo moeilijk, wordt er met de jaren waarlijk niet gemakkelijker op; althans voor wie wat dieper dan de oppervlakte schouwen wil. De kleine geesten te vangen, te boeien, te leiden . . . *volkomen* leert men het *nooit*. Elke dag plaatst een man, die niet aan zelfverblindings lijdt, voor nieuwe raadsels; elke dag toont hem zijn eigen beperktheid en onmacht.

't Schrijver-zijn, ook voor kinderen, opzichzelf een schoon bedrijf, vraagt in de loop van de jaren àl meer bezinning, wordt *nooit* een vak, dat men „leert”. De drang, àl zuiverder te willen benaderen in woordenspel van wat men innerlijk schouwt, is een nobel, maar een hard meester. En wie in deze materie meent imperator te zijn is ten dode gedoemd.

't Vaak benijde leven van den in uiterlijke voorspoed ouder en wijzer en al geëerder wordenden schoolmeester-schrijver is in innerlijkheid een taaie strijd, een strijd op twee fronten; een strijd vol stille nederlaag, en diepe teleurstelling; soms met vreemd schone, overwinning, ongedacht.

Hoogmoedig worden? Hoe dwaas! Eigen, diepgevoelde zwakheid, tekortkoming leert wel anders. Kracht en gaven ontvangen om niet: genade; — ze kàn toch nimmer voeren tot hovaardij?

Man van gewicht; — vol belangrijkheid naar buiten? . . . De schoolarts — het instituut van het geneeskundig schooltoezicht is nog in zijn opkomst — wordt tot professor benoemd. De meester wenst hem, als hij voor 't laatst de school bezoekt, geluk met deze hoge waardering van zijn capaciteiten. Wat antwoordt de man? . . . „Weet u, wat mij er 't meest genoegen in doet? Dat mijn oude vader dit nog beleeft.”

„Ja, . . . ik begrijp u,” zegt de meester uit 't diepst van zijn hart. En er is een vage weemoed in hem.

Deze dokter zoekt een spiegel om de waarde van zijn eigen belangrijkheid te kunnen zien. Die vindt hij — niet in de hulde van het publiek, maar in de oude, blijde ogen van den man, die al zijn kleinheid kent.

Reprises van eigen jeugd.

Kinderen! . . . Een leven elke dag weer van vroeg tot laat onder kinderen. Thuis. Op school. Het houdt jong, zegt men . . . De meester kan zijn eigen jeugd niet kwijt.

Als zijn eigen kroost in de hanebalken op zolder, met de meest dwaze ingrediënten — een oud vloerkleed, bezemstelen, grote spijkers, touwen — toch ingenieus een wonderlijk nest heeft gebouwd, waarin het klaarblijkelijk de spannende romantiek van gevluichte vogels, of zeerovers, of kameelreizigers of Hugenoten of wie weet wat meer nog beleeft, nodigt het ook hèm dringend uit de heerlijkheden van dit schone nest te leren kennen. Hij weifelt geen ogenblik, waagt de voor zijn stijve botten halsbrekende klimpartij en . . . ervaart in vreemde, oude vreugde de verrukking van „het hol”; deelt mee van de saamgesleepte proviand: wortels, een beschuit, een apothekersfleschje met dropwater; koestert zich, in verre herkenning, in de warme veiligheid van „de schuilplaats”.

Dat is levenselixer voor de geest, die verouden gaat.

Z'n drie jongens — ze zijn dan vier, zes en zeven jaar — rôépen hem van uit de tuin, de grote tuin van 't bovenmeestershuis. Er klinkt glorie in hun blijde stemmen; maar hij ziet hen niet dadelijk . . . Dan, met een schok van schrik, ontwaart hij beweeg in de hoge esdoorn. Zitten ze dáár? Alle drie? Maar dat is levensgevaarlijk. Zijn vaderhart bonst.

„Ja, ik kom kijken! De takken goed knijpen, hoor!” Zijn stem is niet vast, zijn stap naar de boom in het andere tuindeinde ook niet.

Hij kijkt . . . „Prachtig! prachtig! . . . Maar niet loslaten, hoor!

Goeie boomklimmers houden zich altijd met handen en met voeten vast . . . En laat me nou 'es zien, hoe je er weer uit komt. Ja, Jan — 't is de kleinste — 't éérs . . . !" Zijn armen klaar om op te vangen als 't nog kan, wacht hij met kloppend hart het apenspel af. Maar 't lukt; 't lukt kostelijk: ze komen alle drie in de beste conditie weer op de begane grond. En de glorie gloeit op hun wangen, straalt uit hun ogen . . . „Mooi was dat, hè vader?"

Ga dan maar foeteren, vermanen, straffen! Dàt wordt — mogelijk erg onpedagogisch — vergeten in de blijdschap, dat ze behouden terug zijn; in de herkenning van eigen glorie uit verre jaren; in 't weten, dat zo'n klimavontuur in hun levensvorming past en er nog heel wat bomen van moeiten en gevaar hen in 't leven wachten, lenigheid en vaste greep dan kostelijke dingen zijn.

Hetzelfde drietal brave zonen — de oudste is negen jaar — mèt nog een vrind van hun leeftijd, trekt op avontuur naar de „Grasdijk". Dat is een brede met bomen beplante, groene kade, een eldorado voor jongensspel. Ter ener zijde loopt een breed kanaal, ter andere een sloot, met hier en daar struiken aan de kant.

En dan gebeurt er iets, dat, in een kinderboek als *motief* verwerkt, de indruk van gezochtheid wekken kon; maar het leven van den kwajongen hééft een onuitputtelijke rijkdom van gebeurlijkheden . . . Op die Grasdijk vliegt de kleinste van de knapen plotseling *in brand!* En ze hadden toch geen lucifers of ander brandgerei meegenomen; en van enig plan om een „fikkie" te stoken was geen sprake geweest. En toch, als ze — enigszins in twijfel, of ze geprezen dan wel gelaakt zullen worden — thuiskomen, heeft de kleine jongen een groot brandgat in zijn broek, èn in zijn borstrok en een gloeiende schroeiplek op zijn huid.

Een detective-geval. Waar ligt de oplossing?

Ze hebben ergens in 't gras de helft van een grote, glazen knikker gevonden. Een van hen is op de schone inval gekomen, die als brandglas te gebruiken; — een pikant kunstje van grote schooljongens afgezien. Daar hoort een schoenveter bij, die als een lont gloeien blijft wanneer hij eenmaal

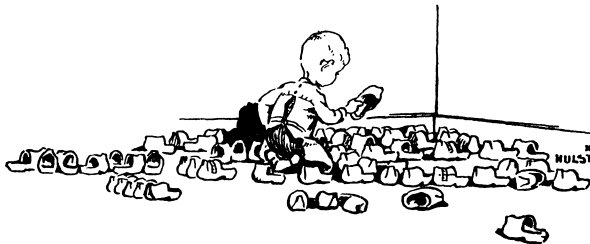
vuur heeft gevat en dan zo'n fijne, vieze brandlucht geeft. Aan de schoen van den kleinen jongen slingert wel zo iets; die wordt losgemaakt. En 't is gelukt; ze hebben in spanning de veter zien aangloeien, het vonkje langzaam zien voortvreten. Toen? — werd het te eentonig? Is er misschien een bijzonder belangrijk schip door 't kanaal komen varen? Ging er een hondje zwemmen? Hoe 't zij, de groteren zijn er van door gegaan; de kleine, haastig, heeft hen gevolgd, en de veter — *zijn* eigendom — maar zolang in zijn broekzak gestopt . . .

„Brand! . . . Hij brandt!”

Ze hebben den brandenden broeder in het gras gesmeten, hem door het gras gesleept, tot de vlammetjes doofden. En de vriend heeft gauw uit de sloot een handje vol water gehaald . . . „Want hij rookte nog . . .”

Welke Nurks heeft eens gezegd, dat hij weinig romantiek in 't kinderleven had opgemerkt?

De oudste van 't ensemble — hij was toen een jaar of vijf hoogstens — brengt op een goeie middag de twee onderwijzeressen van de laagste klassen in wanhoop. Hij heeft al zo vaak in stil benijden het bedrijf van de „klompengoedzetteren” gadegeslagen. Bij het begin van elke schooltijd mogen, bij toerbeurt, twee jongens, om der netheid wil, de klompen, die onder de kapstokken staan, in 't gelid zetten; — een zeer begeerde betrekking: In de stilgeworden gangen samen nog even rondgaan, en tersluiks door een glazen deur of een raam een lokaal binnengluren naar al die gevangenen, als ze zèlf de vrijheid nog bezitten, is een fijne vreugde. En — 't lijntrekkersgilde heeft ook zijn leerling-gezellen.

Maar den kleinen schoolmeestersjongen bekoorde de klompenordering-zelf 't meest. En op een middag, toen de begeerte hem te sterk werd, en hij zijn kans schoon zag, is hij van uit de tuin ongezien de stille schoolgang ingeslopen en ijverig aan de nasortering der klompen begonnen. Hij heeft naarstig alle grote bij de grote, alle kleine bij de kleine geschoven en als wijlen Uilenspiegel een hopeloze verwarring gesticht. Toen een der juffrouwen — onbewust van wat haar wachtte, als om vier uur de school zou uitgaan en ieder uit het klompenmengsel zijn eigendom terugzoeken moest — door haar lokaaldeur keek, is hij er veiligheidshalve toch maar van door gegaan . . .

'n Schooldille. Zo zijn er vele.

Ze zoeken altijd weer nieuw spel, en vinden ook.

Ze lokken op vroege Zondagmorgens in de winter hun vader uit bed. Dat hij een gewichtig man is, wel gans andere dingen aan 't hoofd heeft dan dwaas kinderspel, — ze hebben er geen notie van. Beren-spel moet het worden: zij de kleine beertjes, hij de grote beer; — een spel, dat in pyama's prachtig gespeeld kan worden op het vloerkleed vóór de warme haard in de studeerkamer, of onder het bureau. 't Wordt een cultus voor vele Zondagmorgens. En de extra tractatie, een beschuit met boter en suiker, een krentenbroodje, een gespaarde oliebol, na wild spel en wild gevecht in 't hol gesleept en verslonden, wordt een onvergetelijke lekkernij.

's Levens dwaasheid! En toch — sterkende acrobatiek voor 's lichaams lenigheid, die verstramt èn voor de geest, die verouderen wil.

Hij heeft ze, in een ogenblik van overmoed, kersen eten in de boomgaard beloofd, als hij vóór Zaterdag 't boek, waaraan hij werkt, voltooiën kan. — 't Was „Gerdientje”. — En elke avond als ze vóór 't naar bed gaan hem in zijn werkkamer goênacht komen zeggen, informeerden ze naarstiglijk naar het tempo . . . „Hoeveel bladzij's moet u nog? U krijgt het vast af, hè? Weet u 't allerlaatste al? . . .”

De Vrijdagavond wordt precair. Hij heeft tegenslag gehad en een goed slot eist uiterste zorg. Hij móét de belangstellende

supporters wel voorbereiden op een waarschijnlijke mislukking . . .

„Hè-è! jammer! . . . Maar als u nou héél hard doorschrijft . . .”

Dat is zijn eer, zijn eer als kameraad, toch *te* na. Oude hardnekkigheid wordt wakker. Hij heeft die nacht tot in de vroege, vrolijke morgen toe doorgewerkt. Het boek was af, de eer gered; — de kersen *zijn* gegeten.

Hoe dankbaar moet een schoolmeester zijn voor *eigen*, rijke, intens geleefde jeugd.

Hij ziet zijn rakkers van schooljongens, als ze zich onbespied wanen, achter op rijdende auto's klimmen; zich wagen op ondeugdelijk ijs; langs gootpijpen klimmen om een bal uit de dakgoot te redden. Hij houdt zijn hart vast: levensgevaarlijke ondernemingen. Hij moet ze beletten, voorkomen; maar diep in hem herleeft iets van oude, verre glorie; hij kènt die wondere levensdrang en zijn lokking; hij weet ook, hoe moeilijk die te bestrijden is.

Straf geven? Straf verschuift het kwaad, verdiept het vaak, tast het niet aan. Toch trekt hij er tegen te velde, ontleedt het gevaar, bouwt een scène van den jongen, die onder 't ijs raakte en in doodsangst rondspartelde, opbonsde tegen de harde zoldering, met zijn handen klauwde, maar de bijt niet meer vinden kon, zijn ogen opendeed en de donkere, de groene duisternis zag, die hem de keel toekneep . . . Stop! Een paar kinderen griezelen.

Hij suggereert hen ernst, bedachtzaamheid, èn . . . dat hij zeggen kan uit een eerlijk hart, in zijn jeugd al dat gevaarlijke spel „ook zo lekker” gevonden te hebben, opent hem diep toegang. De opvoeder niet tegenóver zijn object, — ernáást!

Schoolfeest met taartjes en bruidsuikers! Ongekende heerlijkheid; maar wat ieder krijgen zal, is slechts een heel bescheiden deel . . . De meester ziet zichzelf weer als schoolkind zitten — 't is maar éénmaal gebeurd in dat verre leven — als er een blad hoog gestapeld met gebakjes werd binnengebracht in zijn klas. Die overstelpende *weelde!* Het eigen taartje is hij vergeten; de verrukking, de rijkdom van het

blad-vòl *niet*. Die prachtige suggestie van de weelderige overvloed moet ook voor zijn kinderen bewaard. Hij roept de hulp in van de school-band der zevende klas, een ensemble van artisten op mondharmonica's, mirlitons, kleppers, een houten papierbak als dons geslagen met een met doeken omwonden stok, een oude pook bespeeld met een ijzeren staafje als triangel; — een ingenieuze vinding van den onderwijzer dier klas en jarenlang de glorie van de school onder de jongens.

Een rei van rythmisch dansende meisjes voorop, dan het muziekcors, dan . . . de ontzaglijke overvloed van taartjes en bruidsuikers der *gehele* school, per klas reeds afgeteld en op grote bladen door meisjes-met-sjerpjes gedragen; achteraan, op z'n eentje, de nar; — zo trekt deze stoet van overweldigende weelde klas in, klas uit onder 't schetteren der fanfares.

Een vreemde stilte, verbazing even is het loon voor 't ensemble, dan breekt de vervoering los. Maar — de stoet verdwijnt als ze kwam, en de nar, die de deur sluiten moet, maakt tot afscheid een lange neus tegen de klas. Wilde pret van de verbaasden, die overblijven zonder iets van 't lekkers te krijgen, maar vol verwachting voor straks. Ze hebben de sensatie van 't weelde-feest doorleefd. Dat een verre herinnering van den meester daarvan de oorzaak was, wisten ze niet.

Hij betrapt een kwekeling — 't was nog in de tijd, dat de Normalschool leefde en hij ook enkele dier schoolmeesters-in-hope huisvestte — op . . . clandestien *roken* in de provisiekamer, die als studeercel dienst mag doen.

Z'n hart gaat open als hij die zonde merkt. Verre, schone herinneringen bloeien open, aan de oude „zolder" en zijn geheimen, zijn vreugden, zijn romantiek . . . „Jongen," denkt hij, „je moest eens weten, wat wij uitspookten in de oude tijd. Jullie, in de moderne school, die geen donkerten en diepten meer heeft, waar alles even vlak en ordentelijk is, jullie zijn nette burgertjes geworden bij ons, oude nomaden . . . Je hebt je pijpje in je zak gestopt, je hand er op; je zit met een rood hoofd over je studieboek gebogen in felle ijver, en meent dat ik niets merk, dat manuaal niet versta. Prachtig zo! . . ." Dat

alles dènkt hij; hij zègt niets. Zou 't geen ontwijding zijn van eigen jeugd nu in lachwekkend machtsvertoon den zedemeester te gaan uithangen?

Niet te lang dralen, de pijp moest eens een brandhaard worden in de broek. Even in stil vermaak nog de spanning observeren van den armen betrapte, een spanning, die *hij* uit oude ondervinding nog zo intens kent. Dan verdwijnen, — en de schoolmeester-in-spe achterlaten in de mening, zijn baas fijntjes om de tuin geleid te hebben. Ja, zó moet het. Wie weet, wat wonderlijke vruchten voor een schoolmeestersleven zo'n ogenblik nog dragen kan!

Jeugdherinneringen, — ze zijn voor een schoolmeester een *kostelijke*, een nooit genoeg te *waarden* schat.

En wat is de invloed van een jeugd van diepgaande werking op een gans mensenleven, en niet op dat van een schoolmeester alléén, op *ieders* leven. De jeugd: het belangrijkste deel van het mensbestaan.

Daarom past hier *voorzichtigheid* den opvoeder. En kleinheid in eigen kracht. En . . . *gebed*. Wie hier arrivé wordt, is verloren. En zou *dit* geen waarheid zijn; een *kind* is niet een klein *mens*; maar een *mens* is een groot *kind*? Dat is lang niet hetzelfde.

Een waagstuk.

In bonte rij trekken de beelden uit het verleden voorbij. Ze zijn soms wonderlijk scherp, soms vreemd vervaagd. Ze dragen veel oude vreugde en veel oud leed. Ze vertellen van goede, schone dingen; van miskennis; van schoolmeestersverdrietelijkheden zonder einde; van diepe bemoediging ook.

Dat ze voorbijgaan! Wie zullen ze eigenlijk interesseren dan den man, die ze geboren zag worden, alléén? Die zeurig wordt en vervelend op zijn oude dag, en almaar terugroepen wil, wat verdween. Ja, dat ze voorbijgaan!

Maar enkele, sprankelend nog van leven, klemmen zich toch altijd weer aan hem vast, laten hem niet los.

Op de muur van een der jongensprivaten is, met houtskool, gekrabbeld. Gelukkig zijn 't geen vuile woorden; 't is de tekening van een boerenhuis. Maar — de reinheid van de muren moet scherp verdedigd, wil ze binnenkort niet in een vuilpoetserij ontaarden. Taak voor den bovenmeester.

Hij ziet, lichtelijk geërgerd, 't lastige geval. Wie deed het? 't Is een zonde van de eenzaamheid geweest, en wie zal ze bekennen? 't Moet een jongen zijn uit de vijfde klas. Dan maar naar die vijfde klas toe en een hartig woord spreken, en dreigen met uiterst streng toezicht, en dan maar hopen en geloven, dat 't kwaad voorlopig de kop is ingedrukt.

Aldus geschiedt. Och, zo is er in een grote school elke dag stof af te nemen.

„Meester, mag ik even wat tegen uw jongens zeggen?”

„O zeker, ga uw gang.”

En de philippica begint. Maar — onder de strafrede hindert hem ditmaal toch sterk het algemeen karakter er van. Ze

zitten hem allemaal zo vroom-onschuldig aan te kijken; toch is een de kwaaddoener. Wie zou dat nu zijn? Ja, als hij vraagt, wie daar krabbelde, krijgt hij natuurlijk géén antwoord. En dat is echec voor 't gezag; dan maar liever niets vragen en heengaan. 't Is toch immers ook zo èrg niet; een niemendalletje onder de vele zonden.

Dan — vreemde intuïtie — doet hij tòch een greep, beseft wel het hoogst hachelijke er van, maar wáágt het. Hij zwijgt een ogenblik, haalt dan demonstratief zijn zakmes uit zijn zak, doet het open, legt het met een tik op de lessenaar neer . . . „En nou wil ik, dat de jongen, die het deed, dit mes neemt, en 't moois gaat wegkrabben!”

En 't is, of een goede genius hem influïstert: „Blijf niet staan kijken, of die jongen nu ook werkelijk komt! Keer je om! Schielijk! Ga heen, trèk hem als 't ware mee. Hij volgt je 't gemakkelijkst achter je rug . . .”

Hij doet het; schielijk!

En — 't wonderlijke gebeurt: achter in de klas stommelt wat. Een vluchtige blik doet hem zien, dat daar een grote jongen op staat en naar voren komt, — zijn hoofd vuurrood.

Een prachtige overwinning: voor den jongen èn den meester.

't Was een gevaarlijk ondernemen geweest. Als 't mislukt was, had daar de waardige bovenmeester met zijn voorname gebaar van 't mes voor al zijn leerlingen te kijk gestaan als een pijs, waarom je alleen maar verholen lachen kunt. Die vreemde intuïtie deed hem veel op 't spel zetten; maar hij kende haar, had haar leren vertrouwen in zijn leven.

Nu was haar loon groot.

Hij bleef bij de deur staan, liet den jongen met het mes passeren, keek terloops naar 't gelaat van de klas. Instemming, verwondering, respect! Dàt vertellen die ogen. Een sterkend voorbeeld waarlijk . . . Zal hij, als de jongen verdwenen is in de gang, weer voor de klas teruggaan? En opvoedkundig wijzen op 't navolgenswaardige van de daad van den jongen, op de wenselijkheid van bekenenis van schuld, op . . . Neen, hij laat de klas met haar ondervinding alleen; het dappere gebaar van den jongen moet maar voor zich zelf spreken. Geen woorden nu meer. Woorden hebben in de wereld al zooveel stuk gemaakt.

In de W.C., de deur open, staat de jongen te werken.
„Straks dat slijpsel ook opvegen, hoor!”
„Ja, meester.”
Nu ook hier geen woord meer. Dante heeft reeds gezegd:
„Laat uw woorden geteld zijn!” En toen waren er nog niet eens pedagogen.
Wèl een paar weken later, als hij den jongen alleen in de gang tegenkomt: „Ries, moet je nog niet 'es gaan tekenen?”
„Neê-e, meester!” . . .
Dat „neê-e” klinkt dik en zwaar, klinkt blij-verontwaardigd, alsof het zeggen wil: „Hoe kun je nu zó iets denken?”
't Niemendalletje alweer voorbij.
Och, er worden zoveel kinderzonden in onbedachtzaamheid bedreven; en de zondaar wil er zo graag af. Hem helpen, als 't kan, het kwaad weer ongedaan te maken is in een schoolmeestersleven toch wel een schone mogelijkheid.

De gulden.

Triest geval: er is gestolen in de school. Er wordt gestolen in elke school; ook in de deftigste; en 't kwaad is zeer moeilijk te bestrijden. Den detective spelen, den dader zoeken en vinden, hoe lastig soms, baart niet de mééste zorg. Maar de wil om te buigen, de neiging te smoren, waarlijk te *helpen* . . . ontzaglijke eis.

Om twaalf uur als de school bijna leeggelopen is, zwerft in een van de hoogste klassen nog een huilend meisje, een lief, keurig net kind.

„Wat scheelt er aan?”

„k Ben me gulde kwijt, meester.”

„Je gulden? Hoe kan dat? Verloren? . . .” En dan komt het trieste verhaal, dat ze een gulden had meegekregen om na twaalf boodschappen te doen; dat ze hem in haar schapje boven op de bank had gelegd; dat ze er de hele morgen naar gekeken had, en dat hij nou tòch weg was.

Die middag moest 't geval terecht. 't Was wel ernstig. Geen potloodstompje, geen tol, geen lekkernij verdween spoorloos; een *gulden!* Een geweldige waarde in 't oog van een school-

kind; — de dader een *vreselijke* dief! Het heel erge is zeker de ganze school al doorgelekt: een *gulden* gestolen!

Hoe moet dit nu aangepakt? Hij weet het niet. De dader zal moeilijk te vinden zijn; het geld is zeker wel meegenomen, verstopt ergens, gedeeltelijk versnoept al misschien: 't bekende beeld van soortgelijke gevallen. En wat nu? Men kan toch de hele klas niet gaan fouilleren; men heeft daartoe misschien niet eens het recht. Men kan toch de politie niet in de zaak mengen.

„Wilt u 't behandelen?“ heeft de nog jonge onderwijzer van de klas gevraagd. „Jawel,“ heeft hij geantwoord; „maar hóé?“

En nu staat hij voor de klas, en weet het nòg niet. Vermoedens zijn er ganselijk niet; er schijnt niet opvallend gesnoept, er schijnt geen verdeling van de buit te hebben plaats gehad; er is geen enkele aanwijzing. Ja, de klas bergt wel een paar kinderen, in wie de grens tussen 't mijn en dijn niet scherp is getekend; maar enige reden hen te verdenken is er absoluut niet. En een rechterlijke dwaling zou voor een pedagoog nog meer funest zijn dan voor een jurist. Toch moet er recht gedaan; dat eist de klas. Maar hoe?

Trieste geschiedenis. Hij zegt dan maar — hij moet toch *iets* zeggen —: „Er is vanmorgen een gulden weggenomen. Dat weet jullie. En één van jullie heeft het gedaan. Dáár, op dat plekje lag hij, en Rika heeft er de hele morgen naar gekeken; ze zat alleen in de voorste bank. En toch is hij op een onbewaakt ogenblik weggepakt. Dóór . . . één van jullie! 't Is verschrikkelijk!“

Hij zwijgt, een heele poos, kijkt de klas rond; zijn ogen passeren elk kind. Moeilijk moment! Hij ziet er een paar kleuren, weet meteen, dat zij de daders *niet* zijn, maar 't vreemde, 't erge van 't geval, zijn onderzoekend kijken naar hen, hun 't bloed naar de wangen jaagt.

„Één van jullie! Ik weet niet, wie, èn . . .“ plotseling wijst juist zijn volslagen *onmacht* hem de goede, verborgen weg.

„Ik weet het niet, èn . . . ik *wil* het niet weten ook . . . Jullie denkt, dat ik vragen zal: „„Wie heeft het gedaan?““ Maar dat *wil* ik niet, dat *durf* ik niet . . . *Als* ik dat eens vroeg, en *als* er dan een van de jongens of de meisjes hier de vinger opstak? Vreselijk! Dan zou ik het heel erge weten, en jullie

zoudt het allemaal weten, en dat kind aankijken: de *dief!* Neen, neen! Ik zou schrikken, mijn ogen neerslaan, een kleur krijgen misschien, omdat ik het zó erg, zó gemeen vond. Ik vraag niets. Ik behoef dat erge niet te weten, en jullie behoeft het ook niet te weten. Eén is er, die alles weet, die ook nu dien jongen of dat meisje hier in onze klas zitten ziet. Hij wil vergeven . . ."

Stilte weer.

„Helpen! Helpen!” fluistert een inwendige stem.

„Weet je, ik wil dien jongen of dat meisje een goede, een eerlijke raad geven. Luister! Misschien *is* die gulden er nog wel; misschien is er nog negentig cent van, of tachtig . . . Die jongen of dat meisje mag dat geld bij mij, thuis, in de brievenbus stoppen. Wikkel het maar in een papiertje. En *niet* doen dadelijk na vieren, als ik nog op de stoep loop en er kinderen bij de school spelen: niemand behoeft het te weten. Dat kan ook wel om vijf, om zes, om zeven uur gebeuren. En hij of zij, die zó zijn schuld bekent, zal thuis ergens, in zijn bed desnoods, wel een plekje vinden om zijn knieën te buigen, aan God vergeving te vragen voor zijn daad . . . Meester, nu gaan we weer werken, wij allemaal; en die *éne* ook . . . Mijn hart is vol vertrouwen.”

De meester knikte. „Het mijne ook,” zei hij.

Die middag, kwart na vier, heeft de brievenbus van 't bovenmeestershuis naast de school gekrikt: er lag een gulden in, gewikkeld in een vuil stukje krantenpapier . . . Heerlijke zelfoverwinning van dat kind!

„Ja, maar . . .” fluisterde het duiveltje van het sarcasme in 's bovenmeesters hart, „was dat niet een slimme streek van je om de gulden weer machtig te worden?” 't Bedierf zijn dankbaarheid; maar slechts voor een ogenblik. Zeker, zo zou zijn pogen uit te leggen zijn; maar 't was anders. Die ene gulden was hem nu zelf wel een tientje waard.

Met een blij hart is hij de volgende morgen dadelijk na het begin van de schooltijd, weer naar de klas gegaan. Hij heeft, zwijgend, de gulden uit zijn vestzak genomen, hem in de hoogte gestoken.

Toen heeft hij alleen gezegd, en de gulden weer in het schapje gelegd: „Alsjeblieft, Rika! . . . Gelukkig, hè? Maar

ook gelukkig voor den jongen of het meisje, dat zijn kwaad weer heeft goed gemaakt." En tegen den meester: „Meester, ook gelukkig voor u en voor mij. Nu is die lelijke zwarte vlek op de klas weer wit geworden. Nu kunnen al die kinderen ons weer open en eerlijk in de ogen kijken. En voor ons zijn ze nu weer allemaal eender... Er is geen *dief* meer."

Geen woord verder. Geen napreek. Hij is heengegaan.

Wel heel jammer! Die middag, bij het aangaan van de school, kwam er een deertje uit de eerste klas, een aardig, pienter kind, naar hem toeschieten: „Meester, ik heb gistere een papiertje bij u in de brievebus gestop; 't môs voor Aartje Bos¹ . . ."

Jammer! Zo heeft hij tòch geweten, wat hij liever *niet* weten wilde; — maar ook *hij* alleen.

Dit is wel een van zijn mooiste herinneringen uit de klasse-criminaliteit; maar ook een, die misschien maar éénmaal in een leven kan voorkomen. Deze wel zeer vreemde berechting van de zaak was niet uit nadenken en overleg en scherpzinnigheid, ze was uit onmacht geboren, intuïtief. Als model voor andere gevallen zou ze hopeloos mislukken, een paskwil zijn.

Maar *dit* is er weer de zegenende heerlijkheid van: Ons kind in zijn zonden zoekt hulp ter bevrijding; — aan ons het voorrecht, die hulp te mogen bieden; aan ons de taak, het aanvaarden er van ook mógelijk te maken.

De man met de mattenklopper.

'n Andere film. Tragi-komisch . . .

Op een vrolijke zonnige lentemiddag, als de school aanloopt en de meester op het trottoir voor de ingang rustig zijn sigaartje staat te roken, zich niet van enig kwaad bewust, overvalt hem de dreiging van moord en doodslag.

„Tien jaar he'k er voor over, hoor-ie dat?"

Daar zeilt opeens een vreemd sinjeur op hem af, klaarblijkelijk een landloper, op jaren al; verschunnigd, verwaarloosd mens met grote klep-sloffes aan, een zak op zijn rug, waaruit de steel van een mattenklopper steekt.

¹ Deze naam is gefingeerd.

„Doch-ie nou, da'k me door jou liet bedondere en door die smeerlappe van jonges van jou?”

Z'n vuisten gebald staat hij voor den overrompelden meester, die hem meer verbaasd dan geschrokken aankijkt, die in zijn leven wel leerde zijn kalmte te bewaren en op zijn qui vive te blijven... „Man, kalmpjes aan! Vertel me 'es...”

Iets begrijpt hij al van die plotseling precaire situatie. Een paar kleineren, uit de laagste klassen, hebben hem terloops verteld, dat de grote jongens een man met sloffen aan geplaagd hadden, en dat-ie toen zo kwaad geworden was en ze met een mattenklopper had achterna gezeten, en dat-ie zo gevloekt had...

't Was zeker ergens in de omtrek van de school gebeurd, en er moest al wel een tijdje over zijn heengegaan; want de kwâjongens uit de hogere klassen, die voor zo iets 't eerst in aanmerking kwamen, waren al naar binnen gestapt, rustig, in niets tonende, zulk een emotie zo kort nog achter de rug te hebben. Grote afmetingen kòn het molest niet hebben gehad; maar dât deed er minder toe. Dergelijke straatschenderij haatte hij hartgrondig; dat wisten zijn rakkers wel. De beledigde zwerver was dus aan een best adres terechtgekomen, scheen daar echter, om welke duistere reden ook, weinig vertrouwen in te hebben.

„Jij?...” raasde hij, „jij en je ploerte van jonges?... Ik zel je me mes in je...” Vloekende, tierende schoof hij op z'n grote sloffen in een halve cirkel om zijn slachtoffer heen; maar een mes was nog niet te zien. Zijn adem rook sterk naar alcohol. De meester, uiterlijk volkomen kalm, innerlijk heftig geërgerd, volgde elk zijner bewegingen. Hij kende dat soort intimidaties wel. Ze schijnen bij voorkeur onder het schoolmeesterdom zich een prooi te zoeken...

„Man, wat wil je nou eigenlijk? Wil je, dat ik je hêlpen zal? Ik beloof je...”

„Hêllepe?... hêllepe? Mijn hêllepe?... Ik zèl je hêllepe...! Tien jaar hê'k voor je over, hoor-ie dat?... Tien jaar, twintig jaar!”

Hij smeed de zak van zijn rug tegen het trottoir; de mattenklopper schoof er uit. Hij greep die... „Tien jaar, twintig jaar!”

Humbug, armzalige branie van den stakker was al zijn dreig, dat onderkende de meester wel; maar voorzichtigheid bleef geboden, hem goed in de gaten houden en... *niet* retireren. Een schaar van kinderen groepte om den schreeuwer heen; een wijde, bange kring. En de werkjongens van de stijselfabriek met hun witte-poeder-gezichten kwamen aanhollen, en Stijn, 's meesters dagmeisje, een stevige, struise deern, die de stoep aan 't vegeu was, schoof al nader, drift in haar ogen, haar bezem klaar... 't Waren de hulptroepen, die aanrukten. Hij zag het, met even een stille vrolijkheid door dat dwaas-trieste heen.

„Allo jongens, jullie de school in!” Ietwat spijtig, dat hen de afloop van 't drama ontgaan zou, gehoorzaamden ze, schoven in wijde boog om den landloper heen; een onderwijzer, die op 't rumoer was afgekomen, zorgde in de vestibule voor een snellere doortocht.

„Sluiten!” fluisterde de belaagde bovenmeester tegen zijn helper.

„Ja, maar... u...?”

„Sluit maar gerust...” De schooldeur ging dicht.

„En ik zeg-ie... ik heb méér in de bajes gezete. Tien jaar he'k voor je over. Doch-ie nou, da'k me door jou en door al je jonges liet besjoegele voor d'n d...”

De meester gaf geen antwoord, bevroor, poogde alleen den wildeman diep in de ogen te kijken.

En — zo vreemd ongemotiveerd als de aanval begon, eindigde hij ook. Plotseling greep de landloper zijn zak weer, slingerde die over zijn schouder, slofte weg; — zonder één woord meer te zeggen.

„We zouwe je bès geholpe hebbe, meester, hoor!” branieden de stijfseljongens... „Nou, meneer, maar ik ook,” zei Stijn, haar bezem nog klaar als een smid z'n voorhamer.

„Dat wist ik wel,” zei de meester met een glimlach... „Wat 'n stakker eigenlijk, is 't niet!”

Hij ging naar binnen, toch dankbaar dat 't voorbij was en zo goed afliep.

De tragi-komische film was ten einde.

De klimmers.

„Meneer, u kunt mij misschien een genoeg doen!“... Aldus een buurtbewoner, hoofdinspecteur van politie, een geweldig man.

Hij heeft herhaaldelijk overlast van schooljongens, zijn eigen middelen daartegen schijnen te falen. Hij komt hulp zoeken bij den alvermogenden schoolmeester van wiens strafende hand ook hij, als zovele anderen, wonderen verwacht.

Hij is een wijs man, vertelt met een glimlach van begrijpen: „'t Zijn kranige klimmers: ze klauteren als apen zo vlug langs de gootpijp naar onze tweede verdieping, en trekken dan lelijke gezichten tegen ons kleintje, dat elke middag nog een uurtje slapen gaat. Door de zijruit van de erker kunnen ze haar juist in haar bedje zien liggen. Mijn maatregelen er tegen hebben weinig of geen succes. De rakkers zijn zo vlug als water... Och, een dwaze jongensstreek; maar het kind krijgt er de stuipen van op 't lijf. Misschien kunt u me helpen.“

Met zo'n man is te praten. Hij ziet de proporties van 't geval zuiver.

„Hebt u enige aanwijzing? ... Kijkt u, ongemerkt, eens rond?“ De speelplaats voor schooltijd was vol kindergejoel.

„Ja, die krullebol, daar bij het muurtje, schijnt me een van de belhamels.“

„Ah ja!“ zegt de meester, „dat klopt. Allerwaarschijnlijkst hebt u dáár juist den aanlegger te pakken. Maar — ik garandeer u: uw meisje zal voortaan rustig slapen gaan. Eén dringend verzoek: mocht de injectie van de rakkers onverhoopt *niet* helpen, dan moet u mij dat *direct* berichten.“

De inspecteur verdween met even de twijfel in zijn ogen: „Meester, is dat niet *te* houd gesproken?“

Toen de school was begonnen, overal de stilte en de rust was ingetreden, werd de krullebol ontboden in de bovenmeesterskamer.

„Jij bent al vaak in een gootpijp geklommen, hebt lelijke gezichten getrokken en een klein meisje aan het schrikken gemaakt. Je klimt zeker op je kousen, zó met kromme benen tussen de pijp en de muur?“

„Ja, meester.”

„Wie hebben dat óók gedaan?”

„Me broertje¹, en Has Lit, en . . .”

„Haal ze op, allemaal!”

En daar staan ze nu op een rijtje; — een vijftal.

De meester, door ervaring geleerd, heeft al lang gebroken met z'n oude gewoonte, dergelijke overtredingen tegen de samenleving *in de klas* te berechten. De kans op infectie ten kwade is veel groter dan die op een mogelijk heil van het voorbeeld, dat afschrikken moet. De schuldige, meest uiterst gevoelig voor het kijken en luisteren van zijn klasgenoten, is niet zichzelf, gééft zich niet. In de stille kamer, waar geen invloeden van buiten werken, bloeit de oprechtheid zoveel gemakkelijker op; ook de goede trouw.

„Luister! Er is een meneer bij mij geweest, de meneer van de gootpijp. Hij zei, dat jullie kranig klimmen kon. Hij zei ook, dat jullie zijn kleine meisje aan het schrikken bracht, door lelijke gezichten te trekken tegen haar, en dat ze hilde van bangheid . . . Is dat zo?”

„Ja, . . .” knikken ze, beamen ze met een nerveus lachje, „ja, meester.”

„Goed! . . . Ik heb gezegd: „Meneer, ga heen; uw kleine meisje zal voortaan 's middags rustig slapen gaan: mijn jongens klimmen *niet* meer.” En nu? Als jullie nu wéér klimmen gaat, ben *ik* een leugenaar. Móet dat? Måg dat!”

„Neen,” schudden ze. „Neen . . .”

„Dat wist ik wel. Afgesproken dus: jullie gaat de gootpijp . . . *voorbij*. Kijk me maar aan, diep in mijn ogen, één voor één. Dat is eerlijk . . . *jij*, ja, en *jij* . . . en *jij* . . . Neen, *niet* naar het randje van mijn oor kijken. In mijn *ogen* . . .”

O, aan dat ogenspel hebben ze zo'n hekel.

„*Jij*, ja, en *jij!* . . . Goed! Alle vijf beloofd! Nu weet ik, dat 't waar is . . . Afmars!”

't Middagslaapje van het kleine meisje is door griezelige grimassen niet meer gestoord.

Maar — toen de meester zo stoutweg zichzelf en den inspecteur succes beloofde, spande zich in hem de hardnekkige wil:

¹ 't Was dezelfde tweeling waarvan op bladzijde 97 gesproken is; koene ridders van de straat.

jullie *zult* gehoorzamen, 't koste wat 't wil! Ware het wondere experiment mislukt, hij zou voor géén middel zijn teruggedeinsd, zèlfs niet voor een wegzenden van de school van den onverbeterlijke. Zijn jongens, toen ze daar zo gewillig bij hem stonden, wisten dat niet. Hebben zij tòch, *onbewust*, zich voor die wil gebogen? Wie zal de kracht der ondergrondse stromingen in het mensenleven kènnen?

Hoe 't zij, 't schone doel wàs bereikt. En — ze gehoorzaamden; niet uit vrees, maar omdat ze dat zèlf wilden. *De beterschap*.

„En, meneer, hebben mijn jongens uw dochtertje nog wel eens verontrust?“... 't Was een poos na 't geval dat de meester den inspecteur ontmoette op de tram.

„Nooit meer! Prachtig! Dank u wel! ... Ze hebben er zeker duchtig van gelust?“

De meester glimlachte. „Neen, dàt nu niet bepaald.“ Hij vertelde 't experiment.

„Alle weergaas, zoiets moesten wij bij de politie nu ook kunnen doen.“

„Niet gemakkelijk voor u. U bestrijdt de criminaliteit. Dat geeft wel een andere gerichtheid aan uw doen. Maar dat wij, schoolmeesters, ook zo graag den rechter van instructie spelen, dàt is, naar mijn mening, fout.“

De inspecteur knikte. Hij dacht na ... „Toch wel een mooi vak, dat van u,“ zei hij.

Herinneringen in bonte rij.

Welk lang schoolmeestersleven is er niet vol van?

In de Handelsbeurs.

De jaren gingen; de jaren vlogen.

„Wij brengen onze jaren door als een gedachte“¹.

Uiterlijk in rustige evenmaat, innerlijk in zoeken en tasten, in zorgen en strijd, ging het leven voorbij.

¹ Psalm 90 : 5.

Hij moest twee heren dienen: onderwijs en literatuur. En niemand *kan* twee heren dienen. Maar — waren zij beiden niet de prinselijke pages van zijn kleine hoogheid: het kind in zijn onbewustheid? Waren zij *heer* of waren zij *dienaar*? . . . Hij poogde het kind en zijn behoeften immer weer primair te zien. Dat gaf sterkte, en stille troost in twijfel, en innerlijk evenwicht.

Een trieste ervaring.

Wie, die aan de publieke weg timmert, zal ontkomen aan het kwaadsprekende woord? Afgunst is een wildwoekerende giftplant. Och, het deerde hem zo weinig. Trof het geroddel den kwaadspreker-zelf niet 't felst? Maar — als er van hem verteld wordt, dat hij „boekjes“ *onder schooltijd* schrijft, treft hem dit toch wel pijnlijk.

Waarom . . .? *Niet* in de eerste plaats om de aantijging, dat hij zijn schoolmeestersplicht verwaarlozen zou; — nooit schichtig voor zelfcritiek, is hij zich vele tekortkomingen bewust — maar juist om de domme denigratie van zijn *auteur-schap*.

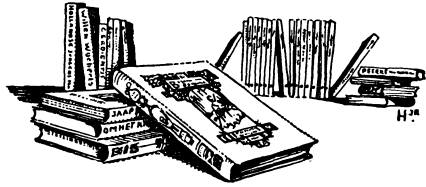
Dit moeilijke werk, dat uiterste inspanning, dat hartebloed kost, en bagatelle beschouwd; en het mogelijk geacht midden in de rompslomp van het dagelijks schoolgebeuren . . . ! Wat waan-idee moest de roddelaar toch koesteren van litterair pogen, om een ernstig schrijver zó iets toe te dichten?

Nochtans ging hij, door goed en kwaad gerucht heen, rustig voort.

Zijn „oeuvre“ begint afmetingen te krijgen: de boeken-rij groeit bij de jaren. Hij zelf heeft zijn favorites daar onder: „Peerke“; „Bello“; de Rozemarijntjes; de kleutterromans voor de gragen, die nauw de leeskunst machtig zijn . . .

Hij heeft in zijn schoolleven, tussen de wel zeer eenvoudige kinderen, zo hartgrondig leren verstaan, dat de vraag: „Wat zeg ik?“ er weinig toe doet; maar die andere: „Wat verstaan ze?“ alles beheersen moet. In wezen eigenlijk een simpele waarheid; maar een, die zelfstrijd, soms zelfverloochening kost. En . . . ook een, die 't hart van een *kinder-schrijver* moet zijn ingebrand.

Wat is een goed boek? Men kan even goed vragen: „Wat is een goed mens?“ De invloed, die van iemand uitgaat op zijn omgeving, ligt niet in wat hij zegt, of wat hij doet; maar in wat hij is. Zo ook het boek. Vorm en inhoud zijn secundair; waar het op aankomt is . . . dat, wat men in woorden niet zeggen kan, de *ziel* van een boek.

Maar — schone waarheid — nu kan de schrijver wel de *vorm* en de *inhoud* scheppen van een boek; — de *ziel* niet. Die wordt geboren zijns ondanks, al of niet. Dat kan hem nooit *verdiene* worden, dat blijft *genade*.

Hij wist het: het allerdiepste, het allerfijnste van een boek beheerste hij niet.

Hij schreef — in stil vertrouwen.

Mooi werk, — het kind voedsel te mogen geven, betrouwbaar, verteerbaar, smakelijk voedsel voor zijn immer hongerende fantasie; het de goedheid en de schoonheid en de blijheid en de smart van het leven te laten aanvoelen; het *stil* te maken, opdat het *luisteren* kan naar de stem van den Heiland, die ook spreken wil in het kleine hart.

Mooi werk; — diep gevoelde dankbaarheid aan God, die hem het onwaardbaar voorrecht schonk, zo lange jaren te mogen arbeiden, leefde in hem; diepe erkentelijkheid ook voor de wondere, de nooit gedachte zegen, die rusten mocht op dit deel van zijn werk in de levenswijngaard.

En de jaren gingen.

Toen kwam een grote, een vréemde dag.

Hij werd „gehuldigd“.

Goede, oude vrienden wilden hem, toen het een kwarteeuw geleden was, dat hij zijn eerste boek voor kinderen schreef, feest bereiden; — glorie. Hij weifelde wel, maar hij wilde, hij durfde toch niet weigeren: 't was zo eerlijk gemeend. Dat men 't kind-zélf inschakelde, was hem een stille vreugde, maar — 't plan hiéld een vreemd-bange bekoring voor hem.

En 't feestgedruis naderde, beklemmend snel.

De poging, door enkelen in bescheiden gebaar ondernomen, vond grote bijval, werd dadelijk vol sympathie door vele zeer vooraanstaanden in den lande gesteund: een allendags-schoolmeester, die vertellingen voor kinderen schreef, in 't verblindend zoeklicht van zo grote belangstelling; — 't verbijsterde hem.

Eén diepe vreugde was daarin: de eer, die daarmee aan *het kinderboek in 't algemeen* werd bewezen, was hem een stralende voldoening; het kinderboek, dat, naar *zijn* overtuiging, in het grote huis onzer litteratuur niet maar een vreemde boodschappenjongen of een bellemeisje behoorde te zijn, maar — in al zijn simpelheid — toch een *eigen* kind.

Als de grote, vreemde dag kòmt, — als van alle Christelijke scholen en Zondagsscholen in zijn oude stad kinderen hem in de Handelsbeurs zullen toezingen, — als naast Ds. van Meer, praeses van het Werk-comité en voorzitter der Nederlandse Zondagsschoolvereniging, ook de burgemeester van Utrecht hem, „den geboren Utrechtsen jongen” de eer zal aandoen, hem toe te spreken, — als het feestgedruis benauwend nadert, krant en tijdschrift zijn auteurschap onder de loupe nemen, de boekhandel speciale etalages van zijn werk inricht, schoolouders, de bakker en de groentenman hem bij voorbaat vriendelijkheden bewijzen, — als de grote, vreemde dag kòmt, is hij . . . *ziek*.

Niemand dan zijn naaste omgeving en zijn dokter weet dat; niemand màg dat weten. Moet *hij* nu de spelbreker zijn? Hij eet niet, slaapt niet, injecties houden hem op de been.

Als hij de gedenkwaardige Zaterdagmiddag, met zijn vrouw, de volle feestzaal wordt binnengeleid, als de fanfares schetteren, als allen opstaan . . . die vreemde angst! 't Is, of dat kopen geluid op hem neerdavert; hij duizelt; maar hij bijt op de tanden: het moet, het móét! . . .

Het grote kinderkoor zingt; de sprekers brengen zijn werk hulde . . . Hij, tussen zijn familie, in die ontzaglijke grote zaal het kleine middelpunt. 't Overweldigt hem; hij vecht met zichzelf. En te midden van het hoge feest ziet hij zichzelf weer als kleine jongen, Zaterdags diep in de stad op boodschappen uit, deze zelfde zaal tersluiks binnenglippen. Ze was

veel minder geacheveerd dan thans, toen nog maar de oude boter- en eierenhal van Utrecht. 't Lastig kindervolk werd geweerd; maar hij, kwâjongen, wist wel een open achterdeur in een steeg, om toch binnen te komen en langs de stalletjes te slenteren, te kijken, te luisteren . . . Nu, te midden van de bloemen, te midden van zijn hoge huldiging, waart — als een verre, vriendelijke herinnering — de vreemde, penetrante geur van de zuivel om hem heen, moet hij denken aan 't standje, dat hij kreeg, als hij te laat thuis kwam.

Moeder! . . . Als ze *dit*, dit geweldige van nú, eens geweten had!

Een wonder stille, een blij rust bloeit in hem op.

Hij moet — moeilijk ogenblik — zelf achter de groene tafel komen. Hij moet „bedanken”. Hij heeft in die laatste, lichamelijke en geestelijk zo zorgvolle dagen geen schone speech kunnen instuderen, hij moet maar wagen wat 't worden wil, maar — vreemde, verrassende dingen toch in 't leven — 't gaat wonderlijk goed.

Hij vertelt van zijn diepe erkentelijkheid; — aan zovele kleinen, die hem dit prachtige feest bereidden; aan zovele groten, die door hun belangstelling, als over hun kinderen heen, hem de hand reikten; aan zovele dragers van hoge namen, die, in hem, het kinderboek eerden. Hij vertelt van zijn stille voldoening, die het kleine briefje hem gaf alleen ondertekend: „Een moeder”. Hij vertelt ook van zijn kwâjongens-geslenter door ditzelfde oude gebouw. En van zijn grote liefde voor het „vertelsel”. Als hij in de Middeleeuwen had geleefd, zou hij zeker sprookspreker geworden zijn, vinder, troubadour . . . Hij spreekt ook van zijn innige dankbaarheid aan Hem, die in Zijn genade hem waardig keurde, het kind te mogen dienen . . .

Ze zijn in lange rij langs hem getrokken, eerst de kinderen van zijn eigen school, dan de andere zangers; toen de groten . . . Die Zaterdagmiddag in November is voor hem geworden een moment in zijn leven, dat hij nooit vergeten zal; dat hem *klein* maakte als misschien nooit te voren; dat hem toch, tegelijk, zulk een diepe vreugde gaf.

Na de feestmaaltijd in besloten kring, — weer *thuis* . . .

Thuis, in de stille veiligheid van zijn werkkamer, liggen daar, als verre, vriendelijke groeten van vele kleine vrienden en vriendinnen, de duizenden en nog eens duizenden namen — zorgzaam en keurig geschreven of heerlijk naief neergekrabbeld — verzameld op lange lijsten, gerangschikt in mooie dozen. Namen van kleinen uit Zeeuws-Vlaanderen en uit het land van den Dollard; van Texel en Zuid-Limburg; uit Bergentheim in 't Oosten en Katwijk in 't Westen; uit Brussel en uit Exel; uit de grote steden en uit dorpen en vlekken, waarvan de ligging hem soms niet eens helder is . . .

Vriendelijke woorden van groten prijken daartussen; fijnzinnige opdrachten; gecalligrafeerde oorkonden; verzen; — altemaal bewijzen van vriendschap . . . En dan wat de post bracht.

Hij zit er bij . . .

Waarom, . . . waarom is *hem* dit grote, dit overstelpend vreugdige in zijn leven beschoren? Waarom is *hem* de schone taak, de ontzaglijke verantwoordelijkheid, zooveel luisterende kinderharten te boeien, op de schouders gelegd?

Bange heerlijkheid!

Gods talenten.

O, getrouw te mogen blijven, — getrouw tot het einde!

Afscheid.

En 't leven gaat voort; — het wordt er niet gemakkelijker op.

De onderwijssfeer in den lande trilt van onrust. De klassen worden door de verhoogde leerlingenschaal al groter, *te* groot voor rustig werken. De bemoeiingen van hogerhand met de school zijn vele. Er groeit een algemeen verlangen naar rust . . . Is de school oud, is de school lijdende geworden? En waar schuilt de kwaal?

Maar de kinderen spelen en ruziën, lachen en schreien, zoals kinderen *altijd* gedaan hebben. Ze struikelen over hun eigen ongedurigheid; maar zoeken immer weer de zon van het leven, dat zo vol schone beloften is, — juist zoals hun voorvaderen het de eeuwen door deden.

Dat de „na-oorlogse“ kinderen *anders* zouden geworden zijn, ondeugender dan vroeger? . . . Hij heeft het nooit kunnen geloven. Wel heeft hij gezien, dat hun levensstrijd — ongeweten — moeilijk was, omdat er thuis de zorg leefde, de werkloosheid, omdat daar de trieste nevel hing van 't hopeloos uitzicht; maar — ze zijn dapper! Ze *geloven* in het leven: Als 't bar wintert, duikelen ze door de sneeuw; ze smijten de glanzend bruine kastanjes in hun bolsters van wit satijn van de herfstbomen; ze spartelen, als 't zomer is, in 't koele water; in de lente plukken ze bloemen; — dat alles in dezelfde vreugde en met dezelfde ernst als hun eerbaar voorgelacht. Ze *léven*! Het leven is *schóón*!

De meester wordt oud: hij begint kennelijk tekenen van vermoeidheid te vertonen.

Het jonge, bruisende leven om hem heen vraagt, *vraágt* altijd weer. Wat *wéét* het van moeheid, wat van verlangen naar stilte en rust en bezonkenheid?

Heeft hij misschien — èn door zijn school, èn door zijn schrijfwerk — te veel en te lang van zijn lichamelijk en geestelijk kapitaal geleefd, zich niet met de al bescheidener wordende rente willen vergenoegen? Hoe 't zij, er komen tijden van fatale inzinking.

Tot tweemaal toe moet hij een rustperiode doormaken, om de uitputting te boven te komen. En daarom — als de vervroegde pensionnering van onderwijzers op zestig-jarige leeftijd het hem mogelijk maakt, zijn schoolwerk neer te leggen — meent hij goed te doen, daarvan een dankbaar gebruik te maken. Jonge krachten zijn er te over.

Hij gaat heen. Twee en veertig jaar is hij schoolmeester geweest. Benijdbaar voorrecht!

Levensgang! . . . Wat is het tempo snel geweest. De lange jaren zijn weggedreven als een damp.

Hij dwaalt door zijn huis, de mooie, grote ambtswoning, die hij vaarwel zeggen moet; — hij dwaalt door zijn tuin . . . Als zijn *moeder* eens zó'n tuin had gehad in haar leven, zó'n huis, zó'n weelde! Ze stond altijd vroeg op, om haar bloemenrekje buiten voor 't raam te verzorgen: geraniums en een

paar potten „eeuwig leven“... Ze had de grote glorie van haar jongen nooit gekend; — maar ook niet het leed van zijn leven...

Hij legt zijn *schoolwerk* gemoedigd neer; — de *kinderen* zal hij missen.

Het personeel? Wat zal het vreemd zijn, de lui niet dagelijks meer om zich heen te hebben! Beste mensen, die, naar vermogen, de school dienen, van de school houden: eerste voorwaarde om zegen te verwachten. Hij heeft hen zijn eigen vormen nooit opgedrongen; maar hen graag de kans gegeven, eigen krachten op de beste wijze voor de school te ontplooien. Schoolmeester-zijn is werken met levend materiaal. En hij haatte de schabloon in zijn leven; — de handvormsteen met zijn ruwe randen wint het, voor wie kijken kan, toch altijd van de glatte machinale.

Zijn gedachten vermenigvuldigen zich.

Hij denkt aan zijn chefs; — wat heeft hij 't goed gehad in zijn leven. En aan een der weinige nog overgebleven „overheren“ langs de Vaart, die jarenlang zijn commissaris en zijn vriend was; die het milieu kende; die de ziel van de school begreep.

Hij denkt aan zijn opvolger? Wie zal het zijn?... De school, — ze vraagt niet allereerst een schoolmeester, ze heeft nodig allereerst: ... een *mens*.

„Meheer, d'r zitte vreemde jonges op de speulplaas...!“ 't Is de oude werkvrouw, goeie ziel, die lange jaren de school met hart en ziel verzorgde. Van haar gezag over de straatjeugd heeft ze geen hoge dunk.

Hij gaat kijken... Als de schelmen zijn schaduw bespeuren, gaan ze er van door, het hek weer over.

Hij glimlacht... Politie-agent tot het laatste. Maar — prikeldraad op zijn schoolhek heeft hij nooit geduld.

En tot het laatste óók — de twijfel.

Zoeken, tasten, pogen tot de laatste dag, — dát was zijn schoolmeestersleven geweest. Hij was niet klaar. Wat een nalatigheid, wat een mislukkingen, wat een tekortkomingen drongen zich als donkere schimmen in zijn herinnering, klaagden hem aan.

Nu was die strijd gestreden.

Was het een goede strijd geweest?

Had hij zich immer barmhartig getoond, tegenover zijn leerlingen, — *hij*, die zijn eigen levensles zoo moeilijk leerde?

Had hij geduld gehad, en volharding, en liefde, en geloof? Had hij hen gegeven, wat zijn hart zei, dat ze nodig hadden? Ook zijn personeel? Ook zijn schoolouders?

Was hij geen ontrouw dienaar geweest van zijn groten Meester?

Donkere schimmen.

Maar tussen de mensen en de kinderen werd het een feestelijk vaarwel, met bloemen en geschenken en woorden van waardij.

En 't was heel goed. 't Was heel gemoedelijk en warm van toon. 't Heeft zijn hart innig deugd gedaan.

De laatste ouderavond kwam, en 't laatste feest met zijn kinders. In zijn ziel was een stille weemoed.

En de morgen van de dag, die hem ook het afscheid van het schoolbestuur en van andere autoriteiten zou brengen, toen hij op het trottoir voor zijn huis stond, trok een klein handje hem aan zijn broek.

Hij keek. 't Was een kindje op weg naar de bewaarschool, een aardig ding, met grote, trouwhartige ogen; drie, hoogstens vier jaar oud.

„Me schoen is los!”

„Hè?... Wat?... En moet *ik*...”

„Me schoen is los!”

Daar was geen ontkomen aan. De schoen was l0s, en die moest vast. Zelf was ze klaarblijkelijk de edele strikkunst nog niet meester. Hij moest helpen. 't Was op dat ogenblik erg stil in de omtrek: geen enkel groot schoolkind bij de hand, die hij 't karweitje overdragen kon. Het meisje zette haar voet al klaar... Wat had *zij* begrip van zo'n verschrikkelijk voornamen bovenmeester, en nog wel

een, die op afscheid stond? Haar schoen was los, en hij, — hij hóórde immers bij de school.

Hij móést er aan geloven; maar dat ging, na zo'n lang leven rechtòp, niet zo gemakkelijk meer. Voor zijn eigen veters had hij met zijn stramme rug al een stoel nodig, of een paaltje, of ergens een vensterbank; en dat kleine voetje was zo laag.

In vredesnaam! Hij is dan maar op het trottoir neergezakt op z'n knie en heeft gestrikt; en hij had z'n feestbroek al aan... Maar wat begreep dat kleine, argloze ding daarvan? De schoen was weer vast! Ze huppelde blij weg. Ze bedankte hem niet eens...

Hij heeft haar vrolijk nagekeken en geglimlacht... Ja, zo wàs het! Beeld van het schoolmeestersleven: op je ene knie, met je feestbroek aan; — ja!

Maar dat leven nu... voorbij!

't Werd een goede middag.

De uiteraard officiële kant was nauw merkbaar. Er wrong zich geen opgesmuktheid, er praalde geen vertoon; er was een sfeer van vriendelijkheid en goede trouw; — er was een genoeglijk praatje in de pauze; er was een geanimeerd gehoor, toen, na de sprekers, ook hij het woord kreeg, om te zeggen, wat zijn hart vervulde. Moeilijke zaak!...

Die middag is hem wel een diepe vreugde geworden.

Toen was 't voorbij.

Toen kon hij heengaan, het vrije leven in. En naar zijn boeken, zijn geestelijke kinderen, die hem gebleven waren.

In de komende schemer van die dag heeft hij, met zichzelf alleen, de laatste pelgrimage door de stille school gemaakt. Levensbalans.

Schuldig tienduizend talenten.

„En als hij niet had om te betalen, ... Here, wees lankmoedig over mij!”¹

¹ Matth. 18 : 25, 26.

Inhoud.

Twee herinneringen	5
De bedsteê	6
De sloot	8
Bewaarschool	9
Het dokterskoetsje	13
De vlieger	14
De schone kans	16
„De grijze”	18
Wasgoed	20
Meester De Vries	22
De geweldige	25
De donkere poort	26
*	
Water- en vuurwinkeltje	27
Moeder	29
De andere school	31
De straat	32
Knopen	35
Boodschappen doen	37
De broek	39
De leerzolder	40
Het grote „waarom?”	41
*	
Zij met de oorbelletjes	42
„Doppie”	45
Verboden vrucht	48
De goudbruine vlecht	50
Klasseleven	52
De bult	55
De eerste roman	56
Beroepskeuze	57
*	
De zolder	60
Litteraire verkenningen	62

Onderwijzer in hope	66
Op karwei	71
Kwekelingen-paradijs	74
Krullenjongen	84
Hoe het <i>niet</i> moet	87
„Ome Dirk”	88
Intuïtie	91
Wachtdienst	93
„Kwè-kert!”	94
Normaalschool	99
De heilige grammatica	101
Het portret	104
Spieken	106
Vacantie	108
Laatste stormloop	112

*

Eerste verkenningen	116
Tussen de ovens	119
Loon	128
„Heren Regenten”	130
Intermezzo	133
Donkere tijd	137
Oude liefde	143
Zomer	146
Valwinden	149
Slaan	157
Kleine dingen	158
„Willem Wijcherts”	161
Schaduwen	164

*

„Hij beschikt en stuurt ons lot”	167
School der armen	174
Tussen de kastdeuren	178
Oude Zondagavonden	180
Facetten	181
Kinderschrijver	191
Man van gewicht	194
Reprises van eigen jeugd	196

*

Een waagstuk	203
De gulden	205
De man met de mattenklopper	208
De klimmers	211
In de Handelsbeurs	213
Afscheid	218

*

